

ERNEST HEMINGWAY: HALÁL DÉLUTÁN

Vakok Elektronikus Könyvtára
Javította, tördelte: Dr. Kiss István; 2003.

ELSŐ FEJEZET

Amikor életem első bikaviadalára mentem, azt hittem, iszonyodni és undorodni fogok attól, ami, így mondták, a lovakkal ott történik. Akármit olvastam a bikaringről, mindig megpiszkálták a lőügyet; akik írtak róla, csekély kivétellel, tisztességesen elintézték a bikaviadalt mint brutális hülyeséget, de akik jót mondtak róla mint látványosságról, mint az emberi ügyesség próbatételéről, a lőügyet még azok is kárhoztatták, és valahogy mentegetni próbálták az egész dolgot. A ringben folyó lögyilkolást azonban védhetetlennek találták. Modern erkölcsi szempontból, azaz keresztényi szempontból, a bikaviadal úgy, amint van, gondolom, védhetetlen; csakugyan van benne kegyetlenség jó adag, váratlan vagy kihívott veszély mindig, és mindig van benne halál, így hát én most itt nem is védeni próbálom, csupán őszintén elmondani róla azt, amit igaznak találtam benne. Hogy ezt végbevihessem, teljesen nyíltan kell beszélnem, vagy legalábbis meg kell próbálnom nyíltan beszélni, és ha valaki majdan olvasóim közül úgy döntene, hogy aki ezeket leírta, abból hiányzik az az érzelmi finomság, amely őt, az olvasót jellemzi, ez esetben én csak annyit tehetek, hogy beismerem, nyilván igaza van. De akárki olvassa is, csak akkor ítélni igazságosan, ha látta azt, amiről itt szó van, és igazán tudja, milyen visszhangot keltene benne.

Emlékszem, Gertrude Stein egyszer, amikor szóba hozta a bikaviadalt, Joselito iránti csodálatáról beszélt, képet mutatott róla, aztán saját magáról meg Alice Toklasról, amint a valenciai ring fa-barrerájának első sorában ülnek, míg alattuk lenn a ringben ott áll Joselito a bátyjával, Gallóval, én meg akkoriban tértem vissza Közel-Keletről,

ahol a görögök, amikor lcivonultak Szmirnából, eltördösték a vontató meg a málhás jószágok lábát, kihuzigálták őket a rakpartra, onnan lökdösték őket a sekély vízbe, és emlékszem, azt mondtam, nem szeretem a bikaviadalt a szegény lovak miatt.

Őrni próbáltam akkoriban, és rájöttem, hogy nincs nehezebb, mint azt leírni, ami a cselekvés során valójában végbemegy, s hogy mik azok a valóságos dolgok, amik a felfogott érzelmet kiváltják - nem is beszélve arról, nem téveszti-e össze az ember azt, amit igazán érez, azzal, amit éreznie illik, vagy amit érezni tanítottak neki. Ha az ember újságnak ír, elmondja, mi történt, és ilyen vagy olyan trükkel, főként az aktualitás segítségével az érzelmet is közli; az időszerűség mindig érzelemmel telíti a beszámolót, ha aznap történt eseményről szól, de ez nem az igazi, nem az okok és a tények összefüggése, ami az érzelmet valóban létrehozza, és ami igaz lesz egy év múlva, tíz év múlva, vagy ha szerencséd van, és ha világosan fogalmazol, igaz lesz mindig - ezt nem tudtam én megfogni, és nagyon keményen dolgoztam, hogy megpróbáljam megfogni. \lost, hogy a háborúk véget értek, a bikaring volt az egyetlen hely, ahol életet és halált, tudniillik erőszakos halált láthatott az ember; ezért akartam

hát olyan nagyon Spanyolországba menni, hogy ezt tanulmányozhassam. írni próbáltam megtanulni, úgy, hogy a legegyszerűbb dolgokkal kezdtem, és minden dolgok közül a legegyszerűbb és legalapvetőbb az erőszakos halál. Nincs meg benne a betegség általi halál komplikációja, sem az úgynevezett természetes halálé, vagy egy jó barát haláláé, vagy valakié, akit gyűlölünk vagy szeretünk, de azért halál, olyasmi, amiről írhat az ember. Olvastam sok olyan könyvet, amelyben az író, akárhogy próbálta is megérthetővé tenni az erőszakos halált, csak még job-

42

ban elködösítette a dolgot, és akkor úgy találtam, hogy ez vagy azért van, mert a szerző nem látta tisztán az eseményt, vagy azért, mert amikor megtörtént, fizikailag vagy szellemileg becsukta előtte a szemét, mint ahogy legszívesebben becsukná az ember a szemét, amikor azt látja, hogy a vonat mindjárt elgázol egy gyereket, és nem tud idejében odaérni és segíteni rajta. Ez esetben, gondolom, igazat lehet adni az írónak, amiért becsukta a szemét, mivel mindössze azt a puszta tényt közölheti, hogy a gyereket mindjárt elgázolja a vonat, mert a tulajdonképeni gázolás már a feszültség feloldása lenne, úgyhogy a gázolást közvetlenül megelőző pillanatot megjelenítésénél tovább nem lehet a leírás. De egy kivégzőosztaggal végrehajtott kivégzés vagy egy akasztás esetében ez már nem igaz, és ha ilyen nagyon egyszerű dolgokat kellene maradandóvá tennie, ahogy, mondjuk, Goya csinálta Los Desastres de la Guerrájában, ezt már nem csinálhatná behunyt szemmel. Ifjabb éveimben láttam én is néhány dolgot, néhány efféle egyszerű dolgot, emlékeztem is rájuk, de vagy mert részt vettem bennük, vagy más esetekben, mert rögtön utána írnom kellett róluk, csupa olyasmit vettem észre bennük, amire az azonnali rögzítésnél szükségem lehet, és sohasem tudtam úgy tanulmányozni őket, ahogy például valaki az apja halálát tanulmányozhatja, vagy mondjuk olyan valakinek az akasztását, akit nem ismer, és rögtön utána nem is kell írnia róla egy esti lap első kiadása számára.

Így hát Spanyolországba mentem bikaviadalt látni, és hogy megpróbáljak írni róla, csak úgy magamnak. Azt hittem, a bikaviadal egyszerű, barbár és kegyetlen dolog, és nem fogom megszeretni, de legalább bizonyos meghatározott cselekvést láthatok, amely felkelti bennem az élet és a halál érzését, azt, amit kerestem, amiért dolgoz-

243

tam. A meghatározott cselekvést megtaláltam; de a bika- viadal távolról sem volt olyan egyszerű, és én úgy megszerettem, hogy nagyon is bonyolultnak bizonyult akkori írni tudásomhoz, ezért aztán, négy egész rövid vázlattól eltekintve, nem is foglalkoztam vele, képtelen voltam bármit is írni róla öt éven keresztül, de bárcsak tízet tudtam volna vele várni. Igaz, ha elég sokáig várok, nyilván egyáltalán semmit sem írok róla, mivel ha az ember elkezd tanulni egy bizonyos dologról, akkor hajlamos rá, hogy ne írni akarjon, hanem folyton csak egyre többet megtudni róla, és - legalábbis egy nagy adag önhittség nélkül, aminek persze jó pár könyv köszönheti, hogy egyáltalán napvilágot látott - sohasem lesz képes azt mondani: erről most már mindent tudok, úgyhogy írni fogok róla. Ezt bizonyosan nem tudom most sem; tudom, minden eltelt év új tanulnivalót hoz, de tudok néhány dolgot, ami érdekes lehet most, és lehet, hogy jó ideig bikaviadal

nélkül leszek, és akár meg is írhatom, amit most tudok róla. Talán még jól is jön a háznál egy angol nyelvű könyv a bikavivásról, és igazán nem árt, ha van egy komoly könyv is erről az erkölcsstelen témáról.

Ha már az erkölcsnél tartunk, mindeddig csak annyit tudok róla, hogy erkölcsös az, ami után jól érzi magát az ember, és hogy az erkölcsstelen az, ami után rosszul érzi magát az ember, és erről az erkölcsi színtről megítélve, melyet eszem ágában sincs megvédeni, a bikaviadal számomra nagyon erkölcsös, mert nagyon jól érzem magam közben, érzem az életet és a halált, a mulandóságot és az örökkévalóságot, és utána nagyon szomorú vagyok, de nagyon jól érzem magam. A lovakkal nem törődöm, nem elvből, ténylegesen nem érdekelnek. Ez nekem is újság volt, mert nem tudok úgy lóra nézni utcán, hogy ne érezzem kényszerítő erővel : sürgősen segíteni kell a lova-

244

kon, megigazítom rajtuk a pokrócot, levetem az istrángjukat, kerülgetem a vasalt patákat, és fogom is még, amíg lovak lesznek az utcákon nyirkos, hideg napokon, de a bikaringben a legparányibb iszonyatot vagy undort sem érzem amiatt, ami a lovakkal ott történik. Sok embert vittem el bikaviadalra, férfiakat is, nőket is, és megfigyeltem, milyen visszhangot vált ki bennük a lovak felöklelése és halála a ringben, de előre kiszámítani, hogy milyen visszhangot vált majd ki belőlük, az kész lehetetlenség. Azokat a nőket, akikről biztosan éreztem, hogy, kivéve a lovak felöklelését, élvezni fogják a bikaviadalt, teljesen hidegen hagyta az ügy; tényleg hidegen hagyta őket a lovak felöklelése, vagyis az a valami, amit helytelenítették, és amitől azt várták, hogy majd iszonyodnak és undorodnak tőle, egyáltalán nem undorította és nem riasztotta vissza őket. Másokra viszont, férfiakra is, nőkre is, akkora hatással volt, hogy rosszul lett fogta el őket. Később majd részletesen rátérek azokra, akik így reagáltak, de most hadd mondjak csak annyit : civilizáció vagy tapasztalatkör szerint lehetetlen különbséget tenni, vagy pusztán csak választóvonalat is húzni ezek között az emberek között aszerint, hogy kire van hatással és kire nincs hatással a lógyilkolás.

Megfigyelés alapján azt mondanám, nagyjából két általános csoportra lehetne osztani az embereket: azokra, akik a pszichológiai zsargon egyik kifejezését használva, azonosítják magukat az állatokkal, azaz akik állati álláspontra helyezkednek, és azokra, akik inkább az emberekkel azonosítják magukat. Tapasztalat és megfigyelés alapján azt hiszem, hogy akik az állatokkal azonosítják magukat, tehát a kutyák és egyéb vadállatok már-már hivatásos szerelmesei, emberi lények iránt nagyobb kegyetlenségekre képesek, mint azok, akik nem azonosítják magu-

245

kat olyan készségesen az állatokkal. Úgy látszik, ebben a tekintetben lényeges eltérés van az emberek között, bár azok is, akik nem azonosítják magukat az állatokkal, azaz nem általánosságban szeretik az állatokat, olykor nagy ragaszkodásra képesek egyes állatok, egy macska, egy kutya, vagy például egy ló iránt. Ők azonban ezt a vonzalmat inkább egyes-egy állat valamilyen tulajdonságára, a vele való kapcsolatukra fogják építeni, semmint arra a tényre, hogy az illető állat, ennél fogva szeretni kell. Én a magam részéről három olyan macskára és négy kutyára emlékszem, amely iránt mérhetetlen vonzalmat

tápláltam, de lóra csupán kettőre; mármint olyan lovakra, amelyeket a magaménak mondhattam, én lovagoltam vagy hajtottam. Ami azokat a lovakat illeti, amelyeknek nyomába szegődtem, vagy amelyeket versenyben láttam és fogadtam rájuk, azok iránt mérhetetlen csodálattal voltam, és amikor pénzt tettem rájuk, csaknem vonzalmat éreztem egynéhány ilyen jószág iránt; ezek közül leginkább az alábbiakra emlékszem: Girkáló, Exterminator (azt hiszem, iránta valódi vonzalmat éreztem), Épinard, Gár, Hérosz XII., Bob úrfi meg egy félvér gátló, mint az előbbi kettő is, egy Uncas nevű. Ezeket az állatokat nagyon-nagyon csodáltam, de hogy vonzalmat mennyiben befolyásolta az az összeg, amelyet rájuk tettem, nem tudom. Uncas iránt, amikor Auteuilben tizes odds mellett megnyert egy klasszikus gátversenyt, és rajta volt a pénzem, mérhetetlen vonzalmat éreztem. De ha megkérdeznék tőlem, végül is mi lett ezzel a jószággal, amelyet annyira kedveltem, hogy Evan Shipman meg én csaknem könnyekig meghatódtunk, amikor e nemes pára szóba került közöttünk, kénytelen lennék azt

246

válaszolni, hogy nem tudom.* Csak azt tudom, hogy a kuttyákat nem azért szeretem, mert kuttyák, sem a lovakat, mert lovak, sem a macskákat, mert macskák.

Rém bonyolult kérdés, hogy a lovak halála a bikaringben miért nem megható, jobban mondva, némely ember számára nem megható; de alapjában az lehet az oka, hogy a lovak halála inkább a komikumba hajlik, míg a bikáé tragikus. A bikaviadal tragédiájában a ló a komikus figura. Lehet, hogy ez felháborító, de igaz. Éppen ezért, minél rosszabbak a lovak - feltéve, hogy elég hosszú és elég biztos lábakon állnak ahhoz, hogy a picador rendben teljesíthesse feladatát a hegyes póznával, vagyis a varával -, annál inkább szolgáltatják a komikus elemet. Ha úgy tetszik, iszonyodhatsz és undorodhatsz az ilyen lóparódiáktól, meg attól, ami a szerencsétlen jószágokkal történik, de semmiképp sem biztos, hogy fogsz is, hacsak föl nem teszed magadban, hogy tekintet nélkül érzéseidre, iszonyodni és undorodni fogsz. Annyira nem lószereűek, valahogy inkább madárra hasonlítanak, valamilyen suta madárra, marabura vagy gulipánra, és amikor a bika váll- és nyakizmainak lökésével feldobja őket a magasba, lábuk lóg, nagy patáik harangoznak, nyakuk lekókad, az elnyűtt test esüng a szarvakon: ha nem is komikusak, de esküszöm, nem is tragikusak. A tragédia a bikára és az emberre összpontosul. A ló már egy korábbi időpontban eljutott életének tragikus csúcsára, mégpedig a színpadon kívül : amikor a lókupec megvásárolta a bikaring számára. A vég a ringben valahogy mint ha nem illene az állat arányaihoz, és amikor ponyvával

* Mr. Shipman, amikor ezt elolvasta, úgy tájékoztatott, hogy Uncas, miután végképp kiöregedett, Mr. Victor Emanuel birto-
kába került, ahol igáslóként használják.

247

leterítik a lovat, a hosszú lábak, a nyak, a furcsa formájú fej, és a testet borító ponyva, mint valami szárny - hát

annyira madarak, mint még soha. Kicsit olyanok, mint a halott pelikánok. Az élő pelikán szórakoztató, érdekes, rokonszenves madár, noha tetűt kapsz tőle, ha fogdosod, de a döglött pelikán nagyon ostoba látvány.

Ezt nem a bikaviadal mentségére írom, hanem hogy belülről próbáljam megjelteni a bikaviadalt, és ennek érdekében számos dolgot elő kell vennem, amit az ügy mentegetője elkerülne, vagy elsiklana fölötte. A komikus dolog, ami ezekkel a lovakkal a ringben történik, az nem a haláluk - a halál nem komikus dolog, és a legkomikusabb alakoknak is időleges méltóságot ad, még ha ez a méltóság elszáll is, amikor már jelen van a halál -, hanem azok a fura, bohózatba illő zsigeri katasztrófák. Normánk szerint bizonyosan nem komikus látvány, amint egy állat megváltik zsigereitől, de ha ez az állat, ahelyett, hogy tragikus, vagyis méltóságos dolgot cselekedne, pecsen, vénkisasszonyosan galopposzik egy ringben, és amit maga után lobogtat, az éppen nem a dicsőség fenséges lobogója: ez bizony komikus, és pedig egyformán komikus, akár valóságos az, amit lobogtat, akár csak utánzat, mint például a Fratellinik paródiájában, ahol a zsigereket géztekercesek, főzelékfélék meg hasonlók helyettesítik. Ha az egyik komikus, akkor a másik is az; humoruk ugyanazon az elven alapszik. Futó emberek, kiürülő lovak - egyik méltóság a másik után omlik össze, ahogy a szereplő szétfrocskóli és maga után vonszolja legbensőbb értékeit a tragédia tökéletes paródiájaként. Láttam ezeket a katasztrófákat, amiket igen rossz szóval kizsigerelésnek is lehet nevezni, és elmondhatom, hogy az időzítésük következtében tulajdonképpen nagyon mulatságosak. Ez olyasmi, amivel nem szabad előhozakodni, de mert ilyes-

248

mivel még sohasem hozakodtak elő, soha nem is magyarázták meg igazán a bikaviadalt.

A zsigeri katasztrófák, ahogy én nevezem őket, már nem részei többé a spanyol bikaviadalnak, minthogy Primo de Rivera kormányzata idején elrendelték, hogy a lovak altestét egyfajta vattázott matracfélével kell védelmezni, melyet a dekrétum kifejezése szerint azért terveztek, "hogy kiküszöböljék azt az iszonyú látványt, amely oly undorító a külföldiek és a turisták szemének". Ezek a védelmezők kiküszöbölik az ilyen látványt, és nagyban csökkentik a ringben megölt lovak számát, de semmiképpen sem csökkentik a lovak szenvedését; megfosztják a bikát bátorsága nagy részétől, ezzel majd foglalkozunk még egy későbbi fejezetben, és megteszik az első lépéseket a bikaviadal eltiltása felé. A bikaviadal spanyol intézmény: nem a külföldiek és a turisták kedvéért jött létre, hanem mindig ellenükre, és minden lépés, melyet a viadal módosítására, azaz szalonképessé tétele érdekében tesznek, méghozzá hiába, mivel semminemű módosítás nem fogja szalonképessé tenni, a teljes eltiltás felé vezet.

Mindez, mármint ami egyvalaki reakciójáról íródott a ringben szereplő lovakkal kapcsolatban, nem a szerző ama vágya miatt került ide, hogy önmagáról, önnön reakciójáról írjon, mivel rendkívül jelentősnek tartja és módfelett gyönyörködik benne, lévén a sajátja, inkább azért, hogy rögzítse a tényt, miszerint a reakció azonnali és váratlan. Nem váltam érzéketlenné a lovak sorsa iránt ama köszívűség következtében, melyet ugyanazon dolog sokszori látása idéz elő, úgy, hogy az érzelmeket kérgessé teszi. Ez nem a közeli ismeretségnek áldozatul esett érzel-

mek dolga. rzelmeim a lovak iránt ma is ugyanolyanok,
mint amikor az első bikaviadalt láttam. Lehetne még ér-
249

velni azzal, hogy érzéketlenné váltam a háborús tapasztalatokban vagy az újságírásban, ámde ez nem magyarázná meg, hogy mások, akik háborúnak színét sem látták, s nem is találkoztak semmiféle szó szerint vett testi szenvedéssel, sőt, még csak nem is dolgoztak, mondjuk, napilapoknak, miért reagáltak mégis pontosan ugyanígy. Azt hiszem, a rítus olyan jól megszervezi és olyan erősen fegyelmezi a bikaviadal tragédiáját, hogy aki átérzi az egész tragédiát, a lovak kisebb tragikomédiáját képtelen annyira elválasztani tőle, hogy érzelmileg külön fel tudná fogni. Ha megértik az egész dolog jelentését és célját, még ha nem tudnak is róla semmit, ha érzik, hogy ez a dolog, amit nem értenek, valami cél felé halad, akkor a lóügy nem több pusztá közjátéknál. Ha nem érznek rá az egész tragédiára, akkor érzelmileg természetesen a leglátványosabb közjátéokra reagálnak. Ugyancsak természetes az, hogy egy humanista vagy egy animalista (micsoda szó!) nem fog ráérezni a tragédiára, hanem egyszerűen lereagálja emberséges vagy állatságos alapon, és az esetben a legkézenfekvőbb gyaláznivaló a lóügy. Ha valaki komolyan azonosítja magát az állatokkal, rettenetesen fog szenvedni, talán jobban, mint a lovak; minthogy aki már kapott sebet, az tudja, hogy a fájdalom legalább fél órával a sebesülés után kezdődik, és a fájdalom nem arányos a seb iszonyú látványával; egy altesti seb fájdalma például nem azonnal jelentkezik, hanem később, a pufiadás fájdalmaival és a hashártyagyulladás kezdetével, egy inhúzódás vagy csonttörés viszont azonnali és rettenetes fájdalommal jár; ámde aki azonosítja magát az állattal, vagy nem tud ezekről a dolgokról, vagy figyelmen kívül hagyja őket, és a bikaviadalt csak ezt az egy aspektusát látva, őszintén és rettenetesen fog szenvedni, ugyanakkor egyáltalában nem fog szenvedni és csupán ; 250

sajnálatosnak tartja, amikor gátversenyen egy lovat sántán feltartanak.

I Nagyjából azt mondhatjuk, hogy az aficionado, vagyis a bikaviadal szerelmese olyan valaki, aki ráérez erre a ; tragédiára, és felfogja a viadal rítusát, úgyhogy a kisebb részletek nem külön-külön lényegesek számára, csupán az i egészhez való viszonylatukban. Ez vagy megvan benned, vagy nincs meg benned, éppúgy, mint - minden össze-
' vetés igénye nélkül - vagy van füled vagy nincs füled a muzsikához. Zenei hallás nélkül egy szimfonikus hangverseny hallgatójának elsőrendű élménye származhat a bőgősök mozdulataiból, ugyanúgy a bikaviadal nézője is emlékezhet csupán a picador nyilvánvaló groteszkségére. Egy bőgős mozdulatai groteszkek, és az általa létrehozott hangok nagyon sokszor, ha önmagukban halljuk őket, ' értelmetlenek. Ha a szimfonikus hangverseny hallgatója ; humanista volna, mint ahogy a bikaviadalon bizonyára az volna, jótékony ténykedésre éppoly tág tere nyílna a szimfonikus hangverseny nagybőgősei bérének és élet-nívójának emelése érdekében, mint abban, hogy tegyen valamit a szegény lovacskákat. Ámde, tegyük fel, kultúrált ember lévén tudja, hogy a szimfonikus zenekarok egészükben jók, vagyis teljességükben illik elfogadni őket : akkor az élvezeten és az elismerésen kívül nincs más reak-

ciója. Akkor nem úgy gondol a bögőre, mint ami különvált a zenekar egészétől, s észre sem veszi, hogy emberi lény játszik rajta.

A művészet ismerete általában növeli a műélvezetet, a bikaviadalról azonban, amikor először elmegy az ember, már hogyha előítélet nélkül megy, és csak azt érzi, amit valóban érez abban a pillanatban, és nem azt, amiről azt hiszi, hogy éreznie kell, mindjárt megtudja, vajon érdekli-e vagy nem érdekli. Lehet, hogy egyáltalán nem fogja

251

érdekelni, függetlenül attól, hogy jó-e vagy rossz a bika-
viadal, és a bikaviadal nyilvánvaló erkölcsi helytelensége
mellett minden más magyarázat értelmetlen lesz számá-

ra, éppen úgy, mint ahogy egyesek nem isszák meg a bort,
holott élveznék, csak azért, mert azt hiszik, hogy a bor-
ivás helytelen.

Ez a borivással való összehasonlítás nem is olyan légből kapott, mint amilyennek látszik. A bor egyike a legcivilizáltabb dolgoknak a világon, és egyike a világ természetes dolgainak, noha az idők során a legnagyobb tökélyre jutott, és az öröm és a műélvezet tágasabb birodalmát kínálja, mint talán bármely más megvásárolható, tisztán !
érzéki dolog. Az ember ismereteket szerezhet a borról, nagy élvezettel és szorgalommal iskoláztatja ínyét egy egész emberöltőn át, és ínye egyre iskolázottabb lesz, és egyre inkább képes a helyes értékítéletre, ő maga pedig egyre jobban élvezi és becsüli a bort, még ha talán a veséje nem is bírja, fáj a nagy lábujja, merevednek az ujjpercek, míg végül, épp amikor már a legjobban szereti, egyszer s mindenkorra eltiltják a bortól. Mint ahogy a szem is, amely a kezdet kezdetén csak egy jó, egészséges szerszám, képessé válik rá, noha már nem olyan erős, hanem elgyengült és megkopott a dúsálásban, hogy mind nagyobb élvezetet továbbítson az agyba, annak köszönhetően, hogy megszerezte a tudást és a készséget a látásra. Testünk mindig kimerül valamilyen módon, és meghalunk, de énnekem inkább legyen olyan ínyem, mely meg tudja adni azt a gyönyörűséget, hogy maradéktalan élvezetet találjak egy Ghâteau-Margaux-ban vagy egy Haut-Brionban, még ha tökéletesedése közben túlságosan rá is kapott, és így, a dúsálás következtében, a májam miatt nem ihatom Richebourg-t, Gortont vagy Ghambertint, mint hogy olyan hullámbádog zsigereim legyenek,

mint kölyökkoromban, amikor a portói kivételével minden vörös bor keserű volt, és az ivás csupán ezt a folyamatot jelentette: ledönteni bármiből elegendő mennyiséget, hogy egy kis bátorságot merítsen belőle az ember. A lényeg persze az, hogy az ember ne legyen kénytelen teljesen felhagyni a borral, csakúgy, mint a szem esetében, hogy meg ne vakuljon az ember. De mintha jó adag szerencse is kellene ezekhez a dolgokhoz, és nincs ember, aki elkerülhetné a halált, akárhogy erőlködik is, és nincs ember, aki megmondhatná, mekkora hasznára lehet valamelyik testrésze, amíg csak ki nem próbálja.

Úgy látszik, mintha messzire kerültünk volna a bika-
viadaltól, pedig csak annyit szögeztünk le, hogy az ember, növekvő tudással és iskolázott érzékekkel, végtelen élvezetet meríthet a borból, mint ahogy a bikaviadal élvezetét is odáig fokozhatja, míg egyik legfőbb kisebb szenvedélyévé válik, de az ember, amikor először issza a bort, nem kóstolgatja vagy ízlelgeti, hanem issza, mindjárt tudni fogja,

bár nem érdekli az íze, és nem is képes az ízlelésre, szereti-e vajon a hatását vagy nem, jó-e neki vagy nem jó neki. A borral a legtöbb ember úgy van kezdetben, hogy jobban szereti az édes borfélésegeket, a Sauterne-t, a Grave-ot, a Barsacot, meg a habzó borokat, mint amilyen a nem nagyon száraz pezsgő meg a habzó burgundi, mert valahogy olyan látványosak, míg később ezeket fel fogja cserélni Médoc egy könnyű, de dús és finom válfajával, bár nincs rajta márka, por, pókháló, nincs rajta semmi látványos, csak tisztességes és gyöngéd, teste simul az ember nyelvén, hús a szájában, és melengető, amikor már megitta. Ugyanígy van a bikaviadallal, kezdetben a paseo látványossága, a színek, a színhely, a látványos farolok és molineték, a bikaviador, amint a bika orrára teszi a kezét, simogatja a szarvakat, és minden efféle

253

haszontalan és romantikus dolog ragadja meg a nézőt. Boldog, amikor látja, hogy a lovakat védik, mert ezzel őt is védik a kínos látványtól, és tapsol minden ilyesminek. Amikor aztán a tapasztalat megtanítja rá, hogy felismerje az értékeket, nem keresi már a trükkel előállított érzelmet, hanem azt, ami tisztességes és igaz, a suerték végrehajtásának tisztaságát és klasszicitását, és mint az ízlésváltozás után a bor esetében, nem kívánja többé az édeskést, hanem jobban szereti védőöltözet nélkül látni a lovakat, úgy, hogy a sebek láthatók legyenek, és hogy halálra adják őket, ne szenvedésre, mert a védőburkolatot úgy tervezték, hogy semmit se enyhítsen a lovak kínlódásán, a nézőt azonban kímélje meg a szenvedéstől. De mint a bor esetében, rögtön megtudja az ember, amikor először próbálja, hogy szeretni fogja-e vagy sem, arról a hatásról, amit gyakorol rá. Vannak formái, melyek mindenféle ízlést kielégíthetnek, és ha az ember nem szereti meg, sem részleteiben, sem mint egészet, amikor nem a részletekkel törődik, akkor ezt nem neki találták ki. Azok számára, akik tényleg szeretik, jobb volna persze, ha azok, akik nem szeretik, nem éreznék úgy, hogy azonnal háborút kell indítaniok ellene, vagy pénzt adományozni esetleges eltiltására, mert sérti őket, vagy nem tetszik nekik - de hát ezzel egy kicsit túl sokat várnánk tőlük, és különben is, ami képes szenvedélyt fölszítani az érdekében, nyilván képes ellene is ugyanannyi szenvedélyt kelteni.

Nagyon valószínű, hogy az első bikaviadal, amelyre elmegy valaki, művészileg nem lesz jó, mert hogy jó legyen, ahhoz jó bikaviadorok és jó bikák kellene; művészi bikaviadorok és silány bikák közt nem alakul ki érdekes viadal, mert az a bikaviador, akiben megvan a képesség arra, hogy a bikával különleges dolgokat művel-

254

jen, s ily módon a nézőben a legfeszültebb érzelmek legmagasabb fokát hozza létre, meg sem fogja ezt kísérelni olyan bikával, amelynek a támadásában nem bízhatik meg; vagyis ha a bika rossz, azaz inkább csak vad, mint bátor, támadásaiban megbízhatatlan, alattomos és kiszámíthatatlan, amikor rohamoz, sokkal jobb, ha nem művészi képességű, hanem mesterségét tudó, tisztességes, sokévi gyakorlattal rendelkező bikaviador áll fel vele szemben. Az ilyen bikaviador szakszerű előadást nyújt egy dífl>cilis állattal, és mivel a bika még fölös veszéllyel is szolgál, és ügyesség és bátorság kell ennek a veszély-

nek a leküzdésére és az ölés előkészítéséhez, hogy a matador a méltóságnak legalább valamilyen fokán ölhessen, a bikaviadal így is érdekessé válhat még olyan valaki számára is, aki sohasem látott még bikaviadalt. Mindazonáltal, ha egy ilyen bikaviador, aki ügyes, tudja a mesterségét, bátor és megbízható, véletlenül igazán bátor bikát kap a ringben, olyat, amelyik szemtől szemben támad, amelyik a bikaviador minden felhívására cselekszik, amilyeknek a bátorsága mindinkább növekszik a megtorlás súlya alatt, és rendelkezik azzal a technikai tudással, amit a spanyolok úgy hívnak: "nemesség", míg a bikaviador csak bátorsággal és az ölés előkészítéséhez, valamint a bika megöléséhez szükséges tisztességekkel rendelkezik, de nem adatott meg neki a varázslatos csukló és az esztétikai látomásosság, amely az adott, szemtől szemlően támadó bika esetében létrehozza a modern bikaviadal szobrászművészetét - akkor ez az ember teljes kudarcot vall, jellegtelen, tisztességes előadást nyújt, és lejjebb csúszik a bikavívás üzleti ranglistáján, míg ugyanakkor a tömegeből emberek, akiknek évi jövedelme talán ezer pezetánál is kevesebb, azt fogják mondani, és komolyan is gondolják, hogy "száz pezetát is megadtam volna

255

érte, ha ezt a bikát Gaganchóval látom". Gaganchó, a cigány, aki ki van szolgáltatva gyávasága rohamainak, aki tökéletesen híjával van a tisztességnek, aki megsért minden írott és íratlan szabályt a matador magatartását illetően, de ha olyan bikát kap, amelyben megbízik, és bizony nagyon ritkán bízik meg bennük, meg tudja csinálni azt, amit az adott pillanatban minden bikaviador úgy csinál meg, ahogy annak előtte soha, például néha abszolút egyenesen, mozdulatlan lábbal áll, legyökerezve, mint a fa, cigányos bájjal és arroganciával, amely mellett minden más báj és arrogancia utánzásnak tűnik, és mint a duzzadó vitorla, teljesen kifeszülve mozog kezében a köpeny a bika orra előtt, és oly lassan, hogy a bikaviadal művésze, mely csak azért marad ki a nagy művészetek sorából, mert mulandó, e verónicák arrogánsan lassú mozdulataiban, arra az egy-egy percre, amíg látszólag eltartanak, örökkévalóvá lesz. Hát ez aztán a szóvirág-szórás legrosszabb fajtája, de az embernek meg kell próbálnia továbbadni az érzelmet, és olyan valaki számára, aki sose látta, a módszer tárgyilagos leírása nem közvetíti az érzelmet. Bárki, aki látott bikaviadalt, nyugodtan átugorhatja ezt a virágos nyelvezetet, és elég, ha csak a tényeket olvassa el, ezeket viszont sokkal nehezebb különválasztani és tisztázni. A tény az, hogy ez a Gaganchó nevű cigány, amilyen csodálatos csuklói vannak, a bikaviadal szokásos mozdulatait néha olyan lassan hajtja végre, hogy úgy viszonyulnak a régimódi bikaviadalhoz, mint a lassított felvétel a normálhoz. Olyan, mintha egy műugró szabályozni tudná a sebességét a levegőben, "és egy fejesugrást, amely a valóságban nem több egy rándulásnál, bár fényképen hosszú siklásnak látszik, úgy elnyújtana, hogy olyan hosszú siklás lesz belőle, ahogyan; néha álmában ugrik vagy siklik az ember. Vannak még

256

bikaviadorok, akiknek megvan vagy megvolt ez a képesség a csuklójukban, elsősorban Juan Belmonte, és néha a köpennyel Enrique Torres és Felix Rodríguez.

A néző, amikor először megy bikaviadalra, nem várhatja, hogy ideális bika és ideális viador párosát fogja látni, ez Spanyolországban egy szezonban legföljebb ha húszszor fordul elő, és nem is lenne jó ránézve, ha ezt látná életében először. Teljesen összezavarodna előtte a látvány, olyan sok mindent látna, hogy nem tudná egészében magába szívni a szemével, és valami, amihez foghatót talán soha többé nem lát életében, nem jelentene számára többet egy mindennapi előadásnál. Ha van rá esély, hogy megszereti a bikaviadalt, a legjobb, ha átlagos bikaviadalt lát, hatból két bátor bika, négy jellegtelen, hogy feloldással szolgáljanak a két kiváló előadáshoz, két bikaviador, nem nagyon magasan díjazottak, úgyhogy ha valami rendkívülit csinálnak, akkor az inkább nehéznek látszódjon, ne pedig könnyűnek; az ülés ne legyen közel a ringhez, úgy, hogy inkább az egész látványt be tudja fogni a szemével, semhogy a kép széttöredezzon, azni bizony megesik, ha nagyon közel ül, bikára és lóra, emberre és bikára, bikára és emberre; meg egy forró, napsütéses nap. A nap nagyon fontos. A bikavívás elmélete, gyakorlata és látványa a napjelenlétének a feltételezésén épül, és ha nem süt fölötte, a bikaviadal egyharmada odavész. A spanyolok azt mondják: "El sol es el mejor torero." A legjobb bikaviador a nap, és ha nincs nap, hiányzik a legjobb bikaviador. Olyan akkor, mint az ember árnyék nélkül.

257

MÁSODIK FEJEZET

A bikaviadal nem sport a szó angolszász értelmében, azaz nem egyenlő esélyű vetélkedés bika és ember között, erre még csak kísérletet sem tesz. Inkább tragédia, amelyben a bika halálát játssza, jól vagy kevésbé jól, a bika és az ember, és ebben a tragédiában az emberre veszély, a bikára biztos halál vár. Az emberre leselkedő veszélyt tetszés szerint növelheti a bikaviador, attól függően, milyen közel dolgozik a szarvakhoz. A zárt ringben történő gyalogos bikavívás hosszú évek tapasztalatai nyomán kialakított szabályai, amelyeket ismerve és betartva az embernek lehetősége van bizonyos mozgásokat végrehajtani a bikával, anélkül, hogy a bika szarvaira kerülne, nem zárják ki, hogy a bikaviador minimálisra csökkentse a közte és a bika szarvai között levő távolságot, s így fokozott mértékben a saját reflexeire és szemmértékére legyen utalva, ha meg akarja óvni magát a szarvak hegyétől. A felöklelés veszélyét, melyet saját jószántából teremtett az ember, át lehet változtatni bizonyossággá; a szarvak elkapják és felöklelik az embert, ha tudatlanság, lassúság, merevség, elvakult butaság vagy pillanatnyi megingás következtében megszegi azokat a szabályokat, melyek a suerte különféle módozatainak végrehajtását előírják. Mindent, amit az ember a ringben csinál, suertének neveznek. A legkönnyebben használható meghatározás, minthogy rövid; jelentése: jelenet, de a jelenet szó számunkra a színjátékot idézi föl, úgyhogy használata

zavart okozna.

Az emberek általában azt mondják az első bikaviadalukon : "De hülyék ezek a bikák. Mindig a köpeny után mennek és nem az ember után."

258

A bika csak akkor megy a színes köpeny vagy a muleta villogó skarlátja után, ha az ember kényszeríti, és úgy bánik a posztóval, hogy a bika inkább a posztót lássa, mint az embert. Éppen ezért, hogy a látogató igazában megtanuljon bikaviadalt nézni, arra legalkalmasabb a novillada, vagyis a tanulóviadal. Ott nem mindig a posztó után mennek a bikák, mert a bikaviadorok ott az ember szeme láttára sajátítják el a bikavívás szabályait, és nem mindig tudják, vagy nem mindig jut eszükbe, hogy hogyan kell a köpenyre csalni a bikát, el az embertől, vagy hogy hol kell állniuk eközben. Más dolog ismerni a szabályokat, és megint más akkor felidézni őket, amikor szükség van rájuk, amikor az ember farkasszemet néz egy állattal, amelyik végezni akar az emberrel; és aki felöklelt és megtaposott embereket akar látni, nem pedig azt mérlegeli, mi módon lehet uralkodni a bikán, menjen el egy novilladára a corrida de toros, vagyis a szabályos bikaviadal előtt. Különbözik is jól fog neki tenni, ha először novilladát lát, feltéve, hogy meg akarja ismerni a technikát, mivel az ismeretek gyakorlati alkalmazása, vagyis az, amire mi ezt a rohadt szót használjuk, mindig akkor figyelhető meg legjobban, amikor tökéletlen. A novillada látogatója észreveszi a bikaviadorok hibáit, és látni fogja a büntetést is, ami ezekkel a hibákkal jár. Megtanul majd valamit arról, hogy a viador tréningben van-e vagy nincs iréningben, s ez mennyiben hat a bátorságára.

Egyszer, emlékszem, novilladára mentünk Nladridban, nyár közepén; vasárnap volt és forróság, amikor mindenki, aki tehetett, menekült a városból az északi tengerpartra, vagy föl a hegyekbe, és a viadalt csak délután hatórai kezdettel hirdették, és mi meg akartuk nézni, hogy ötán öl meg hat Tovar-bikát három matadortanonc; akiket hiva-

259

tásuk útján később csupa bukás kísért. Beültünk a farkorlát mögé az első sorba, és amikor az első bika kijött, már tisztán láttuk, hogy az ócska kölcsönzött ruhába öltözött Domingo Hernandorena, ez a kurta, vastag bokájú, nehézkes baszk, aki ideges volt, sápadt és rosszul táplált, ha vállalkozik rá, hogy megöli a bikát, akkor vagy bolondot csinál magából, vagy a bika szarvára kerül. Hernandorena nem tudott úrrá lenni a lábába bújt idegességén. Nyugodtan akart állni, karja lassú mozgásával akarta vezetni a bikát a köpennyel, de amikor a bika rohamozott, és ő megpróbált egy helyben maradni, lába kurta, ideges szökdecselésbe kezdett. Látszott, hogy a lába megtagadja az engedelmességet és erőlködést, hogy szoborszerű maradjon, miközben citerázó lába mindegyre elrángja

őt a veszély útjából, nagyon-nagyon mulatságosnak találta a tömeg. Mulatságosnak találta, mert épp elegendő tudták közülük, hogyan viselkedne az ő lábuk, amikor a szarvak közelednek, és mint mindig, rossz néven vették, hogy ott benn a ringben valaki pénzt keres ugyanazzal a

- testi fogyatékossgal, ami őket kirekeszti a szerintük jól hozó pénzkereseti lehetőségből. Ahogy sorra kerültek, a

másik két matador fantáziadúsnak bizonyult a köpeny-nyel, és megjelenésük után Hernandorena ideges citerázása még rosszabb lett. Több mint egy éve nem állt szemben bikával a ringben, és képtelen volt uralkodni idegességén. Amikor a négy pár banderilla benn volt, és elérkezett az ideje, hogy előjőjön a vörös lepedővel meg a karddal, előkészíteni a bikát az ölésre és meg is ölni, a tömeg, mely gúnyosan megéljenezte minden ideges mozdulatát, már tudta, hogy valami muris dolog van készülőben. Mikor a kard meg a muleta már a kezében volt, és vízzel öblögett a száját alattunk, láttam, hogy arcizmai rángatóznak. A bika a korlátnál állt és figyelte. Hernan-
z60

dorena nem bizhatott a lábában, hogy majd lassan viszi a bika felé. Tudta: egyféleképpen kényszerítheti csak magát arra, hogy a ring egy adott pontján egy helyben maradjon. Kifutott a bika elé, és tíz méterre tőle térdre vetette magát a homokban. Ez a testhelyzet talán majd megóvjá a kinevettetéstől. Kifeszítette kardjával a vörös lepedőt, és araszolni kezdett a bika felé. A bika figyelte az embert, a vörös lepedő háromszögét, rászzegezte a szemét, fülét hebezte, és Hernandorena előremászott egyméternyit a térdén, közben megrázta a lepedőt. A bika fölvágtá farkát, leszegette fejét és rohamozott, és ahogy elérte az embert, Hernandorena úgy, ahogy volt, térdelve emelkedett a levegőbe, megpördült, mint egy rongycsomó, lábai most már szerteszét kalimpáltak, aztán a földre zuhant. A bika körülnézett utána, és egy szétterülő, mozgó köpenyt talált helyette, amelyet egy másik bikaviador tartott elé, s a bika rohamozott, Hernandorena meg homokkal a sápadt arcán felemelkedett, a kardját kereste meg a lepedőn. Amint felállt, bérelt nadrágjának nehéz, piszkosszürke selymén megláttam a repedést, és mélyen benn tisztán láttam a combcsontot, a csípőtől csaknem a térdéig. Ő is meglátta, és nagyon meglepődött, kezével takargatta, miközben emberek ugráltak át a korláton és rohantak oda hozzá, hogy a kötözőbe vigyék. Elkövette azt a technikai hibát, hogy a muleta vörös lepedőjét nem tartotta maga meg a bika között a roham pillanatáig, hogy azután a döntő pillanatban, amikor a bika leszegett feje a lepedőt éri, ellépjen mögüle, a pálcán és kardon kifeszített lepedőt elég messze tartva a testétől ahhoz, hogy a bika elférjen mellette, míg a lepedő után megy. Egyszerű technikai hiba volt.

Este a kávéházban egyetlen együttérző szó sem esett róla. Tudatlan volt, merev, nem volt kőndícióban. Miért

261

ragaszkodik hozzá, hogy bikaviador legyen? Miért ereszkedik térdre? Mert gyáva, mondták. Térdelni a gyávák szoktak. Ha gyáva, miért akar mindenáron bikaviador lenni? Semmiféle természetes együttérzés nem menthette idegességét, hiszen fizetett bikaviador volt. Inkább öklelje föl a bika, semhogy elfusson előle. Ha felökleli, az tiszteletre méltó; inkább együtt éreztek volna vele, ha a bika akkor kapja el, amikor éppen ideges rángatózással el akar ugrani előle, mert tudták, noha gúnyolták érte, hogy ez a kondíció hiánya miatt van, mint így, hogy letérdelt. Mert nincs annál keményebb dolog a világon, ha fél valaki, mint úrrá lenni a lábán, amikor a bika támadni készül, és hagyni, hadd jőjön a bika, és tiszteletre méltó minden kísérlet, hogy az ember úrrá legyen a lábán,

noha lehurrogják, mert nevetséges látvány. De amikor térdre vetette magát, anélkül, hogy ismerné az ilyen helyzetből való harc technikáját, azt a technikát, amit Marcial Lalanda, a legtudatosabb élő bikaviador ismer, és ami egyedül képes tiszteletre méltóvá tenni ezt a testhelyzetet, akkor Hernandorena bevallotta idegességét. Ha látszik az idegesség, az nem szégyen; bevallani szégyen. Amikor technikai tudás hiányában a matador térdre vetette magát a bika előtt, és ezzel bevallotta, hogy nem képes a lábán uralkodni, a tömeg nem érzett iránta több szimpátiát, mint egy öngyilkos iránt.

Mint ahogy én nem vagyok bikaviador, és mint ahogy nagyon érdekel az öngyilkosság, a probléma az én számomra az ábrázolás kérdése volt, és ahogy ébren virasztottam akkor éjszaka, megpróbáltam felidézni, mi az, ami épp csak az emlékezetem határán sejlik, és ez az a dolog volt, amit ténylegesen láttam, s végül föl is merült a sok mindenféle emlék közül, és akkor sikerült megfognom. Amikor fölállt, arca fehér volt és piszkos, nadrágja-

262

nak selyme csípőtől térdig fölhasadt, és az volt a lényeg, hogy piszkos volt a bérelt nadrágja, piszkos volt a fölhasadt alsóneműje, és tiszta volt, tiszta volt, elviselhetetlenül tiszta fehér volt a combesontja, ezt láttam, és ez volt a fontos.

A technika és a technika hiányából származó következmények tanulmányozása mellett a novilladákon alkalma nyílik az embernek megismerni a fogyatékos bikákkal való foglalkozás módszereit, mert azokat a bikákat, amelyeket a szabályszerű bikaviadalokon nem lehet használni valami nyilvánvaló fogyatékoság miatt, a tanulóviadalokon ölik meg. Gsaknem minden bika szenved valami fogyatékoságot tusakodás közben, és ezt a bikaviadornak kell helyrehoznia, de ezek a fogyatékoságok, például látási hibák, a novilladákon sokszor mindjárt a kezdetben megnyilvánulnak, és figyelemmel kísérhető a helyrehozásuk módja, vagy annak a következménye, hogy nem hozták helyre őket.

A szabályszerű bikaviadal nem sport, hanem tragédia, és a bikát áiztosan megölik. Ha a matador nem tudja megölni, és az ölés előkészítésére, valamint az ölésre engedélyezett tizenöt perc után, a matador csúfságára, a felvezető tinó elvezeti a bikát és kiterelik a ringből, a törvény előírja, hogy a corralban meg kell ölni. A matador de toros, vagyis a szabályszerűen beiktatott bikaviador esélye arra, hogy a bika öli meg őt, egy a százhoz, hacsak nem gyakorlatlan, tudatlan, ha tréningben van, vagy ha nem nagyon öreg, amikor már nehezen mozog a lába. De a matador, ha tudja a mesterségét, fokozhatja a halálos veszélyt, és pedig pontosan olyan mértékben, ahogyan neki tetszik. Ezt a veszélyt azonban a védelmére szolgáló szabályok keretein belül kell növelnie. Más szóval: az szolgál dicsőségére, hogyha amit tud, azt nagyon

263

veszélyesen csinálja, és mégsem lépi túl a geometriai lehetőségek határát. Lejáratja magát, ha az alapvető szabályokra fittyet hányva, tudatlanságból, testi vagy szellemi lassúságból vagy elvakult örültségből fut a veszély elé.

A matadornak tudással és ismerettel kell uralkodnia a bikákon. Amilyen mértékben könnyed ez az uralkodás, olyan mértékben lesz szép a szemnek. .tz erőnek nem

sok hasznát veszi az ember, kivéve az ölés pillanatát. Egyszer megkérdezte valaki Rafael Gómezt, "El Gál-ló"-t, a cigányt, José Gómez, "Gallito", testvérét, egy nagy cigány bikaviador-família utolsó élő tagját, aki akkor már az ötven felé közeledett, hogy ő, Gallo, milyen testedzéssel gyűjt erőt a bikaviadalhoz.

- Erő - mondta Gallo. - Mit kezdjek én erővel, ember? A bika fél tonnát nyom. Azért eddzek talán, hogy erőben vegyem föl vele a versenyt? Hagyjuk meg az erőt a bikának.

Ha bikák éppúgy növelhetnék ismereteiket, ahogy a bikaviadorok, és ha azokat a bikákat, amelyeket az engedélyezett tizenöt percben nem ölnek meg a ringben, nem ölnék meg utána a corralban, hanem továbbra is viadalra engednék őket, azok a bikák megölnének minden bikaviadort, aki a szabályok szerint próbál vívni velük. A bikavívás arra a tényre van alapozva, hogy a vad jószág akkor találkozik először gyalogemberrel. Ez a modern bikaviadal alapvető elve: hogy a bika nem volt soha azelőtt ringben. A bikavívás őskorában viadalra engedtek olyan bikákat is, amelyek voltak már előtte ringben, és olyan sok ember halt meg a bikaringben, hogy 1567. november 20-án V. Pius pápa ediktumot bocsátott ki, melyben kiátkoz minden keresztény uralkodót, aki országában engedélyezi a bikaviadalt, és megtagadja a

26

keresztény temetést mindenkitől, alú bikaringben hal meg. Az egyház csak abban az esetben volt hajlandó túrni a bikavívást, mely az ediktum ellenére állhatatosan tartotta magát Spanyolországban, ha a bikák csak egyszer kerülnek ringbe.

Azt gondolná az ember, hogy a bikavívás akkor lenne igazi sport, nem pusztán tragikus látványosság, ha a bikák, amelyek voltak már ringben, újra megjelenhetnének ott. Én láttam ilyen bikákat a törvény ellenére viadalba ereszteni, vidéki városokban, ahol arénát rögtönöznek a főtérből, úgy, hogy az utcatorkolatokat egymásnak tolt kocikkal elzárják, és itt folyik a törvényellenes capea, vagyis szabadtéri bikaviadal, használt bikákkal. Azok az önjelölt bikaviadorok, akiknek nincs pénzük, capeákon szerzik első tapasztalataikat. Ez sport, nagyon vad és nagyon primitív, és legfőként és elsősorban ízig-vérig amatőr sport. Ámde attól tartok, a vele járó halálveszély miatt nem sok sikerre számíthat Anglia és Amerika amatőr sportolói körében, akik játékos sportokat űznek. A mi játékainkba nem a halál, a halál közelsége és elkerülése visz izgalmat, hanem a győzelem, és a halál elkerülését mi a vereség elkerülésével helyettesítjük. Nagyon csinos kis szimbolizmus ez, de azért csak több cojón kell a sportemberbe, amikor a játékban a halál az ellenfél. A capeákon ritkán ölik meg a bikát. Ez bizonyára az állatbarát sportemberek szíve szerint való. A város rendszerint túlságosan nyomorult ahhoz, hogy megengedhesse magának a bika megölésének költségeit, és esetleg az önjelölt bikaviadornak nincs arra pénze, hogy kardot vásároljon, mert ha volna, nem a capeákat választaná az inaskodásra. Ez, gondolom, lehetőséget tartogatna a gazdag sportember számára ; neki ugyanis megvolna a pénze bikára, meg arra is, hogy kardot vásároljon.

265

Ámde a bika szellemi érése olyannyira rnechanikus, hogy a használt bika nem szolgál valami pompás látványossággal. Az első egy-két roham után megveti a lábát, nem mozdul, és csak akkor fog újra rohamozni, ha biztos benne, hogy elkapja az embert vagy a gyereket, aki a köpennyel ingerli. Ha tömeg van, és a bika beleront, kiszemel magának egy embert, és addig megy utána, akárhogy fut, cikázik és cselez az, amíg utol nem éri és föl nem ökleli. Ha a bika szarva hegyét levágták, akkor egy darabig nagyon jó muri ez az üldözés és öklelés. Csak az megy be a bikához, aki akar, és persze sokan akarnak, ámde igen kevesen mennek be azért, hogy megmutassák bátorságukat.

A játék nagyon izgalmas azok számára, akik lenn vannak a téren, és az az igazi amatőr sport egyik ismérve, hogy vajon a nézőnek vagy a játékosnak tetszik-e jobban (mert mihelyt elég szórakoztatóvá válik a néző számára ahhoz, hogy kifizesse érte a belépti díjat, a sportot máris megfertőzte a profizmus vírusa), és a hidegvér vagy formaérzék legkisebb megnyilvánulása zajos tetszést arat. Ámde ha hegyes a bika szarva, a látvány idegtépő.

A férfiak és a gyerekek akkor is köpenymunkát kezdenek zsákokkal, ingekkel, öreg lajbikkal, mintha a bika szarva le volna vágva; az egyetlen különbség az, hogy amikor a bika eléri és fölökleli őket, rendszerint olyan sebekkel kerülnek le a bika szarváról, amilyenekkel a helybeli orvosok aligha tudnának bármit is kezdeni. Egy bika, amely Valencia tartomány capeáin első favorit volt, öt-éves pályafutása alatt megölt tizenhat férfit és egy fiút, több mint hatvanat pedig csúnyán megsebesített. Akik capeákra mennek, gyakran azért mennek oda, hogy ingyenes gyakorlatra tegyenek szert mint önjelölt hivatások, de leginkább tisztán sportból mint amatőrök, az

266

izgalom kedvéért, mert ez az izgalom azonnali és nagyon nagy; továbbá a majdani emlékezés gyönyörűségéért, hogy egy forrb napon városkájuk főterén megmutatták halált megvető bátorságukat. Sokan büszkeségből mennek be, s abban reménykednek, hogy batornak fognak bizonyulni. Sokan rájönnek, hogy egyáltalában nem bátrak, de legalább bementek. Egyáltalán semmit sem nyerhetnek azzal, hogy bemennek, kivéve belső elégtételt, hogy voltak ringben bikával; önmagában olyan dolog ez, amire mindenki, aki megtette, örök életében emlékezni fog. Különös érzés egyedül lenni egy állattal, amely azzal az eltökélt szándékkal közeledik feléd, hogy végez veled, míg nyitott szeme rád mered, és látod, hogyan közelednek a leszegett szarvak, amelyekkel meg akar ölni. Ez ad annyi izgalmat, hogy mindig akad valaki, aki hajlandó beszállni a capeába, büszkeségből, és azért a gyönyörűségért, hogy igazi bikával kipróbálhatja a bikavívás egyik manőverét, bár előfordul, hogy ez a gyönyörűség az adott pillanatban nem valami óriási. Néha megölik a bikát, ha a város megengedheti magának a költségeket, vagy ha a népség elveszti a fejét, ilyenkor bicskákkal, törökkel, henteskésekkel, kövekkel ront rá mindenki; egy ember talán a szarva között rázkódik föl s alá, egy másik a levegőben repül éppen, bizonyos, hogy néhányan a farkába kapaszkodnak, és egy egész horda vágó, döfő, szűrő legény lökdösi, esik neki, vágja el az útját, míg végül megtántorodik és összerogy. Minden amatőr vagy csoportos ölés nagyon mocskos, barbár, de izgalmas dolog, és

nagyon messze van a szabályszerű bikaviadal szer-
tartásától.

Az a bika, amelyik tizenhat embert megölt és hatvanat megsebesített, nagyon különös véget ért. Volt a megöltelc között egy tizennégy éves cigánygyerek. A gyerek bátyja

267

és nővére ezután követte a bikát mindenfelé, abban a reményben, hátha adódik rá alkalom, hogy meggyilkolják, amikor a bikát a capea után a ketrecébe csukják. Ez pedig igencsak nehéznek bizonyult, mert a bikára, mivel nagyon nagy sikere volt, gondosan ügyeltek. Két esztendőn át jártak utána mindenhová, de még csak kísérletet sem tettek, csupán fölbukkantak ott, ahol a bikát bevetették. Amikor a capeákat megint betiltották, ahogy mindig betiltják őket, hogy aztán kormányrendeletet hozhassanak betiltásukra, a bikatulajdonos úgy döntött, hogy a bikát Valenciába szállíttatja a vágóhídra, mert a bika egyébként is kiöregedett. A két cigány a vágóhídnál várta, és a fiatalember engedélyt kért rá, hogy ő ölhesse meg a bikát, amelyik megölte az öccsét. Miután ezt megkapta, azzal kezdte, hogy kinyomta a bika szemét, miközben a bika benn volt a ketrecében, majd gondosan teleköpködte a szemüregét, és aztán megölte úgy, hogy törrel elmeteszette a hátgerincvelőt a nyakcsigolyák között, bár ebben némi nehézségei támadtak, végül engedélyt kért rá, hogy kivághassa a bika heréit, és miután megkapta, kis tüzet rakott a poros utca végén a vágóhíd előtt, és ő meg a nővére nyársra vonva a két golyót, megsütötték fölötte, és mikor jól megpirultak, megették. Aztán hátat fordítottak a vágóhídnak, és elindultak a városból kivezető úton.

268

FiARMADIIIi PEjr ZET

A modern, szabályszerű bikaviadal, vagyis corrida de toros során rendszerint hat bikát öl meg három ember. Minden ember két bikát öl meg. A törvény megköveteli, hogy a bika négy-öt évesnél se fiatalabb, se öregebb ne legyen, ne legyen testi hibája, és jó hegyes szarva legyen. Viadal előtt vizitációra kerül a községi állatorvos előtt. Az állatorvosnak kötelessége eltiltani minden bikát, amely korhatár alatt van, fegyverzete elégtelen, hibás a szeme, szarva, vagy beteg, vagy látható testi hibája van, mint például a sántaság.

Matadornak nevezzük azt a három embert, aki majd megöli a bikákat, és hogy a hat bika közül ki melyiket öli meg, azt sorshúzással döntik el. Minden matadornak, vagyis bikaölőnek, öt-hat emberből álló csapata van, ez a cuadrilla, a matador fizeti őket, munkájukat az ő paran-

csai szerint végzik. Peón vagy banderillero annak a három embernek a neve, aki gyalogláb áll segítségére a köpennyel, és parancsára beüti a banderillapárokat; ezek szigonyvégű, három láb hosszú farudak. A másik kettő, aki lóháton jelenik meg a ringben, a picador.

Spanyolországban nincs toreador. Ezt a használatból kivesszett szót olyan nemesemberekre alkalmazták valaha, akik még a hivatásos bikavívás előtti időkben, lóhátról, sportból öltek bikát. Bárki, aki pénzért vív bikával, legyen az matador, banderillero vagy picador, az torero. Aki lóhátról, gerellyel öl bikát, és erre idomított telivér lovakat használ fel, annak neve rejoneador vagy caballero en plaza. A bikaviadal neve Spanyolországban corrida de toros, vagyis bikafuttatás. A bikaringet plaza de torosnak hívják.

ír

A bikaviadal reggelén mindegyik matador elküldi képviselőjét, rendszerint a legöregebb és legmegbízhatóbb banderilleróját, ezek a plaza de toros corraljaiban, vagyis a karámban találkoznak, ahová a délután viadalra kerülő bikákat bekvártélyozzák. Megvizsgálják a bikákat, összehasonlítják nagyság, súly, magasság szerint, különös tekintettel szarvaik hosszúságára, szarváik fesztávolságára, szarvaik hegyességére és a szőrzetük állapotára. Ezutóbbi éppoly jó alap, mint bármi más, testi erőnlétük és valószínű bátorságuk megítélésére. Nincs biztos jel a bátorság meghatározására, de sok mindentől meg lehet ítélni a valószínű gyávaságot. A bizalmas banderillero kikérdezik a pásztort, spanyol nevén vaquerót, aki a bikákkal feljött a tenyészgazdaságból, és akinek, amíg a bikák az ő felügyelete alatt állnak, mayoral a neve, minden egyes bika valószínű formájáról és tulajdonságairól. A bikákat közös megegyezés szerint kéttagú csoportokba osztják az egybegyűlt képviselők, akiknek minden igyekezete arra irányul, hogy minden csoportba egy jó meg egy rossz bika kerüljön, mármint a bikaviador szempontjából jó és rossz bika. A bikaviador szempontjából jó az a bika, amelyik nem túl nagy, nem túl erős, nincs túl nagy szarva, nem túl magas a marja, mindenképp pedig jó a látása, jól reagál mozgásra, színre, bátor és becsületes, amikor támad. Rossz a bika a bikaviador számára, ha a bika nagyon nagy, nagyon öreg, nagyon erős, és túl széles a szarva; de mindenképp az a bika a rossz bika, amelyik mozgásra, színre nem reagál, hiányzik belőle a bátorság, alattomosan gonosz, úgyhogy a bikaviador meg nem mondhatja, mikor és hogyan támad, és támad-e egyáltalában. A képviselők, rendszerint alacsony, sipkás kis emberek, akik még nem borotválkoztak meg a nagy napra, és változatos tájszólást beszélnek, de szemük egy-

20

formán kemény, érvelnek és vitatkoznak. Azt mondják, hogy a 20-asnak a szarva rosszabb, mint a 42-esé, de a 42-es két arrobával (ötven fonttal) nehezebb, mint a 20-os. A 42-es akkora, mint egy gőzmozdony, valaki rákiált, a bika fölemeli fejét az etetőből, a 20-as pedig pirostarka, és nyilván olyan gyáva, mint egy felvezető tinó. Hosszú vita után kiállítják a csoportokat, és a két bilca számát, ez a horpaszokra van billogozva, három cigarettapapírra fölírják, aztán a papírokat golyócskákká gyúrik össze, és beledobják az egyik sipkába. A feltehetően gyáva pirostarkát egy közepsúlyú, nem túl hosszú szarvú,

fényes fekete szőrű bikával párosították. A 46-os gőzmozdony a I 6-ossal került össze, amelyik épp csak megüti azt a nagyságot, hogy az állatorvos még továbbengedje, és nincs rajta semmi szembeötlő, vagyis pontosan az az ideális félbika, amely úgy néz ki, mint egy igazi bika, de izmai még nem fejlődtek ki rendesen, sem a tudása, hogy használni tudja a szarvát, és amilyenről minden képviselő álmodott, hogy majd ilyet szerezhetsz a bikaviadorának. A széles és hegyes szarvú 20-ast a q.2-essel ellensúlyozzák, amelyik a I 6-os után a legkisebb. Aki tartja a sipkát, most megrázza, és minden képviselő beledugja barna öklét, és kihúzza belőle egy tömör golyócskává gyúrt cigarettapapírt. Kisimítják, elolvassák, talán vetnek egy végső pillantást a nekik jutott két bikára, és elindulnak a szálloda felé, hogy megkeressék a matadort, és elmondják neki, mit kell megölnie.

A matador eldönti, milyen sorrendben szeretné venni a bikákat. Veheti előre a rosszabbikat, és remélheti, hogy majd kiköszörüli a csorbát a másodikkal, ha munkája az elsővel rosszul ütne ki. Vagy ha az ölés sorrendjében ő a harmadik, veheti előre a jobbikat, mert tudja, hogy a hatodik bikát is ő fogja megölni, és akkorra már sötétedni

271

kezd, és a tömeg haza akar menni, és meg fogják neki bocsátani, hogy gyorsan és a lehető legkönnyebben próbál végezni vele, ha erről a bikáról kiderülne, hogy difflcilis.

A matadorok egymás után ölik meg bikáikat a szenioritás sorrendjében; matadornak akkortól számít valaki, amikor a madridi Plazában először lépett föl mint matador de toros. Ha bármelyik matadort úgy fölökleli a bika, hogy nem képes visszatérni a kötözőből, bikáit azelőtt mind a korelnök matador ölte meg, manapság azonban szétosztják a ringben maradtak között.

A bikaviadal rendszerint délután öt, fél hatkor kezdődik. A viadal napján fél egykor kezdődik az apartado. Ez a bikák szétválasztása, amit a corralokban hajtanak végre felvezető tinó segítségével, és mindenféle kifutók és csapóajtók felhasználásával, amikor is elkülönítik és becsukják őket az egyszemélyes boxokba, ez a chiquero, hogy itt tartózkodjanak és pihenjenek mindaddig, amíg ki nem kell jönniök a ringbe, abban a meghatározott sorrendben, ahogy a viador elé kerülnek. A bikákat nem fosztják meg víztől és tápláléktól a viadal előtt, ahogyan sok Spanyolországról szóló kézikönyvben olvasható, nem is tartják őket néhány napig koromsötét ölben. A chiqueróban félhomály van, és mindössze négy órát állnak benne a viadal kezdete előtt. Ott, miután elhagyták a corralt, nem kapnak enni többé, mint ahogy az ökölvívó sem eszik meccs előtt, és azért teszik be őket egy szűk, félhomályos bokszba, hogy valamiképp gyorsan a ringbe juttathassák őket, meg hogy pihenjenek és nyugton legyenek a viadal előtt.

Rendszerint csak a matadorok, barátaik és képviselőik, a bikaring igazgatósága, a hatósági közegek és nagyon kis számú látogató van jelen az apartadón. A matador rendszerint itt látja először a bikát, amelyet aznap dél-

272

után meg kell ölnie. A látogatók számát a legtöbb helyen azzal mérsékelik, hogy a jegy árát öt pezetában szabják meg. A bikaring igazgatósága azért nem lát szívesen sok látogatót a válogatáson, hogy a bikák figyelmét ne vonják

magukra a látogatók, akik cselekvést szeretnek látni, ezért rákiabálnak a bikákra, ingerlik őket, hogy nekirontsanak az ajtónak, a falnak, egymásnak. Ha a corralban rohamoznak, fennáll az a veszély, hogy sérülést szenved a szarvuk, vagy felöklelik egymást, és az igazgatóság kénytelen lesz másikkal helyettesíteni őket a ringben, s ez darabonként jöb pár száz dollárral könnyít a pénztárcájukon. A bikaviadal sok nézője és bennfentese komolyan hiszi, hogy ugyanolyan jól, vagy még jobban szót tud érteni a bikával, mint a bikaviador. A corral magas kerítésének vagy falának védelme mögül megpróbálják elkapni a bika pillantását, és ugyanazt a "hah !. . . hah !. . . hah !. . . hah !" torokhangot hallatják, amit a pásztorok és a torerók használnak, ha magukra akarják vonni a bika figyelmét. Ha lenn az akolban a bika fölemeli hatalmas fejét, amelyen a széles szarvak tömörnek látszanak, mint a bükkfa, és a hegyük lágy-sima; ha vállán és nyakán az izompúp, amely széles és súlyos, amikor az állat nyugodt, hatalmas föltorló taréjjá duzzad irhájának szőrös, fekete fényessége alatt ; ha orrlikai kitágulnak ; ha megemeli és megrázza a szarvát, ahogy a nézőre pillant - akkor a bikanyelv amatőr szakértőjének sikere volt. Ha a tetejébe még rohamoz is a bika, s belevágja szarvát a palánkba, vagy a beszélő irányába öklel, kész a diadal. Hogy mérsékeljék a sikerek számát, és lehetetlenné tegyék a diadalt, az igazgatóság öt pezetában szabja meg a jegyek árát, azon elmélet alapján, hogy aki képes öt pezetát fizetni azért, hogy megnézzé, hogyan válogatják a bikákat, abba

273

szorult annyi méltóság, hogy nem szól a bikához viadal előtt.

Mégsem lehetnek efelől biztosak, és vidéken egypár helyen, ahol évente egyszer vannak bikák, láthatsz embereket az apartadón, akik igenis megfizetik az öt pezetát, csak hogy teret kapjanak bikanyelv-szakértői képességük yakorlására. Az öt pezeta azonban általában csökkenti a józan bikanyelv-szakértők számát. A részegekre pedig alig figyelnek a bikák. Sokszor láttam, amint részeg emberek ordítoztak a bikára, de azt sohasem láttam, hogy a bika odafigyelt volna. Egy olyan városban, mint Pamplona, ahol öt pezetán kétszer be lehet rúgni, és a lóvásártéren egyszer enni is lehet, a méltóság ötpezetás léghőre már-már templomi suttogássá fajul az apartadón. Ott aztán senki se fizet öt pezetát azért, hogy végignézzé a bika-válogatást, hacsak nem nagyon gazdag és méltóságteljes. De a válogatás léghőre lehet egészen más is, más helyen. Nem voltam két olyan városban, ahol egyforma lett volna. A válogatás után mindenki a kávéházba megy.

Maga a bikaviadal egy homokkal beszórt ringben történik, melyet négy lábnál valamivel magasabb vörös fakerítés vesz körül. Ez a vörös fakerítés a barrera. Utána szűk körfolyosó következik, ez választja el tőle az amfi-teátrum első sorának üléseit. Ez a szűk folyosó a callejón. Itt állnak a kardhordozók a korsó vizükkel, a szivacsukkal, az összehajtogatott muletarakásokkal és a súlyos bőr kardtokokkal, itt állnak a bikaring munkásai, itt árulják a hideg sört, az ásványvizet, a jegelt gyümölcsöt, mely jéggel és vízzel teli cinkvödörökben úszkál, itt árulják lapos kosarakban a süteményt, a sós mandulát, a mogyrót. Itt vannak még a rendőrök és azok a bikaviadorok, akik pillanatnyilag nem tartózkodnak a ringben, néhány

detektív, akik készenlétben állnak, hogy letartóztassák a

274

ringbe ugrálókat, azután a fényképészek, és a beépített, deszkával elbarrikádózott székeken az orvosok, meg az ácsok, akik megjavítják a barrerát, ha beszakadna, továbbá a kormány képviselői. Néhány ringben megengedik a fényképészeknek, hogy a callejónban körbejárhassanak, másutt az ülésről kell dolgozniok.

A bikaring ülései burkolatlanok, a páholy, vagyis a palco, és a főerkély, vagyis a grada kivételével. Az erkélytől számítva az ülések körkörös sorokban lépcsőzetesen ereszkednek lefelé a ring széléig. Ezeket a számozott ülésű sorokat tendidónak hívják. A ringhez legközelebb eső két sor, az a két sor, amelyik az összes többi ülést megelőzi, a barrera és a contrabarrera. A harmadik sor neve delanteras de tendidos, vagyis a tendidók első sora. A bikaring számozási szempontból úgy van felosztva szektorokra, ahogy a kuglbfot vágja föl az ember, és ezeket a szektorokat így számozzák: I., 2., 3. stb. tendido, a ring nagyságától függően egészen I I-ig és I2-ig.

Ha életedben először mész bikaviadalra, legjobb, ha vérmérsékleted szerint választasz magadnak ülőhelyet. Páholyból vagy az erkély első sorából a hang és színyaralatai, a látvány azon finomságai, melyek a veszélyességet érzékeltetik, elvesznek vagy minimálisra csökkennek, de a viadalt mint látványt jobban élvezheted, és esély van rá, hogy ha a bikaviadal jó, jobban is élvezed. Ha a bikaviadal rossz, azaz nem művészi látvány, sokkal jobban jársz, ha közelebb ülsz, minthogy onnan, ha már egyszer a viadal mint egész úgyis kútba esett, legalább láthatsz minden részletet, és megtanulhatod a miérteket és a hogyanokat. A páholy és az erkély olyan embernek való, aki nem akarja túl közéről látni a dolgokat, mert fél, hogy ezek fel találják dűlni, olyan ember számára, aki úgy akarja nézni a bikaviadalt, mint valami látványos-
=?..í

ságot vagy mint misztériumjátékot, meg persze a szakértő számára, aki meg tudja látni a részleteket, még ha messze ül is, és elég magasan akar elhelyezkedni ahhoz, hogy mindent lásson, ami a ringben történik, azért, hogy meg tudja ítélni egészében.

A barrera a legjobb ülés, ha az ember látni és hallani akarja, mi történik, és ha olyan közel akar lenni a bikához, hogy a bikaviador szemszögéből nézhesse. A barrerából a cselekvés olyan közeli és részletes, hogy még az a bikaviadal is, amely az erkélyről vagy a páholyokból andalító lenne, innen mindig érdekes. A barrera az a hely, ahonnan látható a veszély, és megtanulhatja megbecsülni az ember. Onnan a ringre is zavartalan lelátás esik. Ezenkívül nincs is több olyan ülés, ahonnan nem látsz köztéd meg a ring közt embereket, kivéve persze az erkély első sorát meg a páholyok első sorát, csak a sobrepuerta. Itt vannak azok az ülőhelyek, amelyeket a bejárati kapu fölé helyeztek el, ezen a kapun át jutsz a ring különböző szekcióiba. Körülbelül az amfiteátrum fele magasságában vannak, jó kilátást és jó perspektívát kínálnak a ringre, és az ember még sincs olyan messze, mintha az erkélyen vagy páholyban ülne. Feleannyiba kerülnek, mint a barrera vagy az erkély és a páholyok első ülései, és igen jó helyek.

A bikaring épületének nyugati fala árnyékot vet, és

azokat az ülőhelyeket, amelyek már árnyékban vannak, amikor a viadal megkezdődik, sombra, vagyis enyhely néven ismerik. A sol y sombra olyan ülőhely, amely napos helyen van ugyan, de árnyék vetődik majd rá, ahogy a nap hanyatlik. Az ülőhelyek árát a kívánatosságuk szabja meg, és az, hogy árnyékban vannak-e vagy sem. A legolcsóbbak azok a helyek, amelyek a legközelebb vannak a tetőhöz, a legtávolabbi, napsütötte oldalon, amely soha-

276

sem kap árnyékot. Ez a rész az andanada de sol, és forró napokon, közvetlenül a tető alatt, általában olyan hőmérséklet uralkodik itt, ami szinte hihetetlennek számít még az ilyen Valencia-szerű városokban is, ahol pedig nemegyszer 400-ot mérnek árnyékban, mindamellett a sol jobb ülései jól jöhetnek borongós napon vagy hűvös időben.

Élete első bikaviadalára üljön be az ember egy delantera de gradába vagy egy sobrepuertába, ha egyedül van, azaz nincs vele valaki, aki tanácsokkal lássa el. Ha ilyen helyet nem kap az ember, még mindig kaphat páholyt. A páholy a legdrágább ülőhely, és a legmesszebb is van a ringtől, de jó totálképet nyújt a viadalról. Ha olyan valakivel megy az ember, aki valóban ért a bikavíváshoz, és akitől meg akarja tanulni megérteni, amit lát, és nincsenek aggályai a részletek miatt, a legjobb hely számára a barrera, utána a contrabarrera, harmadsorban pedig a sobrepuerta.

A nők, akik úgy gondolják, hogy szeretnének bikaviadalt látni, ámde attól félnek, hogy csúnyán az idegeikre megy majd, először ne üljenek közelebb hozzá az erkély első soránál. Onnan talán élvezetet fognak találni a viadalban, amelyet így látványosságként fognak szemlélni, s amely talán egyáltalában nem is érdekelné őket, ha közelebb ülnének hozzá és a részletek tönkretennék az egészet. Ha van elég pénze, asszonyom, és nem nézni akarja a bikaviadalt, csak elmondani, hogy ilyet is látott, és úgy tervezné el, hogy az se számít, ha megszereti, de az se, ha az első bika után kifordul onnan, feltétlenül barreraülést váltson, hogy majd valaki, akinek sohasem volt annyi pénze, hogy barrerába ülhessen, fürge rohammal elfoglalhassa a fényűző ülőhelyet, míg ön elvonul, és magával viszi előítéleteit.

277

Éppen így szokott San Sebastiánban történni. A változatos módszerekkel üzött jegyárusítás, no meg az igazgatóságnak a Biarritz és a baszk tengerpart gazdag és kíváncsi tözséreibe fektetett mélységes bizodalma következtében a barrera darabja, mire eljut a vásárlóhoz, százpezetába vagy még többbe is kerül. Ezen Madridban, egy bikaviador-penzióban egy hétig élhet valaki, hetente négyszer elmehet a Pradóba, két bikaviadalra válthat jó jegyet a napos helyen, megveheti utána az újságokat, ihat sört, ehet rákot a Pasaje Álvarezben a Calle de Victoria mellett, és még marad is annyi a zsebében, hogy nem kell félnie a kutyáktól. De azért San Sebastiánban mégis biztosra mehetett az ember, ha a barrerától ugrásnyira vett magának jegyet, hogy lesz elfoglalni való százpezetás ülőhely, mihelyst a polgárok, akik erkölcsi kötelezettségüknek tekintik, hogy az első bika után megváljanak a bikaringtől, föllállnak és megkezdik jól táplált, kalózpofájú, porcelánnadrágos, bronzbőrű, flanellinges, panama kalapos, nyikorgó eipős kivonulásukat. Hányszor

láttam őket elvonulni, amikor a nőik még maradtak volna! Ők maguk is szívesen nézték volna még a bikaviadalt, de sajnos, közbejött ez a találkozó a Kaszinóban, mindjárt az első bika után. Ha nem mentek volna el, hanem jól érezték volna magukat, akkor biztosak lehetünk volna, hogy valami baj van velük. Azt gondolhattuk volna róluk, hogy buzik. De sohase volt velük semmi baj. Mindig elmentek. Mindaddig, amíg a bikaviadal nem lett társadalmi sikk. I g3 I -ben már senkit sem láttam elmenni a környékemen, és úgy néz ki a dolog, hogy San Sebastiánban az ingyenbarrera szép napjainak vége.

27

NEGYED I. FEJEZET

Első bikaviadalnak legjobb egy novillada, első novilladának legjobb egy madridi novillada. A novilladák általában március közepén kezdődnek, és rendszerint minden csütörtökön és vasárnap van novillada húsvétig, mert akkor kezdődnek a nagy viadalmok, vagyis a corrida de törősok. Madridban húsvét után kezdődik az első előjegyzési szezon hét bikaviadalra. Jegyfűzetet árulnak, amely mind a hét viadalra szól, és a legjobb helyeket évről évre lekötik. A legeslegjobb helyek az árnyékban levő barrerák, ahol a bikaviadorok a vörös fakorlátra rakják a köpenyüket. Azon a helyen állnak, amikor nincsenek a ringben, oda-hozatják a bikát, amikor kimenni készülnek a mulatával, az ölés után itt csutakolják le magukat szivacesal. Látni és hallani az a hely éppolyan, mint a boxmecesen a szorító-sarok, a futballmecesen az edzőpad vagy baseball-mecesen az árok.

Madridban az első vagy második abono, vagyis előjegyzési szezon nem számít, mivel tiszta képtelenség, hogy akkor ilyen helyekre jegyet kaphass, de kaphatsz majd a novilladákra, melyek vasárnap és rendszerint csütörtökön, a bikaviadal nagy szezonja előtt, közben és után vannak. " tAdónde se ponen los capotes?", és aztán kérd meg őket, hogy olyan közelre adjanak neked jegyet, amilyen közelre csak lehet. Vidéken lehet, hogy a jegyárus hazudik majd neked, és a legrosszabb jegyet adja, ami csak van nála, de az is lehet, hogy mert idegen vagy, és látja rajtad, hogy csakugyan jó helyet akarsz, és tudod is, melyik a jó, odaadja a legjobb jegyet, ami csak van nála. Nekem leg-többet Galíciában hazudtak, ahol a legesekélyebb üzleti tranzakcióban a legcsekélyebb igazság sem fedezhető fel,

279

és Madridban bántak velem a legjobban, de a legesleg-jobban Valenciában. Spanyolország-szerte a legtöbb helyen megtalálja az ember az előjegyzés, vagyis az abono és a re-venta intézményét. A re-venta a jegyügynökök neve, akik főlvásárolják a bikaring igazgatóságától az összes jegyet, amelyre nincs előjegyzés, és eredeti értéküket hús százalékkal megemelve árusítják őket. A bikaringek sok helyen szeretik őket, mert noha leszállított áron veszik meg tőlük a jegyeket, ez megoldja a problémákat. Ha ugyanis nem minden jegy kel el a viadalra, akkor a re-

venta fizet rá a boltra, és nem a bikaring - bár a bikaringek általában addig ügyeskednek, míg valahol rá nem fizetnek a boltra, ettől függetlenül. Mivel az ember, ha csak nem helybéli, ritkán van ott épp akkor, amikor az előjegyzés, vagyis az abono, kezdődik a viadalra vagy egy viadalsorozatra, és mivel a régijegytulajdonosoknak mindeképpen előjoguk van megújítani előjegyzésüket, mielőtt új indulna, és mivel ezek az előjegyzések mindig betelnek két-három héttel azelőtt, hogy megkezdődnének a viadalkok, megkülönböztetésben is nehéz megtalálni őket, és csak, mondjuk, délután négy és öt között van nyitva a pénztár, nagyon valószínű tehát, hogy az ember kénytelen lesz a re-ventánál beszerezni a jegyét.

Ha épp ott vagy abban a városban, és már tudod, hogy elmész a bikaviadalra, vedd meg a jegyet, mielőtt döntöttél. Nagyon valószínű, hogy a madridi lapokban egy szó sincs addig a bikaviadalokról, amíg meg nem kezdődnek, kivéve egy elegáns kis hírt a "Plaza de Toros de Madrid" alatt az espectáculos kolumnájában. Spanyolországban nem közlik előre a lapok a bikaviadalkokat, csak vidéken. De Spanyolország minden zugában nagy, színes plakátok hirdetik a corridákat, ezeken rajta van a megölendő bikák száma, azoknak a neve, akiknek majd meg

280

kell ölniük őket, a tenyésztő neve, aki szállította őket, a cuadrilla összeállítása, a viadal helye és ideje. Szerepel; rajtuk rendszerint a különféle helyek árjegyzéke is. Ezekhez az árakhoz kénytelen leszel hozzászámolni húsz százalékos felárat, ha jegyedet a re-ventától szerzed be.

Ha Spanyolországban bikaviadalt akarsz látni, valamelyet feltétlenül találsz minden vasárnap Madridban, március közepétől november közepéig, időjárástól függően. Télen ritkán van viadal Spanyolországban, esetleg nagy ritkán Barcelonában, és néha Málagában vagy Valenciában. Az első szabályszerű bikaviadal minden esztendőben Gastellón de la Planában van február végén vagy március elején, Magdalena-napkor, az utolsó pedig rendszeresen Valenciában vagy Geronában, vagy Ondarában november elején, de ha az idő rossz, ezek a novemberi viadalkok elmaradnak. Mexico Cityben minden vasárnap tartanak viadalt októbertől ápriliséig, és talán még áprilisban is. Novilladát tavasszal és nyáron tartanak. Mexikó más területein a bikaviadalkok napja változó. Spanyolországban Madrid kivételével szintén változó napokon tartják a bikaviadalkokat, de Barcelona kivételével, ahol csaknem olyan szabályszerűen megtartják, mint Madridban, az időpontok általában egybeesnek a nemzet vallási ünnepeivel vagy a helyi vásár, vagyis a feria idejével, ami rendszerint a város szentjének ünnepén kezdődik. Ennek a könyvnek a függelékében felsorolom a főbb feriak dátumát, amikor Spanyolországban, Mexikóban, Dél- és Közép-Amerikában bikaviadalkokat tartanak, amennyiben meghatározott napokon tartják őket. Igen könnyű, könnyebb, mint gondolná az ember, elmulasztani azt a lehetőséget, hogy bikaviadalt lásson az ember egy két-három hetes spanyolországi kirándulás alkalmával, de ennek a függeléknek a segítségével bárki láthat bikaviadalt, ha

z8 I

útba ejti a felsorolt helyek valamelyikét a feltüntetett időpontban; esős idő persze kizáró ok. Az első után már úgyszólván

tudja az ember, akar-e még látni többet.

A madridi novilladak és a két előjegyzési szezon mellett kora tavasszal bikaviadalra a legjobb hely a sevillai feria, ahol legalább négy viadal látható sorozatban, egymás utáni napokon. A feria húsvét napján kezdődik. Ha a húsvétot Sevillában töltöd, megkérdezel valakit, mikor kezdődik a vásár, de megtalálhatod az időpontokat azokon a hatalmas plakátokon is, amelyek a viadalokat hirdetik.

! Ha húsvét előtt Madridban vagy, menj be a Puerta del Sol környékén egy kávéházba, vagy az első kávéházba jobb kéz felé a Pláza de Ganalejason, ha a Puerta del Solról mész lefelé a Galle de San Jerónimón a Prado felé, és itt találsz majd egy plakátot a falon, amely a sevillai feriat hirdet. Ugyanebben a kávéházban nyáron mindig meg fogod találni azokat a plakátokat vagy carteleket, amelyek a pamplonai, bilbaói, salamancai, valladolidi, cuencái, málagai, murciai és más ferákat hirdetik. Húsvét vasárnapján mindig van bikaviadal Madridban, Sevillában, Barcelonában, Murciában, Zaragozában, novilladak meg Granadában, Bilbaóban, Valladolidban és még sok más helyen. Madridban a húsvét utáni hétfőn is van bikaviadal. Minden esztendőben április 2g-én bikaviadal és vásár van Jérez de la Fronterában. Bika nélkül is pompás kirándulóhely, otthona ez a város a cse-resznyének meg annak a mindenféleképp is, amit még párolnak belőle. Elvisznek majd a jérez pincékbe, ahol végigkóstolhatod a különféle borokat és pálinkákat, de ezt tanácsos inkább más napra tervezni, nem arra, amikor a corrida van. Bilbaóban május elsején, másodikán vagy harmadikán két viadal lesz, ha valamelyik dátum vasárnapra esik. Jó viadalok, érdemes elmenni, ha mondjuk

282

netán Biarritzban vagy St. Jean-de-Luzben tartózkodsz húsvét táján. A baszk partról bárholnan kitűnő utak vezetnek Bilbaóba. Bilbao gazdag, ronda bányaváros, ahol olyan hőség van, mint St. Louisban, mindegy, melyikre gondolsz, a missouri St. Louisra, vagy akár a szenegáli St. Louisra, és ahol az emberek szeretik a bikákat, de nem szeretik a bikaviadorokat. Ha Bilbaóban megszeretnek egy bikaviadort, akkor egyre nagyobb és nagyobb bikákat vesznek neki a viadalra, míg végül valami csúnya dolog történik vele testileg vagy lelkiileg. Akkor aztán a bilbaói rajongók így szólnak: "Látod, mind egyformák ezek, mind gyáva, mind patkány. Előbb-utóbb kiderül róluk, ha elég nagy bikával ereszted össze őket." Ha arra vagy kíváncsi, mekkora bikákat lehet tenyésztetni, mekkora szarvakat bírnak el ezek a bikák a fejükön, és hogyan tudnak nézni rád a barrera fölött, míg végül úgy érzed, mindjárt fölugranak az öledbe, milyen szívós tud lenni a tömeg, és hogy lehet terrorizálnijól képzett bikaviadorokat, menj Bilbaóba. Májusban nincsenek akkora bikáik, mint az augusztus közepén kezdődő nagy bikájú, hétcorridás vásáron, májusban viszont nem lesz olyan hőség Bilbaóban, mint amilyen augusztusban lesz. Ha nem törödsz a hőséggel, az igazán nehéz, izzadságszagú, ólom- és cinkbányászati hőséggel, és csodásan kiállított nagy bikákat akarsz látni, menj Bilbaóba az augusztusi feria idején. Májusban csak Górdobában van még olyan feria, ahol több mint két viadalt tartanak, ezek időpontja változó, Talavara de la Reinában viszont tizenhatodikán mindig van bikaviadal, huszadikán Rondában, harmincadikán meg Aranjuezben.

Országúton kétféleképpen mehatsz Seville-ből Madrid-ból. Az egyik Aranjuezen, Valdepeñason és Górdobán át vezet, ezt hívják andalúziai útnak, a másik Talavera de la

283

Reinán, Trujillón és Méridán át vezet, ezt hívják extremadurái útnak. Ha májusban Madridban vagy, és dél felé indulsz el kocsival, Talavera de la Reinában láthatsz bikaviadalt tizenhatodikán, csak az extremadurái utat kell választanod. Nagyon jó út ez, sima és gyors, Talavera meg jó hely vásár idején, a bikák pedig - majdnem mindig a helyi tenyésztő, özvegy Ortegáné szállítja őket - illendőképp nagyok, vadak, veszélyesek és difficilisek. Ezen a helyen halt meg Gómez y Ortega, akit Gallitónak vagy Jose-litónak is neveztek, és aki talán minden idők legnagyobb bikaviadora volt, ig20. május 16-án. Özvegy Ortegáné bikái e miatt a szerencsétlenség miatt híresek, és bizony nem valami pompás viadalt produkálnak, mert nagyok és veszélyesek, és manapság rendszerint a szakma kitaláltjai ölik meg őket.

Aranjuez csak negyvenhét kilométerre fekszik Madrid-tól, biliárdasztal simaságú út vezet oda. Magas fák, dús kertek és egy gyors folyócska oázisában, barna síkdombon terül el. Sugárútjain olyan fákat látsz, mint Velázquez vásznain a háttérben, és május harmincadikán bizvást leugorhatsz oda kocsival, ha van pénzed', vagy vasúton, ha szert tehetsz egy harmadosztályú különvonatjegyre, vagy ha nem tettél szert rá, mehatsz busszal (a Galle Victoriáról, szemben a Pasaje Álvarezszel, különbusz indul), és ahogy jössz a kopár, elhagyatott vidéken a tűző napban, hirtelen látod meg a barna karú lányokat a fák árnyékában, friss eperrel csurig rakott kosaruk e más hegyén-hátán a sima, kopár, hűvös földön, az eper akkora, hogy hüvelyk- és mutatóujjaddal nem tudod átérni, hirtelen hideg a zöld levéllel bélelt fűzfakosárban. Lányok és öregasszonyok árulják, meg a csodaszép ' spárgacsomókat is, minden szála olyan, mint a hüvelykujjad, a tömegnek, amely a madridi és a toledói külön-

284

vonatról özönlik, meg az autón érkezőknek, vagy akik autóbusszon vágatnak be a városba. Őt pezetaért ehetsz a sátraknál faszénparázzson sült pecsenyét, vagy rostos sült csirkét, és annyi valdepeñasi bort ihatsz rá, amennyi beléd fér. A bikaviadal kezdetéig árnyékba húzódhatsz, vagy elmehetsz látnivalók után szaglászni. A látnivalók a badekerben találhatóak. A bikaring annak a széles, forró és poros utcának a végében van, amelyik kifut a város hűs erdei árnya alól, és kétoldalt hivatásos nyomorékok, réműlet- és szájalomkeltők szegélyezik, Spanyolország minden vásárában megtalálod őket, amint falábakon topognak, sebeiket mutogatják, szörnyűségekkel hadonásznak, és szájukban tartva nyújtják eléd a sapkát, ha nincs másuk, amivel nyújthatnák, úgyhogy utad a ringbe poros vesszőfutás két sor iszonyat között. A város szintiszta Velázquez a széléig, aztán rögtön Goya a bikaringig. A ring maga a Goya előtti iddktől való. Bájos kis építmény a rondai öreg ring stílusában, beülhetsz a barrerába, bort ihatsz az árnyékban, és epret ehetsz hozzá, és hátat fordítva a porondnak, elnézegetheted, hogyan telnek meg a páholyok toledói lányokkal, meg akik a környező Kasztíliabóljöttek be; kendőiket kiterítik a páholykorlátjára, ülnek, valóságos légörvényt kavarnak a legyezőikkel, mosolyognak és az olyan műkedvelő szépségek

kedves zavarával beszélgetnek, akik tudják, hogy nézik őket. A leányszemle a bikavívás egyik fő attrakciója a néző számára. Ha netán rövidlátó volnál, vigyél magaddal színházi vagy katonai látcsövet. Bóknak veszik majd. Legjobb, ha nem egyetlen páholyra koncentrálsz. Nagy előny a jó távcső. A jó távcső fecnikre tépi majd neked a legnagyobb és leglélegzetelállítóbb szépségeket, akik fehér csipkemantillák felhőiben, felséges konttlyal és orcával, csodálatos stblákban érkeznek meg, és akik a nagyítb-

285

lencsén át annak a valakinek aranyfogát és bepúderozott viharvertségét mutogatják, akit egész máshol láttál a múlt éjszaka, és akik a ház reklámja gyanánt látogatják a viadalt; de egy-egy páholyban, a távcső nélkül talán észre se vennéd, megpillanthatsz egy igazán szép leányt is. A spanyolországi utazó könnyű szívvel írhatja, ha csak a flamenco-táncosnók púderozott tokaszalonnáját nézi, meg a bordélyok kérges hölgyeit, hogy a spanyol nők szépségéről keringő mendemonda merő képtelenség. Kurvának lenni nem valami jól fizetett mesterség Spanyolországban, és a spanyol kurva túl sokat dolgozik ahhoz, hogy még a külsejére is jusson ideje. Szép nőket ne színpadon, ne bordélyokban, ne cante hondo-helyeken keress. Keresd őket este, a paseo idején, amikor kiülhetsz egy székbe a kávéház utcai részén, és egy órán át vonul előtted a város összes nője, és nem is egyszer vonul el előtted, de sokszor, ahogy elmennek a sarokig, megfordulnak és jönnek vissza háromszor-négyszer az orrod előtt; vagy keresd őket távcsővel, aprólékos gondnal a páholyokban, bikaviadalon. Nem udvarias dolog távcsövet szögezni valakire, aki nem páholyban ül, úgyszintén nem udvarias dolog, ha arra használod a távcsövet, hogy a ringből bámulj vele, olyan ring esetében, ahol a nők csodálónak megengedik, hogy viadal előtt a ringben összevissza cirkáljanak, és bizonyos ritka szépség elé gyülekezzenek. Távcövet használni, amikor a ring porondján állsz, az a legrosszabb értelemben vett leskelődés jele, olyan emberre jellemző, aki jobban szereti nézni, mint csinálni. De egy barrera-ülésből páholyra szegezni a távcövet, az megengedett dolog, sőt bók, alkalom a közeledésre, már-már bemutatkozás. Nincs jobb előzetes bemutatkozás a jól nevelt, komoly szándékú csodálatnál, és bizonyos távolságon túl képtelenség a néma csodálatot tolmácsolni vagy elfogadását nyugtázni,

186

hacsak nincs egy jóképű lóverseny-távcsöved. De ha történetesen nem nőket nézel vele, akkor is jól jön a távcő az utolsó bikánál, ha az ölés idejére szürkülni kezd, és a bikát a ring másik oldalán ölik meg.

Aranjuez jó hely arra, hogy először láss bikaviadalt. Még jobb hely, ha az a szándékod, hogy csak egyetlen bikaviadalt nézel meg, sokkal jobb Madridnál, mert itt mind megkapod azokat a színeket, azt a látványosságot, amit vársz tőle, amikor még csak a látványt tudod becsülni benne. Később már azt kívánod a bikaviadaltól - jó bikák és jó matadorok mellé -, hogy jó közönség is legyen, az egy-bikaviadalo fiesta közönsége pedig nem jó közönség, mert mindenki iszik, mindenki fényesen mulat, a nők kikészítve jönnek el; de Pamplona részeg, táncoló, bikaűző közönsége sem jó, sem Valencia provineiális, patrióta bikaviador-imádói. Jó közönség Madridban van, nem a jótékonysági viadatok napján, akkor csak sok hűhó, szív-

hez szóló dekoráció és magas árak vannak, hanem az abo-
nók szigorú közönsége, amely ismeri a bikaviadalt, a biká-
kat, a bikaviadorokat, tudja, mijó, mi rossz, mi komoly és
mi a megjátszott, ennek a közönségnek csak abszolút
maximumot adhat a bikaviador. A látványosság addig jó,
amíg fiatal vagy, vagy akkor, ha egy kicsit részeg vagy,
.úgyhogy minden valóságnak tűnik, vagy ha sohasem le-
szel felnőtt, vagy ha nővel vagy, aki még sohasem látott
ilyent, vagy csak egy szezonban egyszer jó, vagy annakjó
csak, aki szereti. De ha csakugyan meg akarsz tudni vala-
mit a bikaviadalról, vagy ha nagyon odavagy érte, előbb-
utóbb el kell majd menned Madridba.

Csak egy város lennejobb Aranjueznél arra, hogy meg-
nézd életed első bikaviadalát, ha csak egyet áll szándékod-
ban megnézni, mégpedig Ronda. Oda kell elmenned, ha
egyszer Spanyolországban leszel nászúton, vagy odaszök-

28

tél valakivel. Az egész város, ameddig csak ellátsz a szél-
rózsa minden irányába, csupa romantika, és van ott egy
hotel, amelyik olyan kényelmes, olyan tapintatos, ahol
étkezéskor olyan jó kosztot és esténként rendszerint olyan
hűvös fuvalmat kapsz, hogy ha a nászút vagy a szöktetés
a romantikus háttér és a modern kényelem e tökéletes
összjátéka ellenére sem sikerült Rondában, akkor legoko-
sabb, ha sürgősen szeditek a sátorfátokat, és meg sem áll-
tok Párizsig, ahol mind a ketten másfelé néztek szét bará-
tok után. Rondában minden megvan, ami az eflftéle ott-
tartózkodásnál szem-szájnak ingere, romantikus táj,
amelyben, ha szükséges, akkor is gyönyörködhetsz, ha ki
sem lépsz a hotelból, rövid séták, jó bor, tengeri csemegék,
remek hotel, az, hogy gyakorlatilag semmi mást nem kell
csinálnod, aztán két helyi festő, aki akvarellt árul, ami
megfelelően bekeretezve az esemény vonzó emléktárgyául
szolgálhat; de tényleg, mindennek ellenére pompás hely.
Magaslatra épült, körös-körül hegyek, a várost félbevágja
a magaslatot átszelő szurdok, mely sziklafalban végződik,
s ez meredeken zuhan le a síkságra a folyóhoz, ahol por-
felhőt ver az úton vonuló öszvérek patája. Akik a mórok
kiűzése után idetelepedtek, Górdobából jöttek, meg
Észak-Andalúziából, és a május huszadikán kezdődő bika-
viadalal és vásárral a várost visszahódító Ferdinánd és
Izabella diadalát ünneplik. Ronda a modern bikaviadal
egyik bölcsőhelye. Ez volt a szülővárosa Pedro Romeró-
nak, az első és legnagyobb hivatásos bikaviadorok egyiké-
nek, és a mi időnkben Niño de la Palmának, aki nagynak
indult, de első súlyos felökleltetése után olyan gyávaság
szállta meg, amely csak azzal a képességével vetekszik,
alxogyan a ringben kitér a kockázat elől. Rondában a
bikaringet a XVIII. század végén építették, fából. A szik-
lafal partján áll, és a bikaviadal után, amikor már meg-

288

xxyúzták, fölbontották a bikákat, és a húst kocsikon el-
küldték, a döglött lovakat kihúzzák a szakadékhoz, és a
keselyűk, amelyek egész nap a város, a bikaring fölött
köröztek a magasban, lecsapnak a sziklára, és ott zabálnak
a város alatt.

Van még egy bikaviadal-sorozat és feria, amely május-
ban kezdődik valamikor, bár a dátum változó, és az is
lehet, hogy csak júniusban kezdődik, de ez Górdobában
van. Górdobában jó vidéki feria van, és a várost legjobb
májusban felkeresni, mert a nyárral együtt nagy hőség
köszönt be ott. Spanyolországban a három legmelegebb

város, amikor a kánikula jön : Bilbao, Górdoba és Sevilla. A forróság itt többet jelent pusztá hőmérsékleti fogaloxnál; az éjszakák súlyos, levegőtlen hőségére gondolok, amitől nem tudsz aludni, éjszakára, amikor a forróság nagyobb, mint nappal, sehol egy kis hűvösség, csak afrikai forróság, amikor túl nagy a hőség ahhoz, hogy a kora reggel kivételével beülj egy kávéházba, és ebéd után se tethsz egyebet, mint hogy fekszel a sötét szobában, mert a balkon redőnye le van eresztve, és várod a viadal kezdetét.

Valencia hőmérő szerint néha forróbb, mint a másik kettő, és ténylegesen is forróbb, amikor Afrika felől fúj a szél, de ott éjjel mindig kimehetsz buszon vagy villamoson Grau kikötőjébe, úszkálhatsz a szabad strandon, vagy ha úszáshoz nagy a meleg, a lehető legkisebb izommunkával kitutajozol, és csak fekszel az alig hűs vízben, és nézed a fényeket meg a csónakok sötétjét, a bodegák sorait meg az úszókabinokat: Amikor legnagyobb a forróság, Valenciában is ehetsz lenn a parton egy-két pezetáért valamelyik büfépavilonban, ahol sört adnak meg rákot, és hozzá paellát rizzzel, naradicsommal, édespaprikával, sáfrányval, meg j tengeri csímeget, sáfrányszínű csnmóban

289

összekotyvasztott tengeri csigát, langusztát, apró halat, apró angolnát. Ezt kapod, meg egy palack helyi bort a két pezetáért, és mezítlábas gyerekek mennek el melletted a parton, a pavilon nádfedeles, a homok hűvös a talpad alatt, a tengeren halászok ülnek az est hűvösében fekete vitorlásaikban, amelyeket, ha másnap reggel is kimész oda úszni, meglátod, hat pár ökörrel vontatnak ki a partra. Három ilyen büfépavilont Graneróról neveztek el, a legnagyobb bikaviadorról, akit valaha Valencia szült, s aki ig22-ben halt meg a madridi ringben. Manuel Granero, aki a megelőző esztendőben kilencvennégyeszer állt a ringben, úgy halt meg, hogy adósságnál egyebet nem hagyott maga után, mert az a félmillió pezeta, amit megkeresett, mind elment reklámra, propagandára, újságírók támogatására, meg a parazitákra. Húszesztendő volt, mikor megölte egy Veragua-bika ; egyszer fölemelte, aztán addig csapkodta a barrera alsó gerendájához, amíg a szarvával össze nem roppantotta a koponyáját, ahogy egy virágcserepet roppant össze az ember. Pompás külsejű fiú volt, tizennégy éves koráig hegedülni tanult, aztán tizenhét éves koráig tanulta a bikavívást, és húszéves koráig volt bikaviador. Valenciában a szó szoros értelmében imádták, és meghalt, mielőtt még ellene fordulhattak volna.

Most van egy süteményesbolt, amit róla neveztek el, meg három rivális büfépavilon a tengerpart különböző részén. Aztán a valenciaiak szereztek egy másik bikaviadort imádás céljából, akit Ghavesnak hívtak, akinek szép zsíros haja volt, két nagy pofája, dupla tokája és hordóhasa, amelyet mindig kidüllesztett a bika felé, amikor már elhaladtak mellette a szarvak, hogy szenzációs veszély benyomását keltse. A valenciaiak, akik nem is annyira a bikaviadalt élvezik, inkább a bikaviadort imádják, mármint a valenciai bikaviadort, egy időben tisztára odavol-

2go

tak Ghavesért. Pocakja és nagyra nőtt arroganciája mellett volt még neki egy hatalmas valaga, amelyet akkor düllesztett ki, amikor a hordóhasát behúzta, és amit csinált, stílusos nagyvonalúsággal csinálta. Egy egész ferian

keresztül figyeltük mély áhítattal. Ha jól emlékszem, öt viadalban láttuk, és Ghavesból egy is sok, hacsak nem a szomszédja valaki. De az utolsó viadalon, amikor megpróbált ledöfni egy hatalmas Miura-bikát, azaz - akárhol - csak eltalálni a nyakát, a Miura épp elég hosszúra kinyújtotta azt a bizonyos nyakat ahhoz, hogy elkapja a hóna alatt Ghavest, aki csüngött a szarvon egy kicsikét, aztán valami furcsa, nagy hasú pörgettyűzést rendezett rajta. Hosszú időbe telt, míg kigyógyították könnyeiből meg a karizma sérüléséből, és azóta olyan szemérxnes lett, hogy akkor sem dülleszt ki a pocakját a bika felé, ha már elhaladtak mellette a szarvak. A valenciaiak persze már ellene fordultak, mert közben támadt két új bikaviadoruk bálványának, és az egyszer, amikor tavaly láttam, már nem mutatkozott olyan jól tápláltnak, mint korábban, és az árnyékban, ahol állt, rögtön izzadni kezdett, ahogy közeledni látta a bikát. Viszont van valami, amivel vigasztalódhat. Szülővárosában, Grauban, Valencia kikötővárosában, ahol neki is nekitámadtak, van egy nyilvános emlékmű, amit róla neveztek el. Vasból való emlékmű, annak az utcának a sarkán áll, ahol a villamosok kifordulnak a tengerpartra. Vannak helyek, ahol szegény baka pihenőjének hívják, itt azonban a kör alakú lemezfalon fehér festékekkel ez áll : El Urinario Ghaues.

2g I

ÓTÖDIK rLJEZET

Tavasszal már csak azért sem jó bikaviadalra Spanyolországba menni, mert ott van mindjárt az eső. Bárhova mész, eshet mindenütt, májusban és júniusban ktilönös-képp, ezért szeretem én inkább a nyári hónapokat. Akkor is esik néha, de júliusban és augusztusban legalább nem havazik Spanyolországban, bár Ig2g augusztusában havazott Aragónia némely hegyi nyaralóhelyén, és egy esztendőben május tizenötödikén hó esett Madridban, és olyan hideg lett, hogy lemondták a bikaviadalokat. Emlékszem, abban a szent hitben mentem le Spanyolországba, hogy már jól benne járunk a tavaszban, a vonat meg olyan kopár és hideg országon át robogott velünk, mintha Nebraskábanjártunk volna novemberben. Mintha nem is ugyanaz az ország lett volna, amelyet nyárban ismertem, és amikor éjszaka leszálltam Madridban a vonatról, hóvihár kavargott a pályaudvar előtt. Nem volt velem télikabát, így ki sem mozdultam a szobámból, ágyban írtam, legfeljebb a legközelebbi kávéházig mentem el kávé inni, meg Domecq pálinkát. Három napig olyan ideg volt hogy nem lehetett kimenni, akkor aztán tündéri tavasz lett. Madrid hegyvidéki város, éghajlata hegyvidéki. Az a maas, felhőtlen spanyol ég van fölötte, amely mellett az olasz égbolt tiszta érzelgősség, és olyan a levegője, hogy yönyörúséget szerez a lélegzetvétel. A hőség és a hideg sűrűn váltakozik arrafelé. Egy júliusi éjszakán, amikor

nem tudtam elaludni, megfigyeltem, hogy a koldusok újságpapírból tüzet raktak az utcán, és köréje kuporodtak, annyira fáztal: . Két nap múlva olyan forróság volt, hogy aludni sem érhetett, amíg a hajnali hűvösség he nem köszöntött.

2g2

A madrileño szereti az éghajlatot, és büszke ezekre a szélsőségekre. Hol van még egy nagyváros, ahol ekkora a választék? Ha a kávéházban azt kérdik tőled, hogy aludtál, és azt feleled, olyan rohadt forróság volt, hogy hajnalig egy szemhunyaszt se tudtál aludni, azt fogják válaszolni : akkor kell lefeküdni, közvetlenül pirkadat előtt mindig meghűvösödik, fekdjön le akkor az ember. Ezt a hűvösöséget az éjszakai forróságtól függetlenül mindig megkaphatja. És valóban nagyszerű éghajlat a madridi, ha a szélsősége nem idegesít. Forró éjszakákon fogod magad és beülsz a Bombillába, almabort iszol és táncolsz, és ha abbahagyod a táncot, mindig találsz hűvöst ott a hosszan elnyúló, lombos faültetvények alatt, ahol köd emelkedik a kis folyó fölé. Hideg éjszakákon igyál sherry brandyt, és fekdj le. Ha Madridban este lefekszel, egy kicsit bolondnak fognak tartani. Barátaidnak hosszú ideig egy kicsit kínos lesz a dolog. Madridban nem feküsznek le addig, amíg nem végeznek az éjszakával. Baráti találkozó időpontját éjfélt utána szokás tenni a kávéházban. Nincs még egy város, olyan, ahol megfordultam, kivéve Konstantinápolyt a szövetséges megszállás idején, ahol ennyire ritkán keresnek fel az ágyat alvás céljából. Elméleti alapja talán az lehet, hogy maradjon csak fönn az ember addig a hűvös óráig, amely közvetlenül pirkadat előtt mindig megjön, ámde Konstantinápolyra ez nem áll, mert mi azt a hűvös órát mindig arra használtuk, hogy kiszáguadjunk a Boszporuszhoz napkeltét nézni. Napkeltét nézni pompás dolog. Kölyökkorában, horgászás vagy vadászás közben, vagy a háború alatt meglehetősen rendszeresen nézheti az ember; azután, a háború után, nem emlékszem, hogy néztem volna, Konstantinápolyig. Ott hagyományos dolog volt a napkelte-nézés. Valahogyan mintha bizonyíték lett volna v alamire, ha akármit műveltél is előtte, kimen-

2g3

tél a Boszporuszhoz, és megnézted a napkeltét. A szabad levegő egy egészséges legyintéssel elintézett mindent. De ha ilyesmitől elesik az ember, elfelejti. Ig28-ban, a Republikánus Konvenció idején Kansas Cityben, olyan órában indultam el kocsival az unokatestvéremhez vidékre, hogy úgy éreztem, jól benn járok már a reggelben, amikor egyszer csak hatalmas tűz izzását vettem észre. Pontosan olyan volt, mint amikor éjszaka az istálló kigyulladt, és noha nem hittem, hogy sok hasznomat vehetik, mégis úgy éreztem, oda kellene mennem. A tűz irányába fordultam a kocsival. Aznikor a kocsi fölért a legközelebbi dombtetőre, megláttam, mi az. A napkelte volt.

Spanyolországba menni és sok bikaviadalt nézni, olyankor, amikor akad is sok megnézni való bikaviadal: arra a szeptemberi időjárás az ideális. Az egyetlen hátránya a dolognak az, hogy szeptemberben nem olyan jók a bikaviadatok. A bikák májusban a legjobbak, meg júniusban, jók még júliusban és augusztus elején is, de szeptemberre a hőség már tisztára fölperzselte a legelőket, a bikák meg összeasztak, és nincsenek formában, ha viszont szemes takarmányon tartják őket, akkor kövérek, puhák,

csalósak lesznek, néhány percig nagyon vadak, de viadalra éppúgy alkalmatlanok, akár az a bokszoló, aki kizárólag burgonyán és sörön tréningezett. Aztán meg szeptemberben a bikaviadorok majdhogynem naponta állnak ringbe, annyi a szerződésük, és előttük a lehetőség, hogy ha nem sérülnek meg, rövid idő alatt sok pénzt kereshetnek, úgyhogy a legkisebb kockázattal dolgoznak. Ez, persze, nem mindig bizonyul igaznak, mert ha két viador között versengés folyik, lehet, hogy apait-anyait beleadnak, de sokszor előfordul, hogy a viadalokat tönkreteszik a rossz kondícióban levő százalmas bikák, meg az olyan bika-viadorok, akik megsebesülnek, és korán jönnek vissza,

294

amikor még rossz kondícióban vannak, nehogy szerződés nélkül maradjanak, vagy az olyan viadorok, akiket egy nehéz szezon már kikészített. Szeptember ragyogó lehet, ha vannak viadorok, akik éppen az időben szánták rá magukat, és az első évadjukban beleadnak mindent, megpróbálnak nevet csinálni maguknak, hogy szerződéshez jussanak a következő évre. Ha csak ez kell neked, és van elég yors autód, szeptemberben minden áldott nap nézhetsz bikaviadalt valahol Spanyolországban. Garantálom, hogy noha nem te állsz ki a bikával, ki fogsz merülni pusztán abban, hogy elérj a bikaviadalokra, és akkor majd fogalmat alkothatsz arról a fizikai megterhelésről, amit a bikaviadornak a szezon vége felé ki kell állnia, amikor az ország egyik sarkából a másikba futkos.

Persze nem kényszeríti senki, hogy ilyen sűrűn kiálljon. Pénzér t állnak ki, és ha belefáradnak, kimerülnek és képtelenek azt nyújtani, amit tudnak, mert annyi szerződésnek kell eleget tenniük, dehát ez egy fkarenyit sem vigasztalja a bikaviadal látogatóit, akik pénzt adtak érte, hogy megnézzék őket. De ha te magad is végigmész azon az útvonalon, ugyanabban a szállóban szállsz meg, és inkább a bikaviador szemével nézed a bikaviadalt, mint a látogatóival, aki jó pénzt adott érte, hogy egy évben talán csak egyszer, de megnézzék azt a bikaviadort, akaratlanul is a bikaviador szempontjai szerint fogod felfogni a kötelezettségeit. Az az igazság, persze, hogy akármilyen szempontból nézzük is, a bikaviadornak nincs joga aláírni olyan szerződést, amely miatt a viadal után tüstént autóba ülhet és indulhat tovább, miután a köpenyeket, muletákat öszszetekerték, kosárba rakták, a kosarat a csomagtartóba kötözték, a kardokat, bőröndöket az első ülésre dobálták, az egész cuadrilla meg egymás hegyén-hátán szorong már a nagy gépkocsiban, és amint kigyullad elől a hatalmas

295

reflektor, indulhat, talán ötszáz mérföldnyire, egész éjjel vezethet, és másnap is, porban, hőségben, és úgy érkezik meg a városba, ahol délután ki kell állnia, hogy alig van ideje lemosni magáról a port, fürödni, borotválkozni, mielőtt beöltözik a corridára. Lehet, hogy a bikaviador fáradt és merev lesz a ringben, és te meg is érted, mert tudod, micsoda út áll mögötte, azért tLxdod, mert ugyanaz az út áll mögötted is, és tudod, hogy másnap, egy kiadós éjszakai alvás után, egészen más lenne, de a látogató, aki azért adott pénzt, hogy azon a napon lássa, akár megérti, akár nem, meg nem bocsát neki. Pénzre megy, fogja mondani, és ha a bikaviador nem használja ki a véletlenül elérhető pompás bikában rejlő lehetőségeket, és önmagából

nem ad mindent, amit tud, a látogató azt fogja érezni, hogy becsapták - és be is csapták.

Van még egy érv arra, hogy első és utolsó bikaviadalodat Madridban nézd meg, és pedig az, hogy az ottani tavaszi viadalok nem esnek egybe a feria-évaddal, és a bikaviadorok a legjobb formában vannak; olyan viadalokkal próbálkoznak, amelyek szerződéseket hoznak nekik a különféle feriakra, és ehhez a lehető legjobb kondícióban állnak ki, az esetben persze, ha nem mentek el télre Mexikóba, és nem maradt meg bennük a dupla szezon fáradtsága és gyakran unottsága, meg azok a szépség hibák, amelyekre a kisebb és kevésbé diffícilis mexikói bikákkal szemben szert tettek. Madrid egyébként is különös hely. Nem hiszem, hogy első látogatásra bárki is megszeretné. Első pillantásra nem az, amit Spanyolországtól vár az ember. Inkább modern, mint látványos, nincs népviselet, különösen nincs córdobai kalap, csak a különcök fején, nincs kasztanyetta, nincs az az undorító széthámoskodás, mint amit Granadában a cigánybarlangokkal művelnek. Nincsenek tájjellegű helyek a városban a turisták számára.

zg6

De ha megismerted, Madrid a legspanyolabb spanyol város, Madridban esik a legjobb tanyázás, ott él a legpompásabb nép, hónap ide, hónap oda, Madridban legjobb az éghajlat, s bár a többi nagyváros inkább képviseli a környező vidéket, ezek a nagyvárosok mindjellegzetesen andalúziaiak, katalánok, baszkok, aragóniaiak, vagyis más szóval: provinciálisak. A lényegét csak Madridban találod meg. A lényeg, amikor valóban lényeg, megtalálható egy sima üvegpalackban is, amelyen nincs flancos védjegy, és Madridnak sincs szüksége a nemzeti viseletre; nem számít, milyen épületeket húztak fel, és bár az épület maga állhatna akár Buenos Airesben is, ha ennek az égnak a hátterében látod, mindjárt tudod, hogy Madridban vagy. Ha a Pradón kívül semmi más nem volna itt, akkor is megérné, hogy évenként egy tavaszi hónapot itt tölts, ha van annyi pénzed, hogy évenként egy hónapig Európa valamelyik fővárosában költtheted. De ha a Pradóval együtt megkaphatod a bikaviadal-szezont is egyúttal, és alig kétóránnyira északra EI Escorialt, délre Toledót, prima utad van Ávilába és prima utad van Segoviába, amely csak egy ugrás La Granjától, nagyon csúnyán fogod érezni magad, az örökkévalóság problémájától eltekintve, ha tudod, hogy meg fogsz halni, és soha többé nem láthatod.

A Prado minden vonatkozásban jellemző Madridra. Kívülről éppoly kevésbé nyújt festői látványt, mint egy amerikai középiskola épülete. A festmények olyan egyszerűen vannak elrendezve, olyan könnyű megtalálni őket, olyan jól meg vannak világítva, s egyetlen kivételtől eltekintve, és ez V elázquez a kegyes kis szűzeivel, meg sem kísérlik a remekművek színpadias elhelyezését, hogy a turista, aki a vörös vagy kék útikönyvből nézi a látni való nevezetességeket, homályosan úgy érzi, megfosztották illúzióitól. A száraz hegyi levegő olthatatlan csodálatosan meg-

297

őrizte a színeket, és a festmények egyszerűen csak föl vannak akasztva, és olyan könnyű megtalálni őket, hogy a turista úgy érzi, becsapták. Megfigyeltem, mennyire meg van zavarodva. Ezek nem lehetnek nagy festmények, s a színek túl frissek, és nagyon egyszerű látványt nyújtanak. Ezek a festmények úgy vannak elhelyezve, mint egy

modern képkereskedő tárlatán, ahol a legjobban és a legtisztábban ki kell tűnni erényeiknek, hogy el lehessen adni őket. Ez nem igazság, gondolja a turista. Valami bűzlik itt. Az olasz képtárakban megkapja a pénzéért azt, amit vár, mert egy bizonyos adott képet vagy nem talál meg, vagy ha igen, nem látja jól. Úgy érzi, az a nagy művészet, amit így lehet látni. Nagy művészetnek nagy keret kell, kíséretül meg vagy vörös plüss, vagy rossz világítás. Olyan ez, mintha bizonyos dolgokat csak a pornográf irodalomból ismerne a turista, és akkor hirtelen bemutatják egy vonzó nőnek, aki teljesen ruhátlan, teljesen drapéria-, körítés- és esevelymentes az ügy, nincs más, csak a pusztaság. Nyilván segédkönyvre lenne szüksége hirtelen, tanácsra, vagy legalább néhány segédeszközre. Ez lehet az egyik oka annak, hogy annyi könyvet írtak Spanyolországról. Egyvalakire, aki szereti Spanyolországot, egy tucát esik olyan, akijobban szereti a róla szóló könyveket. Franciaország kelendőbb, mint a Franciaországról szóló könyvek.

Spanyolországról a leghosszabb könyveket rendszerint németek írják, akik egy jó alapos utazás után sohasem térnek ide vissza. Kénytelen vagyok azt mondani, mégiscsak jó szisztéma lehet az, ha valakinek mindenáron könyvet kell írni Spanyolországról, hogy az első látogatás után, amilyen gyorsan csak lehet, megírja, mert többszöri látogatás csak összezavarná az első benyomásokat, és nem lehetne olyan könnyen levonni a következtetéseket.

298

Az egyutazásos-könyvek sokkal biztosabbak is mindenben, és nagyobb népszerűsége tarthatnak számot. Az olyan könyvek, mint Richard Fordé, sosem részesültek a Sztz Spanyolország-féle könyvek bal kézről való miszticizmusának népszerűségében. A könyv szerzője közreadott egy ma már halott kis folyóiratban, az S4N ben, egy valamást arról, hogyan jött létre a fenti alkotás. A szép-irodalom bármely történésze, aki magyarázatot keres korunk írásainak bizonyosjelenségeire, lapozza csak fel ezt a folyóiratot. Az én példányom Párizsban maradt, különben szó szerint idézném, de a veleje az volt, hogy az író meztelen hevert ágyán az éjszakában, és Isten juttatta el hozzá azt a mindenfélét, amit megírt, meg az, hogy hogyan került, "eksztatikus kapcsolatba a mély és mozdulatlan mindenséggel". Hogyan volt ő Isten szolgálatkészsége révén egyszerre minden helyen és minden időben? A kiemelés tőle való, de az is lehet, hogy Istentől. A eikkben erről nem esik szó. Miután Isten megküldte neki, ő leírta. Az eredmény egy olyan embernek az erőszakos miszticizmus, aki annyira rosszul bánik a nyelvvel, hogy nem tud leírni egy világos gondolatot, amit agyon ne bonyolítana az éppen divatos pseudo-tudományos zsargon. Isteu csodálatos anyagotjuttatott el hozzá Spanvolországról, rövid ott-időzése alatt, amikor arra készült, hogy az ország lelkeről írjon, csak az a kár, hogy legnagyobbbrészt csupa képtelenség az egész. Az vár itt ránk, hogy elkésve bár, de a magunk mbdján belépünk a pseudo-tudományosság területére - amit én úgy hívok : öngerjesztő irodalom. Jól tudott vagy nem tudott, kinek ahogy tetszik, hogy bizonyos vértolulásnak köszönhetően a fák, mondjuk, másnak látszanak egy olyan ember szemében, aki ebben a felmeredt állapotban leledzik, mint egy olyan ember szemében, aki nem leledzik ebben az állapotban. Minden tárgy

egészen más. Kissé nagyobbak lesznek, titokzatosabbak, ködösen elmosódnak. Próbáld csak ki. Amerikában például a közelmúltban, vagy a már azóta távoli múltban, egy olyan íróiskola tűnt föl (és most jön az agg Hemingstein doktor, a nagy lélekbúvár vaslogikája), amely - mintha a szerzők állandósítani tudták volna ezeket a vértolulásokat - misztikussá törekedett tenni minden tárgyat, ama kissé torzító lenesén át szemlélve, melyet a meg nem könnyített merevedés prezentál. Az iskola mostanság eltűnőben van, vagy már el is tűnt, és xníg tartott, nagyon érdekes és nagyon gépies kísérlet volt, bájosan fallikus képekkel tele, melyeket érzelmes ajándéktárgyacskák modorában formáltak meg, de alighanem többre vihette volna ennél, ha emez írók látomásai kissé érdekesebbek és érettebbek lettek volna, s ugyanakkor, mondjuk, nem olyan vértolulásokosak.

Kíváncsi vagyok, az ilyen könyv, mint ez a Szűz Spanyolország, milyen lett volna, ha írója előtte kap néhány jó adagot abból a hathatós orvosságból, amely különösképp tisztánlátóvá teszi a férfiúi szemet. Lehet, hogy kapott. Mi, pszeudo-tudományos pókok, mind tévedhetünk. Ámde ama mélyben-kutató bécsi szemek, melyek az agg Hemingstein doktor, a mesterkövetkeztető bozontos szemöldökei alól vizslatnak, mintha úgy látnák, hogy ha az agy alaposan ki lett volna pucolva néhány jó adaggal, talán meg sem született volna ez a könyv.

Ez megint xnegjegyzendő. Ha valaki elég világosan ír, bárki azonnal rájöhet, znikor csal. Ha misztifikál, hogy kitérjen a nyílt beszéd elől, és ez megint más ám, mint felrúgni a nyelvtan vagy a mondattan úgynevezett szabályait azért a hatásért, amit másként nem lehet elérni, több időt igényel rajtakapni az író a csaláson, és más írók, akiket ugyanaz a szükség gyötör, csal épp őszintén, saját

védelmükre dicsérni fogják a csalót. Az igazi miszticizmus nem tévesztendő össze az írástudatlansággal, amely ott is misztifikál, ahol nincs titok, hanem valójában csak a csalás kényszerű szükségése a tudáshiány vagy a világos fogalmazásra való képtelenség elleplezésére. A miszticizmus titkot tételez fel, titok pedig sok van; de a tudatlanságban nincs titok; a túlírt zsurnalisztikában sincs, melybe hamis epika formájában irodalmat leheltek. Ez is megjegyzendő : minden rossz író szerelmes az eposzba.

HATODIK FEJEZET

Ha Madridban mész először corridára, a viadal előtt lemehetsz és mászkálhatsz a ringben.* A corralok és a patio de caballos kapuja tárva-nyitva, az udvarban meglátod majd a fal mellé sorakoztatott lovakat és az érkező picadorokat, akik lóháton kocogtak ide a városból ; a lovat egy vörös zubbonyos mono, vagyis bikaring-munkás vitte ki a bikaringből a picador szállására a városba, hogy a fehér inget, keskeny fekete nyakkendőt, brokátmellényt, széles övet, magas tetejű, oldalt fityegővel ellátott kalapot és a jobb lábon felesatolt acélveretű lábpáncél fölött vastag őzbőr nadrágot viselő picador felülhessen rá, és az utcán át, a carretera de Aragón forgalmában azon lovagol-

jon a ringbe; a mono néha mögötte ül a nyeregben, más-
szor a vezetéklovon, amelyet kivitt magával; a kocsik,
autók, taxik, motorbiciklik folyamában ez a néhány lovas
reklám gyanánt szolgál a bikaviadalokhoz, meg hogy út-
közben nyereg alá törjön a ló, me hogy a matador ne
legyen kénytelen helyet szorítani a kocsijában vagy az
autójában még a picadornak is. Ha busszal mész a ringbe,
legokosabb valamelyik lóvontatású busz vonalán menni,
amelyik a Puerta del Solról indul. Fölülhetsz a tetőre, és
nézegetheted a vonuló népet, és ha figyelsz a járművek
tömegére, meg fogod látni az elhaladó kocsit, amely be-
öltözött bikaviadorokkal van megtömve. Mindössze fejü-
ket meg arcukat fogod látni a lapos, fekete tetejű kalapok
alatt, meg az arany- vagy ezüstbrokáttal fedett vállukat.

* Ma már nem lehet mászkálni a ringben, mert hormány-
rendelettel betiltották. Be lehet viszont menni a patio de caballos-
ba és az egyéb külső területekre.

302

Ha az egyik elhaladó kocsiban néhány férfi ezüstös vagy
fekete mellényben van, és csak egy aranylóban, és míg a
többiek esetleg nevetgélnek, cigarettáznak, viccelnek, az ő
arca meg mozdulatlan, akkor ő a matador, és a többiek al-
kotják a cuadrilláját. Amatador számára a nap legrosszabb
szaka ez az utazás a ringbe. Reggel a viadal még egészen
távoli valami. Ebéd után még mindig távoli, aztán, míg
előáll az autó, vagy kocsi jön érte, ott van az öltözködés-
velő foglalatosság. De az autóban vagy a kocsiban a viadal
egyszerre nagyon közel van, és az ember semmit sem tehet
az érdekében, míg tart a zsúfolt utazás ki a ringbe. Zsúfolt
az utazás, mert a bikaviador mellényének felső része vas-
tag és nehéz a vállánál, és a matador meg a banderillerói
most, hogy az autóban ülnek, nagyon szűken vannak,
mert már beöltöztek viadori ruhájukba. Vannak, akik
mosolyognak és kiköszöngetnek a barátaiknak útközben,
de csaknem mindegyik mozdulatlan arcú és magányos.
A matador, mivel nap mint nap a halállal él együtt, na-
gyon magányossá válik, magányosságának mértéke persze
a képzeletének mértékével egyenlő, és a viadal napján
mindig, végül pedig az egész szezon végén ott van az
agyában az a magányos valami, amit szinte látni lehet.
A halál, az van ott, mert ha valaki mindennap kereskedik
vele, annak tudatában, hogy mindennap utolérheti, a ha-
lál óhatatlanul megjelöli az arcát. A banderillerók és a
picadorok mások. Az ő veszélyeztetettségük viszonylagos.
Parancsra cselekszenek; felelősségük korlátozott; és ők
nem ölnek. Viadal előtt nincs bennük olyan nagy feszült-
ség. Ámbár ha tanulmányokat kívánsz folytatni az aggo-
dalom területén, nézz meg egy általában vidám és gond-
talan picadort, amikor visszatért a corralból vagy a bika-
szemléről, és már tudja, hogy a bikák valóban nagyon
nagyok és erősek. Ha tudnék rajzolni, egy- kávéházi asztalt

303

vázolnék föl feria idején, amit újságot olvasó, ebédjükre
várakozó banderillerók ülnek körül, míg munkálkodik egy
cipőtisztító, egy pincér fut valamerre, és két picador éppen
onnan jön, az egyik nagy, barna képű, sötét szemöldökű
férfi, rendszerint nagyon vidám, híres tréfamester, a másik
szürkülő hajú, elegáns, sasorrú, kisportolt derekú kis em-

ber, és mindkettő az elkeseredettség és bánat tökéletes ele-
venszobra.

- tť, ué tal? - kérdi az egyik banderillero.

- Son grandes - feleli a picador.

- ZGrandes ?

- i Muy grandes !

Többet nem kell mondania. A banderilleroék tudnak
mindent, tudják, mi jár a picador fejében. A matador a
nagy bikát éppolyan könnyen leszúrhatja, mint bármelyik
kis bikát, ha lenyeli büszkeségét, félredobja becsületét.
A nyakerek ugyanazon a helyen vannak, és ugyanolyan
könnyen elérhetők a kard hegyével. Ha a bika nagy, sem-
mivel sem nő a banderillero esélye arra, hogy szarvhegyre
kerül. De a picador mit sem tehet önmaga érdekében. Ha
a bikák egy bizonyos kort és súlyt meghaladtak, az annyit
jelent, hogy amikor elkapják a lovat, a ló a levegőbe emel-
kedik, és talán úgy ér földet, hogy a picador kerül alulra,
talán úgy, hogy a picador a korláthoz vágódik és úgy
kerül a ló alá, vagy ha elegánsan előrehajolva, teljes súlyá-
val a farára dőlve megpróbálja egy kicsit kikészíteni a bi-
kát az összezsapáskor, akkor a bika és a ló közé zuhan,
amikor a ló fölemelkedik, és ott kell feküdnie mindaddig
- miközben a bika szarvával keresi -, amíg a matador el-
tudja vinni tőle a bikát. Ha a bikák tényleg nagyok,
ahányszor eltalálják a lovat, a picador annyiszor fog lc-
esni, és tudja is ezt, ezért amikor "nagyok", az ő aggodal-
ma is navobb, mint a matadoré, hacsak nem gyáva a

304

matador. A matador mindig tehet valamit, ha uralkodni
tud az idegein. Lehet, hogy vért izzad, de valahogyan
minden bikával meg lehet küzdeni, akármilyen nehezen
is. A picador nem tehet semmit, legfőljebb behajtja a ló-
kupectól a szokásos borraivalót, amiért elfogad egy mére-
ten aluli hátast, ugyanakkor ragaszkodik hozzá, hogy a ló
legalább jó erős legyen, meg elég magas, hogy az elején
megtartsa a bika fölött, aztán egyszer jól megszögeli,
utána meg reméli a legjobbakat.

Amikor azt látod, hogy a matadorok a patio de caballos
bejáratában állnak, már túl vannak a legsötétebb aggo-
dalmakon. A körülöttük nyüzsgő tömeg kiszakította őket
az utazás magányából, azok közül az emberek közül, akik
nagyon is jól ismerik őket, és ezzel a tömeg visszaadta
egyéniségüket. Gsekély kivétellel minden bikaviador bá-
tor. Néhányuk nem. Ez lehetetlenségnek tűnik, mert olyan
ember nincs, aki bátorság híján bemenne a ringbe egy
bikával, de néhány különleges esetben természetes bátor-
ság híján is bikaviadort csinált emberekből a természetes
adottság meg a korai tréning, melyet borjakkal kezdtek,
ott, ahol nincs veszély. Körülbelül hárman vannak ilye-
nek, és ezek a ring legérdekesebb tüneményei közé tartoz-
nak, de az átlag bikaviador nagyon bátor, lévén hogy a
bátorság legáltalánosabb foka az a képesség, hogy az em-
ber rövid távon nem veszi tudomásul a következménye-
ket. A bátorság fejlettebb foka, s ez együttjár az életöröm-
mel, hogy egy sem törődik a lehetséges következmények-
kel ; nemcsak hogy lenézi, de meg is veti a következménye-
ket. Majd minden bikaviador bátor, mégis majd minden
bikaviador megretten a viadal kezdete előtt néhány perc-
cel.

A tömeg vékonyodni kezd a patio de caballosban, a
bikaviadorok felsorakoznak, elől a három matador, ban-

3tť5

derillerbik és picadorjaik mögöttük. A tömeg elhagyja a ringet, most üres. Te is a helyedre mérsz, és ha barrerád van, bérelsz egy párnát letről, az árustól, ráülsz, és térdedet a fához nyomva, átnézel a ringen a patio ajtaja felé, ahol a három matadort hagytad; a nap csillog a ruhájuk aranyán, állnak az ajtóban, mögöttük tömörül gyalog és lóháton a többi bikaviador. Aztán észreveszed, hogy körülötted a nép elnéz fölöttük egy páholy felé. Az az elnöké, aki éppen érkezik. Elfoglalja helyét, és int a zsebkendőjével. Ha idejében érkezett, tapsvihar fogadja; ha késett, fütty és pfúj. Kürt szól, és a patio felől két II. Fülöp korabeli ruhába öltözött lovas léptet ki a porondra.

Alguacil a nevük, ők a lovas csendbiztosok, és az elnök, aki az alkotmányos hatóság képviselője, általuk közli minden rendelkezését. Keresztülvágtáznak a ringen, lekapják kalapjukat, mélyen meghajolnak az elnök előtt, és feltehetően megkapták megbízatásukat, mert visszavágtáznak a helyükre. IęIęszólal a zene, és a lovak udvarábl, a bejárat felől, megindul a bikaviadorok menete: ez a paseo, vagyis a felvonulás. Három matador, ha hat bika van, de ha nyolc van, akkor négy lépdél az élen, díszköpenyűk fölhajtvá és bal karjuk köré csavarva, jobb karjuk szabad, laza csípőjű léptekkel vonulnak, karjuk leng, fejük föl tartva, szemük az elnöki páholyon. Minden matador mögött libasorban a cuadrillája, banderillerói és picadorjai, kor szerint. Így jönnek át a porondon hármás vagy négyes oszlopban. Amint a matadorok az elnöki páholy elé érnek, mélyen meghajolva leemelik fekete kalapjukat, vagyis a monterát - hogy a meghajlás komoly vagy hanyag, az a szolgálati időtől függ, meg a cinizmus fokától. Pályájuk kezdetén mind odaadóan végzik a rítust, mint a ministráns fiúk a nagymiséen, és némelyek mindig is ilyenek maradnak. Mások olyan cinikusak, mint egy éjszakai

306

mulató tulajdonosa. Az odaadók halálozási aránya magasabb. A cinikusok a legjobb bajtársak. De mind között azok a cinikusok a legjobbak, akik megmaradtak odaadónak, vagy már ezen is túl vannak. Miután odaadók már voltak, cinikussá váltak, aztán pusztá cinizmusból megint odaadók lettek. Az utolsó fokozatra Juan Belmonte a példa.

Miután meghajoltak az elnök előtt, visszateszik kalapjukat, gondosan helyreigazítják, aztán a barrerához mennek. A menet föl szlik, mindenki tisztelgett, a matadorok levetik nehéz aranybrokáttal és ékszerrel megrakott felvonuló-köpenyüket, és odaküldik vagy odaadják barátaiknak, csodálóiknak, hogy terítsék maguk elé az első sor ülést védő falra, vagy néha odaküldik valakinek egy kardhordozóval, rendszerint egy énekesnek, egy táncosnak, egy sarlatán orvosnak, egy pilótának, egy filmszínésznek, egy politikusnak, vagy valakinek, aki folyton benne van a napilapokban, és aki véletlenül épp ott ül az egyik páholyban. Nagyon fiatal vagy nagyon cinikus matadorok elküldik a köpenyüket más városból való bikaviadalimpresszárióknak, akik véletlenül Madridban vannak, vagy bikaviadal-kritikusoknak. A legjobbak a barátaikhoz küldik. A legeslegjobb az, ha neked nem küldenek. Nagyon hízelgő bók, ha a bikaviadornak jó napja van és jól dolgozik, de ha rosszul dolgozik, nem éri meg a következményeket. Nyilvánvalóan hozzá tartozni egy olyan bikaviadorhoz, aki - ha mondjuk, balszerenesés napot fo-

gott ki, egy rossz bikát, vagy valami baleset miatt elvesztette önbizalmát, vagy rozoga állapotban tért vissza a ringbe egy ökleltetés után, s most rosszak az idegei - lehetlenné teszi magát, és végül olyan méltatlankodást vált ki a közönségből, hogy lehajtott fővel, az utánaszórt bőrpárnák bombazáporában, esetleg a rendőrség védelme

307

alatt vonul ki a ringből, nem lesz valami hízelgő, különösen amikor a kardhordozó a hulló párnákat kicselezve odajön hozzád, hogy visszakérje a köpenyt. Vagy netán, a vést megelőzendő, a kardhordozó eljön a köpenyért az utolsó bika előtt, és végig kell majd nézned, amint az oly büszkén fogadott köpeny, szorosan a dicstelen vállak köré fowa, rövidvágtaiban, zuhogó párnák között tűnik el a ringből, miközben a legbőszebb nézőket a rendőrség rohamra akadályozza meg a matador üldözésében. A banderillerók is odaadják barátaiknak a köpenyüket, hogy közszemlére tegyék, ámde mivel ezek a köpenyek, amelyek csak bizonyos távolságból látszanak fenségesnek, gyakran elnyűttek és jól beizzadtak, és ugyanazzal a csíkos anyaggal vannak bélelve, mint a mellények szerte a földtekén általában, és mivel a banderillerók ezt a kegyadományt nem veszik valami komolyan, a dicsőség ez esetben csak névleges. Mialatt a köpenyeket ledobják és kiterítik, a harci köpenyeket meg leveszik a barreráról, a bikaring személyzete elsimítja a ring homokját, melyet földült a lóhátas picadorok menete, meg a megölt bikák és lovak elvontatását végző igás öszvérek és az alguacilok lovainak patái. Ugyanakkor az a két matador, aki még nem kerül ölésre (feltéve, hogy hatbikás a viadal), visszavonul a cuadrillájával a callejónba, azaz a barrera vörös kerítése és az első sor ülés közötti keskeny folyosóba. Az a matador, akinek a bikája most következik majd, kiválaszt egy súlyos perkál harci köpenyt. Ezek rendszerint rózsapirosak kívülről, belül sárgák, gallérjuk széles és kemény, elég bővek és elég nagyok, úgyhogy ha a matador a vállára venné, elérne a térdéig vagy kicsit lejjebb, és tökéletesen bele tudna burkolózni. A matador, aki most ölni fog, elhelyezkedik az egyik alacsony, lapos deszkapalánk mögött, ezeket a barrerán kívül állítják föl, és elég szélesek ahhoz, hogy két

30

ember elálljon mögöttük, és éppen elég keskenyek ahhoz, hogy mögéjük lehessen ugrani, az alguacilok pedig fellovagolnak az elnök páholya elé, hogy elkérjék a toril vörös ajtajának a kulcsát, a torilét, ahol a bika vár a sorára. Az elnök ledobja, az alguacil megpróbálja elkapni a tollas kalapjával. Ha sikerül neki, a tömeg megtapsolja. Ha eltéveszti, kifütyülik. De egyiket sem veszik komolyan. Ha nem sikerült elkapnia, az egyik bikaring-munkás fölveszi a földről és átnyújtja az alguacilnak, aki keresztülvágtat a ringen, odaadja annak az embernek, aki készenlétben áll, hogy kinyissa a toril ajtaját, visszavágtat, tiszteleg az elnöknek, és kivágtat a ringből, közben a személyzet elsimítja a paták nyomát a homokban. Az elsimítás után senki sincs a ringben, csak a matador a kis palánkja, vagyis a burladero mögött, meg két banderillero a ring két szemközti oldalán, szorosan a kerítéshez lapulva. Nagy csönd van, mindenki a vörös deszkaajtóra néz. Az elnök jelt ad a zsebkendőjével, a trombiták megszólalnak, és az a nagyon komoly, ősz hajú, testes öregúr, akinek a neve Gabriel, és valamiféle bohócos bikaviador-öltönyben fe-

szít (amit közadakozásból vettek neki), kinyitja a toril
ajtájának zárját, nagyot ránt az ajtón, elfut, és amint ki-
vágódik az ajtó, láthatóvá lesz az alacsony folyosó.

379

HETEDIK FEJr:ZET

Ezen a ponton túl elengedhetetlen, hogy láss bikavia-
dalt. Ha megpróbálnék leírni egyet, az nem az lenne, amit
te láttál, mivel a bikaviadorok és a bikák mindig mások,
és ha nekiállnék, hogy megmagyarázzam a változatokat,
ahogy haladnék előre, a fejezetek a végtelenbe nyúlnának.
Kétféle útikalauz létezik: az, amelyet előtte olvas el az
ember, és az, amelyet utólag kell elolvasni, de az, amelyi-
ket a megtörtént esemény után kell elolvasni, az előtte
bizonyos szempontból felfoghatatlan ; már ha a leírt tárgy
maga eléggé lényeges. Így azután akármilyen könyvet
olvasok a hegyi sízésről, a szeretkezésről, a szárnyas-
vadásatról vagy egyéb más dologról, amit lehetetlen pa-
píron úgy megcsinálni, hogy igaz legyen, vagy legalábbis
egyszerre egy változatánál többet lehetetlen papíron meg-
csinálni, lévén az mindig egyéni élmény, egyszer csak jön
egy rész az útikalauzban, amikor a szerzőnek azt kell
mondania, hogy itt most hagyd abba és csak akkor foly-
tasd, ha már síztél, szeretkeztél, lőttél foglyot vagy fajdot,
vagy voltál bikaviadalon, vagyis tudod, miről beszélge-
tünk. Mostantól kezdve tehát feltételezzük, hogy voltál
bikaviadalon.

Elmentél a bikaviadalra? 1\Zilyen volt?

Visszataszító. Ki nem állhatom.

Rendben van, érdemeid elismerése mellett, de jutalma-
zás nélkül elbocsátunk.

Hogy tetszett? Szörnyű volt. Hogy érted azt, hogy ször-
nyű volt? Csak, hogy szörnyű. Szörnyű volt, rémes, bor-
zasztó. Jó. Érdemeid elismerése mellett téged is elbo-
csátunk.

Milyenek találsz? Halálosan unalmasnak. Jó. Akkor
menj a franeba.

Senkinek se tetszett a bikaviadal? Senkinek se tetszett
egy kicsit se a bikaviadal? Nincs válasz. Tetszett, uram?
Nekem nem. Tetszett, asszonyom? Egyáltalán nem.

Egy öreg hölgy a szoba homályából: Mit mond? Mit kéI--
dezget ez a fiatalember?

Tralakf a közelében: Azt kérdezi, tetszett-e valakinek a
bikaviadal.

Öreg höl: Ja, azt hittem, azt kérdezi, akar-e valaki
bikaviador lenni.

Tetszett a bikaviadal, asszonyom?

Öreg hölgy: Nagyon tetszett.

Mi tetszett rajta?

Öreg hölgy : Tetszett, amikor a bikák elkapták a lovakat.

Miért épp ez tetszett?

Öreg hölgy: Valahogy olyan hangulatos volt.

Asszonyom, ön misztikus. Itt nincs barátok között.

Menjünk át a Gafé Fornosba, ahol nyugodtan megvitathatjuk ezeket a dolgokat.

Öreg hölgy: Ahová csak kívánja, uram, feltéve, hogy a hely tiszta és egészséges.

Asszonyom, egészségesebb hely nem létezik a félszigeten.

Öreg hölgy : Látunk ott bikaviadorokat ?

Velük van tele a helyiség, asszonyom.

Öreg hölgy : Akkor már itt se vagyunk.

A Fornos csak olyan emberek látogatják, akiknek valami közük van a bikaviadalhoz, meg kurvák. Füst van, a pincérek futkosnak, a poharak csörömpölnek, egyszóval egy nagy kávéház zajos magányát kapod. Itt megvitathatjuk a viadalt, ha az a kívánságod, az öreg hölgy meg üldöghet és nézegetheti a bikaviadorokat. Minden asztalnál

ülnek bikaviadorok, ki-ki választhat közülük ízlésénél megfelelőt, hisz ebber a kávéházban a többiek is mind, így vagy úgy, a bikaviadorokból élnek. A cápának ritkán van négyenél több bojtorján- vagy piócahala, amely ráakaszodik vagy úszik mellette, de a sikeres bikaviadornak tucatszámra van. Az öreg hölgyet nem érdekli a viadal vitája. Tetszett neki; most nézi a bikaviadorokat, és nem vitatkozik ; ha egyszer élvezett valamit, még a legbizalmasabb barátjával sem vitatja meg soha. Mi azért beszélünk róla, mert, ahogy mondod, egész csomó dolog volt ott, amit nem értettél.

Amikor a bika kijött, megfigyelted-e, hogy az egyik banderillero futva keresztezte az útját, maga után húzva egy köpenyt, s ezt támadta a bika az egyik szarvával? Mindig megfuttatják így, mindjárt az elején, hogy megfigyeljék, melyik szarvát kedveli. A matador, aki a palánk mögött áll, megfigyeli a köpeny után rohanó bikát, és megjegyzi, vajon rendszeren cikcakkban követi-e nyomon a köpenyt, mely hol az egyik oldalán, hol a másik oldalán legyen elébe, mert ez mutatja meg, lát-e jól mind a két szemével el, és hogy melyik szarvával bök szívesebben. Azt is megfigyeli, a köpenyre fut-e egyenesen, vagy inkább hajlamos arra, hogy az emberre menjen rá, amikor támad. Az az ember, a köpenyt két kezébe fogva ment el-be, niutáti =z hilt; át megfuttatták, hogy szftmbtl ltívja ftl "liikát, és Itttt? rtiöldult a hFlvéből, amikor a bika támadott. aztán lassan stitte kaján a kepeny't, közvetlenül a bikaszarva előtt, és a köpeny lassú mozgásával szorosán a teste mellett vezette el a bika szarvait, és látszott rajta, hogy tökéletesen ura a bikának, mert a köpeny szárnyai-val mindig a teste mellett vezette el, valahányszor a bika megfordult és újra támadott; ütször- csinálja ezt, aztán a köpeny rlpülő p;ndrtíttí.v'c.l ftjezt Le, úgy, htmy háttal

kerülve a bikának, támadását hirtelen elvágta és azon helyt a földhöz szögezte : az az ember a matador volt, az öt lassú fordulat pedig, amit a köpennyel csinált, az a verónica, a félfordulat meg a végén a félverónica. A fordulatok célja az volt, hogy megmutassák a matador ügyességét és művészetét a köpennyel, hogy mennyire ura a bikának, és hogy egy bizonyos helyre állítsa a bikát a lovak bejövetele előtt. Szent Veronika után nevezték el veróniának, aki keszkenőjével törölte le a Miurunk orcáját, és azért

nevezték el így, mert a szent minden ábrázolatán két sarkánál fogja a köpenyt, éppen úgy, ahogy a bikaviador tartja a köpenyt a verónica elején. A félverónica, amely a fordulatok végén megállítja a bikát, az a recorte. Recorte minden olyan fordulat a köpennyel, amely arra kényszeríti a bikát, hogy testhosszánál rövidebb távolságon belül forduljon és álljon meg, vagy amely feltartja rohantában azzal, hogy útját szegi és visszafor-dítja.

A banderilleróktól nem várják, hogy két kézzel fogják a köpenyt, amikor a bika előszörjön ki. Ha csak egy kezüket használják, a köpeny lobogni fog utánuk, és amikor futás közben irányt változtatnak vele, a bika nem hirtelen és élesen, hanem könnyedén fog utánaforciulni. Azért így, mert a hosszú köpeny ívelődése jelzi, hogy fordulnia kell, és van előtte valami, ami vezeti. Ha két kézzel tartja a köpeny-t, a banderillero elkaphatja a bika elől, kiránthatja :1 látószögéből, lecöty-ekelheti. és akkor a bika ol- an hirt~lF" fordul, hogy megrándul a gerincoszlopa, lesántul, gy orsása elvész, nem azért, mert kimtrült, hanem mert lesánttlt, és ezzel alkalmatlanná válik a viadal hátralevc idejére. Igazság szerint csupán a rnatador használhatja két kézzel a köpenyt a viadal kezdeti szakaszában. Ami annyitjelcni, Ilűny i bñderillerólenalc, ak:ket peúnnak íi neveznt:ř, suhtřsm t'oln ű szřbad két kézzűřl dűltűzniuk a

3r3

köpennyel, kivéve amikor ki kell hozniuk a bikát egy védelmi helyzetből, ahonnan másképp nem hajlandó ki-mozdulni. De ahogy a viadal fejlődött vagy hanyatlott, vagyis ahogy egyre inkább a különféle fordulatok végrehajtásának módjára helyeződött a hangsúly, és nem azok céljára, a helyzet megváltozott, és manapság a banderillero végzik a munka nagy részét a bika ölésre való elő-készítésében, amit korábban a matador csinált meg; a tudás és találékonyság nélküli matadorok, akiknek egyetlen képességük a szoborszerűség vagy a művésziesség, ha bikájuk a legkisebb mértékben is dif7icilis, előkészítve és kimerítve akarják megkapni, amikor az ölésen kívül min-dent elvégzett már rajta egy tapasztalt banderillero ügyes és pusztító köpenye.

Talán ostobaságnak hangzik, hogy egy harci bikát majdnem meg lehet ölni egy köpennyel. Megölni persze nem lehet, de gerincoszlopa megsérülhet, ínhúzódást szenvedhet, lesántulhat, és bátorságának semmibebevésével újra meg újra haszontalan támadásokra kényszerítve, mindannyiszor olyan kegyetlenül fordíthatod meg, hogy kifárasztod, megbénítod, lelassítod, elveszed természetes erejének jó részét. Azt szoktuk mondani, hogy a pisztrángot meg lehet ölni a horgászbottal. A pisztrángot a tulajdon erőlködése öli meg. A macskahal ereje és energiája teljében kerül a csónak oldalához. A tarponhal, a pisztráng, az angolna inkább azzal végzi ki magát, hogy harcol a bottal meg a zsinórral, ha elég sokáig rajta hagyod.

Ezért tiltották meg a banderillerónak is, hogy két kézzel dolgozzon a köpennyel. A matador feladata, hogy elvégezze az ölésre való előkészítést és magát az ölést. A picadornak kell lelassítani a bikát, tempóváltásra kényszeríteni, és arra, hogy a fejét lejjebb eressze. banderillero dolga megfuttatni a bikát az elején, aztán minél gyorsab-

3I

ban és lehetőleg olyan helyen beütni a banderillákat, hogy azok rendbe hozzák a bika öklelését, ha abban hiba volna,

de nem csinálni olyasmit, ami megsemmisítené a bika erejét, nehogy leromlottan kerüljön a matador keze alá, akinek az a dolga, hogy a muletaival kijavítsa a bika öklelésében a jobb vagy bal oldalra húzó tendenciákat, helyzetbe állítsa az öléshez, és végül megölje szemből, úgy, hogy a muleta vörös posztójával a bika fejét lefelé kényszeríti, a kardot pedig fönn a két lapockacsont közötti legmagasabb ponton döfi be, mert így kell megölnie a bikát, és nem másképp.

A corrida fejlődésével és hanyatlásával a hangsúly az ölés tiszta formájáról, amelyért valaha az egész volt, egyre inkább áttolódott a köpenymunkára, a banderillák behelyezésére és a muleta kezelésére. A köpeny, a muleta, a banderilla egyre inkább cél lett önmagában, nem pedig eszköze a végcélnek, és a bikaviadal nyert is, veszített is ezáltal.

Régen a bika általában nagyobb volt, mint manapság; vadabb volt, bizonytalanabb, nehezebb és öregebb. Akkor még nem a bikaviadorok tetszését keresve, lefelé, kisebb méretűre tenyésztették, és nem három és fél, négy és fél éves korban került ringbe, hanem négy és fél, öt éves korban. A matadorok gyakran hat vagy akár tizenkét évig is inaskodtak mint banderillerosok és novillerosok, mielőtt szabályszerű matadorok lettek volna. Érett férfiak voltak, ismerték a bikát, mint a tenyerüket, és olyan bikákkal kerültek szembe, amelyeket a fizikai erő és intelligencia legmagasabb szintjére hoztak föl, vagyis erősek, általában difflícilisek és veszélyesek voltak, és tudták, mire való a szarvuk. A bikaviadal célja az a végső kardszúrás volt, a tényleges találkozás ember és állat között, amit a spanyolok az igazság pillanatának neveznek, és a viadalon min-

315

den mozdulat erre az ölésre készítette föl a bikát. Ilyen bikákkal nem volt arra szükség, hogy az ember még érzelmet is beleadjon, vagyis a köpennyel szándékosan olyan közel vezesse el maga mellett az állatot, amilyen közel csak lehetséges. A köpenyt arra használták, hogy megfuttassák vele az állatot, védjék vele a picadort, és ami fordulatot csináltak vele, az, modern értelemben, a bika nagysága, ereje, súlya és vadsága következtében azért vált izgalmasná, mert végrehajtása veszélyt jelentett az emberre nézve. Az volt benne az izgalmas, hogy egy ilyen bikát egyáltalán képes elvezetni maga mellett az ember, hogy egyáltalán ringbe áll vele, és inkább az adta az érzelmi feszültséget, hogy ilyen állaton uralkodni tud, és nem az, mint ma, hogy a szarvak hegyét szándékosan olyan közel vezeti el a teste mellett, amilyen közel matematikailag még lehetséges, anélkül, hogy lába elmozdulna helyéből. A modern bika dekadenciája tette lehetővé a modern bikavívást. Dekadens művészet ez mindenféle szempontból, és mint a legtöbb dekadens dolog, akkor virágzik a legszebben, amikor eléri a rothadás mélypontját, és ez most van.

Képtelenség mindennap kiállni bikákkal - igazi bikákkal, hatalmas, erős, vad és gyors állatokkal, amelyek tudják, mire jó a szarvuk, és elég idősek, vagyis erejük teljében vannak -, a modern bikaviadal technikájával, mely Juan Belmontéval kezdődött. Túlságosan veszélyes. Belmonte találta föl a technikát. Zseni volt, aki felrúghatta a bikavívás szabályait, mégis tudta, mi az : torear, ez ugyanis az egyetlen jó szó mindarra, amit az ember csinál a bikával a ringben, méghozzá úgy tudta, ahogy előtte senki, mert őclötte még elgondolni is képtelenség volt, mi minden fér el ebben : torear. . . De ha már egyszer ő megcsi-

: álta, minden bikaviadornak meg kellett csinálnia, vagy
lőgaláblis meg kellett lőisérehe,ie, minthoőv szenzátiós dol-
315

gokban nincs visszaűt. Joselito erős volt (áelmonte gyenge), egészséges (Belmonte beteges), atlétatermetű, cigányos báj volt benne, és úgy ismerte a bikát, ősztönösen és tapasztalatból, ahogy egyetlen bikaviador sem ismerte soha; Joselito számára könnyű játék volt a bikaviadal, a bikaviadalért élt, és mintha arra a mértékre alkották és nevelték volna, amilyennek az ideális bikaviadornak lennie kell - mégis meg kellett tanulnia Belmonte munkamódszerét. Joselito, minden nagy bikaviador örököse, talán a legnagyobb bikaviador, aki valaha élt, megtanulta, mi az : torear. Úgy tanulta meg, ahogy Belmonte csinálta. Belmonte azért dolgozott úgy, ahogy dolgozott, mert természetéből és erejéből erre futotta, mert lába gyenge volt. Nem fogadott el egyetlen kész szabályt sem anélkül, hogy fontolóra ne vette volna, megtörhető-e, és Belmonte zseni volt, Belmonte nagy művész volt. Ahogy ő dolgozott, az nem örökség vagy fejlődési fok volt; ahogy ő dolgozott, az forradalom volt. Joselito pedig megtanulta, és vetélkedésük éveiben, amikor évi száz corrida állt előttük vagy mögöttük, azt szokta mondani : "Azt mondják, Belmonte dolgozik közelebb a bikához. A látszat az, hogy ő dolgozik közelebb. De ez nem igaz. Valójában én dolgozom közelebb. De mivel az én munkám természetesebb, nem lát-szik olyan közelinek."

Akárhogy is, de Belmonte dekadens, lehetetlen, már-már erkölczstelen stílusa beoajtódott és belenőtt Joselito nagyszerűen egészséges, ősztönös lángelméjébe, és a kettes-jük vetélkedése a bikavívás hét évig tartó aranykora volt, annak ellenére, hogy ugyanakkor ez volt a bikaviadal leromboltatásának korszaka is.

Kitenyésztették a mér ten aluli bikafajtát, kitenyésztették a méreten aluli szarvakat, úgy tenyésztették a bikákat, hogy támadásukban a vadság a kellemmel vetekedjék,

317

mert ezekkel a kisebb, könnyebb jószágokkal Joselito és Belmonte finomabb dolgokat tudott véghezvinni. Elég finom dolgokat tudtak véghezvinni bármely bikával, mely a torilból kijött; egyikkel sem álltak szemben tehetetlenül, de a kisebb, könnyebb bikával biztosra mehettek, hogy meg tudják csinálni azokat a tüneményes dolgokat, amelyeket a publikum látni akart. A nagy bika könnyű játék volt Joselitónak, ám Belmonténak nehéz. Joselito számára minden bika könnyű volt, úgyhogy kénytelen volt saját maga nehézségeket támasztani. A vetélkedés azzal Ő ért véget, hogy Igzo. május 16-án Joselito meghalt a ' ringben. Belmonte tovább csinálta még egy esztendeig, aztán visszavonult, a bikavívás pedig ott maradt az új, ! hanyatló módszerrel, a csaknem lehetetlen technikával, a lefelé tenyésztett bikákkal, és ami a bikaviadorokat illeti, a rosszakkal, a nehézkesekkel, a durvákkal, akik képtelenek voltak megtanulni az új módszert, és ezért nem tetszettek már senkinek, meg az új eresztéssel, a dekadensekkel, szomorúakkal és betegesekkel, akik ismerték az új módit, de nem ismerték a bikákat, nem inaskodtak, hiányzott belőlük Joselito férfias bátorsága, sokoldalúsága és lángelméje, és Belmonte gyönyörű, morbid misztériuma.

Öreg hölgy : Semmi romlottat vagy dekadenset nem ta-

láltam a mai látványban.

Ma én sem, asszonyom, mert ma ilyen matadorok voltak, mint Nicanor Villalta, Aragonia bátor telefonpóz-nája; Luis Fuentes Bejarno, a tisztességtudó és derék mesterember, a Munkaegylet büszkesége, meg Diego Mazquiaran Fortuna, Bilbao bátor bárdforgatója.

Öreg hölgy: Én úgy vettem észre, ezek mind derék, férfias kiállítású legények. Milyen szempontból beszél dekadenciáról, uram?

318

Ezek, asszonyom, a legférfiasabb kiállítású legények, noha Villalta hangja néha mintha egy árnyalattal magasabb volna, mint kellene, és az a dekadencia, amiről beszélek, nem rájuk, hanem az egész művészetre vonatkozik, amelynek hanyatlása épp bizonyos aspektusainak fenségessé emelésében mutatkozik meg.

Öreg hölgy: Uram, nem könnyű önt megérteni.

Később majd magyarázattal szolgálok, asszonyom, de ami azt illeti, a dekadencia nem valami könnyen használható szó, mivel ma már alig több, mint gyalázkodás, kritikusok használják mindarra, amit még nem értenek, vagy amiről úgy vélik, hogy nem egyezik erkölcsi világképükkel.

Öreg hölgy: Mindig is úgy tudtam, azt jelenti, hogy valami rothad, mint némely államgépezetben valami.

Asszonyom, szavaink a pontatlan használat következtében élüket vesztették, de a ön ösztönös véleményalkotása fölöttébb egészséges.

Öreg hölgy: Szíves elnézését kérem, uram, de engem nem érdekel ez a mindenféle vita a szavakról. Szerintem azért vagyunk itt, hogy némi eligazítást kapjunk a bikáról, meg azokról, akik kiállnak velük.

Ha ez az óhaja, legyen; ámde figyelmeztetem, hogy ha egyszer rávett egy író, hogy a szavakról lotyogjon, az csinálni is fogja mindaddig, amíg maga ki nem merül, és azt nem kívánja, bárcsak az illető több ügyességgel használná őket, és kevesebbet szónokolna a jelentőségükről.

Öreg hölgy: Nem tudná esetleg mégis abbahagyni, uram?

Hallotta-e valaha a megboldogult Raymond Radiguet nevét?

Öreg höl: Nem mondhatnám.

319

Ifjú francia író volt, aki értette a módját, hogyan kell karriert csinálni nemcsak a tollával, hanem a ceruzájával is, ha érti, mire gondolok, asszonyom.

Öreg höl: Komolvan?

Nem egészen, de valahogy így.

Öreg höl,ty: Konzolyan, hogy ő. . .

Pontosan. Amikor a megboldogult Radiguet még élt, gyakran eln;üttc őt irodalmi pártfogójának, Jean Goc-teau-nak finom, elragadtatott és civódó társasága, és éj-! szakáit a Luxembourg-kert közelében egy szállodai szobában töltötte ama két nővér valamelyikével, akik modellként dolgoztak a negyedben. Pártfogóját ez mélységesen felkavarta, és mint dekadenciát bélyegezte meg, mondván, keserűen, ám büszkén, a megboldogult Radiguet-ről: "Bébé est vicieuse - il aime les femmes." Látja, asszonyom, milyen alaposan meg kell rágnunk ezt a

"dekadencia" kifejezést, minthogy nem minden olvasónak jelenti ám ugyanazt.

Öreg hölgy : Én az első pillauattól fogva visszataszítónak találtam.

Akkor hát térjünk vissza a bikához.

Öreg höl: Boldogan, uram. De mi történt végül is a megboldogult Radiguet-val ?

' Hastífuszt kapott attól, hogy a Szajnában úszkált; és belehalt.

Öreg hölgy: Szegény feje.

Bizony, szegény feje.

20

NYOLCADIK FEJEZE'f

Roszzabbat már elképzelni sem lehet, mint a bikaviadal helyzete azokban az években, miután Joselito meghalt, és Belmonte visszavonult. Odáig két óriás egyéniség uralta a bikaringet, olyanok, akik művészetükben, nem feledve persze, hogy mivel nem maradandó, a kisebb művészetek közé tartozik, Velázquezhez és Goyához voltak hasonlíthatók, vagy irodalmi példát véve, Gervanteshez és Lope de Vegához, bár engem egy cseppet se érdekel Lope, hacsak annyiban nem, hogy neki megvan az összehasonlításhoz szükséges hírneve, és amikor ők már nem voltak, az olyan volt, mintha az angol irodalomban Shakespeare hirtelen meghalt, Marlowe meg visszavonult volna, és a terepet Roland Firbank vette volna át utánuk, aki jól írt arról, amiről írt, de aki, mondjuk így, specialista volt. A valenciai Manuel Garnero volt az egyetlen olyan bikaviador, akiben az afición nagyon hitt. Volt három legény, akikből, pénzt és pártfogást nem kímélve, bikaviadort csináltak: Garnero volt az egyik. A lehető legsimábban gépies volt az eszköz, gépies a betanítás: a Salamanca környéki bikatenyésztő farmokon borjakkal gyakorolhattak. Garnero ereiben egy csepp bikaviadorvér sem csörgedezett, családja pedig hegedűművészek szánta, de volt egy törekvő nagybátyja meg egy jó adag természetes tehetsége a bikavíváshoz, megtetézve némi bátorsággal, és a három közül még ő volt a legjobb. A másik kettő Manuel Jiménez, másképp Ghicuelo, és Juan Luis de la Rosa. Már egészen pici gyerek korukban tökéletesen képzett miniatűr bikaviadorok voltak, a tiszta Belmonte-stílust képviselték, gyakorolták mindenben, amit csak csináltak, egyszóval a szép végrehajtás uralko-
g2i

dott, és mind a hármat fenoménnak kiáltották ki. Garnero volt testben-lélekben a legerősebb és a legbátrabb, a madridi ringben halt meg a Joselito halálát követő

májuson.

Ghicuelo a hasonnevű, már néhány esztendeje tüdőbajban elhalálozott matador gyermeke volt. Ghicuelót nagybátyja, Zotaco, tenyésztette ki, oktatta, indította el és igazgatta a matadori pályára, aki régi vágású banderillero volt, ügyes üzletember és komoly alkoholista. Ghicuelo kurta volt, egészségtelenül gömbölyded, rossz képű, apró kezű, lányosan hosszú szempillájú, és nem volt álla. Sevilleában tanult, aztán a Salamanca környéki farmokon, és olyan tökéletes miniatűr bikaviador volt, amelyet csak gyártani lehet, és olyan igazi bikaviador, de tényleg, mint egy kis porcelán figura. Őt örökölte a bikavívás Joselito meg Garnero halála és Belmonte visszavonulása után. Meg Juan Luis de Ia Rosát, aki Ghicuelo volt mindenben, kivéve a nagybácsit, továbbá termetét és külsejét. Valaki, nem rokon, fedezte a neveltetése költségeit, és az eredmény ugyancsak tökéletesen legyártott termék volt. Meg l\garcial Lalandát, aki onnan ismerte a bikákat, hogy köztük nevelkedett - apja Veragua herceg tenyészfarmján volt ispán, és Lalandát mint Joselito utódát harangozták be. Hogy Joselito utóda volna, ez akkoriban mindössze bikaismeretében nyilvánult meg, meg abban a jellegzetes járásmódban, ahogy a bikát felhívta a banderillákra. Gyakran láttam őt akkoriban, mindig tudós bikaviador volt, de erőtlen és kedvetlen. Mintha nem találna élvezetet a bikavívásban, mintha sem érzelmet, sem feszültséget nem keltene benne, hanem csak kordába fogott, de csüggesztő félelmet. Szomorú és érzelem nélküli bikaviador volt, noha technikailag ügyes és hibátlanul intelligens, és ha egyszer jó volt a ringben, tucatszor volt közép-szerű és érdektelen. Ő, Ghicuelo meg la Rosa, mindhármán úgy küzdöttek, mintha nem is önszántukból csinálnák, hanem erre ítélték volna őket. Azt hiszem, egyik sem tudta soha feledni Joselito meg Garnero halálát. Marcial a ringben volt akkor, amikor Garnero meghalt, és azzal vádolták igaztalanul, hogy nem nagyon igyekezett elvinni róla a bikát. Erről mindig nagyon keserűen beszélt.

Két testvért is örökölt akkoriban a bikavívás, az aragóniai Anllókat. Egyikük, Ricardo, az öregebb - ugyanis mindkettőt Naeionalnak hívták -, középtermetű volt, sűrű spanyol, a feddhetetlen bátorság, a jellegtelen, de klasszikus stílus és a balszerencse megtestesítője. A másik, Juan, azaz Nacional II., magas volt, keskeny szájú, ferde szemű. Szögletes volt, báj nélküli, nagyon bátor, és szinte elképzelhetetlenül rút viadori stílust mondhatott magáénak.

Ott volt még Victoriano Roger, Valencia II., egy banderillero fia. Madridban született, az apja tanította be, és neki is volt bátyja, aki megbukott mint matador. Ugyanaz az eresztés volt, mint Ghicuelo és társai Madridban, szépen dolgozott a köpennyel, arrogáns volt, dühös és bátor, mint maga a bika, de mindenütt másutt hagyta, hogy idegei úrrá legyenek rajta, mert úgy érezte, hírneve biztonságban van a vidéki veszedelmekkel szemben, csak Madridban sikerüljön a diadal. Személyes hírnevük Madridhoz kötése közös jellemvonása azoknak a bikaviadoroknak, akik élnek a mesterségükből, de nem urai mesterségüknek.

Ha az eddigiekhez hozzávesszük még Julian Saizt, Saleri II.-t, a nagyon képzett bikaviadort és ragyogó banderillerót, aki egy időben egy szezonon át versengett Joselítóval, de aki aztán maga lett a megtestesült óvatos-

ság, és csak biztosra ment; Diego Mazquiaran Fortunát, aki bátor, buta, nagy ölő, de régimódi, meg a mexikói, kurta, barna, indián hajú Luis Freget, akinek a lába nehézkes, a szárán olyan izomcsomók, mint vén bükkfa törzsén a göcsörtök, és tele forradásokkal, ahol a bika megtorolta lassúságát, sutaságát meg idegeitől kikezdett bátorságát, amikor a kardra került a sor; aztán még néhány veterán meg jó egynéhány csőd - hát ez volt a teljes állomány a két nagy távozása utáni első esztendőben.

Freg, Fortuna meg az öregebb Nacional nem tetszett a népnek, mert a viadal újfajta módija mellett az övéké régimódi lett, nagy bikák meg már nem voltak, amelyekkel egy bátor, szakmáját értő férfi megcsinálhatta a ringben mindazt, ami a bikaviadalhoz kell. Ghicuelo csodálatos volt mindaddig, amíg egy bika először el nem kapta. Aztán, mivel leplezetlen gyávaság szállta meg, ha a bika a legkisebb nehézséget is támasztotta, egy esztendőben kétszer ha jó volt, és csak akkor nyújtotta tudása javát, ha olyan bikára talált, amelyiknek nem voltak ferde elképzelései, és habozás nélkül elhúzott mellette, mintha sínre állították volna. A szezonhosszat várva várt gépiesen tökéletes bikával nyújtott előadás szépsége és egy difflcilis bikával időnként végrehajtott idegesen feszült, tudós, jó munkája között olyan sorozatban nyújtotta a szégyentelen, gyáva mutatványokat, hogy alig lehetett elviselni. La Rosa öklelést kapott egyszer, és megrémült mindenkorra, hamar ki is ment a forgalomból. Mint bikaviador nagyon tehetséges volt, és még tehetségesebb volt más szempontból, úgyhogy még mindig matador Dél-Amerikában, s összekötve kétféle tehetségét, remekül él.

Valencia II. minden szezont olyan bátran kezdett, mint egy harci kakas, és valahányszor Madridban meg-

"z

jelent, mindig lcözelebb és közelebb dolgozott a bikához, amíg a bika egy kicsit el nem kapta a szarvával, föl nem öklelte, meg nem taposta, és kórházba nem juttatta; amikor aztán fölgyógyult, bátorsága a következő szezoniig felszívódott.

Voltak még néhányan. Az egyiket Gitanillónak hívták, és neve ellenére nem volt cigány, csak ifjúkorában csikósbojttár volt egy cigánycsaládnál, alacsony, arrogáns és valóban bátor legény; Madridban legalább. Mint minden olcsó bikaviador, vidéken a madridi hírnevéből akart élni. Az a fajta volt, aki mindent csinál a ringben, csak épp nyersen meg nem eszi a bikát. Semmiben sem mutatott ügyességet, és olyasféle húzásokra bízta magát, mint az például, hogy amikor a bika már fáradt volt és egy pillanatra megállt, ő egy- vagy kétlábnnyira a szarvaktól hátat fordított neki, aztán letérdelt, és a tömegre mosolygott. Gsaknem minden szezoni felöklelték, míg végül olyan szörnyű sebet nem kapott - a szarvak át-döfték a mellkasát, tüdejének és mellhártyájának nagy részét elvesztette -, hogy örök életére nyomorék maradt.

Soriában, a bikaviadalon, egy orvos vita közben fejbe vágta egy üveggel, Juan Anllót, Nacional II.-t, aki mint néző egy difflcilis bikával dolgozó matador munkáját védelmezte. A rendőrség nem a merénylőt, hanem a bikaviadort vette őrizetbe, és Nacional II., ruháján és hajában Soria vörös porával, egész éjjel a börtönben feküdt koponyatöréssel, és egy vérröggel az agyvelejében haldó-

kolt, miközben a börtön népe mindenféle alkalmas mód-
szert kipróbált rajta, amivel egy eszméletlen embert ma-
gához lehet téríteni, mert azt hitték, részeg. Többé nem
tért magához. így szabadult meg a bikavívás a deka-
dencia azon éveiben egy valóban bátor matadortól.

Eszteendővel előtte halt meg valaki, akiről úgy látszott,
325

a nagyok között a legnagyobb lesz: Manuel García
Maera. Együtt nőtt fel Juan Belmontével a sevillai Tria-
nában, amikor Belmonte napszámosként dolgozott, és
nem volt pártfogója, aki bikaviador-iskolába küldje, és
ellássa pénzzel, hogy borjakkal tréningezhessen, és így
tanuljon bikavívást, és amikor gyakorolni akarta a kö-
penymunkát, ő meg Maera, meg néha Varelito, egy
ottani fiú, átúsztak a folyón, a köpenyüket és a lámpát
póznán vitték magukkal, és csöpögve és meztelenül át-
másztak a kerítésen a corralba, ahol a harci bikákat
tartották Tabladában, és felzavarták álmából az egyik
nagy, teljesen kifejlett harci bikát. Maera a lámpát tar-
totta, Belmonte a bikával dolgozott. Amikor Belmonte
matador lett, a hosszú, sötét, keskeny csípejű, komor pil-
lantású Maera, akinek borotválkozás után is kékesfekete
volt az arca, lomhán, sötéten és arrogánsan beállt hozzá
banderilleronak. Nagy banderillero volt, és azokban a
Belmontével töltött években, amikor kilencven-száz alka-
lommal álltak ringbe egy szezomban, és mindenféle biká-
val dolgoztak, úgy megismerte a bikát, mint senki, még
Joselito sem. Belmonte sohasem nyúlt banderillához, mert
nem tudott futni. Joselito majdnem mindig maga ütötte
be a banderillákat azokba a bikákba, amelyeket ő ölt
meg, és vetélkedésükben Belmonte Maerát Joselito ellen-
pontjaként használta fel. Maera bánt olyan jól a bande-
rillával, mint Joselito, és Belmonte a legrosszabbul álló,
legsutább ruhákat adta rá, amit csak bikaviador hordott,
hogy még inkább úgy nézzen ki, mint egy peón ; jelenték-
telen figuraként állította be, és azt a látszatot keltette,
hogy neki, Belmonténak, olyan banderilleroja van, egy
senki peón, aki mint banderillero, versenyképes Joselitó-
val, a nagy matadorral. Belmonte utolsó viadori évében
Maera bércmelést kért tőle. Kétszázötven pezetát kapott

326

viadalonként, és háromszázat kért. Belmonte, noha ak-
koriban tízezret keresett viadalonként, megtagadta a bér-
emelést. "Rendben van - mondta Maera -, elmegyek
matadornak, aztán megnézheted magad." "Ki fognak
röhögni" - mondta neki Belmonte. "Tévedsz - válaszolta
Maera -, téged fognak kinevetni, ha majd befutottam."

Kezdetben Maerának, a matadornak volt mit legyőz-
nie: a peón modorát és sok hibáját; ilyen hiba többek
közt a túlzott mozgás (a matadornak sohasem szabad
futnia), és a köpennyel is stílustalan volt. lÉrtő és tehetsé-
ges volt, de valahogyan befejezetlen a mulatával, trük-
kösen ölt, de jól. De bikaismerete tökéletes volt, merész-
sége oly abszolút és megbízható, hogy megkönnyített a
számára mindent, amit megértett; és mindent megértett.
Nagyon büszke is volt. Ő volt a legbüszkébb ember, akivel
életemben találkoztam.

Két év alatt kijavította hibáit a köpenymunkában, si-
került gyönyörűen boldogulnia a mulatával; mindig is a
legfinomabb, legérzékenyebb s -gáncstalanabb banderil-
lero volt, aki banderillát fogott valaha; és az egyik leg-
jobb és legkielégítőbb matador lett, akit módomban volt

megfigyelni. Olyan bátor volt, hogy szégyellte azokat a stílisztákat, akik nem voltak bátrak, és utolsó évében a bikaviadal annyira fontos és olyan csodálatos volt számára, hogy az egész dolgot kiemelte abból a legkisebb-érőfeszítés, szabaduljunk-gyorsan-könnyen-gazdagon; várd-meg-a-gépies-bikát szakadékból, ahová lezuhant, mert amikor ő ringbe állt, ismét méltóság és szenvedély áradt a bikaviadalból. Ha a Maera plazába állt, legálább négy bika erejéig jó bikaviadalra volt kilátás, és akkor is, ha a másik négy viadalába be kellett avatkoznia. Ha a bika nem volt hajlandó rámenni, nem hívta föl rá a tömeg figyelmét, hogy kieroszakolja együttérzését és bo-

327

csánatát: ő ment a bikára, arrogánsan, parancsolóan, és nem érdekelte a veszély. Munkájában mindig érzelem volt, és végül, ahogy állhatatosan egyengette stílusát, művész lett. De utolsó viadori évében már látszott, hogy meg fog halni. A tudóvész rohamosan erőt vett rajta, és Maera úgy számított, meghal, mielőtt a szezon lejár. Ugyanakkor megszállottan dolgozott. Kétszer öklelte fel csúnyán a bika, nem törődött vele. Én láttam, ahogy hónaljában egy tizenöt centis sebbel, melyet csütörtökön szerzett, vasárnap ringbe állt. Láttam a sebet, láttam a kötést viadal előtt, és láttam viadal után, ő nem törődött vele. Úgy fájt, ahogy csak egy szálkás szarv tépte seb fájhat három nappal a sérülés után, ő nem törődött vele. Úgy csinált mindent, mintha nem az í testén volna a seb. Nem babusgatta, nem próbálta elkerülni, hogy fel kelljen emelnie a karját; füttyült rá. Messze túl volt már a fájdalom. Soha nem láttam még embert, akit annyira sürgetett volna az idő, mint Maerát abban az utolsó szezonban.

Ott voltam, amikor ezután Barcelonában felöklelte a nyakánál egy bika. A sebet nyolc kapocsal fogták össze, és Maera másnap, bekötött nyakkal, ringbe állt. Nyaka merev volt, dühöngött. Dühöngött a merevség miatt, és hogy nem tehet ellene semmit, meg hogy a kötés kilátszik a gallérja alól.

A fiatal matador, akinek mindenféle illemszabályt figyelembe kell vennie, ha tekintélyre akar szert tenni, ha ezt másképp nem érheti el, nem ül egy asztalhoz a cuadrillájával. Külön asztalnál eszik, hogy éreztesse a távol-ságot úr és szolga között, és ezt rendszerint nem tudná tartani, ha azok közé vegyülne, akik neki dolgoznak. Maera mindig a cuadrillával étkezett; mindnyájan egy asztalnál ettek; együtt utaztak, együtt laktak néha, zsúfolt feriakon, mindnyájan egy szobában, és mindenki

328 r

tisztelte, mégpedig annyira, amennyire sose láttam még, hogy a cuadrilla tisztelné a matadort.

Valami baja volt a csuklójával. A jó matadornak életfontosságú testrésze a csukló. Ahogy a lövész mutatóujja az érintés legparányibb fokára van érzékenyen és iskolázottan beállítva az elsütőbillentyű hajszálpontos kioldásához, ugyanúgy fegyelmezi a bikaviador a csuklóját, mert azzal hozza létre a művészi finomságot a köpeny és a muleta kezelésében. Mindazt a szoborszerűséget, amit a muletaval létrehoz, a csuklóval csinálja, és ugyancsak a csuklóval helyezi be a banderillákat is, ugyanúgy a csuklóval, amely ilyenkor merev, tenyérbe fogva a kard ólomveretes, zergebőrrel burkolt markolatát, öl a matador. Maera egyszer, amikor ölt, a bika támadásával e-

időben, egy ritmusban, egy ívben döfte be a kardot, vállal előre keményen hajolt a kard után, és a kard hegye az egyik hátgerincesigolyát találta el a lapockacsontok közötti árokban. Maera döfött, a bika döfött, a kard majdnem karikára hajolt és föl pattant magasan a levegőbe. Amikor a penge meghajolt, Maera megrándította a csuklóját. Bal kezével fölkapta a kardot, a barrerához vitte, bal kezével kihúzott egy másikat a bőrtokból, amit a kardhordozó tartott elé.

- Mi lesz azzal a csuklóval? - kérdezte a kardhordozó.

- Egye meg a fene - válaszolta Maera.

A bika felé ment, két fordulattal támadó állásba hozta a muletával, úgy, hogy nedves orra elé dugta, majd amint a bika első lába a levegőbe emelkedett, hogy rárontson, Maera gyorsan visszavette a muletát, hogy a bika az öléshez szabályos helyzetbe zuhanjon, közben mind a kardot, mind a muletát a bal kezében tartotta, aztán a kardot átvette a jobb kezébe, oldalt fordult és döfött. Újra csontot ért, a kard megint karikára hajolt, föl pattant

329

a levegőbe, és leesett. Most nem ment másik kardért. Jobb kezével kapta fel a földről, és ahogy felemelte, látam arcán a kín izzadságcsöppjeit. Helyzetbe hozta a bikát a vörös posztóval, oldalt fordult, végignézett a pengén, és bement. Úgy ment be, mintha kőfalat akarna áttörni, súlya, egész teste mind a kardon, és megint csontot talált, a kard meggörbült, most nem annyira, mert a csuklója már érzékenyebb volt, és el pattant a levegőben. Jobb kézzel kapta föl, de a csukló nem engedelmeskedett, a kard kiesett a kezéből. Fölemelte csuklóját, bal öklével megdöngette, aztán bal kézzel fölemelte a kardot, áttette a jobb kezébe, és ahogy fogta, látszott, amint arcát kiverte a veríték. A második matador megpróbálta rávenni, hogy menjen a kötözőbe, de Maera kitépte magát a kezéből, és szidta valamennyit.

- Hagyjatok békén - mondta -, menjetek a fenébe.

Még kétszer ment be, még kétszer talált csontot. Most már megtehetette volna bármikor, hogy veszély és fájdalom nélkül, ahol éri, belenyomja a kardot a bika nyakába, tüdejébe, átvágja a nyakizmát, és baj nélkül végez vele. De becsülete azt kívánta, hogy magasan fónn, a lapockák között ölje meg, és bemenjen a szarvak fölött, férfiasan, testével követve a kardot. És hatodszorra is így ment be, és a kard is bement. Ahogy kijött az összecsapás után, miután a szarvak kis híján a belét ontották, amint elfordult fölöttük lépés közben, ott állt szálegyenesen, beesett szemmel, izzadságban fürdő arccal, homlokába lógó hajjal, úgy nézte az összecsukló bikát, ahogy kicsúszik alóla a lába és fölhömbörödik. Kihúzta belőle a kardot a jobb kezével, büntetésképp, gondolom, de aztán átcsúsztatta a balba, és hegyével lefelé tartva vitte a barrerához. Dúhe elmíslt. Jobb csuklója duplájára dagadt. De Maerá-

330

nak máson járt az esze. El nem ment volna a kötözőbe, hogy bekössék neki.

Valaki a csuklójáról kérdezősködött. Fölemelte, rávicsoorgott.

- Menj a kötözebe, ember - mondta az egyik banderillero. - Jobb lesz, ha sietsz. - Maera ránézett. Egyáltalán nem a csuklón járt az esze. A bikára gondolt.

- Betonból volt - mondta. - Betonból volt ez a bitang jószág.

Egyébként azon a télen halt meg Sevillában, egy-egy csővel kétoldalt a tüdejében, megfojtotta a tüdőgyulladás, az fejezte be, amit a tüdőbaj elkezdett. Delíriumos lázában legurult az ágyról, be az ágy alá, az ágy alatt küzdött meg a halállal, olyan nehezen halt meg, ahogy férfinak kell. Úgy gondolom, a ringben szeretett volna meghalni abban az évben, de a világért nem csalt volna, hogy ott lelje meg a halál. Ön szerette volna őt, asszonyom. Era muy hombre.

reg hölgy : Miért nem akart Belmonte több pénzt adni neki, amikor kérte?

Furcsa história ez, asszonyom, itt Spanyolországban. Minden kereskedelmi ügylet közül, amit úgy-ahogy ismernek, pénz tekintetében a bikaviadal a legmocskosabb. Az ember rangját az az összeg méri, amit a viadallal keres. De az ember Spanyolországban úgy érzi, minél kevesebbet fizet alárendeltjeinek, annál nagyobb ember lesz ő, vagyis minél közelebb állnak emberei a szolgáshoz, annál nagyobb embernek érzi magát ő. Ez különösképp a matadorokra érvényes, akik a nép alsóbb rétegeiből származnak. Kedvesek, nagylelkűek, udvariasak, szereti is őket mindenki, aki rangban felettük áll, de keserves azoknak, akik a kezük alatt dolgoznak.

Öreg hölgy : Mindenkire vonatkozik ez ?

331

Nem, és az is bizonyos, hogy mivel vérszopó parazitákkal vannak körülveve, megbocsátható a matador irgalmassága és az a vágya, hogy kerestetét védje. De általában azért mégis azt mondhatom, hogy nincs az a zsugori rab-szolgahajcsár, aki olyan szemét tudna lenni pénzdolgokban, mint a matador. '

1)reg hölgy: Akkor hát ez az ön barátja, Maera, ez is szemét volt pénzdolgokban?

Ő nem volt szemét pénzdolgokban. Nagylelkű volt, vidám, büszke, haragos, mocskos szájú és nagy ivó. Nem hízelgett az entellektüeleknek, nem bolondult a pénzért. Szeretett bikát ölni, nagyon szenvedélyesen és vidáman élt, bár élete utolsó fél esztendejében csupa keserűség volt. Tudta, hogy tüdőbaja van, és egyáltalán nem törődött magával; minthogy nem félt a haláltól, inkább elégett, nem virtuskodásból, hanem mert ezt választotta. Öccsét tanítgatta, hitt benne, hogy nagy matador válik belőle. Az öccsről, aki ugyancsak tüdőbaj volt, kiderült, hogy gyáva. Ez nagy kiábrándulás volt mindannyiunknak.

Ha persze véletlenül olyan bikaviadalra mész, ahol nem dekadens matadorokat látsz, akkor ez a magyarázat a bikaviadal dekadenciájáról merőben szükségtelenné vált. De ha első bikaviadalodon, ahelyett, amilyennek elképzelted a matadort, így kövér, penészvirág-képű, hosszú szempillájú emberkét vagy kénytelen nézni, akinek nagyon finom csuklója van, ügyesen bánik a bikával, és iszonyúan fél tőle, nos, ez némi magyarázatot kíván. Nahát így fest ma Ghicuelo, tíz évvel azután, hogy először föllépett mint fenomén. Még mindig kap szerződést, mert az emberek még mindig bíznak abban, hogy a bikája, a tökéletes bika, amelyre vár, egyszer csak kijön a torilból, és ő lepergeti szép, tiszta, még Belmonténál is kidolgozottabban összekapcsolt fordulatainak repertoárját. Hússzor is megnézheted egy szezonban, egyszer sem látsz tőle teljes előadást, de amikor jó, akkor csodálatos.

Azok közül, akik a nevükkel, az általuk keltett reményekkel, de sohasem igazi győzelemsorozattal uralták a terepet közvetlen Belmonte és Joselito korszaka után, Marcial Lalandából lett mesteri, megbízható, ügyes, szakképzett és komoly bilsaviador. Bármilyen bikával tud banni, ügyes és komoly munkát végez valamennyivel. Van önbizalma, tántoríthatatlan. Kilencéves szolgálat érlelte meg, adott neki önbizalmat, hogy munkáját inkább gyönyörrel, semmint gyötrellemel csinálja. Kierett, tudós torero, ő most a legjobb Spanyolországban.

Valencia II. megmaradt annak, ami indulásakor volt, képességeiben is, korlátaiban is, csak hogy kövér lett és óvatos, és a szeme sarkában egy rosszul összevarrt sérülés úgy eltorzította az arcát, hogy ettől elvesztette harcias

külsejét. Szép munkát végez a köpennyel, tud néhány trükköt a muletával, de ezek csak trükkök, és főként csak arra használja, hogy védekezzen velük. Madridban tudása javát adja, ha éppen képes ráhangolni az idegeit, de vidéken mindig cinikus. Mint matador, alighanem kész. Két matadorról eddig nem beszéltem, mert nem tartoznak a bikavívás dekadenciáját jellemző esetekhez, mindkettő egyéni ügy. Bármely korban élnének, ugyanazok lennének, mint ma. Ez a kettő Nicanor Villalta és i Niño de la Palma. De először meg kell magyaráznom, miért kell ennyit beszámlálni egy-egy bikaviador egyéniségéről. Az egyéniség, persze, mindig érdekes és fontos tényező, asszonyom, de önmagában még nem minden. Esetünkben azonban azért kell róla annyit beszélni, mert a bikaviadal, dekadenciája folytán, egyéni üggyé vált. Valaki bikaviadalon volt. Maga megkérdi tőle, kik voltak a matadorok. Ha az illető emlékszik a nevekre, maga már pontosan tudja, milyen lehetett a bikaviadal. Mert mostanság egy bizonyos matador csak bizonyos dolgokra képes. Specialistákká váltak, akár az orvosok. A régi szép időkben maga elment az orvoshoz, aki megállapította, vagy megpróbálta megállapítani, mi baja van. Éppen így . a régi szép időkben maga elment egy bikaviadalra, és a ; matadorok matadorok voltak; valódi inasidőt szolgáltak

le, ismerték a bikavívást, és végigcsinálták olyan ügyesen, ahogy a képességükből és bátorságukból futotta, a köpennyel, a muletával, a banderillákkal, és megölték a bikát. Semmi értelme azt ecsetelni, milyen mértékben specializálódtak az orvosok, sem azokról a szempontokról beszélni, amelyek a legvisszataszítóbbak és legnevetésesebbek ebben az egész ügyben, mert előbb vagy utóbb úgyis találkozik ilyesmivel mindenki, de aki először megy bikaviadalra, igazán nem tudhatja, hogy a specializálódás

' 334

járványa elérte a bikaviadalokat is, olyannyira, hogy vannak matadorok, akik jók a köpennyel, másra azonban alkalmatlanok. Az a bizonyos néző nem láthatja közről a köpenymunkát, lévén hogy új és idegen a szemének, és azt fogja gondolni, hogy amit matadorunk ezenfelül csinált, az jellemző a bikaviadalra, és aszerint ítéli majd meg, holott a valóságban a bikaviadal legszánalmasabb paródiáját látta, és nem azt, ahogyan a bikával meg kell küzdeni.

A bikavívásnak most arra volna nagy szüksége, hogy jöjjön egy teljes értékű bikaviador, aki ugyanakkor művész is, és mentse meg a specialistáktól; azoktól a bikaviadoroktól, akik csak egy dolgot tudnak csinálni, akiknek különleges, már-már idomított bikára van szükségük, hogy művészetükjavát adják, vagy néha, hogy egyáltalán művészet legyen az, amit adnak. Arra van most szükség, hogy jöjjön egy isten, aki kiúzi a félisteneket. De messiásra várni türelem dolga, és sok közöttük a hamis. A Biblia nem tartja nyilván a hamis messiások névsorát, akik a Miurunk előtt jelentkeztek, a bikaviadal utóbbi tíz esztendeje viszont egyet sem tart nyilván.

És mert néhány ilyen hamis messiást működés közben láthatsz, fontos, hogy megtudj róluk egyet-mást. Mindaddig nem tudod, hogy amit láttál, az bikaviadal volt-e vagy sem, amíg azt nem tudod, hogy a bikák igazi bikák voltak-e, és a matadorok igazi matadorok.

Mondjuk történetesen Nicanor Villaltát láttad. Ha Madridban láttad, joggal gondolhatod, hogy ragyogó volt, és valami nagyon jó dolgot láttál, mert Madridban zárt lábbal dolgozik a köpennyel meg a muletával, és így nem groteszk látvány, és Madridban mindig merészen öl. Villalta furcsa tünemény. A nyaka háromszor olyan hosszú, mint a normális emberi nyak. Hogy az elején

335

kezdjük, Villalta hat láb magas, és ezt leginkább a nyaka meg a lábszára teszi ki.

Nem lehet a zsiráf nyakához hasonlítani, mert a zsiráf nyaka természetesnek tűnik. Villalta nyaka olyan, mintha ott, az orrod előtt nyúlna ki olyan hosszúra. Olyan, mintha úgy nyúlna, mint a gumi, csak nem ugrik össze. Gsdálatos volna, ha összeugrana. Namármost, egy ilyen nyakú ember, ha összezárja a lábát, egészen normálisnak látszik; ha összezárja a lábát, csípőből hátradől, és azt a nyakat a bika felé hajtja meg, bizonyos hatást kelt, nem éppen művészi hatást, de nem is groteszket, ha viszont szédobálja a lábát meg a karját, nincs az a hírnév, ami megóvná tőle, hogy körülrohögjék. Egy éjszakán, San Sebastiánban, amint mentünk végig a conchán, Villalta, az ő csecsemőgyűgösszerű aragóniai tájszólásában a nyakáról beszélt, szidta-átkozta, és elmondta ott nekünk,

mekkora szellemi erőfeszítésébe kerül, hogy soha, de soha meg ne feledkezzen róla, nehogy nevetségessé váljon. Fel-találta a muletának egyfajta bűgőcsigaszerű használati módját, meg a natural természetellenes végrehajtási mód-ját, ahogy szorosan zárt lábbal, gigászi muletáját (ki-terítve megfelelné egy jónevű szállodában lepedőnek) karddal kifeszítve és jobb kézben tartva, lassan forog a bikával. Senki nála közelebb nem fordul a bikával, senki nem dolgozik nála közelebb a bikához, senki úgy nem forog, mint ő, a forgómester. A köpennyel nem jó, nagyon is gyors vele, kapkodó, de igen gyakran, ahelyett, hogy bal kezét jó alacsonyra eresztené, hogy a bika kövesse a fejével, és felfedje két válla között azt az életfontosságú pontot, muletájának vörös tömegével elvakítja a bikát, és magas termetére bízva, hogy átvigye a szarvak fölött, amikor jó mélyen benyomja a kardot. Néha meg abszo-lúte korrekten öl, a szabályoknak megfelelően. Újabban

336

klasszikus lett és gáncstalan az ölésben. Amit csinál, bátr-an csinálja, és mindent a maga módján csinál, úgy, hogy aki Nicanor Villaltát látja, az mégsem a bikavívást látta. De meg kell őt nézned egyszer Madridban, ahol belead apait-anyait, és ha olyan bikát kap, amelyik mellett zárt lábbal dolgozhat, és ilyen hatból ha egy akad, láthatsz valami nagyon érzelemmel telített és valami nagyon különlegest, eltekintve, hála isten, természetes bátorságá-tól, mert mindent tényleg nagyon bátran csinál.

Ha Niño de la Palmát látod, esély van rá, hogy gyáva-ságot láatsz, még hozzá a legkevésbé vonzó változatát: a gyávaság zsíros fenekű, hajnövesztőktől idő előtt letarolt fejű, idő előtt elfonnyadt formáját. A Belmonte első visz-szavonulása utáni tíz évben feljött fiatal bikaviadorok kö-zül ő keltette a legtöbb hamis reménységet, és ő okozta a legnagyobb kiábrándulást. Málagában kezdte a bika-vívást, és ellentétben a régi idők bikaviadorainak hosszú sorával, akik nyolc-tíz évet inaskodtak, mindössze hu-szonegyszer állt ringbe, és máris szabályos matadort csi-náltak belőle. Volt két nagy bikaviador, akik tizenhat éves korukban lettek matadorok, Gostillares és Joselito, és mivel ők, mintegy átugorva az inaséveket, azonnal kész tudással jelentek meg a ringben sok gyereket éretle-nül kiemelték, és ez végzetes volt. Niño de la Palma ennek a folyamatnak elrettentő mintapéldánya. Voltak egyedi esetek, amikor az ilyen korai döntés igazolást nyert, pél-dául azoknak a gyerekeknek az esetében, akik éveket szol-gáltak mint gyerek-bikaviadorok, vagy bikaviador-csa-ládból származtak, és zsenge korukban atyai vagy fivéri oktatást kaptak, tanácsot, s ez pótolta náluk a gyakorlat hiányát. De ezt is csak akkor koronázta siker, ha felsőbb-rendű lángelmék voltak. Azért mondok felsőbbrendű lángelmét, mert minden matador lángelme. Az igazi

337

matadorságot éppúgy nem lehet megtanulni, ahogy nem lehet valaki pusztán tanulással válogatott futballista, opera-énekes vagy jó professzionista bokszoló. Megtanulhat va-laki futballozni, bokszolni vagy énekelni, de ha nincs meg benne a lángész bizonyos foka, képtelen lesz megélni a futballozástól, az operaénekléstől vagy a bokszolástól. A bikavívás esetében ez a lángelme, amely először is nél-külözhetetlen, tovább bonyolódik azzal, hogy ide fizikai

bátorság is kell, szembenézni a sebesüléssel, a halál lehetőségével, miután a sebesülés első átélése a lehetőséget valósággá változtatta. Gayetano Ordóñez, Niño de la Palma, matadorsága első szezonzájában, mert tavasszal avatták, néhány szép teljesítmény után, amit novilleróként nyújtott Sevilleában, Málagaában, és néhány kevésbé szép után, amit Madridban nyújtott, messiásnak tűnt, és mindenki azt várta, hogy ha valaki, hát ő meg fogja váltani a bikavívást.

Valamikor egy könyvben megpróbáltam leírni külsejét, néhány viadalát. Jelen voltam azon a napon Madridban, amikor először lépett fel mint matador, láttam az évben Valenciában, ahol a pályára visszatért Juan Belmontéval versengett, és ahol két olyan csodaszép faenát mutatott be, hogy máig is emlékszem rá lépésről lépésre. Köpennyel maga volt a tiszta, komoly stílus, nem ölt rosszul, bár, szerencsés esetek kivételével, nem volt nagy ölő. Sokszor ölt recibiendo, kardon fogadva a bikát, ahogy régen csinálták, és a mulatával igazán xxagyszerű volt. Gregorio Gorrochano, a madridi ABC, egy befolyásos napilap bikaviadal-kritikusa azt mondta róla: "Es de Ronda y se llama Gayetano." Szülőhelye Ronda, a bikaviadal bölesője, és ráadásul egy nagy bikaviador, Gayetano Sanz keresztnevét viseli, aki a régi idők legnagyobb bikaviadora volt. A mondás bejárta Spanyolországot.

33

Szabadon lefordítva körülbelül azt jelenti, mintha sok-sok esztendő múlva feltűnne egy fiatal golfjátékos Atlantában, és Bobby Jones volna a neve. Gayetano Ordóñez bikaviador volt külsejére nézve, bikaviador volt tetteiben, és egy szezonen át valóban bikaviador volt. Legtöbb viadalát láttam, a legjobbakat mind. A szezonen végén súlyos öklelést szenvedett a combján, nagyon közel az artériához.

Ez elintézte. A következő évben a pályán levő matadorok közül ő kapta a legtöbb szerződést, az első ragyogó éve miatt, és kétségbeejtő volt a ringben. Alig tudott a bikára nézni. Fájdalmas volt látni, mennyire fél, mikor be kellett mennie ölni, és az egész szezonen keresztül mérsárolta a bikákat, mindegy volt neki, hogyan és hol, csak veszély nélkül tehesse; keresztelte a rohamuk vonalát, és nyakukba döfte a kardot, tüdejükbe szúrta, vagy akárhová, csak ne kelljen testtel bemenni a szarvak veszélyes hatókörébe. '1 legszégyentelenebb szezonen volt, addig az esztendeig nem ért ilyet matador. z történt vele, hogy a szarv okozta seb, az első igazi öklelés tisztára elsöpörte a bátorságát. Soha nem is nyex-te vissza. 'Túl erős volt a fantáziája. A következő évekbexx egvpárszor sikerült erőt vennie idegeixx, és jó előadásokat xxyújtott Madridban, s ez xzxeg a rekláxn, amelyet a sajtótól kap, még mindig szerződéseket hoz neki. A xnadridi újságok eljutnak szerte Spanyolországba, olvassák is őket, és ha egy matador a fővárosban diadalt ax-at, ax-ról az egész félsziget értesül, míg a vidéken szerzett diadal nem jut tovább a közvetlen szomszédságnál, és Madridban xxexxt sokat adnak rá, mivel az impresszáriók telefonon vagy táviratban mindig diadalról tudósítanak, még akkor is, ha a feldiihódott közönség épp hogy meg nem lineselte a viadort. Ile ezek az idegtépő viadatok csupán így gttáva ember bátor tettri voltak.

3i,4

Mármost egy gyáva ember bátor tettei nagyon értékesek lehetnek lélektani regényekben, vagy annak számára, aki végrehajtotta őket, de cseppet sem értékesek a közönség számára, amely szezonról szezonra azért fizet, hogy bikaviadort lásson. Pusztán annyit érnek, hogy látszatértéket kölesönözzenek annak a bikaviadornak, akiben egy szemernyi érték sincs. Néha még templomba is elmegy a viadal napján, viadori öltözékében, imádkozik, izzad a hónalja, azért imádkozik, hogy a bika hajlandó legyen az embistére, azaz becsületesen támadni, és a lepedő után menjen, ahogy illik, ó, áldott Szűz, ha te akarsz, a bika biztosan hajlandó lesz az embistére, áldott Szűz, ilyen bikát adj nekem; áldott Szűz, add, hogy ma ne fújjon a szél Madridban, hogy azt a bikát baj nélkül kaphassam meg; fölajánl valami értéket vagy egy búcsút, majd elhányja magát a rettegéstől, míg szereneséért könyörög, aztán aznap talán épp ilyen bika fut ki, és a viador arca eltorzul az erőfeszítéstől, hogy bebizonyítsa nem létező bátorságát; néha már-már sikeresen mimeli a nagy faena biztonságát; és a gyáva bikaviador, ajzottan természetellenes, idegtépő erőfeszítéssel, mely képzeletének gyermeke, csupa csillogás előadást nyújt. Évenként egy ilyen viadal Madridban tavaszra elég szerződést hoz, hogy forgalomban maradjon, de valójában nincs jelentősége. Ha ilyet lát az ember, szerencséje van, de megnézheti ugyanezt a matadort még hússzor, és nem lát tőle még egyet.

Aki ezen elgondolkodik, kénytelen lesz vagy a bikaviador, vagy a néző szempontját elfogadni. Minden zavar okozója a halál. A bikavívás az egyetlen művészet, ahol a művész halálveszedelemben forog, és ahol az előadás tisztasága a viador becsületétől függ. Spanyolországban a becsület valós dolog. Így hívják: pundonor, azaz becsü-

340

let, feddhetetlenség, bátorság, önérzet és büszkeség, mindez egy szóban. A büszkeség a legerősebb jellemvonása ennek a fajtának, és pundonor kérdése, hogy az ember ne mutasson gyávaságot. Ha egyszer mutatott, igazán és téveszthetetlenül mutatott, oda a becsület, és aztán már akár leplezetlenül cinikus előadást is nyújthat a bikaviador, adagolhatja az erőlködést, veszélyt csak önmagának teremt, ha anyagi szükségből, hogy helyzetét biztosítsa, mindenáron szerződést akar szerezni. A bikaviadortól nem azt várják, hogy mindig jó legyen, hanem hogy mindig a legjobbját adja. Zegbocsátják neki, ha rossz munkát végzett egy nagyon dif7icilis bikával, elnézik, ha rossz napjai vannak, de elvárják, hogy apait-anyait beleadjon az adott bikával. De ha egyszer oda a becsület, senki sem lehet benne biztos, hogy a legjobbat adja, hogy egyáltalán csinál valamit azon fölül, hogy technikailag teljesíti kötelezettségét, azaz megöli bikáját olyan biztonságosan, unalmasan és becstelenül, ahogy csak lehet. Miután becsületét elvesztette, arra megy rá, hogy megéljen, gyűlöli a közönséget, aki elé kiáll, bemeséli magának, hogy nincs joguk őt lehurrogni, lepiszkolni, őt, aki a halállal néz farkasszemet, amíg ők biztonságban és kényelmesen üldögélnek a helyükön, bemeséli magának, hogy akkor csinál nagy dolgot, amikor ő akar, ők meg várják ki, mikor akar. Aztán jön egy év, amikor rájön, hogy már akkor sem tud nagy dolgot csinálni, ha jó bikája akad, erőlködni kezd tehát, hogy felcsigázza idegeit, és a rákövetkező évben rendszerint elérkezettnek látja az időt a visszavonulásra. Mert a spanyol nem tud becsület nélkül élni,

és ha már az a létfenntartó betyárbecsületféle hite is odavész, hogy tudna jó lenni, ha akarna, akkor visszavonul, és önmaga előtt ez a döntés visszaadja becsületét. Ez a becsületdolog nem valami fantazmagória, amit rád aka-

341

rok löcsölni, ahogy a félszigetről írók eladják a népről gyártott elméleteiket. Esküszöm, hogy igaz. A becsület egy spanyol számára, ha mégoly becstelen is, éppolyan valóságos dolog, mint a víz, a bor, az olívaolaj. A zseb-metszőnek is van becsülete, becsülete van a kurvának is. Csak szintkülönbségek vannak.

A becsületes bikaviador éppoly nélkülözhetetlen a bika- viadalhoz, mint a jó bika, mégpedig azért, mert van egy tucatnyi bikaviador, közülük nem egy a legnagyobb tehetséggel rendelkezik, akikben épp hogy csak a szikrája él a becsületnek, és ezt a helyzetet az hozta létre, hogy a bikaviadort már korán kizsákmányolják, következésképp cinikus lesz; de sebesülés is idézhet elő állandó gyávaságot, ami persze megkülönböztetendő attól, amikor egy pillanatra elveszti idegei fölött az uralmat, ezt ugyanis mindig követheti felökletés, hát ezért vannak rossz bika- viadalkok, eltekintve most máz' a hiányosságoktól meg a tökéletlenül képzett viadoroktól.

Szóval, maradt még talány, asszonyom? Mi az, ami még magyarázatra szorul?

Öreg hölgy: Észrevettem, hogy amikor a bika elkapta valamelyik lovat, a lóból fűrészpor jött ki. Erre is van tarsolyában magyarázat, fiatalember?

Azt a fűrészport, asszonyom, egy jólelkű állatorvos rakta bele, hogy kitöltse vele az űrt, amely más szervek elvesztésekor keletkezett.

Öreg hölgy ' Köszönöm, uram. \tíndent megmagyarázott. De a ló, állandó használatra, nyilván nem elégedhet meg fűrészporral ama szervek helyett.

Ez csak pillanatnyi megoldás, asszonyom, méghozzá olyan, amibe senki sem nyugodna bele szívesen.

Öreg hól : Azért én bájos ötletnek tartom, feltéve, hogy a fűrészpor tiszta és finom.

342

Asszonyom, finomabb és tisztább fűrészporral még nem tömtek ki lovat, mint amit a madridi ringben használnak erre a célra.

Öreg hölgy' Igazán megnyugtató, hogy ezt hallom. Mondja csak, ki az a szivarozó úriember, és mi az, amit eszik ?

f,l, asszonyom, Dominguin, a sikeres részvényes és ex- matador, Domingo Ortega impresszáriója, és rákot eszik.

Öreg hól: Rendeljünk mi is, ha nem keI'ül túl nagy fáradságba, és kóstoljuk meg. Nagyon kellemes arca van.

Valóban, de pénzt ne adjon neki kölcsön. A rák itt a legjobb, de az utca másik oldalán nagyobbbat adnak, és a neve langostino. Pincér, három gombát.

Öreg hölgy: Milyen szót használt?

Gamba.

l)reg hölgy: Ha nem tévedek, ez olaszul végtagotjelent. Van itt a közelben egy olasz vendéglő, ha netalán ott óhajtana ebédelni.

Öreg hólty : A bikaviadorok is odajárnak?

Nem, asszonyom. Politikusokkal van tele, akik azonnal államférfivá alakulnak, mihelyt figyelik őket.

Öreg hól: Akkor ebédeljünk másutt. Hol étkeznek a

matadorok ?

Szerény penziókban.

Öreg hölgy: Ismer ilyet?

De még mennyire.

Öreg hölgy: Szeretném közelebbről megismerni őket.

A szerény penziókat?

Öreg hölgy: Nem, uram, a bikaviadorokat.

Asszonyom, nagyon sokat kínoz közöttük a betegség.

Öreg hölgy: Mondjon valamit a betegségeikről, hogy magam dönthessek. Iajjalamosak a mumpszra?

343

Nem, asszonyom, a mumpsz pusztít közöttük a legkevésbé.

l)reg höl : Nekem már volt mumpszom, úgyhogy nem félek tőle. Ami egyéb betegségeiket illeti: éppolyan furcsák és különlegesek, mint a ruháik?

Nem, inkább a legközönségesebbek. Majd később megvitátjuk.

r)reg höl, : De azért még mondja meg, mielőtt elmegy : ez a Maera, ez volt a legbátrabb bikaviador, akit maga ismert?

Igen, asszonyom, amellet, hogy természettől fogva bátornak született, nagyon intelligens is volt. Könnyebb ostobának lenni és természettől fogva bátornak, mint végtelenül intelligensnek lenni és gáncstalanul bátornak. Senki sem tagadná, hogy Marcial Lalanda bátor, de az ő bátorsága mind az intelligenciájából táplálkozik és mesterséges. Ignacio Sánehez Mejías, aki Joselito húgát vette el, és kiváló, de nehézkes stílusú banderillero volt, nagyon bátor volt, de bátorságát mintha lapáttal szórta volna.

Mintha folyton pompás mellszórzetét mutogatná, vagy hogy milyen mértékben részesült a legprivátabb testrészt adományából. Nem ez a bátorság funkciója a bikavívásban. A bátorság teszi lehetővé, hogy a bikaviador végrehajtsa azokat a tetteket, amelyeknek a megkísérlésére vállalkozik, mégpedig aggodalom nélkül, szabadon. A bátorság nem a publikum ütlegelésére való.

reg höl: Engem még eddig sohasem ütlegeltek velem.

Asszonyom, ön hülyére lesz ütlegelve, ha egyszer Sánchez Mejíast megnézi.

Öreg hölgy: Mikor láthatom?

Most éppen visszavonult, de ha kifogy a pénzből, megint láthatja majd a ringben.

l5reg hölgy : I\ñintha nem nagyon viselné srívén a sorsát.

344

Bár elismerem bátorságát, ügyességét a botokkal, továbbá pökhendiségét, nem érdekel sem mint matador, sem mind banderillero, sem mint ember. Ezért aztán nem is szentelek neki sok helyet ebben a könyvben.

reg hölgy: Nem az elfogultság beszél magából?

Asszonyom, ritkán találkozhat az életben nálam elfogultabb emberrel, s talán még ritkábban olyannal, aki elfogulatlanabbnak mondja magát. De vajon nem lehetséges-e, hogy míg agyunk egyik része, mégpedig az, amely cselekvéseinkkel van elfoglalva, tapasztalatszerzés közben elfogulttá válik, másik részét mégis megtartjuk teljesen elfogulatlanak, hogy megfigyeljük, és ítéljük vele?

Öreg hölgy ű Uram, én ezt nem tudom.

Én sem, asszonyom, és bizony meglehet, hogy marhaságokat mondogatunk.

Öreg höl : Nagyon furcsa meghatározás, és az én időm-
ben nem is használták.

Asszonyom, mostanáig arra használtuk ezt a meghatá-
rozást, hogy egy elvont beszélgetés egészségtelen voltát,
vagy hogy úgy mondjam, a beszéd mélymetafizikai ten-
denciáit jelöljük vele.

reg hölgy: Kénytelen leszek megtanulni ezeknek a
meghatározásoknak pontos használatát.

345

TILLllIK FEJt;LLT

A bikaviadal, bikánként, három részre tagolódik, ezt
spanyolul így hívják: los tres tercios de la lidia, vagyis
a harc három harmada. Az első rész, amelyben a bika a
picadort támadja, a suerte de vara, vagyis a lándzsa
próbája. A suerte fontos szó a spanyolban. A szótár
szerint ezt jelenti: Suerte, fn., esély, koekázat, rizikó,
szerencse, jó szerencse, véletlen, vakeset; állapot, helyzet,
sors, bukás, végzet; nem, mód, eljárás, módozat, ügyes
manőver; trükk, remeklés, szemfényvesztés, határjelzővel
elkerített földdarab. Úgy, hogy a próba, manőver-érte-
lemben, teljesen önkényes fordítás, mint ahogy spanyol-
ból minden fordítás az.

Amit a picador a ringben csinál, és a matador munká-
ja, amikor a picadorok védelmébe lép, ha leesnek a lóról,
magára vonja a bika támadását a köpennyel - ez a bika-
viadal első része. Amikor az elnök jelt ad az első rész be-
fejezésére, és a kürt megszólal, a picadorok elhagyják a
ringet, és megkezdődik a második rész. Az első rész után
nincs többé ló a ringben, kivéve a döglöttet, ezeket
ponyvával takarják le. Az első rész a köpenyeké, a döfő
fegyvereké és a lovaké. A bika itt kapja a legtöbb lehető-
séget arra, hogy bátorságát vagy gyávaságát megmu-
tassa.

A második rész a banderillaké. Körülbelül egy méter
hosszúságú botpárok ezek, azaz pontosan hetven centi-
métereseek, egyik végük négy centiméteres, szigony alakú
vashegyben végződik. Így szól a szabály, hogy páron-
ként kell belevágni a bika nyaktövének feldomborodó izom-
csomóba, amikor a bika azt az embert támadja, aki a
kezében tartja őket. Feladatuk az, hogy befejezzék a

346

picadorok munkáját: hogy lelassítsák a bikát, és fejtartá-
sát fegyvelmezzék; ettől rohama lassúbb lesz, de biztosabb
és iránytartóbb. Rendszeren négy pár banderillát ütnek be.
Ia a banderillerók, vagyis a peónok helyezik be őket,

akkor mindenekfölött gyorsan és a megfelelő helyre kell beütniük. Ha maga a matador helyezi be őket, akkor meg van engedve némi előkészület, amit rendszerint zene kísér. Ez a legfestőibb része a bikaviadalnak, az a rész, amely a legjobban érdekli a legtöbb nézőt, amikor először lát bikaviadalt. A banderillero hivatása nemcsak az, hogy öklelésre kényszerítse a bikát, nyakizmát fárasztva ezzel, hogy lejjebb eressze a fejét, hanem hogy az egyils vagy a másik oldalra rendezve a botokat, kügazítsa a bika hajlamát a féloldalas öklelésre. A banderillák része nem tarthat tovább öt percnél. Ha elnyújtják, a bika szétzilálódik, a viadal tempót veszít, és ha a bika bizonytalan és veszélyes, túl sok lehetősége van meglátni és megtámadni a csalogató nélkül közeledő, fegyvertelen embert, és kifejlődik benne az a hajlam, hogy az embert, ahogy a spanyolok mondják, a bugyrot, megkeresse a lepedő mögött, amikor majd a matador kijön az utolsó részben a muletával és a karddal.

Az elnök három, vagy leginkább négy pár banderilla után új rész kezdetét rendeli el, és a harmadik vagy utolsó rész a halál. Ez is három szakaszból tevődik össze. Első a brindis, vagyis az elnök köszöntése és a bika búcsúztatása vagy halálának felajánlása, amivel az elnököt vagy másvalakit tisztel meg a matador; ezt követi a matador munkája a muletával. A muleta skarlátszínű szerzs lepedő, egy botra hajtva, melynek egyik vége hegyes, a másik fogantyúban végződik. A hegyes végét átszúrják a lepedőn, ami a fogantyús végre szárnyas csavarral van fölerősítve, úgy, hogy redősen lógjon a bot

347

hosszán. Szó szerint azt jelenti: vitorlarúd, de a bikavívásban arra a skarlátszerzsdrapériás botra vonatkozik, amellyel a matadornak igazság szerint tanítania kell a bikát, felkészíteni az ölésre, végül a botot bal kézbe fogva lefelé irányítani, és ott lenn megtartani a bika fejét, amíg magasan főnn, a lapockák közé irányított kardszúrással megöli az állatot.

Ez a bikaviadal tragédiájának három része, és az első, a lovas rész már jelzi, hogy milyen lesz a többi, helyesebben: lehetővé teszi a többit. Az első részben jön ki a bika, éspedig képességei teljében, magabiztosan, gyorsan, vadul és lehengerlőn. Minden győzelmét az első részben aratja. Az első rész végén látszólag ő a győztes. Kipucolta a ringből a lovasokat, egyedül maradt benn. A második részben teljes csalódás éri, mégpedig egy védtelen ember részéről, és a banderillák olyan kegyetlen megtorlásban részesítik, hogy magabiztossága, vak és céltalan dühe elpárolog, s gyűlölete most már egy-egy különálló tárgyra összpontosul. A harmadik részben egyetlen emberrel kerül szembe, akinek egyedül kell uralkodnia rajta egy darab botra tűzött lepedővel, és szemből kell megölnie, a bika jobb szarva fölött behajolva, a lapockák csúcsa között, egyetlen kardszúrással.

Amikor először láttam bikaviadalt, egyetlen rész volt, amit nem kedveltem benne, mégpedig a banderillák rész. Olyan kegyetlen és hatalmas változást okozott a bikában. Teljesen más állattá vált, miután a banderillákat beledöfték, bántott, hogy elvesztette szabad vadságát, amit magával hozott a ringbe; ami akkor kap legtokéletesebb kifejezést, mikor szembenéz a picadossal. Amikor a banderillák benne vannak, vége van. Számára a banderillák az ítélethirdetés. Az első rész a tárgyalás,

a második az ítélet, a harmadik a kivégzés. De később,

348

mikor megtanultam, mennyire veszélyessé válik a bika, ha védelembe szorul, s miután a banderillák kijózanították és gyors lábait megfékeztek, mennyire célratörő minden szarvesapása, ahogy a vadász is egyes állatot vesz célba a rajból, ahelyett, hogy mindre célozzon és egyet se találjon el ; és végül, amikor megtanultam, mit lehet a bikával csinálni mint művészi anyaggal, miután kellőképpen lelassították, de még tartja erejét és bátorságát, csodálattal adóztam neki, de nem éreztem iránta több rokonszenvet, mint egy darab vászon vagy a márvány iránt, amelyet a szobrász vés, vagy a száraz porhó iránt, melyet fölvág az ember a siléccel.

Nem ismerek modern szobrászt, Brancusit kivéve, aki bármilyen szempontból fölérne a modern bikaviadal szobrászatához. De a bikaviadal éppoly mulandó művészet, mint az ének és a tánc, azok közé tartozik, amikről Leonardo azt tanácsolta, kerülje az ember, és amikor előadója nincs többé, művészete pusztán azok emlékében él, akik látták, majd velük együtt meghal. Aki túl gyakran nézegeti fényképeken, olvassa leírásokban, vagy föllevenítésével próbálkozik, csak azt éri el vele, hogy az egyén emlékeiben is elpusztul. Ha maradandó volna, a nagy művészetek közé tartozna, de nem az, és a művelőjével együtt vész, míg a nagy művészet még csak meg sem ítélnél addig, amíg művelőjének testi romlandósága jó mélyen el nincs temetve. Ez az a művészet, melynek tárgya a halál, és ez az a művészet, melyet a halál töröl el. De egészen azért nem vész el soha, mondod te, mert minden művészetben minden tökéletesedés és fölfedezés, minden, ami logikus, valaki mással folytatódik, úgyhogy voltaképpen semmi sem vész el, csak az ember. Igen, és nagyon megnyugtató volna tudni, hogy a festő halálával vásznai is mind vele tűnének, Gézanne fölfedezései

349

például nem vesznének el, hanem szépen fölhasználnák mindet az utánczóik. Fene megnyugtató volna. Tegyük fel, hogy egy festő vásznai vele együtt eltűnének, vagy egy író könyveit a halálakor elpusztítják, és csak azok emlékezetében léteznek, akik olvasták őket. Éppen ez történik a bikavívásban. A művészet, a módszer, a műveltség magasabb foka, a sok fölfedezés megmarad, míg az egyén, aki közben művelte, létrehozta őket; a próbakő, az eredeti eltűnik, és amíg el nem jön egy másik égyéniség, éppoly nagy, mint az előző, a dolgok, az utánczás révén és az eredeti eltűnése miatt, hamarosan eltorzulnak, megnyúlnak, lerövidülnek, elerőtlenednek, és elvesztik összefüggésüket az eredetivel. Nincs művészet, melyet ne az egyén hozna létre. Az egyén, a vagy művész, amikor megjelenik, mindent fölhasznál, amit addig fölfedeztek vagy tudnak az ő művészetében, mert képes arra; hogy elfogadjon vagy félredobjon dolgokat olyan rövid idő alatt, hogy úgy tűnik, a tudás inkább vele született, semmint megszerezte, hisz a közönséges embernek egy egész élet is kevés volna rá, és aztán a nagy művész túllép azon, amit már megcsináltak és tudnak, és létrehoz valamit, ami csak az övé. De néha nagyon sok idő telik el két nagy között, és azok, akik ismerték az előző nagyot, ritkán ismerik fel az új nagyot,

amikor megérkezik. A régit akarják, azt a módit, amire emlékeznek. De a többiek, a kortársak, felismerik az új nagyot, znerst alkalmasak rá, hogy gyorsan tanuljanak, és végül azok is felismerik, akik a régire emlékeznek. Szolgáljon mentségükre, amiért nem ismerték fel azonnal, hogy a várakozás időszakában rengeteg álnagyot láttak, és túlzottan óvatossá váltak, s nem tudnak bízni rrzéseikben, csak emlékezetükben. Az emlékezet persze mindig csal.

3 0

Miután eljött közénk a nagy bikaviador, legkönnyebben a betegség viheti el; sokkal könnyebben, mint a halál. A két igazán nagy közül, minthogy Belmonte visszavonult, egyik sem fejezte be egészen művészi pályáját. Egyiket elvitte a tüdőbaj, másikat tönkretette a szifilisz. Mindkettő a matador foglalkozási betegsége. Forró napsütésben kezdi a corridát, gyakran olyan forróság van a napon, hogy kispénzű emberek is boldogan fizetnek háromszoros pénzt a jegyükért, csak hogy árnyékban ülhessenek. Nehéz aranybrokát mellényt visel, és úgy izzad benne a napon, ahogy a bokszoló a tréningen, amikor kötelez. A matador ilyen hőségben kezd, izzadtan, és nincs lehetősége zuhanyozásra vagy alkoholos ledörzsölésre, hogy elzárja pórusait, és ott áll végig, ahogy a nap hanyatlásával az amfiteátrum árnyéka ráborul a porondra, viszonylag tétlenül, de állandó készenlétben, míg társai az utolsó bikát is megölik. Nyár végén és kora ősszel Spanyolország magas fennsíkjain a bikaviadal végére eléggé lehűl a levegő ahhoz, hogy kabátra legyen szükséged egy olyan városban, ahol a viadal kezdetén még akkora hőség volt, hogy ha hajadonfótt vagy, még napszúrást is könnyen kaphattál. Spanyolhon hegyi ország, jó része afrikai jellegű, és ősz elején, nyár végén, amikor a nap lenyugodott, olyan hirtelen és halálosan tör be a hideg, hogy aki izzadtan és tétlenül kénytelen bevárni, megnézheti magát. A bokszoló előrelátóan védekezik a megfázás ellen, amikor izzad, a bikaviador mit sem tehet. Ennyi is elég ok volna a nagyszámú tüdőbajos esetre, és akkor még nem számítottuk az éjszakai utazás fáradalmait, a port és a napi viadalokat az augusztusi-szeptemberi feria-szezonban.

A másik a vérbaj. Ökölvívók, bikaviadorok és katonák ugyanazon oknál foga kapnak vérbajt, anuért a mesteit-

351

ségüket választották. kölvívásban a hirtelen fonnáváltozás, az, amit általában ütészérségnek, rogyantlábúságnak mondanak, a vérbajnak köszönhető. Az ember nem írhat ki ide neveket, mert az becsületsértés, de bárki a szakmából legalább tucat nevet föl tud sorolni a legfrissebbekből. Mindig vannak legfrissebbek. A vérbaj a kereszties vitézek betegsége volt a középkorban. Állítólag ők hozták be Európába, és a vérbaj azoknak az embereknek a betegsége lett, akik egész életükben nem törődnek a következményekkel. Szakmai ártalom, mindazoknál számolni lehet vele, akik rendszertelen nemi életet élnek, és lelkiállapotuk olyan, hogy inkább a koe-kázatot vállalják, semmint óvszereket használnak, és ez a várható vége vagy inkább fázisa minden perázna életnek, aki elég sokáig van a pályán. Pár éve alkalmam volt megfigyelni bizonyos honpolgárok hanyatlási folyamatát, akik az egyetemen hatalmas erkölcsi befolyással rendel-

keztek, ámde miután kiléptek a nagyvilágba, egyszerre fölfedezték az erkölcstelenség örömeit, mindazt, amit - míg ott Yale-ben oly buzgón hittek - nem voltak hajlandók ifjan megízlelni, és miután belekóstoltak az efféle örömökbe, szemmel láthatólag azt hitték, ők a felfedezői, ha ugyan nem feltalálói a nemi életnek. Azt hitték, íme az új, a nagy dolog, és ők fedezték fel, és mindaddig élvezeteg hívói voltak a szabad szerelemnek, amíg meg nem kapták a betegséget, amiről aztán megint csak azt hitték, hogy ők a felfedezői, ha ugyan nem a feltalálói. Bizony, bizony, ha nem lett volna valaki, aki megismerje és megtapasztalja ezt a szörnyű dolgot, talán nem is létezne ez a szörnyű dolog, és egy időre ismét az élet magasabb rendű tisztaságának papjai és gyakorlói lettek, vagy legalábbis szűkebb társadalmi körre korlátozódott tevékenységük. Erkölesiekben nagyot változott a divat, és akit azelőtt jobb vasárnapi iskolába szánt a végzet tanítónak, manapság abból lesz a legkiválóbb kicsapongó. Úgy vannak, mint azok a bikaviadorok, akiket tönkretett első ökleltetésük, nekik sem igazi hivatásuk a kicsapongás, de valóságos megpróbáltatás nézni vagy hallani őket annak felfedezése közben, amit Guy de Maupassant a serdülőkor betegségei közé sorolt, és amiről melleleg igazán joga van beszélni, hiszen abba halt bele. Azt mondják: "Sebet gúnyol, kit seb nem ért soha." De igazában az gúnyolhatja legjobban a sebet, aki el van borítva vele, legalábbis volt idő, amikor a férfiak ezt tették, nohajelenkori gúnyoldóink csak azon humorizálnak a legnagyobb élvezettel, amiből ők kimaradtak, és amely pillanatban rájuk jár a rúd, sírni kezdenek, hogy "de hiszen ez halálosan komoly dolog, nem is érthetitek!", és azonnal nagy moralisták lesznek, vagy egy banális öngyilkossággal kitérnek a dolog elől. Minden dolgok helyes egyensúlya érdekében a nemi betegségeknek nyilván éppúgy létezniök kell, ahogy a bikáknak szarva van, különben a Gasanovák és a matadorok annyira elszaporodnának, hogy gyakorlatilag csak ők léteznének. De sokat adnék azért, ha Spanyolországból ki lehetne söpörni a nemi bajt, mégpedig azért, amit a nagy matadorokkal csinál. Ha nélkülöznünk kellene is Spanyolországban, maradhatna még elég hely, ahol föl-szedhető lenne, vagy esetleg a férfiak megint keresztes háborúba mehetnének, hogy visszahozzák nekünk.

Nem várhatod a matadortól, aki délután élete kockáztatásával győzött, hogy éjjel ne kockáztassa meg azt,

"

amit így nevez: "Más cornadas dan las mujeres. Három dolog tartja vissza az ifjúságot a válogatás nélküli szeretkezéstől, mégpedig a vallásos hit, a bátortalanság és a

35; 353

nemi bajtól való rettegetés. Ez utóbbi az a termékeny talaj, amelybe a Keresztény Ifjak Egylete és a tiszta férfiúság egyéb intézményei felhívásaik és intelmeik magvát szórhatják. Ezen intelmek ellen dolgozik a bikaviadorban az a hagyomány, mely szerint nem is torero az, akinek nincs rengeteg viszonya, azonkívül a természetes hajlama, továbbá az a tény, hogy lesnek rá a nők, egy részük magára, más részük a pénzére, sokan meg mindkettőjükre, meg hogy mint veszélyt, lenézi a nemi betegséget. De hát, kérdi az öreg hölgy, olyan sok bikaviador megkapja ezt a betegséget?

Megkapja, asszonyom, minden férfi, aki nő után veti magát, és csak a nőre gondol, nem pedig másnapi egészségi állapotára.

Öreg hölgy: De hát miért nem fordítanak gondot az egészségükre ?

Nehéz úgy ez, asszonyom. Igazán nem ilyesmin jár annak a férfinak az esze, aki jól érzi magát. Még ha kurva is az a nő, ha jó kurva, őrá gondol akkor a férfi, és néha még azután is.

Öreg hölgy : És ezek a betegségek mind pénzért kapható nőktől származnak?

Nem, asszonyom, gyakran barátnőktől származnak, vagy a barátok barátnőitől, akikkel lefekszik az ember itt-ott, vagyis igazában bárhol.

Öreg hölgy: Igazán veszélyes dolog akkor férfinak lenni.

Valóban, asszonyom, és nagyon kevesen is élik túl. Nehéz mesterség, és egy sírhalom a vége mindennek.

Öreg hölgy: Nem volna jobb talán, ha ezek a férfiak mind megnősülnének, és csak a feleségükkel feküdnek le ?

Testüknek, lelküknek igen. De mint bikaviadorok, sohan tönkremennének, ha megnősülnének és igazán szeretnék a feleségüket.

Öreg hölgy: És a feleségük? Azokkal mi van?

A feleségükről mit mondhat az, aki nem volt valamelyiknek a felesége? Ha a férjnek nincs szerződése, nem keres. Ezzel szemben minden szerződéssel az életét kockáztatja, és nincs olyan ember, aki azt mondhatná, amikor bemegy a ringbe, hogy élve ki is kerül onnan. Ez nem ugyanaz, mint katona feleségének lenni, mert a katona akkor is kapja a fizetését, amikor nincs háború; nem is olyan, mintha tengerészé lenne, mert az ugyan sokáig távol van, de oltalmat nyújt neki a hajó; s nem is olyan, mint a bokszolóé, mert a bokszoló nem a halállal néz szembe. Olyan ez, mint senki másnak a felesége lenni, és ha lányom volna, nem kívánnám neki.

Öreg höl : Van lánya, uram ?

Nincs, asszonyom.

Öreg hölgy: Akkor legalább nem kell érte aggódnunk. De bárcsak ne lenne meg a bikaviadoroknak ez a betegsége.

Hát, asszonyom, nem hiszem, hogy talál férfit, aki ne hordaná magán egy-egy hajdani szerencsétlenség nyomait. Vagy itt kap találatot, vagy ott egy zúzódást, vagy amott éri valami, de a férfi sok mindent leráz magáról, és én ismertem egy golfbajnokot, aki soha olyan jól nem ütött, mint amikor trippere volt.

Öreg hölgy: Akkor hát nem tud rá orvosságot?

Asszonyom, az életben semmire sincs orvosság. A halál az egyetlen mindenható orvosság a szerencsétlenségekre; hanem okosabb lesz most abbahagyni mindenféle csevegést, ülünk asztalhoz. Talán még az életünkben eltüntetik a tudósok ezeket a régi betegségeket, és elélünk

354 355

addig, amíg meglátjuk minden erkölcs kimúlását. Ugyanakkor azonban szívesebben ebédelnék sült malacot Botinnál, mint hogy itt üljek, és azokon a nyavalyákon tűnődjek, amik a barátaimat érhetik.

Öreg höl,ty: Akkor hát ebédeljünk. Holnap még mondhat egy s mást a bikaviadalról.

'I'IZEAEGYEDIK FEJEZET'

A harci bika úgy viszonylik a házi bikához, mint farkas a kutyaéhoz. A házi bika lehet rosszindulatú és gonosz, ahogy a kutya is lehet alattomos és veszedelmes, de sohasem lesz olyan gyors, sem izmait, inait és testalkatát tekintve nem lehet soha versenytársa a harci bikának, mint ahogy a kutyának sem lesz soha olyan izomereje, sem akkora szájnyílása, mint a farkasnak. A ringnek tenyésztett bika vadállat. A tenyésztés vérvonala közvetlenül azoktól a vadbikáktól ered, melyek szabadon kóboroltak szerte a félszigeten, és ma is több ezer holdas ranchókon tenyésztik őket, ahol úgy élnek, mint szabadon kóborló őseik. A bikának az emberrel való találkozását, mert ennek a ringben kell először megtörténnie, abszolút minimumra csökkentik.

A harci bika fizikai jellemzői a vastag, nagyon erős bőr, a fényes szőrzet, a kicsi fej, széles homlok; az előre-szegeződő szarvak formája és ereje; rövid, erős nyak a nagy izompúppal, mely fölmered, ha a bika dühös; széles szűgy, nagyon kis pata, sudár, hosszú farok. A harci bika nősténye nem olyan súlyos építményű, mint a hím; kisebb a feje, rövidebb és vékonyabb a szarva; nyaka hosszabb, kevésbé feltűnő a lebernyeg az álla alatt, mellben nem olyan széles, és nincs látható tőgye. Gyakran láttam ezeket a teheneket amatőr viadalokon a pamplonai ringben, támadtak, mint a bikák, szórták szét a szarvaikkal az amatőröket, és a jelenlevő idegenek egyhangúlag úgy emlegették ezeket, mint tinókat, minthogy nőnemű voltak nem mutatták látható jelét, és egyáltalában nem nőiességüket bizonygatták. A harci bika nőstényén lehet

legvilágosabban meglátni a különbséget a vad- és házi-állat között.

A bikaviadalokról szállongó egyik leggyakoribb mendemonda, hogy a tehén sokkal veszélyesebben támad, mint a bika, mert a bika becsukja, a tehén meg nyitva tartja közben a szemét. Nem tudom, ki kezdte el ezt terjeszteni, de nem igaz. Azok az üszők, amelyeket amatőr viadalokon használnak, csaknem mind az emberre mennek inkább, mint a köpenyre, inkább elébe vágnak, semmint egyenesen támadnak, és rendszerint ki fognak szúrni egy bizonyos embert vagy fiút, és akár félszázas tömegben át is őt fogják üldözni, és nem a női nemmel vele született felsőbbrendű intelligencia miatt, ahogy azt Virginia Woolfföltételezné, hanem mert az üszők, mivel szabályos viadalon sohasem fognak részt venni a ringben; és nincs rá tilalom, hogy a bikaviadal minden fázisában teljes kioktatást nyerjenek, kizárólag a bikaviador tréningpartnereként szolgálnak a muleta- és a köpenymunkához. Akár bika-, akár üszőborjúról van szó, ha köpennyel vagy muletával néhány fordulatot csinálnak vele, megtanul mindent, nem felejt, és ha bikáról van szó, teljesen használhatatlanná válik a szabályos bikaviadalra, mert ennek előfeltétele épp az, hogy a bika először találkozzék gyalogos emberrel. Ha a bika nem ismeri a köpenyt és a muletát, egyenesen támad, és a veszélyt ilyenkor maga a bikaviador hozza létre azzal, hogy olyan közel dolgozik a bikához, amilyen közel csak lehetséges, mert így alkalma lesz megkísérelni bizonyos fordulatvariációkat, amelyeket nem kényszerű önvédelemként alkalmaz, hanem maga választ és rendez, érzelmei szerint, egymásba kapcsolódó egésszé. Ha a bika már harcolt emberrel, állandóan az emberre fog menni, szarvával bele fog döfni a lepedőbe, az embert keresve mögöttes, és ilyenkor a bika

fogja létrehozni a veszélyt, állandó visszavonulásra kényszerítve az embert, állandó védekezésre, és ezzel meg hiúsítja a tiszta és ragyogó fordulatokat.

A bikaviadalt annyira kifejlesztették és annyira megszervezték, hogy a bikának, bár amikor belép a ringbe, még nincs tapasztalata a gyalogos emberrel, épp elegendő idő áll a rendelkezésére, hogy kiismerje a cseleket, és ne higgyen nekik többé, s így az ölés pillanatára veszélyességének tetőpontjára érjen. A bika olyan gyorsan tanul a ringben, hogy ha a bikaviadal elhúzódik, mert rosszul csinálják, vagy ha tíz perccel megtoldják, szinte teljesen alkalmatlanná válik arra, hogy a látvány szabályainak megfelelően ölje meg. Ez az oka annak, hogy a bikaviadorok mindig üszővel gyakorolnak és tréningeznek, amely néhány lecke után olyan művelt lesz - ahogy a viadorok mondják -, hogy folyékonyan beszél latinul és görögül. Miután megkapták a kiképzést, ringbe eresztik őket az amatőrök elé; néha meztelen szarvakkal, néha a szarvak hegyén bőrvédővel, olyan sebesen és ruganyosan rontanak be, mint a szarvas, hogy a capeák minden rendű és rangú önjelölt bikaviadorain, amatőr köpenyesein bemutassák iskolázottságukat; a vacák döfnek, szúrnak, öklelnek, üldöznek, és félelemmel töltik el az amatőröket mindaddig, amíg ki nem fáradnak, akkor beeresztik hozzájuk a felvezető tinókat, amelyek kiviszik őket a corralokba, hogy

pihenjenek a legközelebbi jelenésükig. A harci tehén, vagyis vaquilla, szemmel láthatóan élvezi ezeket a jele- néseket. Nem kap döfést, vállába nem kerül divisa, nem kell ingerelni, hogy támadjon, szemmel láthatóan élvezi a támadást, a döfést, ahogy a harci kakasok is élvezik a viadalt. Persze nem éri őket megtorlás, míg a bika bátorságát azon mérik, ahogyan a megtorlás alatt viselkedik.

A harci bikákat a csordaosztón segítségével lehet terelni,
359

ez teszi lehetővé, hogy hatos vagy még számosabb csoportokban olyan helyen is el lehessen hajtani a bikákat, ahol egy magányos bika, elszakadva a csordától, azonnal és ismételten megtámadna mindent, embert, lovat, bármi- féle mozgó tárgyat, járnxűvet, egyebet, és addig harcolna, amíg csak meg nem ölik ; a betanított tinó, vagyis cabestro ugyanazt a szerepet játssza a harci bikák összeterelésében és elvezetésében, mint a szelídített elefánt a vadelefántok befogásában és terelésében. A bikavívás egyik legérdeke- sebb szakasza végignézni, hogyan dolgozik a tinó a be- vagonírozás, a kiszakítás munkájában, hogyan vezeti be a bikát a szállítóketrecbe nyíló ketrecfolyosóba, meg más, sokágú munkában, mely a harci bika tenyésztésénél, szállításánál és kivagonírozásánál adódik.

A régi világban, amikor még nem vasúton szállították őket a ketrecükben, és nem úgy, ahogy legújabbban, mióta új utak épültek Spanyolországban, vagyis sokszor teher- autón, ami kitűnő és sokkal kevésbé kimerítő módja a szállításnak, a bikákat lábon terelték Spanyolország út- jain, úgy, hogy a harci bikákat tinók vették körül, és az egész csordát lóhátas csordások irányították, kezükben az önvédelemre használt lándzsával, ami olyasmi volt, mint a picadoroké manapság, és vonulásuk porfelhőt kavart föl, és rémületet a falu lakói között, akik házukba menekültek, magukra zárták az ajtót, és az ablakból bámulták a poros hátakat, a hatalmas szarvakat, a villogó szemeket, a nedves orrokat, a cabestrók nyakán a kolom- pot, a csordások kurta mellényét, napszíttá arcát, a széles, fóltúrt peremű szürke kalapokat, ahogy végigvonultak az utcákon. Amikor egy csomóban vannak, együtt a csordá- val, nyugodtak, mert sokaságuk önbizalommal tölti el őket, és a csordaosztón azt követeli tőlük, hogy kövessék a vezetőt. A vasútvonalaktól távol eső vidékeken még

360

mindig így terelik a bikákat, s megtörténik, hogy egyik- másik elszakad a csordától. Valamelyik esztendőben, amikor Spanyolországban voltunk, éppen ez történt meg, messze Valenciától, egy kis falu utolsó háza előtt. Az egyik bika megbotlott, térdre bukott, és mire fóltápászkodott, a többi elhúzott mellette. Az első, amit meglátott, egy nyitott ajtó volt, és egy ember, aki a nyitott ajtóban állt. Azonnal rohamozott, az embert szépen kiemelte az ajtó- keretből, és a feje fölött a háta mögé dobta. Benn nem látott senkit, továbbment. A hálószobában egy asszony üldögélt hintaszékben. Öreg volt már, nem hallotta meg a dübörgést. A bika összetörte a széket, és megölte az öregasszonyt. Az ember, akit az ajtóban felöklelt, be- rontott egy vadászpuskával, hogy mentse a feleségét, aki már a szoba egyik sarkában feküdt, ahová a bika dobta a szarvával. Kapásból a bikára lőtt, de csak a vállát szakította föl a lövedék. A bika elkapta az embert és meg- ölte; meglátott egy tükröt, megtámadta, szétcsapott egy

magas, régi szekrényt, aztán kiment az utcára. Ment kicsit az úton lefelé, találkozott egy egylovas kocsival, támadott, megölte a lovat, a kocsit fölborította a hajtóval együtt. A csordások akkorra már visszafelé jöttek az úton, vágató lovaik hatalmas port vertek föl. Két tinót tereltek maguk előtt, ezek fölszedték a bikát, és amint egy-egy tinót látott kétfelől maga mellett, lelohadt a nyakizmán az izomtárj, fejét lesunyta, és a két borjú között visszaporoszkált a csordába.

Spanyolországban úgy tudják, bikák támadtak már meg autót, sőt, egy valahogy följutott egy vasúti sínre, megállította a vonatot, és nem volt hajlandó a vágányt elhagyni, amikor a vonat megállt; aztán amikor sok füttyögés után a vonat végül elindult, vakon nekitámadt a mozdonynak. Egy igazán bátor harci bika nem fél az

361

égen-földön semmitől; Spanyolország valamelyik városában, valamelyik különleges és barbár rendezvényen egy bika ismételten megtámadott egy elefántot; bikák öltek már meg tigrist, oroszlánt, és ezekre is éppoly könnyedén rontottak rá, mint a picadorokra. Az igazi harci bika nem fél semmitől, és számomra ő a legpompásabb állat, akár tévékenység közben, akár nyugalomban figyelem. Harci bika álló startból huszonöt méteren mindig megveri a lovat, bár ötven méteren már kikap tőle. A bika majdnem képes úgy fordulni lábon, mint a macska, sokkal gyorsabban fordul, mint a pólópóni, és négyéves korára olyan váll- és nyakizma fejlődik, hogy a lovast lovastól felemeli és a háta mögé hajtja. Sokszor láttam, amikor a bika nekiront a barrera kétcollos fapalánkjainak a szarvaival, helyesebben a szarvával, mert vagy az egyiket, (vagy a másikat használja, és a palánkból gyújtóst aprít, a valenciai bikaring-múzeumban pedig látható egy súlyos kengyelvas, amelybe a Don Esteban Fernández farmjáról származó bika egyetlen szarvdöfése tíz centire behatolt. A kengyelt nem azért őrizték meg, mert a bika szarva olyan kiválóan áthatolt rajta, hanem mert az esemény kapcsán a picador nem sérült meg.

Van egy könyv, jelenleg kifogyott Spanyolországban, a 77oros C,élebres című, amely betűrendben, mintegy háromszázhuszonhét oldalon, felsorolja a nevezetesebb bikák hőstetteit és kimúlásuk módját; a betűrend a tenyésztők által adományozott nevek szerint alakult ki. Találomra nézzünk bele: Hechicero, vagyis Igéző, Concha y Sierra farmjáról, szürke bika, ringbe állt Gádizban 18q.q.-ben, ' és a viadal összes matadorának összes picadorát kórházba juttatta, ez minimum hét ember; ráadásul megölt hét lovat. Vibora; vagyis Vipera, Don José Bueno farmjáról, fekete bika, ringbe állt Vista Alegreben igo8. augusztus

362

g-én, és ahogy belépett a ringbe, nekiugrott a barrerának, felöklelte a bikaring ácsmesterét, Luis Gonzálezt, és hatalmas sebet ejtett a jobb combján. A matador, akinek meg kellett volna ölnie Viborát, kudarcot vallott, és a bika visszatért a corralba. Az eféle eseteket nem őrzi sokáig az emlékezet, kivéve persze az ácsmesterét, és Vibora inkább cselekményének aktualitása és ama benyomás miatt került a könyvbe, melyet a könyv esetleges vásárlójára akkoriban gyakorolhatott, nem pedig cselekedete maradandó voltáért. Nem maradt fenn, hogy a matador, bizonyos Jaqueta

nevű, akinek ezt az egyetlen tettét jegyezte fel a történelem, min ment keresztül, amíg megállapították róla, hogy képtelen megölni Viborát, pedig a bika másról is emlékezetes lehetett volna, nemcsak egy ácsmester egyáltalában nem különleges felökleléséről. Én magam is látam két ácsmester ökleltetését, és egy sort sem írtam róla soha.

A Zaragoza nevű bika, melyet a Lesireas ranchón neveltek, ahonnan a portugáliai Moetiába vitték ringbe, 1898. október 2-án kitört ketrecéből, sok embert megkergetett és megsebesített. Megkergetett egy fiút, aki a városházára menekült előle, a bika pedig, a fiú üldözése közben, fölment a lépcsőn az első emeletre, és a könyv szerint nagy pusztítást vitt véghez. El is hisszük neki.

A Don Victoriano Ripamilan farmjáról származó Gomisario, villámló szemű, széles szarvú, vörös bika, harmadiknak lépett a barcelónai ringbe 1895. április 19-én. Átugrott a barrerán, eljutott a lelátóig, és, áttörve a nézők tömegén, képzelhető pánikot és pusztítást okozott. Isidro Silva polgárőr belédöfte szablyáját, Ubaldo Vigueres pedig, a polgárőrök káplárja, rálőtt a karabélyával, a golyó átlukasztotta a bika nyakizmát, és belefúrdott bal felől Juan Recuseus bikaring-munkás mell-

363

kasába, aki ott a helyszínen szörnyethalt. Gomisariót végül is lasszóval elfogták, és tördöfésekkel megölték.

Ezek közül az események közül, kivéve az elsőt, egyik sem tartozik a tiszta bikavívás birodalmába, mint ahogy annak a Don Antonio López Plata ranchójáról származó Huron nevű bikának az esete sem, amelyik egy bengáli tigrissel küzdött meg 1904. július 24-én a San Sebastián-i Plazában. Acélketrecben küzdöttek, és a bika legyőzte a tigrist, de egyik rohamában kitörte a ketrecet, és kiontott a ringbe a nézők közé. A rendőrség megkísérelte kivégezni a haláltusáját vívó tigrist meg a nagyon is eleven bikát, leadott néhány sortüzet, és "ezek sok nézőt megsebesítettek". A bikák és más állatok különféle találkozásainak történetéből bizvást elmondhatom, ezek olyan látványosságok voltak, melyektől jobb távol maradni, vagy legalábbis magasabb páholyokból végignézni őket.

Az Oficial nevű bika, az Arribas testvérek ranchójáról, 1884. október 5-én állt ringbe Gádizban, elkapott és felöklelt egy banderillerót, átugrott a barrerán, háromszor megöklelte Gható picadort, felöklelt egy polgárőrt, egy városi rendőrnek lábát és három bordáját törte, egy éjjeliőrnek meg a karját. Egy ilyen állat eszményien alkalmas volna arra, hogy szabadon engedjék, amikor a városháza előtt a rendőrség botozza a tüntetőket. Ha nem ölték volna meg, vérvonalából rendőrgyűlölő bikatorzset lehetett volna kitenyészteni, ennek révén a polgárság visszaszerezhetné volna azt az előnyt, melyet az utcakövek eltüntetésével elvesztett. Rövid távra az utcakő sokkal hatásosabb, mint a kardlap vagy a gumibot. Az utcakövek eltüntetése hatásosabb elrettentő eszköz volt, nehogy a polgárságnak eszébe jusson megbuktatni a kormányokat, mint a géppuska, a könnygázbomba vagy az automata pisztoly. Mert azokban az összeütközésekben

364

lehet megbuktatni a kormányt, amikor a kormány nem megölni, hanem megbotozni, letaposni, kardlappal meghódoltatni akarja polgárait, addig veri, míg be nem adják

a derekukat. Amelyik kormány túlságosan sűrűn használja a géppuskát polgárai ellen, az automatikusan amúgy is megbukik. A gumibot és társai tartják fenn a rezsimeket, nem a géppuskák és szuronyok, és amíg utcakövek voltak, a tömeg nem várta fegyvertelenül a botozást.

Azt a típusú bikát, amelyre inkább a bikavívás aficionádói emlékeznek, s nem a rendőrvívás kedvelői, Hcchiceróban találhatjuk meg, ő a ringben vitézkedett, képzett bikaviadorok ellen, és megtorlás alatt. Nagy különbség, ez különbözteti meg például az utcai harcot - mely rendszerint izgalmasabb, szörnyűbb és hasznosabb, de nem ide tartozik - az ökölvívó-bajnokságtól. Bármelyik menekülő bika számos embert megölhet, és tetemes anyagi kárt okozhat megtorlás nélkül, de a bika, ha zavarában és izgalmában véletlenül eljut a lelátóig, sokkal kisebb veszedelmet jelent az útjába kerülő emberek számára, mint a bikaviador számára az ölés pillanatában, mert a bika, amikor zavart és tömeg között van, vakon támad, és nem céloz a szarvával. Az a bika, amelyik átszökken a barrerán, hacsak nem az ember üldözése közben ugrik át rajta, nem bátor bika. Egyszerűen csak gyáva bika, és menekülni próbál a ringből. Az igazán bátor bika örömmel üdvözli a harcot, minden harci felhívást elfogad, nem azért harcol, mert sarokba szorították, hanem mert hareolni akar, és ezt a bátorságot azon kell mérni, és csak azon lehet mérni, hogy szabadon és önszántából, ütlegelés, fenyegetés, hözöngés nélkül hányszor veszi fel a küzdelmet a picadorral, és felveszi-e vajon, aztán amikor a pika acélhegye a nyak- vagy vállizmába fúródik, kitart-e a vas alatt is, és tovább támad-e akkor is, miután

365

már tényleg kapni kezdi a megtorlást, mindaddig, amíg embert és lovat föl nem borít. A bátor bika az, amelyik habozás nélkül és nagyjából a ringnek ugyanazon a táján négyszer is megtámadja a picadort, nem törődik az azonnali megtorlással, és húsában a vassal mindannyiszor támad, amíg ló és lovas talpon van.

Csak és csakis a pikával szembeni magatartásából ítéltet meg és méltányolható a bika bátorsága, és a bika bátorsága létfontosságú gyökere az egész spanyol bikaviadalnak. Egy valóban bátor bika bátorsága egészen földöntúli és hihetetlen. Ez a bátorság nem pusztá vadság, rosszindulat és a sarokba szorított állat rémület szülte vakmerősége. A bika harcos állat, de ahol a harci vonalat tisztán őrzik, és a gyávaságtól szelektálással óvják az állományt, ott a harci bika, ha nyugton hagyják, a legbékésebb és legkiegyensúlyozottabb állat az állatok között. Nem az a bika teszi a legjobb viadalt, amelyikkel a legnehezebb bánni. A legjobb harci bikában megvan az a tulajdonság, amit a spanyolok nemességnek hívnak, és az egész históriának ez a legfurcsább része. A bika vadállat, legnagyobb gyönyörűsége a harc ; bármely formában hívják ki, elfogadja a harcot, vagy bármi ellen, amiről úgy véli, fölhívás a harcra, kiáll; és a legeslegjobb harci bikák mégis nemegyszer megismerik a mayoralt, vagyis a gonдозójukat, aki vigyáz rájuk a farmon, és aki felelős értük a ringbe való szállítás alatt, sőt eltűrik, hogy megsimogassa, megpaskolja őket. Láttam egy bikát a corralban, ez megengedte a csordásnak, hogy az orrát simogassa, ápolja, mint valami lovat, sőt, hogy a hátára üljön, aztán minden előzetes ingerlés és felpizkálás nélkül lépett a ringbe, ahol újra meg újra támadott a picadorok ellen,

megölt öt lovat, mindent megtett, hogy banderillerókat és matadorokat is öljön, és olyan vad volt a ringben,
366

mint a kobra, és olyan bátor, mint a támadó nőstény oroszlán.

Persze nem minden bika nemes, mert arra az egyre, amelyikkel a mayoral barátkozott, ötven olyan esik, amelyik már akkor is támad, ha a mayoral takarmányt visz neki, vagy olyan mozdulatot észlel nála, amelyről azt hiszi, hogy kihívás. Ls nem is minden bika bátor. Amikor a bika kétéves lesz, a tenyésztő felméri bátorságát egy lóhátas picadorral szemben, vagy egy zárt corralban, vagy kinn a szabad mezőn. Előtte egy évvel billogozták, úgy, hogy lóhátról ledöntötték egy hosszú, tompa végű póznával, és amikor kétéves korában a picadorok acélhegyű lándzsáival szemben újra felméri bátorságát, már számuk és nevük van, és a tenyésztő mindegyikről feljegyezi, milyen fokú bátorságnak adta tanújelét. Ha a tenyésztőnek aggályai vannak, akkor azokat a bikákat, amelyek nem mutattak bátorságot, elküldi pecsenyének. A többiek tanúsított bátorság szerint kerülnek a könyvbe, úgyhogy amikor a tenyésztő hatbikás corridára köt szállítási szerződést valamelyik ringgel, a minőséget tetszés szerint adagolhatja.

A billogozás úgy történik, ahogy Amerika nyugati marhatenyésztő államaiban, kivéve a komplikált jelzést és a borjak kiszakításánál szükséges óvatosságot, mert itt fontos, hogy szarvukat, szemüket bántalom ne érje. A billogvasakat nagy tűzben izzítják, mármint a bikatenyésztő billogját, mely rendszerint betűk és egy címer kombinációja, meg tíz más vasat, melyeken a 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 számok vannak. A billogvasaknak fanyelük van, fejüket vörösre hevítik a tűzben. A borjak az egyik corralban, a tűz meg a vasak a másik corralban vannak; a kettőt lengőajtó köti össze, az ajtó kinyílik, amikor a vaquerók egyenként terelik át a borjakat a billogozó
367

corralba, ahol ledöntik és lefogják őket. Egy harci bikaborjú lefogásához négy-öt ember szükséges, mert gondosan kell ügyelniük, hogy a szarvrügek sérülést ne szenvedjenek, azt a borjút ugyanis, amelyiknek a szaxva megsérült, szabályos bikaviadalra nem fogadják el, akkor aztán a tenyésztő csak novilladáokra vagy fogyatékos bikák viadalára adhatja el őket, valószínű árának egyharmadáért. Nagyon vigyázniuk kell a szemre is, mert a szembe jutott szalmaszál olyan sérülést okozhat, mely alkalmatlanná fogja tenni a bikát a ring számára. A billogozás alatt egy ember tartja a borjú fejét, a többiek a lábát, a törzsét és a farkát. A borjú fejét rendszerint szalmaszákra nyomják le, hogy amennyire lehetséges, védve legyen, lábait összekötözik, farkát előrehúzzák a lábak között. A fő billogot a jobb farára sütik, a számokat a vékonyára. Mind az üsző-, mind a bikaborjakat megszámozzák. Miután a billogozással végeztek, behasítják a fülét, vagy ráplombálják a raneho jegyét, és ollóval lenyírják a bikaborjú farkát, hogy hosszúra és selymesre nőjön. Miután eleresztik a borjút, az dühében mindent megtámad, ami a szeme elé kerül, végül kivágtat a billogozó-corral nyitott ajtaján. A billogozás napja, a heradero, a bikavívással összefüggő tevékenységek közül a legzajosabb, legfárasztóbb és legzürzavarosabb. Amikor a spanyol egy rossz bikaviadal leplezetlen zürzavarát akar-

ja érzékeltetni, a herraderóhoz hasonlítja.

A tényleges bátorságfelmérés, melynek egy része zárt corralban történik, a legnyugodtabb tevékenység. A bikák minősítése kétesztendő korokban történik. Egyéves korokban még fiatalok és nem elég erdsek ahhoz, hogy kiállják, hároméves korokban túl erősek és veszélyesek hozzá, és nem felejtenek el. Ha zárt corralban minősítik őket, ez vagy négyszögletes, vagy kerek, és el van látva számos

368

burladeróval, vagyis védőpalánkkal, hogy néhány ember mögójük állhasson a köpennyel. Ezek hivatásos matadorok vagy amatőrök, akiket meghívtak a minősítőre, azzal az ígérettel, hogy lehetőséget kapnak az üszőborjakkal való gyakorlásra, és ők viszonzásképp foglalkoznak a minősítésre váró borjakkal.

Az egész corral rendszerint harminc méter átmérőjű, vagyis mintegy fele egy nagyobbfajta bikaringnek, és a kétéves bikákat a szomszédos corralból engedik be egyextrként. Amikor belép, egy picador várja, a bikacsordások bőrnadrágjában és rövid ujjasmellényében, meg egy irdatlan, tizenkét láb hosszú pikával, amely háromélű acélhegyben végződik, ez viszont kicsivel rövidebb, mint az, amelyet a rendes viadalokon használnak. Lovával úgy fordul, hogy háttal álljon annak az ajtónak, amelyen a fiatal bika belépett, és mozdulatlanul vár. A corralban egy szó sem esik, a picador nem tesz semmit a bika ingerlésére, mert a minősítés legfontosabb feltétele az, hogy milyen mértékben hajlandó támadni a bika ingerlés és felhívás nélkül.

Amikor a fiatal bika támad, mindenki megfigyeli a stílusát: távolról támad-e, és anélkül, ahogy előbb dagasztana vagy bömbölne; amikor eléri a lovat, jól megveti-e a lábát, és teljes erővel dőf e, és folytatja-e rohámát, hogy embert, lovat érjen; amikor az acél az izmaiba fúródik, teljes erővel használja-e farát és hátsó lábát, vagy inkább a lábát emeli csak és a nyakával dőf, hogy megszabaduljor a pikától, aztán a megtorlás után gyorsan megfordul, és abbahagyja a támadást. Ha egyáltalában nem támad, akkor, ha a tulajdonos aggályos ember, herélésre ítéli, és megy a húspiacra. Ha az ítélet ez, akkor a tulajdonos felkiált: "buey". vagyis ökör, és nem "toró"-t

369

kiált, ami azt jelenti, hogy a bikát ringre alkalmasnak nyilvánították.

Ha a bika ledönti a lovat és a lovast, és néha kétéves korában már képes erre, a bikaviadoroknak kell elvinni onnan a köpennyel, de a bikák rendes körülmények között egyáltalán nem láthatnak köpenyt. Amikor egyszer megtámadta a picadort, de legfeljebb kétszer, ha az első támadás alkalmával a stílusát és valószínű bátorságát nem lehetett valamiért megítélni, a szabad mezőre nyíló kaput kinyitják, és a bika elmehet. Hogy hogyan fogadják ezt a szabadságot, mohón vagy vonakodva; elfutnak vagy a kapuban megállnak, visszanéznek és újra támadni akarnak, ez mind-mind értékelhető tünet arra nézve, miként fognak majd viselkedni a ringben.

A legtöbb tenyésztő nem szívesen veszi, ha a borjú egynél többször támad. Úgy érzik, szükségtelen több pikát beleereszteni. Úgy érzik, elég, ha kettőt vagy hármat belenyomnak a minősítésen, azaz hárommal kevesebbet,

mint a ringben fog kapni, és inkább a bika származásában bíznak, és a komolyabb minősítést azokon a bikákon végzik, amelyeket a tenyésztésbe szánnak, meg a tehene-ken. Hisznek abban, hogy egy lcivételes bika és egy igazán bátor üsző ivadékaik tökéletes bikák lesznek, és minden ép

"

szarvú és é testű kétévesre "toró -t kiáltanak, anélkül, hogy bátorságát a gyakorlatban kipróbálnák.

A tenyésztésbe kerülő teheneket sokszor tizenkétszer, tizenöt-ször is ráengedik a minősítő picadorra, és a bikaviadorok mind köpennyel, mind muletával megforgatják őket, hogy megállapíthassák támadásuk minőségét és képességüket a köpeny követésére. Legfontosabb az, hogy a tehén nagyon bátor legyen, jól vegye a lepedőt, mert ezeket a tulajdonságait utódaiba örökíti. Erősnek, arányosnak és keménykötésűnek kell lennie. .A szarva lehet

370

akár hibás is, mert ez általában nem örökletes hiba. A rövidebb szarv viszont örökíthető, és a tenyésztő meg is próbálja tenyészállományát a bikaviadorok igényének megfelelően alakítani, mert sokszor a bikaviadorok szerzik be a tenyésztőtől bikáikat, már amennyiben szerződésük lehetőséget nyújt nekik arra, hogy tetszés szerint válasszák meg bikáikat, amelyekkel ringbe állnak; meg is próbálja a szarv méretét arra a minimumra csökkenteni, amit még elfogadnak a kormány megbízottak, és inkább kitenyésztik a lefelé görbülő szarvat, amely a támadáskor, amikor a bika leszegi a fejét, térdmagasságnál alacsonyabban áll, mint a fölfelé görbülő, amely magasabban és veszélyesebben áll, amikor az ember bemegy öl-
ölni.

A tenyésztésre szánt bikát igen szigorúan minősítik. A tenyésztésben néhány esztendő-t leszolgált bikát, ha utána ringbe viszik, tüstént fel fogod ismerni. Szemmel láthatóan mindent tud a picadorokról. áátran fog támadni és gyakran, ám arra is képes, hogy szarvával kiüsse a pikát az ember kezéből, és én láttam egyet, amelyiket sem a pika, sem a ló nem érdekelt, hanem felágaskodott és kiemelte az embert a nyeregből. És ha a minősítésen köpeny- és muletamunkát is kaptak, gyakran végképp megölhetetlenné válnak, és az a bikaviador, aki két "új bika" megölésére írt alá szerződést, teljes joggal visszautasíthatja ezeket a bikákat, vagy úgy ölheti meg ezeket a tudós állatokat, ahogyan kézre esnek. Törvény szerint azt a bikát, amely egyszer már volt ringben, utána azon nyomban meg kell öl-
ölni, nehogy egynél többször kerülhes-
sen ember elé. De ezt a törvényt vidéken gyakran, a capeákon, vagyis az amatőr viadalokon pedig mindig megszegik, holott a capeákat még ezenfelül is rég tiltja a törvény. Egy tenyészbika, mely alapos minősítő próbán

371

esett át, nem olyan ügyes, mint ezek a törvényen kívüliek, de nyilvánvaló, hogy nem ismeretlen előtte a viadal, és a különbséget bárki intelligens szemlélő meg tudja állapítani. A bika felmérésénél nagyon fontos, hogy a fiatal bika erejét ne tévesszék össze bátorságával. Egyetlen támadás tartamára, ha a pika elesúszik, a bika elég erős lehet ahhoz, hogy ledöntse a lovast meg a lovát, és pompás látványt nyújtson, míg ha a pikát keményen fogták volna, lehiggadt volna a megtorlás alatt, nem erősödött volna,

és végül lesunyta volna a fejét. Gorrásban történik a bikafelmérés Kasztíliaiban, a Salamanca, Navarra és Extremadura környéki tartományban, míg Andalúziában a fölmérés általában a szabad mezőn történik.

A szabadban való fölmérés szószólói azt mondják, hogy a bika valódi bátorsága csak így mutatkozhatik meg, mivel a corralban sarokba szorítva érzi magát, és a sarokba szorított állat harcolni fog. A szabad mezőn végzett felmérésnél azonban addig lovagolnak a bika után, míg az meg nem foI-dul, fölbulstatják a hosszú póznával, amelyet a lovasok visznek, vagy más módon ingerlik, mielőtt megtámadja a picadort, míg a corralban teljesen ráhagyják, semmi módon nem ingerlik, úgyhogy' a két módszer egyformán előnyös; a szabad mezőn, kihátas vendégsereg közepette tartott felmérés látványosabb, viszont a corral-módszer jobban megközelíti a bikaring tényleges viszonyait.

Annak, aki szereti a bikavív ást, a bikatenyésztéssel kapcsolatos minden ténykedés nagy izgalmat jelent, így hái a felméréseken nagy evés, ivás, barátkozás és tréfálkozás járja, rossz amatőr köpenymunka látható az arisztokráciától, kitűnő amatőr köpenymunka az idelátogató önjelöltektől, akiknek minden vágya az, hogy hivatásos bikaviadorok lehessenek; hosszú napokon át szívod a

37=

hideg őszi Icvégcít, a por, a bőr, a tajlékzó lovak szagát, cs látod a nagy bikákat, nem is olyan messze: nagyon nagynak látszanak a mezőn, nyugodtak és súlyosak, amint öntudatosan uralkodnak a tájon.

Harci bikákat tenyésztenek Navarra, Burgos, l'alencia, Logroño, Zaragoza, Valladolid, Zamora, Segovia, Salamanca, Madricl, Toledo, Albacete, Extremadura tartományában és Andalúziában, de fő területci lndalílzia, Kasztília és Salamanca. A legjobban teny-észtett bikák és a legnagyobbak Andalúziából és Kasztíliaiból jönnek, Salamancából pedig azok, amelyeket leginkább a bikaviadorok kívánságának megfelelően tenyésztettek. Navarra még most is sok bikát nevel, de szín, típus és bátorság dolgában nagyon leromlottak az utóbbi húsz év folyamán.

Minden bátor bika besorolhatii nagyjából két osztályba: amelyeket a bikaviadorok igénye szerint állítottak elő, neveltek fel, alkottak meg, és amelyeket a tenyésztő tetszése szerint neveltek. Salamanca a példa az egyik végre, Andalúzia a másikra.

Ámde, mondod te, nagyon kevés a párbeszéd ebben a könyvben. Miért nincs benne több beszélgetés? Ettől a derék honpolgártól mi azt várjuk, hogy a könyvében beszélgessenek az emberek, csupán ennyit várunk tőle, és noha tudja, hogyan kell ezt csinálni, mégsem csinálja. A pofa nem filozófus, nem bölcs, nem képzett zoológus, túl sokat iszik, nem ismeri a központoszást, és most meg már a párbeszédírást is abbahagyta. Valakinek rá kellene vennie, hogy önmagát is hagyja abba. Gyengéje a bika. Polgártársam, lehet, hogy igazad van. ltfeg is kínállak egy kis párbeszéddel.

Parancsoljon, asszonyom. Van valami, amit tudni szeretne a bikákról?

373

Van, uram.

Mit szeretne tudni róluk? Bármit készségesen elmondok.

Kissé lcényes a kérdés, uram.

Ne zavarja ez, asszonyom, beszéljen őszintén; mintha az orvosával beszélgetne, vagy egy másik nővel. Ne féljen megkérdezni, amit tényleg tudni szeretne.

A szerelmi életükről szeretnék valamit megtudni, uram.

Asszonyom, ön szakértőhöz fordult.

Akkor beszéljen, uram.

Fogok, asszonyom. Ez a téma van olyan jó, mint akármi más téma. A népszerű igényt, a finom pikantériát és a hasznos tudnivalók egész tárházát egyesíti magában, és párbeszédbe kívánczik. Asszonyom, a bikák szerelmi élete félelmetes arányokat ölthet.

Valahogy én is így gondoltam, uram, de nem szolgálhatna némi statisztikával?

A legeslegkészségesebben. A kisborjak a téli hónapokban születnek.

Heves tudásszomjunk nem éppen a kisborjakkal kapcsolatos, uram.

Kis türelmet, könyörgök, asszonyom. Ez az egész história végül is a kisborjakhoz vezet, tennélfogva valóban érdemes náluk, sőt rajtuk kezdeni. A kisborjak a tél három hónapjában születnek, és ha kilenc hónapot visszaszámlál az ujjain, mint gyakorta a házasok, akik előre nem számoltak kilenc hónapot az ujjukon, rá fog jönni, hogy ha a borjak decemberben, januárban és februárban születnek, akkor a bikák áprilisban, májusban és júniusban vannak összezsapva a tehenekkel, és valóban, rendszerint ekkor csapják össze őket. Egy jó ranehón kétszáz-négyszáz tehenet tartanak, és ötven tehenre esik egy bika.

374

Az átlagos ranchón kétszáz tehen és négy tenyészbika van. Ezek a bikák három-, négy-, ötévesek, vagy öregebbek. Amikor a bika először szabadul tehenek közé, nincs ember, aki tudná, mit fog cselekedni, bár ha egy bukméker jelen volna az eseménynél, minden bizonnyal rövid oddsszal adná azt a lehetőséget, hogy a bika lelkesedést árul majd el a társaságuk iránt. De van eset arra is, hogy a bika nem tud mit kezdeni velük, sem ők a bikával, és vad szarvesatába kezdenek egymással, és úgy csattog a szarv a szarvon, hogy a mező másik végén is lehet hallani. Van eset arra is, hogy egy ilyen bika megváltoztatja magatartását, mégpedig egyetlen tehen iránt, bár ez ritkán történik meg. Aztán van úgy, hogy a bika békésen barangol a tehenekkel, de egyszer csak otthagyja őket, visszatér a többi bikához, amelyeket, minthogy ringbe szánták őket, sohasem csapnak össze a tehenekkel. De a normális eset az, amelyre a bukméker rövid oddszot adna, és egyetlen bika ellát ötven vagy még több tehenet is, de ha túl sok tehen volna, a bika végül legyengül, és impotenciával végzi. Ezeket a tényeket kívánta hallani, vagy nagyon csúnyán beszéltem?

Ezt senki önre nem foghatja, uram, a tényeket fölötébb nyíltan, bár igazán keresztényi tapintattal közölte, s igen-igen tanulságosnak találtuk őket.

Mélységes hállára kötelez, asszonyom, ezért elmondok önnek egy igazán páratlan jelenséget. A bika poligám állat, de esetenként monogám egyedekre lehet bukkanni közöttük. Néha a bika oly szerető gonddal veszi körül az

ötven tehén közül azt az egy bizonyost, akivel együtt kóborol, hogy a többivel nem is tart fönn viszonyt, csak vele, és a tehén sem hajlandó mozdulni az oldala mellől a réten. Amikor ilyesmi történik, a tehenet kiszakítják a csordából, és ha a bika nem tér vissza a poligámiá-

375

hoz, visszaviszik a többi bikához, amelyeket a ringnek szántak.

Nagyon szomorúak találoln ezt a történelmet, uram.

Asszonyom, minden történet, ha elég messze elnyugyunk benne, halállal végződik, és aki ezt eltitkolja, nem igazi történetet mond. A monogámiáról szóló történetek különösképp halállal végződnek, cs a monogám férfi, miközben gyakran igazán boldogan él, a lehető legmagányosabban hal meg. Nincs magányosabb ember a halálban, kivéve az öngyilkost, annál a férfinál, aki egy jó feleséggel sok-sok évet leélt, aztán a felesége elhal mellőle. Ha két ember szereti egymást, annak nem lehet jó vége.

Nem tudom, uram, mit ért ön szerelmen. Nem valami biztatón hangzik, ahogy nálaga mondja.

Asszonyom, a szerelem régi szó. Mindenki újan kapja, és mindenki maga nyúvi el. Ez a szó úgy telik meg értelemmel, ahogyan a hólyag levegővel, és az értelme éppoly gyorsan ki is szökik belőle. Ki lehet pukkasztani, ahogyan a hólyag kipukkad, be lehet ragasztani és újra felfújni, és aki nem esett át rajta, annak nem is létezik. Mindenki beszél róla, de aki keresztülesett rajta, az mind magán viseli a jelet, és inkább nem is beszélnek róla tovább, mert ez az a história, amelyről minél tovább beszél az ember, annál nevetségesebb história lesz belőle, és csak a hülyékkal esik meg sokszor egymás után. Inkább egyen meg engem a fene, semhogy megszeressek egy másik nőt, amikor szerettem azt az egyet, a magamét.

Mi köze ennek a bikához, uram?

Semmi, asszonyom, egyáltalán semmi, ez csak a flörtelés beszélgetés, hogy megkapja a pénzéért, ami jár.

A témát érdekesnek találom. Miféle jel marad azokon, akik átestek rajta, vagy ez csak olyan szófordulat?

Mindazok, akik csakugyan tapasztalták, megjelöltet-

376

lek, így lehöz valami lalálós jeggyel. Önt lermészetbúvár mondom ezt, nehogy romantikusnak nézzel.

Nem valami derűs dolog ez.

Nem is annak szántam, asszonyom, csak hogy megkapja, amit a pénzéért elvár.

De gyakran nagyon derűs dolgokat is nyomodott.

Asszonyom, kis szerencséivel moltdhatok még derűsebbeket is.

'IIZENKETTEDIK FEJEZET

Nincs ember, aki megmondhatná, amikor a corralban megnéz egy harci bikát, hogy bátor lesz-e a ringben, bár rendszerint minél nyugodtabb a bika, minél kevésbé látszik idegesnek, minél csendesebb, annál több esély van arra, hogy bátran fogja állni a viadalt. Ennek az a magyarázata, hogy minél bátrabb, rendszerint annál magabiztosabb, tehát kevesebbet fog hőzöngeni. A vélt veszélyesség minden külső jele, mint amikor a bika a földet dagasztja, fenyegetőzik a szarvával, bömböl, pusztán hőzöngés. A bika azért ad efféle figyelmeztetéseket, hogy ha egy mód van rá, a csata elkerülhető legyen. Az igazán bátor bika nem ad figyelmeztetést a támadás előtt, csak ellenségére szegzi a szemét, nyakán fölmered az izomtaréj, egyik füle megrándul, és miközben támad, fölemeli a farkát. Egy tökéletesen bátor bika, ha hibátlan kondícióban van, az egész viadal folyamán nem fogja eltátani a száját: nem fog lógni a nyelve, és a végén, amikor már testében a kard, míg csak lépni tud, az ember felé törekszik, és keményen összeszorítja a száját, hogy a vér benne maradjon. Namármost, mi teszi a bika bátorságát? Először is, a harcos ősök vére, melyet tisztán csak a lelkiismeretes fölmerés, a tientsa őrizhet, és másodsor, a bika egészségi állapota és kondíciója. Egészség és kondíció nem helyettesítheti a gondos tenyésztést, de hiányuk megsemmisítheti az állat öröklött és természetes bátorságát, mert alkalmatlanná teszi a testet arra, hogy megfeleljen ennek a bátorságnak, vagy egyetlen föllángolásban elégeti, és utána a bika üres lesz és könnyű. Az egészséget és a kondíciót a víz és a legelő határozza meg, feltéve, hogy nem pusztított vész a ranehón.

Spanyolországban az eltérő éghajlati és talajviszonyok következtében mindenütt más a víz és a legelő, ez hozza létre a különféle bikatípusokat, meg az, hogy az állományoknak milyen messze kell mennie ivóvízért. Éghajlat tekintetében Spanyolország inkább földrész, mint ország, mert északon, mondjuk a Tavarrában, az éghajlat és a növényzet egészen más, mint Valenciában és Andalúziában, és ez a három megint más, Navarra némely részének kivételével, mint Kasztília magas fennsíkja. Ezért a Tavarrában, Andalúziában, Salamancában tenyésztett bikák nagyban kü-

lönböznek egymástól, s ez nem annak köszönhető, hogy más vérvonalból származnak. A navarriai bika szinte már más fajta, kisebb, általában vöröses színű, és amikor a navarriai bikatenyésztők Andalúziából hozattak teheneket és tenyészbikákat Navarrába, és megpróbálták keresztezni őket a navarriaiakkal, az ivadékok mindig átvették az északi bikák jelenlegi rossz hajlamait, az idegességet, a rohamszerű bizonytalanságát, az igazi bátorság hiányát, eredeti jellemvonásaikat pedig elvesztették, anélkül, hogy örökölték volna a régi navarriai vérvonalból a fürgeséget, a vakmerőséget, a szarvasszerű gyorsaságot, amely a régi navarriai vonalat jellemezte. A navarriai bikák kihalófélben vannak, az eredeti navarriai vérvonal régóta folytatott beltenyésztése miatt, meg azért, mert néhány éve a legjobb teheneiket eladták Franciaországnak a Course Landaise, a francia módi bikafajta számára, és azért is, mert az andalúziai és a kasztíliai vérvonal képtelen állandósítani a jellegét és bátorságát az északi mezőkön, holott sok és költséges kísérletet folytattak egy új, bátor navarriai fajta kitenyésztésére. A legjobb harci bikák Andalúziából, Golmenarból, Salamancából, és kivételesen Portugáliából jönnek. A legtipikusabb bika az andalúziai. Salamanca az andalúziai tenyészállományból honosított, és tönkretette azzal, hogy

379

a bikaviarlorok kedvéért termelre alacsonyabb, kisebb szarvú bikává züllesztette. Salamanca ideális vidék bikatenyésztésre. Legelője, vize jó, bikáit négyesztendőskoruk előtt adják el, és gyakran, hogy nagyobbak és öregebbnek tűnjenek, szemes takarmányon tartják őket egy ideig, ezért méretük csalós lesz, természetes izmaikra zsír rakódik, emiatt külsejük hamis benyomást kelt, gyorsan kifáradnak, és nem bírják a tüdővel. Sok salamancai bika, ha négy-, négy és fél éves korában kerülne viadalra, vagyis elérné természetes méretét, és nem szorulna szemes takarmányra, hogy a kormány követelte súlyhatárt megüsse, továbbá még egy évet barangolna a mezőn, hogy érettebb legyen, ideális harci bika volna, bár megvan bennük a hajlam, hogy négyéves korukon túl elveszítsék bátorságukat, és alattomosá váljanak. Ilyen corridát fogsz látni néha Madridban, ámde arra a reklámra alapozva, amelyeket ilyen nagyogó bikacsapat kap, és a bikaviadorok hallgatólagos hozzájárulásával és segítségével ugyanazok a tenyésztők, akik a fővárosba ilyen ideális corridát küldtek, ugyanabban a szezonban vidékre tizenöt-húsz olyan corridát szállítanak, amelyet csupa szemét bikából állítanak össze; ezek a bikák épp csak elérik a minimális kort, és szemes takarmányon kell tartani őket, hogy nagynak látszódjanak, s mivel gyakorlat hiányában nem tudják használni szarvukat, veszélyességük a minimumra csökken, és ezzel a tenyésztők minden módon hozzájárulnak a bikaviadal dekadenciájához, oly módon, hogy megfosztják attól, ami az egésznek a lényege: az igazi harci bikától. Mert a harmadik tényező, a származás és a kondíció mellett, ami a bikát teszi, az a kora. Ha ebből a három tényezőtől bármelyik hiányzik, nincs kész harci bika. : bika akkor érett, ha betöltötte negyedik életévét. Igaz, érettnek látszik már akkor is, amikor betöltötte a harmad-

380

dik évét, de még nem az. Az érettség hozza meg erejét, ellenállóképességét, de mindenekfölött tudását. Mármost, a bika tudása elsősorban abban áll, hogy emlékszik ta-

pasztalataira, nem felejt semmit, képes rá, és megvan hozzá a tudása, hogy szarvait használja. Ez a szarv teszi a bikavívást, és az az eszményi bika, amelynek emlékezete lehetőleg mentes a bikavívás élményétől, hogy amit meg kell tanulnia, azt mind a ringben tanulja meg, ahol ha a bikaviador megfelelően dolgozik, akkor uralkodik a bika, ha meggyáván vagy nem kielégítően dolgozik, akkor a bika uralkodik a bikaviadaron ; a bikának tehát, hogy a lehető legvalóságosabb veszélyt jelentse, és ezzel a bikaviadort minden tudásának mozgósítására kényszerítse, tudnia kell a szarvát használni. A négyéves bikában megvan ez a tudás, megszerezte a legelőn vívott párviadalokban, ugyanis kizárólag ily módon tehet szert erre a tudásra. Gyönyörűség látni, amikor két bika megküzd. Úgy használják szarvaikat, ahogyan a vívó a fegyverét. Vágnak, paríroznak, cseleznek, lezárnak, és olyan pontosan céloznak, hogy az már ámulatos. Ha mindketten tudják használni szarvukat, a harc rendszerint úgy végződik, ahogy két igazán ügyes ökölvívó között általában, vagyis háritanak minden veszélyes csapást, kerülnek a vérontást, és kölcsönös megbecsülésben válnak el. Nem érzik szükségét, hogy a döntést siettetve, megöljék a másikat. Amelyik bika először kitér, elfordul, és ezzel elismeri a másik fölényét, az a vesztes. Némegyszer láttam, amint számomra ismeretlen kis ügyekért, újra meg újra megküzdnek; fejjel rontanak egymásnak, mesterszarvukkal cseleznek, csattognak a szarvak az összezapásban, kivédik a csapásokat, ellentámadásba mennek át, aztán egyszerre az egyik bika kitér, megfordul és elvágtat. Egyszer azonban, a corralban, egy összezapás után, amikor az egyik bika

381

elfordult és ezzel elismerte vereségét, a másik rátámadt, beledöfte szarvát a legyőzött bika vékonyába, és ledöntötte. Mielőtt az a bika, amelyik alulra került, lábra állhatott volna, a másik már rajta volt, fejének és nyakának csapásával döfte be szarvát a másikba, és csak döfködte, újra meg újra. A legyőzött bika egyszer talpra állt, szembefordult, de az első összezapás után a másik kiverte a szemét, és a második támadás után már földre vitte. A másik bika megölte, mielőtt fölállhatott volna. Két nap múlva a viadal előtt ez a bika megölt még egyet a corralban, de amikor kijött a ringbe, bikaviadornak, közönségnek olyan pompás viadalt nyújtott, amilyent még nem láttam. Úgy sajátította el a szarv használatának tudását, ahogyan kellett. Nem alattomosan használta, egyszerűen csak tudta használni, a matador pedig, Felix Rodríguez, uralma alá hajtotta, ragyogó munkát végzett a köpennyel és a mulatóval, és kielégítően ölte meg.

Hároméves bika is tudhatja használni a szarvát, ámde ez a kivétel. Nincs kellő tapasztalata. Ötesztendős koruk után a bikák nagyon is tudják, mire való a fegyverzetük. Annyi tapasztalatot gyűjtöttek, olyan ügyesen bánnak a szarvukkal, hogy erre figyelni és közbe fölébe is kerekedni szinte képtelenség, a bikaviador nem csilloghat. Nagyon érdekes viadalt produkálnak, de az embernek keresztül-kasul ismernie kell a bikavívást, hogy értékelni tudja a matador munkáját. Gsaknem minden bika szívesebben használja az egyik szarvát a kettő közül, ezt a szarvát nevezzük mesterszarvnak. Éppúgy lehetnek jobb- vagy balszarvasok, ahogy van jobbkezes és balkezes ember, de a jobb szarvnak egyáltalán nincs olyan uralkodó szerepe, mint a jobb kéznek. Bármelyikből lehet mesterszarv. Ak-

kor tűnik ki, melyik a mesterszarv, amikor a viadal kezdetén a banderillerók megfuttatják a bikát a köpenyvel,

382

de kitűnik még más módon is. A bika, amikor támadni készül, vagy amikor dühös, megbillenti valamelyik fülét, esetleg mindkettőt. A megbillentett fül rendszerint azon az oldalon van, amelyiken az a szarva, amelyet szívesebben használ.

A bikák még abban is nagyon különböznek egymástól, ahogyan a szarvukat használják; némelyiket a picadorok elleni támadás hogyanja miatt gyilkosnak titulálják, mert egy árva döfést sem ad le, amíg hatókörön kívül van; aztán, amikor belül kerül, a tördöfés biztonságával mártja szarvát a ló sebezhető részébe. Az ilyen bika rendszerint vagy egy csordást támadott meg, vagy egy lovat ölt meg előzőleg valamikor, még a legelőn, és emlékszik rá, hogyan csinálta. Nem messziről támad, nem földönteni akarja a lovat és a lovast, hanem valahogy bejutni a picador alá, és nemritkán szarvával félreütni a pikát, hogy a szarvdöféstjől tudja helyezni. Ezért aztán a megölt lovak számából nem lehet következtetni a bika bátorságára, sem erejére, mert a gyilkos szarvú bika ott is lovat öl, ahol egy bátrabb, erősebb bika talán csak ledönti a lovat és lovasát, és dühében ritkán céloz a szarvával.

Ha a bika egyszer már felöklelt valakit vagy valamit, szereti megismételni. A matadorok jó részét, akiket megdöftek és megöltek a ringben, rendszerint ugyanaz a bika ölte meg, amelyik előzőleg már egyszer elkapta és felöklelte őket. Az ilyen ismételt ökleltetés ugyanabban a viadalban persze sokszor annak köszönhető, hogy az első ütésre az ember elkábult, elvesztette mozgékonyosságát, a távolság helyes megítélésének képességét; de az is igaz persze, hogy ha a bika egyszer már talált embelt a csalogató mögött, miután egypár banderilla már a húsában van, újra meg fogja próbálni azt a módszert, ahogyan megtalálta. Hirtelen csap egyet a szarvával, amikor el-

383

halad az ember mellett a köpeny vagy a muleta nyomán, vagy a támadás kellős közepén hirtelen leblokkol, vagy a lepedőtől az ember felé húz a szarvával, egyszóval azt csinálja, amivel egyszer már sikere volt. Hasonlóképpen vannak olyan bikafajták, amelyekben igen fejlett az a képesség, hogy a ringben gyorsan megtanulják a tanulnivalókat. Az ilyen bikák esetében a viadalt és az ölést meg kell gyorsítani, amennyire csak lehet, a veszélyes testhelyzetet minimumra csökkenteni, mert ezek sebesebben tanulnak a viadal rendes tempójánál, és végtelenül difficilissé válnak a munkában és az ölés pillanatában.

Ezt a bikafajtát példázza a sevillai Don Eduardo Miura fiainak farmján nevelt ősi vérvonalú harci bika, bár ennek a legaggályosabb bikatenyésztőnek a fiai - hogy csökkenték bikáik veszélyességét, és fokozzák a bikaviadorok szája szerinti kívánatosságát - a legnemesebb, legbátrabb és legtudatosabb bikavonallal, a Vista Hermosa-vonallal keresztezték bikáikat, és sikerült olyan bikákat kihozniok, amelynél megtalálható a régi halálos Miura lenyűgöző termete, szarva és minden más külsősége, csak épp a nagysága, a fejlődőképes intelligenciája hiányzik belőlük, vagyis az, ami minden bikaviadorok átka. Van egy olyan tenyészbika, amelyben megvan a régi Miura-fajta vére, állása, ereje és vadsága, Portugáliában neveli Dom José

Palha; és ha elmész egy Palha-bikákkal hirdetett viadalra, majd meglátod, milyen a Miura, amikor igazán vad, erős és veszedelmes. Azt mondják, a Palha-féle legelő, ahol a fejlett bikák kóborolnak, tizenkét kilométerre van az ivóvíztől, bár ezt nem garantálom, és hogy hatalmas erejüket, állóképességüket és tüdejüket annak köszönhetik, hogy ilyen messzire kell járniuk inni. Ezt Palha egyik noka-öcesétől hallottam, de sose néztem utána, hogy igaz-e.

Ahog' egy bizonyos vérvonalra jellemző lehet, hogy

384

bikai rendkívül bátrak és buták, vagy egy másikra, hogy rendkívül bátrak és intelligensek, ugyanúgy az egyes vérvonalakban különböző olyan jellemvonások találhatók, amelyek egyéni sajátságoknak látszanak, és a tenyészállomány legtöbb bikájában mégis továbböröklődnek. Erre jó példa a korábban Veragua herceg tulajdonában levő és általa nevelt bikák. A század elején és még évekkel azután is az ő bikái voltak a legerősebb, legbátrabb, leggyorsabb és legszebb bikák a félszigeten. De ami húsz éve még csak jelentéktelen, látens hajlamnak tűnt, az végül az egész vérvonal uralkodó jellemvonásává lett. Amikor még majdnem tökéletes bikák voltak, legfőképpen a nagy erejű, elsőprő rohamokjellemezték őket a viadal első harxndában, meg hogy a végére eléggé kifulladásra és megmerevedtek. A másikjellemzőjük az volt, hogy ha egy Veragua elkapott és felöklelt akár embert, akár lovat, nem hagyta ott, hanem újra meg újra rárontott, mint aki szemmel láthatólag el akarja pusztítani áldozatát; de nagyon bátor volt, készségesen támadott, jól követte a köpenyt és a mulatát. Húsz év alatt eltűntek az eredeti jó tulajdonságok, kivéve a kezdeti gyorsaságot, míg az a hajlam, hogy a viadal előrehaladtával a bika egyre nehezkesebbé, egyre ólmosabbá válják, annyira megerősödött, hogy egy Veragua-bika ma már élő hulla a picadorokkal való első összecsapása után. Megmaradt az a hajlama, hogy rámenjen az áldozatra, sőt sokasodott, ámde gyorsasága, ereje, bátorsága a minimumra csökkent. Híres bika-vérvonalakból veszhet ki így a harci érték, hiába a tenyésztő aggályos gondja. Az ember ilyenkor megpróbálja az egyetlen orvosságot, keresztezi más vonalakkal, és ez néha sikerül, és új, jó vérvonalat hozosít meg, de még gyakrabban csak az egész tenyészállomány széthullását segíti elő, és a bikákból kiöl mindenjó tulajdonságot.

385

Egy lelkiismeretlezz bikatenyésztő felvásárolhatja egy jó tenyészállomány bikáit, és amíg a jó külső, a bátorság és a hírnév tart, kiárusít mindent, tönkreteszi az állomány jó hírét azzal, hogy mindent elad bikának, aminek csak szarva van és nem tehen, közben néhány év alatt tekintélyes hasznot vág zsebre. Mindaddig nem teheti tönkre a tenyészállomány értékét, amíg a vér megmarad nemesnek, és a bikáknak megfelelő vizük és legelőjük van. Ha ezeket a bikákat átveszi egy lelkiismeretes tenyésztő, gondos minő;ítésnek veti alá őket, és csak azokat adja el viadalra, amelyek bátorságot mutatnak, rövid időn belül visszaállíthatja az állomány jó hírét. De amikor maga a vér hígult fel, aminek az állomány a hírét köszönheti, és a kezdetben kisebb jelentőségű fogyatékoságok eluralkodnak a vérvonalban, akkor a tenyészállomány, egy-egy véletlenül előadódó jó bika kivételes esetét leszámítva, kimerült, hacsak egy kockázatos, de szerencsés kimenetelű

keresztezés újjá nem éleszti. Én láttam a Veragua-tenyészállomány utolsó jó bikáit, gyors hanyatlását és végét, és mondhatom, szomorú látvány volt. A mostani herceg végül eladta az egészséget, és az új tulajdonosok most megpróbálják életre masszírozni.

A félvér bika, spanyolul morucho, vagyis amelyben van némi harcibika-vér, rendszerint nagyon bátor, ugyanakkor a borjai, xniután a harci bika legjobb tulajdonságait mutatták, érett korukra elvesztik minden bátorságukat, stílusukat, és alkalmatlanná válnak a ring számára. A bátorság és a stílus hanyatlása a teljes érés idejére minden olyan bikát jellemez, melyben a harcibika-vérrel szelíd vér keveredett, és ez a fő nehézség, amivel a salamancai tenyésztőknek szembe kell nézniük. Ott éppen nem a félvértenyésztés következménye ez, hanem az arrafelé nevelt és legeltetett bikák velük született tulajdonságának lát-

386

szik. Következésképp, ha a salamancai tenyésztő bátorságuk teljében akarja kihozni bikáit, fiatalon kell eladnia őket. Ezek az éretlen bikák minden szempontból több kárt okoztak a bikavívásnak, mint bármi más.

A fő tenyészhelyek, ahonnan a jelenkor legjobb véxvonalú bikái származnak, akár tiszta vérűek, akár keresztezés eredményei, a következők: Vásquez, Gabrera, Vista Hermosa, Saavedra, Lesaca és Ibarra.

A legjobb bikákat manapság a sevillai Pablo Romero fiai, a madridi Gonde de Santa Golomba, a badajozsi Gonde de la Gorte, a sevillai Doña Concepción de la Goneha y Sierra, Goneha y Sierra özvegyének híres leánya ; a madridi Doña Garmen de Federico, a Murube tenyészállomány jelenlegi tulajdonosa; a sevillai Don Eduardo Miura fiainak ranchója, a sevillai Marqués de Villamarta; a salamancai Don Argimiro Pérez Tabernero, Don Graciliano Pérez Tabernero és Don Antonio Pérez Tabernero ; a salamancai tartományban fekvő Goquillából való Don Francisco Sánehez, a cárdobai Don Florentino Sotomayor; a portugáliai Villafranca de Xifrában Dom José Pereira Palha; Golmenar Viejóban Don Felix Gómez özvegye, a sevillai Doña Enriqueta de la Cova, a sevillai Don Felix Moreno Ardanuy, a madridi Marqués de Albayda, és Golmenar Viejóban Don Julián Fernández Martínez, Don Vicente Martínez régi tenyészállományának tulajdonosa tenyészti.

Egy szó párbeszéd sincs ebben a fejezetben, asszonyom, mégis a végére értünk. Nagyon sajnálom.

Nem jobban, mint én, uram.

Mit kíván még? Néhány nagy igazságot a fajta szenvedélyeiről? Nemes filippikát a nemi betegség ellen? Néhány ragyogó gondolatot a halálról és a pusztulásról?

387

Vagy szívesebben hallana pár szót a szerző azon tapasztalatairól, melyeket a sündisznók terén szerzett zsenge ifjúságában, Michigan állam Emmet és Gharleroi megyéjében?

Kérem, uram, az állatokból mára elegendem van.

Mit szólna egy formás kis elmélkedéshez életről, halálról, mely egy szerzót, hogy úgy írjam, oly igen elgyönyörködtet?

Tiszta lélekkel állíthatom, nincs rá szükségem. Jöhetne valami olyasmivel, amit még nem olvastam, valami szóra-

koztató, ám tanulságos dologgal. Nincs nagyon jó napom ma.

Asszonyom, egyes-egyedül nálam kapható az, amire önnek szüksége van. Nem vadállatokról szól, nem bikákról. Közérthető stílusban van írva, és korunkban az akar lenni, ami Whittier Hóhatár ja volt annak idején, és a vége csupa párbeszéd.

Ha van benne párbeszéd, szívesen olvasnám.

Csak tessék, a címe. . .

A HOLTAK TERMÉSZETRAJZA

ljreg hölgy: Nem tetszik a címe.

Nem is mondtam, hogy fog. Azon se csodálkoznék, ha az egész, úgy, ahogy van, nem tetszene magának. De azért csak tessék :

A HOLTAK TERMLÉSZETRAJZA

Valahogy úgy vettem észre, mintha a háború mindig kimaradna a természetbúvárok kutatási területéből. Elbűvölő, mindamellet alapos beszámoló áll rendelkezésünkre Patagónia flórájáról és faunájáról, néhai W. H. Hudson tollából; Gilbert White tiszteletes úr rendkívül

88

érdekesen ír a búbos bankáról, a búbos banka fölöttébb szórványos selborne-i megjelenése alkalmából, és Stanley püspök is megajándékozott bennünket éI-tékes, ám közérthető Népszerű madártörlénet-ével. Remélhetjük-e, hogy az olvasó igényével találkozunk, amikor ellátjuk néhány józan és érdekes ténnyel a holtakról? Én rtmélem.

Midőn amaz állhatatos utazó, Mungo Park, valamelyik útja során az afrikai puszták mérhetetlen útvesztőjében aléltn, meztelenül ésmagányosan rogyott a földre, azon tűnődvén, hogy izapjai meg vannak számlálva, és mást már alig tehet, mint hogy elnyúlik és meghal, liirtelen egy különleges szépségű mohafélét pillantott meg. "Bár az egész növény - mondja - nem volt nagyobb, mint az ujjam, csodálattal kellett szemlélnem a gyökerek, a levelek, a szirmok finom egybehangoltságát. Vajon ama Lény, ki plántálta, öntözte és tökélyre vitte a világ eme sötét sarkában ezt az oly igen piciny fontosságúnak tűnő dolgot, magára hagyhatja-e szenvedésében és megpróbáltatásában önnön képére és hasonlatosságára alkotott teremtményeit? Bizony mondom, nem. Effaj ta elmékedések elűzték a két-ségbeesést; fölemelkedtem, s mind kimerültségem, mind éhségem hátrahagyva, tovább folytattam utam, bizakodván, hogy karnyújtásnyira van a megmenekülés; és nem csalatkoztam."

Ily módon felszerelve elmékedéssel és álmélkodással, mint Stanley püspök mondja, vajh' foghatunk-e úgy a Természettudomány bármely ágazatának tanulmányozásához, hogy ne erősödnék bennünk a hit, remény és szeretet, melyre nekünk is, mindannyiónknak, szükségünk van az élet útvesztőin való tévelygéseink közepette? Lássuk tehát, mily sugallatot nyerhetünk a holtaktól.

A háború halottai általában az emberi faj hímnemű egyedeiből kerülnek ki, bár ez állatok esetére nem áll,

halott lovak között ugyanis gyakorta láttam kancákat.)trdekes aspektusa még a háborúnak az is, hogy a termé- szetbúvárnak csak ott nyílik alkalma halott öszvérek meg- figyelésére. A polgári életben húszesztendei szorgos meg- figyelés utn sem volt módomban halott öszvérré lelni, s már-már felütötte fejét bennem a kétely, miszerint halan- dók-e egyáltalában ezek a jószágok. Ritka alkalmakkor láttam valamit, amit halott öszvérként könyveltem el ma- gamban, ám közelebbről szemlélve kitűnt, hogy' volta- képpen élő teremtmények, melyek tökéletes nyugalmi helyzetük következtében látszanak halottnak. De háború- ban ezek az állatok is nagyjából ugyanúgy szenvednek ki mint a gyakoribb, ám kevésbé kitartó lovak.

rlreg hölgy: Mintha azt mondta volna, hogy nem álla- tokról lesz szó benne.

Hosszú távon nem. Egy kis türelmet kérek. Így nagyon nehéz írni.

A legtöbb halott öszvért hegyi utak mentén láttam, vagy meredek lejtők alján feküdtek, ugyanis ide lökdösték le őket, hogy nemkívánatos jelenlétüktől megszabadítsák az utat. Hegyek között mintha tűrhetően beleilleszkedett volna látványuk az összképbe, ha egyszer megszokta az ember ottlétüket, vagy legalábbis nem érződött annyira kirívó idegenszerűségük, mint később Szmirnában, ahol a görögök az összes málhásjószáguk lábát eltördösték, és a rakpartról lökték őket a vízbe, hogy, ha sekély is, belefúl- janak. A sekély vízben fuldokló törött lábú lovak és ösz- vérek tömege egy Goyáért kiáltott, aki megörökítené őket. Bár, betű szerint véve, igazában nem mondhatja senki, hogy a tömeg Goyáért kiáltott, minthogy egyetlen Goya volt, az is rég halott, és az is igen-igen kétséges, vajon ezek az állatok, ha kiáltani tudnak, siralmas állapotuk képi meg- jelenítéséért kiáltottak volna-e, vagy sokkal inkább, ha ren-

3.9o

delkeznek a tagolt beszéd képességével, valakiért, aki könnyítene helyzetükön.

Öreg hölgy: Ezekről az öszvérekről beszélt már valahol.

Tudom, elnézést kérek. Ne szakítson félbe. Többet nem írok róluk. Ígérem.

A halottak nemére vonatkozólag le kell szögeznünk, hogy az ember a férjihullák látv lányát szokta meg, s ennél- fogva egy halott nő látványát megrendítőnek találja. A halottak szokásos nemének megeseerélődését egy hadi- anyaggyár felrobbanása után tapasztalhattam Olaszor- szágbn, Milánó mellett, vidéken. Nyárfaárnyas úton, teherautókon robogtunk a szerencsétlenség színhelyére, kétoldalt árok húzódott, sok apró állati élet nyüzsgött benne, ámde nem tehettem őket alapos vizstálat tárgyává a teherautók által fölvert hatalmas porfelleg miatt. Mi- után megérkeztünk oda, ahol a hadianyagüzem állt vala- ha, párunkat őrségbe vezényeitek a valamilyen oknál fogva fel nem robbant néhány nagy hadiany agtárló mellé, míg másokat a szomszéd föld szálás növényzetére átterjedt tűz oltásával bíztak meg, s miután a munkát elvégeztük, mindannyian azt kaptuk paranesba, hogy kutassuk át a közvetlen környéket és a szomszédos szántóföldeket tete- nek végett. Jó csomót találtunk és helyeztünk el egy heve- nyészett hullakomrában, és becsületesen be kell vallanom, megrendített, hogy ezek a halottak inkább nők voltak, mint férfiak. A nők abban az időben még nem kultiválták a rövid hajviseletet, mint később néhány évig Európában és Amerikában, s a legzavaróbb, talán mert megszokatla-

nabb, ez a hosszú haj v olt, és még ennél is zavaróbb itt-ott a hiánya. Emlékszem, az ép tetemek szakavatott felkutatásának végeztével összeszedtük a darabokat. Ezek közül jó sokat a gyártelep körül húzótló szögesdrót kerítésről szedtünk le, amelynek még megmaradt részeit sűrűn borí-

391

tották ilyen darabkák, mintegy a nagy erejű robbanóanyagok hatásának pompás illusztrációjaként. Kinn a földeken, tekintélyes távolságra is, tetemes mennyiségű emberi törmeléket találtunk, melyet saját súlya vitt odáig. Milánóba visszatérve, emlékszem, egyőnk-másónk megvitatta a jelenséget útközben, s megegyeztünk abban, hogy a dolog valószínűtlensége és az a tény, hogy sebesültek nem voltak, nagyban csökkentette a benyomás elriasztó jellegét, mely lehetett volna sokkal nagyobb. Közrejátszott továbbá az a tény, hogy az esemény olyan hirtelen jött, és ennek következtében a holtak szállítása és el látása olyan csekély kellemetlenséget jelentett, amilyen kevésbé kellemetlen az ilyesmi lehet, s így az élmény meg lehetőségen eltért a szokásos haretéri tapasztalatoktól. A szolgálat kellemetlenségéért kárpótlásul szolgált még a kellemes, bár porral járó autózás is a gyönyörű lombard tájon át, és az úton visszafelé, amikor kicseréltük észrevételeinket, mindannyian egyetértettünk abban, hogy valóban tiszta szerencse, hogy a tüzet, mely közvetlenül a helyszínre érkezésünk előtt tört ki, olyan gyorsan meg lehetett fékezni, ennél fogva nem terjedhetett át a szemmel láthatóan hatalmas, még épen maradt lőszertárolókra. Egyetértettünk továbbá abban is, hogy a törmelék összeszedése nem éppen mindennapi ügy volt; igazán tanulságos, hogy a felrobbantásra szánt emberi test nem az anatómiai vonalak mentén szakad darabokra, sokkal szeszélyesebben válik szét, mint egy nagy robbanóerejű gránát acélburka a robbanás pillanatában.

reg hölgy : Nem valami mulattató.

Akkor tessék abbahagyni az olvasást. Senki sem kényszeríti rá, hogy olvassa. De a közbeszólást is tessék abbahagyni.

A természetbúvár, feltéve, hogy alapos megfigyeléseket

382

kíván tenni, összpontosíthatja megfigyeléseit egy meghatározott időszakra is, mint ahogy én is először az I g I 8. évi júniusi olaszországi osztrák ellentámadást követő időszakot veszem szemügyre, mint olyat, melyben a holtak jelenléte számbelileg a legmagasabb volt, mivel a kierőszakolt visszavonulást az elveszett terep visszaszerzése céljából később kierőszakolt előrenyomulás követte, s ennek folytán az ütközet után a helyzet ugyanaz volt, mint előtte, kivéve természetesen a holtak megjelenését. Amíg a holtakat el nem temetik, külsejükön naponta némi változás észlelhető. A kaukázusi fajtánál színváltás történik: fehérről sárgára, sárgászöldre, feketére. Ha elegendő ideig kiteszik a nap hevének, a hús már-már a kátrányhoz hasonlít, és főként a törött vagy zúzott helyeken szemmel láthatólag olajos csillogást kap. A holtak napról napra nőnek, amíg egyszer csak alig férnek meg az egyenruhában, teljesen kitöltik, mintha olyan feszesre fújódtak volna, hogy menten szétpukkadnak. Némely egyed hihetetlen méretet ölthet derékban, s az arcok olyan puffadtra és gömbölyűre nőnek, mint a léggömb. Növekedő terjedelmük mellett meglepő még az a papírmennyiség, amely a hullák körül szétszórva található. Végleges helyzetiik, mi-

előtt persze a temetés kérdése egyáltalában felmerülne, az egyenruha zsebeinek elhelyezkedésétől függ. Az osztrák hadseregben ezek a zsebek a nadrág farrészén voltak, és ennek következtében kis idő múlva a holtak mind arccal lefelé feküdtek, kiforgatott farzsebekkel, körülöttük a fűbe szórva mindaz a papír, melyet ezek a zsebek tartalmaztak valaha. A nap heve, a legyek, a testek árulkodó helyzete, a fűben szétszórt papírtömeg, ez a benyomás marad meg az emberben. Haretéri szagra, forró napsütésben, képtelen ernlékezni az ember. Arra tán emlékezünk, hogy volt valami szag, de soha olyasmi nem történhet velünk, ami ezt

393

fől tudná idézni. Teljesen más ez, mint amikor bakaszag üti meg az orrunkat, amint éppen villamoson zötyögünk, és megkeressük szemünkkel azt az embert, akiből felénk árad. De az a valami, az odavan, éppoly véglegesen, mint a hajdani szerelem; emlékszel arra, ami történt, de érzékelni nem tudod újra.

Illeg hölgy : Mindig szeretem, amit a szerelemről ír.
Köszönöm, asszonyom.

Elgondolkodtató, mit látott volna amaz állhatatos utazó, Mungo Park, egy csatatéren, forróságban, ami visszaadta volna bizodalját. Június végén, július elején mindig volt pipacs a búzaföldeken, az eperfák teljes levélzetben álltak, és a levelek függönyén át szinte látta az ember a hóhullámokat, amint fölszállnak a fegyverek csövéből, amikor megcikkann rajtuk a napfény; a föld fényesen sárgállott a mustárgáz-gránáttölesérek peremén, és az átlagos romház sokkal szebb látvány volt, mint az, amelyiket soha nem ért találat, ám ha a nyárhajnali levegőből egy jó mélyet lélegzett az utazó, aligha támadtak volna Mungo Park-i gondolatai azokról, akiket ama Lény önnön kép-mására teremtett.

A legelső dolog, ami a holtaknál feltűnik az embernek, az az, hogy, ha elég ügyesen találták el őket, úgy haltak meg, mint az állatok. Vannak, akik gyorsan és olyan kis sebtől, hogy azt gondolnád, az aztán egy nyúlnak sem árthat. Kis sebtől haltak meg, mint ahogy a nyulak is olyan kicsinytől hálnak meg, három-négy apró söréttől, melyek mintha a bőrt is alig bírják beszakítani. Mások talán úgy hálnak meg, mint a macska, betört koponyával, agyvelejükben egy darab vassal, talán két napig is élnek, mint a macskák, amelyek golyóval a koponyájukban be-másznak a szenesládába, és nem múlnak ki addig, amíg le nem csapod a fejüket. Lehet, hogy a macskák akkor sem

394

hálnak meg, azt mondják, kilenc életük van, én nem tudom, de a legtöbb férfi úgy hal meg, mint az állat, és nem úgy, mint az ember. Én sose láttam azt, amit természetes halálnak hívnak, úgy, hogy a háborúra fogtam az egészet, és mint amaz állhatatos utazó, Mungo Park, tudtam, hogy van valami más, valami mindig hiányzó másféleség, és aztán láttam egyet.

A vérvesztéségen kívül, ami nem is olyan rossz, egyetlen természetes halálesetet láttam, és ez spanyolnátha volt. Köhögve, takonyba fúlva hal meg benne az ember, és van egy biztos módja, hogy megállapíthassuk, valóban meghalt-e a páciens; a vég ugyanis elkerülhetetlenül együtt jár a vehemens agybaszarással. Most már egy önjelölt humanista halálát szeretném látni, mert az olyan állhata-

tos utazó, mint Mungo Park vagyjómagam, állhatatosan életben marad, és lehet, hogy el is fogunk élni addig, hogy elhalálózás közben lássuk ennek az irodalmi szektának egyik-másik tagját, amikor is megfigyelhetjük, milyen nemesen múl ki. Természetbúvárló méltóságaimban felötlött már bennem, hogy az illem ugyan kiváló dolog, ám ha a fajfenntartásról van szó, némelyek kénytelenek illetve lennek lenni, mert illetlen, mélységesen illetlen testhelyzetben történik a nemzés, és az is felötlött már bennem, hogy mifélek, vagy mifélek voltak a fönt említettek ; nyilván illedelmes egyesülésből származó gyermekek. Ám tekintet nélkül arra, hogyan kezdték, remélem, megérem egyikének-másikának a végét, és eltűnődhetem azon, miként tesz majd próbára a férgek féltve őrzött meddőségünket; és hogy milyen az, amikor kudarcba fúl a sok beszély, s lábjegyzetekbe mind a kéj.

Üreg hölgy : Pompás ez a sorocska a kéjről.

Tudom. Andrew 'larvelltól való. Azt meg, hogy ho-

395

hogyan kell az ilvesmit csinálni, T. S. Eliot olvasása révén tanultam meg.

Üreg höl: Elioték családom régi barátai. Ha jól emlékszem, a faiparban van érdekelttségük.

A nagybátyám olyan családba nősült, ahol a papának a faiparban van érdekelttsége.

Üreg hölgy : Nagyon érdekes.

Miközben talán némi joggal foglalkozunk a holtak természetrajza keretében ezekkel az önjelölt honpolgárokkal, még akkor is, ha e mű megjelenése idejérejelöltségük már semmivé lesz, mégis méltánytalan a többi holtra nézve, akik ifjúkorukban még nem voltak önkéntes halottak, akiknek nem volt hetilapjuk, sőt sokan kétségkívül életükben sem olvastak kritikát azok közül, akik a forró napon láthatók, amint épp egy liternyi féreg szorgoskodik rajtuk ott, ahol a szájuk volt valaha. Nemcsak forró napsütés állt a holtak rendelkezésére, hanem legtöbbször még eső is, ez mosta tisztára őket, ha kinn maradtak, és ez mosta ki, ha már eltemették őket, a latyakossá vált földből, amikor addig esett, amíg sárrá nem ázott a föld, és kimosta belőle őket, és akkor kezdődhetett előlről a temetés. Vagy télen, a hegyekben, hóba kellett elkaparni őket, és amikor tavasszal a hó elolvadt, valaki másnak kellett megint eltemetni őket. A hegyekben igazán szép temető jutott nekik, mert nincs szebb háború a hegyi háborúnál, és az egyikben, egy Pocol nevű helyen eltemettek egy tábornokot is, akinek orvlövész eresztett golyót a koponyájába. Hát itt tévednek azok az írók, akik afféle könyveket írnak, mint hogy A tábornokok átyban halnak meg, mert ez a tábornok havas lövészárokban halt meg, fönn a hegyekben, sastollas alpesi főveggel és egy lyukkal a fejében, elől még a kisujjad se tudta volna beledugni, hátul az öklöd is kényelmesen, ha kis öklöd van, és ha bele akartad volna dugni,

396

és nagyon sok vér volt körülötte a hóban. Fene jó tábornok volt, akárcsak von Behr tábornok, aki a Bajor Hegyivadászok parancsnoka volt a caporettói csatában, és az olasz hátvédcsapatok lőtték le a szolgálati kocsjában, amint csapatai élén Udinébe hajtatott, szóval minden efféle könyvnek ezt a címet kéne adni: A tábornokok rend-

szerint ágyban halnak meg, ha ilyesmiben szabatosak akarunk lenni.

Öreg hölgy : És a történettel mi lesz?

Azonnal, asszonyom. Kis türelmet kérek.

Megesik néha, szintén a hegyekben, hogy hó szitálja be a holtakat a kötözőhely előtt, azon az oldalon, melyet a hegy véd az ágyútűztől. Egy kavernába hurcolják őket, ezt még a fagy beállta előtt vágták a hegy oldalába. Ebben a kavernában történt, hogy egy ember, akinek a koponyája úgy szét volt repedezve, ahogy a virágcserep szokott megrepedezni, bár összetartotta még az agyhártya, meg egy ügyesen rátekerített, most már átítatódott és megmerevedett kötés, itt feküdt, agyának összerontott szerkezetében egy belefúródott vasdarabbal, és így feküdt egy napot, egy éjszakát és még egy napot. A dögészek szóltak az orvosoknak, hogy menjenek ki és nézzék meg. Látták őt minden egyes ki- és berándulásuk alkalmával, és még ha oda se néztek, hallották, hogy lélegzik. Az orvos szeme vörös volt, szemhéja duzzadt, s csaknem össze ragadt a könnygáztól. Kétszer nézte meg; egyszer napközben, egyszer zseblámpafénynél. Ez szintén megfelelő téma lehetett volna Goya valamelyik rézmetszetéhez, mármint a vizit zseblámpafénynél. Amikor másodszorra megnézte, az orvos elhitte a dögészeknek, hogy a katona él.

-De hát mit akarnak, mit csináljak vele? - kérdezte.

397

Nem akartak ők semmit. De egy idő múlva engedélyt kértek, hogy kihozhassák és befektethessék a súlyos sebesültek közé.

- Nem. Nem. Nem ! - mondta a doktor, akinek sok volt a dolga. - Mi van? Félnék tőle?

- Nem valami jó dolog, hogy folyton halljuk őt ott benn a halottak között.

- Akkor ne hallgassák. Ha kihozzák onnan, rögtön vissza is kell majd vinniük.

- Ez nem volna baj, kapitány úr.

- Nem - mondta az orvos. - Nem. Nem hallották, mit mondtam? Azt mondtam : nem.

- Miért nem ad neki egy nagy adag morfiumot? - kérdezte egy tüzértiszt, aki arra várt, hogy bekötözzék a karján a sebet.

- Azt hiszi talán, nem tudom másra fölhasználni a morfiumot? Mit szólna hozzá, ha morfium nélkül kellene operálnom? Magának van pisztolya, menjen ki és lője le maga.

- Egyszer már lelőtték - mondta a tiszt. - Ha az orvosok közül is lelőttek volna egypárat, másként beszélne.

- Nagyon szépen köszönöm - mondta az orvos, és meglóbált a levegőben egy csipeszt. - Ezer köszönet. Mit szól ehhez a szempárhoz? - rámutatott a csipesszel. - Hogy tetszik ez magának?

- Könnygáz. Mi még szerencsésnek tartjuk, aki könnygázt kap.

- Mert otthagyhadják vele a frontot - mondta az orvos. - mert maguk iderohannak a könnygázukkal, hogy hátramehessenek. Pedig csak hagymát dörzsölnek a szemükbe.

- Nincs maga észnél. Föl se veszem a sértéseit. Bolond maga.

A dögészek jöttek be.

- Kapitány úr - mondta az egyik.
 - Ki innen ! - mondta az orvos.
 Kimentek.
 - Le én, le fogom lőni a szegény ördögöt - mondta a tüzértiszt. - Én emberséges ember vagyok. Nem hagyom szenvedni.
 - Akkor csak lője le - mondta az orvos. - Lője le. A felelősség a magáé. Jelenteni fogom. Tüzértiszt lelőtt egy sebesültet az elsősegélyhelyen. Lője le. Gyerünk, lője le.
 - Maga nem ember.
 - Az én dolgom az, hogy gondoskodjam a sebesültekről, és nem az, hogy lelőjem őket. Ezt meghagyom az uraknak a tüzérségnél.
 - Akkor miért nem gondoskodik róla ?
 - Már megtettem. Mindent megtettem, amit tenni lehet.
 - Miért nem küldi le a drótkötélpályán ?
 - Milyen alapon kérdezzet maga engem? Felettesem talán? Nlaga a parancsnoka ennek a kötözőhelynek? Tegye meg nekem azt a szívességet, hogy válaszol.
 A tüzérhadnagy egy szót sem szólt. A többiek a helyiségben mind legénységi állományúak voltak, kettőjükön kívül nem volt ott tiszt.
 - Feleljen - mondta az orvos, és fölemelt egy tüt a csipesszel. - Választ kérek.
 - Rohadj meg - mondta a tüzértiszt.
 - Úgy - mondta az orvos. - Szóval ezt mondta. Rendben van. Rendben van. Majd meglátjuk.
 A tüzérhadnagy fölállt, és feléje indult.
 - Rohadj meg - mondta. - Rohadj meg. Rohadjon meg az anyád. Rohadjon meg a nagynénéd. . .

398 399

Az orvos egy tele csésze jódot loecsantott a szeme közé. A hadnagy vakon közeledett feléje, közben a pisztolyáért tapogatott. Az orvos gyorsan mögéje siklott, elgáncsolta, és amint a padlóra zuhant, párszor bclerúgott, és gumi-kesztyűs kezével fölkapta a pisztolyt. A hadnagy a padlón ült, ép kezét a szemére szorította.

- Megöllek! - mondta. - Megöllek, mihelyt visszakapom a szemem világát.
 - A góré én vagyok - mondta az orvos. - Minden meg van bocsátva, mert most már tudja, hogy a góré én vagyok. Megölni úgyse tud, mert a pisztolya nálam van. Őrmester ! Ügyeletes ! Ügyeletes !
 - Az ügyeletes a drótkötélpályánál van - mondta az őrmester.
 - Mossa le ennek a tisztnek a szemét alkohollal meg vízzel. Jód fröccsent bele. Hozza ide a lavort, hogy kezét moshassak. Utána kezelésbe veszem ezt a tisztet.
 - Hozzám ugyan nem nyúlsz.
 - Fogja le. Kicsikét nincs magánál.
 Bejött az egyik dögész.
 - Kapitány úr!
 - Mit akar?
 - Az az ember a hullakamrában. . .
 - Hordja el magát.
 - Meghalt, kapitány úr. Gondoltam, megörül, ha meg-

tudja.

- Látja, szegény hadnagyom? Semmiségen vitatkozunk. Háború van, mi pedig vitatkozunk itt a semmiségen.

- Rohadj meg - mondta a tüzérhadnagy. Még mindig nem látott. - Megvakultam.
- Semmiség az - mondta az orvos. - A szeme mindjárt rendbe jön. Semmiség az. Vitázunk a semmiségen.

- Jaj ! Jaj ! Jaj ! - üvöltött föl hirtelen a hadnagy. - Megvakítottál ! Megvakítottál !

- Fogják le - mondta az orvos. - Most nagyon fáj neki. Jól fogják le.

Öreg hölgy: Ez a vége? Mintha azt mondta volna, hogy olyan lesz, mint John Greenleaf Whittier Hóhatár-a.

Megint tévedtem, asszonyom. Gélunk oly magasztos, mégis hibázunk.

reg hölgy: Tudja, ahogy egyre jobban megismerem, egyre kevésbé tetszik maga nekem.

Asszonyom, mindig nagy hiba megismerni a szerzőt.

400 4o I

TIZENHARMADIK FEJEZET

A bikavívásban minden a bika bátorságára van alapozva, egyszerűségére, tapasztalathiányára. Megvan a módja, hogyan kell bánni gyáva bikával, tapasztalt bikával és intelligens bikával, de a bikaviadal, az eszményi bikaviadal eleve föltételezi a bika bátorságát, s hogy elméje mentes minden korábbi, ringben végzett munka emlé-

kétől. Gyáva bikával nehéz bánni, mivel a megtorlás után nem hajlandó többször megrohmozni a picadort, és így nem lassítja le a fenyítés, amit kapna, az erőfeszítés, amit tenne, következőképp a viadal szabályos menetét nem lehet betartani, mert a bika fáradság nélkül, érintetlenül kerül a viadal utolsó harmadába, holott ide már fékezett tempóban kellene kerülnie. Nem lehet tudni, hogy a gyáva bika mikor támad. Inkább elfelé igyekszik az embertől, mint feléje, de még erre sem lehet mindig számítani nála, s elvész a viadal fénye, ha a matadorban nincs meg a tudás és merészség, hogy közelférkőzve a bikához, biztonságba ringassa, szándéka ellenére ösztönei követcsére ingerelje, s aztán, ha már néhányszor támadásra bírta, uralkodjon felette, már-már hipnotizálja a muletával.

A gyáva bika fölborítja a viadal rendjét, mert megsérti azt a szabályt, mely szerint a bikának három stációt kell megjárnia az ember és a bika találkozásának folyamatában, azt a három stációt, mely kialakította a corrida hagyományos rendjét. A bikaviadal minden egyes fejezete egyrésztől eredménye, másrésztől orvoslása annak a stációnak, amelyből a bika kilépett, és minél normálisabb az állat, kondíciója minél kevésbé szélsőséges, annál fényesebb lesz a viadal.

A bika kondíciójának három fázisát a viadal folyamán

402

spanyolul így nevezik: levantado, parado és aplomado. Levantado, vagyis büszke a bika akkor, amikor először kijön, fejét magasra tartja, gondolkodás nélkül támad minden célra, és általában, ereje tudatában, ki akarja söpörni ellenségeit a ringből. Ez az az időszak, amikor a bika legkevésbé veszélyes a bikaviadorra, és a viador még olyan fordulatot is megkísérelhet a köpennyel, amelyben a földön térdelve, bal kezével szélesre tárt köpennyel hívja föl a bikát, és amikor a bika eléri a köpenyt és leszegi fejét öklelésre, bal kezével jobbra felé lebbenti a köpenyt anélkül, hogy a jobb keze állásán változtatna, így a bika, amely a térdelő ember bal oldalán száguldott volna el, követi a köpeny lebbenését, és a jobb oldala mellett halad el. Cambio de rodillas ennek a fordulatnak a neve, és lehetetlen volna, vagy legalábbis kész öngyilkosság megkísérelni akkor, amikor a bika a kapott megtorlás és az önnön erejéből való fokozatos kiábrándulás következtében egyre pontosabban céloz támadásai alatt, tehát amikor a levantadóból átmegy a paradóba.

Parado a bika, amikor meglassúdott és harcra kész. Ebben az időszakban már nem támad vadul és okatlanul minden mozgás és zavargás hozzávetőleges irányában ; kiábrándult abból, hogy erővel meg tud semmisíteni és ki tud hajtani a ringből mindent, ami ingerli, kezdeti hevesége lelohadt, fölismeri ellenségét, vagy észreveszi, hogy csalétek az, amit ellensége önmaga helyett eléje tart, s inkább a testre támad, erre céloz minden gyilkos, romboló szándékával. De most már gondosan céloz, és hirtelen támad. Olyan ez, mintha lovasroham után, mely a gyorsaságon és a meglepetésen alapszik, a meglepetés általános hatására, míg az egyéni hatást a véletlenre bízzák, gyalog-sági védelmi manőver következne, amelyben az egyén, feltehetően, egyéni célpontra fog lőni. Ilyen a bika, ami-

403

j kor parado, vagyis meglassúdott, de még erejének és akaratának birtokában van, úgyhogy a bikaviador szempontjából a legfényesebb munkára alkalmas, s ennek mi-

' nősége csakis a bikaviadornak múlik. A bikaviador az ilyen meglassúdott bikával megkísérelhet és megformálhat olyan suertéket - suertén itt a bikaviador által éltudatosan megkísérelt akciót kell érteni, nem pedig olyan akciót, amelyre a véletlen vagy a védekezés szorítja -, mondom, olyan suertéket, melyeket egy még levantado bikával lehetetlennek volna, mert az a bika, melyet a Inegtorlás még nem fékezett meg, azaz erejének és önbizalmának teljes birtokában van, nem fog a szükséges figyelemmel, a nélkülözhetetlen feszültséggel és ernyedetlen támadó kedvel válaszolni a bikaviador manővereire. Nagy különbség olyan emberrel kártyázni, aki nem tartja fontosnak a játékot és nem kockáztat nagy összeget, tehát nem iigyel a szabályokra, és lehetetlenné teszi a játszmát, vagy olyannal, aki megtanulta a szabályokat, mert a vesztes folytán rákényszerült; és most, életét és vagyonát kockára téve, óhatatlanul nagyon fontosnak tartja a játékot és a szabályokat, és a legmélyebb komolysággal belead apaitanyait. A bikát a bikaviadornak kell megtanítania játszani, neki kell rákényszerítenie a szabályokat. A bikának nem az a leghőbb vágya, hogy játsszon, a bika ölni akar. Aplomado a harmadik és utolsó általános stáció, ahová a bika eljut. Amikor aplomado, akkor már elnehezedett, olyan, mint az ólom; rendszerint nehezen szedi a levegőt, ereje érintetlen, de gyorsasága odavan. Fejét már nem fölfelé tartja; csak akkor támad, ha ingerlik; de aki fölhívja, annak egyre közelebb kell hozzá mennie. Mert ebben az állapotban a bika csak akkor akar már támadni, ha biztos a dolgában, mivel önmaga előtt is, akárcsak a néző előtt, immár nyilvánvaló a veresége mindenben,

404

amivel mindéddig kísérletezett; de még mindig fölöttébb veszélyes.

A bika rendszerint aplomado, amikor megölik; főként a modern bikaviadalban. Elhasználtságának, nehézkességének és fáradságának mértéke attól függ, hányszor ttmadott és hányszor kapott érte megtorlást a picadortól, hányszor futott rá a köpenyre, életerejét mennyiben csökkentették a banderillák, és hogy milyen hatással volt rá a matador munkája a köpennyel.

Mind ezek a szakaszok, gyakorlati céljukat tekintve, a fejtartás megfegyelmzését, a sebesség csökkentését szolgálják, és hogy korrigálják a bikának minden hajlamát a féloldalas öklelésre. Ha szakszerűen végezték el, a bika úgy ér el a viadal utolsó szakaszába, hogy hatalmas nyakizmai kimerültek, fejét sem túl magasan nem tartja, sem túl alacsonyan, gyorsasága fele annak, mint ami a viadal kezdetén volt, figyelme arra a tárgyra összpontosul, amit eléje tartanak, és az a hajlama, hogy egyik vagy másik oldalon, különösképp a jobb oldalon ökleljen, ki van javítva.

Ez volna hát az a három stáció, melyet a viadal folyamán megjár a bika; ez kifárasztásának természetes folyamata, ha szakszerűen vitték végbe a kifárasztást. Ha nem szakszerűen bánnak a bikával, esetleg bizonytalan lesz az ölés idejére, csapkod a fejével, képtelenség lesz egy bizonyos helyre állítani, tisztán védekező álláspontra helyezkedik; támadó szelleme, mely nélkülözhetetlen a jó bikaviadalhoz, elpocsékolódott. Pedig akkor nem lesz hajlandó támadni, s alkalmatlanná válik arra, hogy a bikaviador kristálytisztá előadást nyújtson vele. A viadal folyamán a bikát tönkretelheti a picador - azzal, hogy a pika

hegyét a nyakizom helyett a lapockájába vágja, vagyjával hátrább, a bika gerincének közepe tájára, s ezáltal meg-

405

bénítja vagy megsérti a gerincét; de tönkretelheti a banderillero is - azzal, hogy a picador okozta sebbe akasztja a banderillákat, és olyan mélyre döfi, hogy a botok fölmerednek a levegőbe, ahelyett, hogy kétoldalt lefelé csüngenének a bikán, mert a horgok épp csak a bőr alá akadtak be, ahogy be kellett volna helyeznie; sőt, a banderillero a pusztá köpennyel is úgy szétzüllesztetheti, hogy képtelenné válik a kristálytisztá munkára. Ha újra meg újra megpörgetik önmaga körül, gerincoszlopa megroppan, meghúzódnak lábizmai és inai, nemritkán megsérül herezacskója a két hátsó lába között, s így erejét, bátorsága javát szétzüllesztik meredek fordulókkal, rángató futtatással, ahelyett, hogy nyílt támadásban, becsületesen a saját erőfeszítése fárasztotta volna ki. De ha szakszerűen bánnak a bikával, úgy járja meg a három stációt, hogy önnön ereje és vérmérséklete fogja megváltoztatni, és meglássúdvá, de érintetlenül érkezik el a viadal utolsó harmadának pillanatáig, aznikor maga a matador fogja kifárasztani a szükséges mértékben a muletával, mielőtt megöli.

Először is azért kell a bikát lelassítani, hogy a muletával szakszerű játékokra lehessen kényszeríteni, vagyis az ember irányítsa és tervezze a fordulatokat, saját akarata szerint növelje a veszélyt, egyszóval, ő legyen a támadó, ne pedig pusztán életét kényszerüljön védelmezni a bikával szemben, másodsor meg, hogy szakszerűen meg lehessen ölni a karddal. Egyetlen lehetőség van rá, hogy ez a meglássúdás természetes formában legyen elérhető, a bika bátorságának elpocsékolása nélkül, anélkül, hogy a köpeny folytonos, megtévesztő rángatása sérülést okozna az izomrendszerben: mégpedig amikor a bika a lovakat támadja, amikor maga fárasztja ki magát, amikor egy elérhető célpont elleni rohamokra összpontosítja erőfeszí-

406

téseit, és amikor azt érzi, bátorsága nem volt hiábavaló, és nem azt, hogy folyton becsapják. A bika, amelyik eredményesen támadta a lovakat, ellenfelei közül egyet vagy többet megölt vagy megsebesített, abban a hitben megy végig a viadal hátralevő szakaszán, hogy támadásai vezetnek valahová, és ha szüntelenül támad, valamit megint a szarva hegyére kaphat. Egy ilyen bikán a bika-viador végigjátszhatja művészi képességeinek egész skáláját, ahogy az orgonista az olyan orgonán, amit fújtatnak neki. A fújtató orgona és mondjuk a gőzsipláda, ha már ilyen nagymértékben finomodnak a jelképek, azt hiszem, csak ezek azok a zenei eszközök, amelyeknél a zenész egy már eleve bennük levő erőt hasznosít, egyszerűen azzal, hogy tetszése szerinti irányban szabadítja fel az erőt, nem pedig maga alkalmaz váltakozó fokú erőt abból a célból, hogy zenét hozzon létre. így aztán csak a fújtató orgona meg a gőzsipláda zenészetét hasonlíthatjuk a matadorhoz. Az a bika, amelyik nem támad, olyan, mint a fújtató nélküli orgona vagy a gőz nélküli gőzsipláda, és az az előadás, melyet a bikaviador egy ilyen bikával produkál, tisztaságban és folyamatosságban csak az olyan orgonistához hasonlítható, akinek közben az orgonáját fújtatnia is kell, vagy az olyan gőzsipládáséhoz, akinek közben a sipládáját fűtenie is kell.

Azok mellett az általános testi és lelki stációk mellett,

amelyeket a bika megjár a ringben, minden egyedi bika lelkiállapota is megváltozik a viadal folyamán. A legáltalánosabb dolog és számomra a legérdekesebb, ami a bika agyában végbemegy, az a querencia folyamatos kialakulása. A querencia az a hely a ringben, ahová a bika ösztönszerűen menni akar; az a hely, amelyet minden más hellyel szemben előnyben részesít. Ez a természetes querencia, helye nagyon jól ismert és körülhatárolható,

407

ám egy esetleges querencia több ennél. A viadal folyamán alakul ki ez a hely, ide a bika hazamegy. Rendszerint nem derül ki rögtön, de ahogy a viadal előrehalad, lassan megfogamzódik a bika agyában. Ezen a helyen úgy érzi, nem támadhatják hátba, és a querenciájában felmérhetetlenül veszélyesebb, és ott csaknem lehetetlen megölni. Ha a bikaviador inkább bemegy megölni a bikát a querenciájába, semhogy kihozza onnan, csaknem biztos lehet benne, hogy a bika fölökleli. Ennek az a magyarázata, hogy a bika, amikor querenciában van, tisztára védekezésbe vonul, szarvcsapásai inkább háritó, mint támadó jellegűek, céljuk inkább az ellencsapás, mint a kezdeményezés; szem és szarv egy ütemre jár ilyenkor, és a háritáson mindig meg fog törni a támadás, mivel a háritás a kezdetektől figyelemmel kíséri a támadást, és megállítja, vagy találattal letöri. A támadó kénytelen fedezetlenül hagyni magát, és az ellencsapás biztosan célba talál, ha van olyan gyors, mint a támadás, mivel a megnyitó manőver ott történik a szeme előtt, míg a támadó figyelmét szükségképp az köti le, hogy a megnyitó manővert valahogy elindítsa. Ökölvívásban erre a háritó-ellencsapásra Gene Tunney a legjobb példa; mindig azok az ökölvívók bírták a legtovább, és kapták a legkisebb megtorlást, akiknek a taktikája a háritás-ellencsapás volt. A bika, amikor querenciában van, úgy háritja szarvának ellencsapásával a kardszúrást, amikor közeledni látja, ahogy az ökölvívó ellencsapással megállítja a kezdeményezést, és sokan fizettek életükkel vagy csúnya sérüléssel, mert nem hozták ki a bikát a querenciájából, mielőtt bementek ölni.

Minden bika természetes querenciája annak a folyosónak az ajtaja, melyen át a ringbe lépett, meg a barrera fala. Az előbbi azért, mert azt ismerik legjobban; ez az

408

utolsó, amire emlékeznek; a második azért, mert tudnak valamit a hátuk mögött, és biztonságban érzik magukat a hátbatámadás ellen. Ezek tehát az ismert querenciák, és a bikaviador sokféleképpen kihasználhatja őket. Tudja, hogy a bikát egy fordulat vagy fordulatsor lezárása után hajlandósága nyilván a természetes querencia felé fogja ösztökélni, és útközben alig vagy egyáltalában nem úgy el majd arra, mi kerül elébe. A bikaviador ennél fogva egy kiszámított és nagyon szoborszerű fordulatot tehet, amint a bika, menedékhelyére igyekezve, elhalad mellette. Nagyon fényes lehet az ilyen fordulat; az ember rezzenetlenül áll, zárt lábbal, szemmel láthatóan ügyet sem vetve a bika rohamára, hagyja, hogy a bika egész tömege elzúgjon mellette, s egyetlen visszahúzódó mozdulatot sem tesz, a szarvak néha milliméternyire húznak el a mellkasa előtt; de aki ért a bikavíváshoz, az ilyesmit csak mint trükköt értékeli. Veszélyesnek látszik, holott nem az, mert a bika voltaképpen csak a querenciájába akarjutni,

és ő nem az útjába, hanem ügyesen az útja mellé állt. Az irányt, a sebességet, a célt ilyenkor a bika szabja meg, ennél fogva a bikavívás igaz szerelmesei szemében nincs értéke, mert az igazi bikavívásban, nem a cirkuszi bikavívásban, az ember kényszeríti támadásra a bikát, még hozzá tetszése szerint; forgatja, nem pedig hagyja, hogy egyenesen elmenjen mellette, ő szabja meg az irányát, nem pusztán kihasználja a támadást pózolásra, amint a bika elmegy mellette. A spanyolok azt mondják: torear es parar, templar y mandar. Vagyis, az igazi bikaviadalban a matador maradjon mozdulatlan, szabja meg a bika sebességét a posztót tartó karja és csuklója mozdulatával, vezesse és irányítsa a bika útját. A viadal minden más módja, mint a bika természetes vonulási irányában tett mégoly fényes és szoborszerű mozdulat is, nem igazi

409

bikavívás, mert a terepet nem az ember, hanem az állat uralja.

A bika esetleges querenciái, melyek a viadal folyamán fogamzódtak meg az agyában, lehetnek azok a helyek, ahol valami sikert ért el, és rendszerint azok is ; mondjuk, ; megölt egy lovat. Jobban mondva, ez a bátor bika leggyakoribb querenciája, van ugyanis még egy nagyon gyakori, mégpedig forró napokon a ring porondján az a hely, amely nyirkosabb és hűvösebb, általában a föld alatti vízvezeték csapja körül, a szünetekben erre gumitömlőt húznak, hogy a porond homokját locsolással megkössék, mert itt hűti a homok a bika patáját. A bika még azon a helyen is találhat querenciát, ahol egy előző viadalban megölték egy lovat, és még érzi a vér szagát; ahol felöklelt egy bikaviadort, vagy, látszólag ok nélkül, a ring bármely részén; egyszerűen, mert ott otthon érzi magát. Szemmel kísérhető, ahogy a viadal folyamán megfogamzódik agyában a querencia gondolata. Először kísérletképp megy, aztán már céltudatosabban, és végül, ha a bikaviador nem veszi észre a szándékát, és erélyesen nem vonja el a választott helyről, a bika folyton querenciájába fog vonulni, be fog oda állni, háttal vagy oldalvást a korlátnak, és nem lesz hajlandó kimozdulni onnan. Ilyenkor aztán izzadhat a bikaviador. Ki kell onnan hoznia a bikát; de a bika tisztára védekezésbe vonult, nem válszol a köpenyre, vagdal feléje a szarvával, egyáltalában nem hajlandó támadni. Egyféleképpen lehet kicsalogatni onnan: ha olyan közel mennek hozzá, hogy a bika teljesen biztosra vehesse, hogy elkapja az embert, akkor a köpeny kurta, csalogató rázásával vagy az orra elé a földre ledobott és egyszer-egyszer csak kicsit megrántott köpennyel, lépésről lépésre kell kibűvölni a querenciájából. Nincs ebben semmi csín, nagyon veszedelmes munka,

q.Io

és mivel a bika megölésére előirányzott tizenöt perc kérésselhetetlenül múlik, a matador rendszerint minden múltó perccel dühösebb lesz, a banderillerók egyre veszélyesebb pozícióban dolgoznak, és a bika egyre inkább elsáncolja magát. De ha a matador, türelmetlenségében, végül azt mondja: "No jó, ha ott akar megdöglenni, döngöljön meg ott", és bemegy ölni, nagyon valószínű, hogy ez lesz az utolsó, amire még emlékezni fog, míg földet nem ér egy szarv ütötte sebbel, vagy anélkül. Mert a bika figyelni

fogja, ahogy közelít, kiüti kezéből a kardot és a muletát, és minden egyes alkalommal el fogja kapni az embert. Amikor a köpeny és a muleta erőtlennek bizonyul arra, hogy a bikát kihozza a querenciából, tüzes banderillákkal próbálkoznak, ezeket a barrerán keresztül vágják a farába, füstölögnek, majd sortűzszerűen fölrobbannak, puska- és égő papír bűzét árasztva; de én láttam egy bikát robbanó banderillákkal a farában, mintegy húszlépésnyire elhagyta querenciáját az idegesítő zajra, aztán rögtön visszament, és a továbbiakban figyelembe se vette a kilakoltatásra irányuló mesterkedést. Ilyen esetben a matadornak joga van bármely olyan módot választani a bika megölésére, ami a legkevésbé kockázatos az emberre. Elindulhat a bika egyik oldalától, és félkörben megkerülheti a szarvakat, és menet közben ledöfheti, miközben egy banderillero köpennyel magára vonja a bika figyelmét, vagy megölheti másképp, de ha egy bátor bikával kísérli ezt meg, számolhat azzal, hogy a tömeg meglincseli. A dolog lényege az, hogy gyorsan kell megölnie, nem szépen, mert az a bika, amelyik tudja használni a szarvát, és nem lehet kikényszeríteni a querenciájából, olyan veszélyes arra, aki bemerészkedik a birodalmába, mint a csörgőkígyó, és éppoly lehetetlen vele bikaviadalt csinálni. Csakhogy a bikaviadornak nem lett volna szabad

megengednie, hogy ilyen biztos quel-enciát építsen ki magának a bika. Már az elején távol kellett volna tartania onnan, kihozni a ringbe, el a hátam-falnak-vetem biztonságából, elvinni a ring más részébe, már jóval azelőtt, hogy a kiszemelt támaszponton szilárdan és véglegesen megvetette volna a lábát. Egyszer, valami tíz éve, láttam olyan bikaviadalt, amelyben mind a hat bika, egyik a másik után, biztos querenciába vette be magát, nem volt hajlandó kimozdulni onnan, és mind ott halt meg. Miura-bikák voltak a corridán, Pamplonában. Hatalmas, aranyderes bikák voltak, hosszú lábúak, hosszú testűek, erős vállakkal, erős nyakizmokkal és félelmetes szarvakkal. A legpompásabb külsejű bikák voltak, melyeket valaha láttam, és mindegyik védelembe vonult attól a pillanattól kezdve, ahogy belépett a ringbe. Nem lehetett azt mondani, hogy gyávák lettek volna, mert komolyan, elszántan, okosan és veszettül védték az életüket, querenciába vették magukat nem sokkal azután, ahogy a ringbe léptek, és nem voltak hajlandók kimozdulni onnan. A corrida besötétedésig tartott, és nem volt egyetlen finom vagy művészi mozzanata sem: egy délutánon át, alkonyatig védekeztek a bikák az ember ellen, az ember meg megpróbálta lemészárolni őket a legvégletesebb nehézségek és veszélyek közepette. Volt olyan ragyogó tett, mint a passchendaele-i csata; bocsánatkérés mellékelve, amiért egy fizetett látványosságot egy csatához hasonlítok. Jelen volt ezen néhány ember, életükben először látogattak el bikaviadalra, akiknek hosszadalmasan ecseteltem a bikaviadal fényét, művészetét, ésígytovábbját. Jó ideig szónokoltam, sőt ékesszólásomat a Gafé Kutzban két-három abszint is tüzelte, így hát mire elindultunk, elég szépen felcsigáztam őket, és alig várták már, hogy bikaviadalt lássanak, különösen pedig, hogy ezt a bikaviadalt meg-

4i2

nézhessék. A viadal után egyikük sem állt velem szóba, és közülük ketten - egyikükben történetesen nagyon kedvező benyomást akartam kelteni magamról - kifejezetten belebetegedtek. Én magam nagyon élveztem a viadalt,

mert többet tanultam meg a támadni nem akaró és mégsem gyáva bika, e ritka bikaviadali tünemény természetéről, mint amennyit egy egész szezonban tanultam volna, de legközelebb, amikor majd ilyen viadalt látok, remélem, nem társaságban látom. Azt is remélem, hogy sem egyetlen barátom, sem egyetlen bikaviador, akit szeretek, nem fog részt venni benne.

Elttekintve a bika-kifárasztás természetes folyamatában bekövetkező ártalmas változásoktól - ezek előidézhetők disznó köpenymunkával, banderillák hibás beütésével, rossz helyre szúrt pikával, mely ügyetlenségből vagy szándékkal megsérti a gerincét vagy lapockáját -, alkalmatlanná válhat még a bika a viadal hátralevő részére attól is, hogy a matador parancsára a picador szándékosan rosszul használja a pikát. Három fő módszer van arra, hogy a bika megsérüljön, ereje megtörjön. Túlköpenyezni, megpróbálni kivéreztetni azzal, hogy a picador mély, tépett sebet nyit rajta a pikával, vagy túl hátra döfni bele a pikát és megsérteni a gerincoszlopot, vagy túlságosan az egyik oldalán és megsérteni a lapockacsúcsot. A bika tönkretételének mindhárom módszerét előre megfontolt szándékkal kísérik meg a matador parancsnoksága alatt álló peónok mindazokon a bikákon, melyektől fél a matador. Féltet a bikától, ha túl nagy, túl gyors vagy túl erős, és ha ez a félelem úrrá lesz rajta, megparancsolja a picadoroknak és banderilleróknak, hogy törjék le neki a bikát. Manapság legtöbbször nem is kell megparancsolni, mert a picadorok annak rendje és módja szerint mind letörik neki, hacsak a matador, mert biztosnak érzi magát

413

a bikával szemben, és érintetlenül akarja megkapni, hogy ázsióját növelendő a legfényesebb munkát végezhesse vele, oda nem szól segédeknek: "Vigyázzatok nekem erre a bikára. Nehogy kicsináljátok." De a picadorok meg a banderillerók legtöbbször még a viadal előtt megtudják, hogy a rendelkezésükre álló minden eszközzel tönkre kell tenniük a bikákat, és el kell eresztetniük a fülük mellett minden ellenkező parancsot, melyet a matador a ringben ad, mert az ilyen parancs, amit rendszerint nagyon hevesen és káromkodások kíséretében kapnak, csak a nézők megnyugtatóására valók.

De eltekintve a bika testének szándékos megsebzésétől, annak érdekében, hogy alkalmatlanná tegyék egy fényes viadalra, és akkor kerüljön a matador kezére, amikor a halál felé vezető úton már eljutott addig, ameddig még élve el lehet jutni - kiszámíthatatlan lelki kárt is okozhat a bikában a banderillerók ügyetlen munkája. Amikor banderillával a kézben szemben állnak a bikával, az a kötelességük, hogy amilyen gyorsan csak lehet, beüssék a botokat, mert minden sikertelen kísérlet okozta késlekedés - a kísérlet kudarca száz eset közül nyolcvanban gyávaságból ered - fölzaklatja a bikát, idegessé és bizonytatlanná teszi, megzavarja a viadal ritmusát, s mivel a bika tapasztalatokat szerezhet a gyalogos, fegyvertelen ember üldözésében, elvesz az az előny, mely abból származik, hogy a bikát a múltban gondosan távol tartották hasonló tapasztalatok megszerzésétől.

Az ember, aki általában ily módon hibázik a banderillák beütésében, csaknem mindig negyven és ötven között van. Azért került a cuadrillába, mert ő a matador megbízott banderillerója. Bikaismerete miatt került be, megbízhatósága miatt, bölcs, öreg feje miatt. Ő képviseli a matadort a bikaszemlén, a párosok összeállításában, ő

a matador benső titkos tanácsosa technikai dolgokban. De mivel túl van a negyvenen, lába rendszerint cserbenhagyja, nem is bízik benne, mint életmentő eszközben, ha a bika utánaveti magát, és így, amikor rákerül a sor a banderillák beütésében, ha difflzcilis bikával kerül szembe, az öreg banderillero olyan mérhetetlenül óvatos lesz, hogy azt már meg sem lehet különböztetni a gyávaságtól. A botmunka technikailag hibás kivitelezése lerombolja a köpennyel mutatott ügyes és bölcs művészetének hatását, és bizony sokat nyerne a bikavívás, ha ezeknek a bölcs, vén, atyai, de pókhálós régiségeknek a kezébe nem adnának banderillákat, hanem szellemi fegyvertáruk és remek köpenyük révén kerülnének a cuadrillába.

A banderillák beütése a bikavívás azon része, amely a legtöbb fizikai adottságot igényli az embertől. Egy vagy két párat beüthet olyan ember is, aki képtelen lenne végigfutni a ringen, ha valaki más előkészíti neki a bikát, és megvárja, míg a bika a helyébe megy. De sorra mindet behelyezni, fölhajszolni a bikát, előkészíteni, aztán szakszerűen beütni a botokat, ehhez jó láb, jó testi kondíció szükséges. Másfelől lehet valaki matador, és nem ő üti be a banderillákat, de képes mulettával és köpennyel szakszerűen dolgozni a viadalban, és tisztességgel megölni a bikát, még ha a lábát annyira fölszántották és megnyomorították is a szarv ütötte sebek, hogy nem tudná végigfutni a ringet, és különben is a tüdővész utolsó stádiumában van. Mert a matadornak nem szabad futnia, kivéve, amikor beüti a banderillákat, hanem a bikával kell elvégeztetnie minden munkát, még a kard beeresztését is. Amikor Gallo túl járt már a negyvenedik életévén, és valaki megkérdezte tőle, milyen sportgyakorlatokat végez, ő azt felelte, hogy Havanna szivart szí.

- Mit kezdjek én sportgyakorlatokkal, hombre? Mit

415

kezdhetek én erővel? Lpp elég sportgyakorlatot végez a bika, épp elég erős a bika ! Én most negyvenéves vagyok, de a bikák minden évben négy és fél évesek, és nem érik meg az ötöt.

Nagy bikaviador volt, az első, aki bevallotta félelmét. Gallo idejéig úgy gondolták, nyilvános szégyen, ha valaki bevallja, hogy fél, de amikor Gallo félt, akkor eldobott kardot, mulettát, és tigrisugrással vetette át magát a palánkon. A matadortól elvárják, hogy soha ne fusson meg, de Gallo kész volt a megfutamodásra, ha a bika olyan furcsán, olyan ismerősen nézett rá. Ő találta fel a bika megölésének a megtagadását, ha a bika egy bizonyos pillantással nézett rá, és amikor börtönbe csukták, azt mondta, így még mindig jobb, mert "nekünk, művészeknek, mindig vannak rossz napjaink. Az első jobb napomon meg fognak nekem bocsátani".

Több búcsúelőadást tartott, mint Patti, és most, hogy az ötvenedik felé ballag, még mindig tartja őket. Első hivatalos búcsúját Sevillában tartotta. Nagyon meghatódott, és amikor eljött az ideje, hogy utolsó bikáját, melyet mint bikaviadornak meg kell majd ölnie, följánlja, úgy döntött, hogy öreg barátjának, Señor Fulanónak ajánlja. Levette kalapját kopaszon és barnán fénylő fejről, és így szólt: "Neked, Fulano, gyermekkorom barátjának, ifjúságom patrónusának, az aficionadók hercegének, nekem ajánlom bikaviadori pályafutásom utolsó bikáját." De

mire befejezte, meglátta egy másik öreg barátjának, egy zeneszerzőnek az arcát, és elindult a barrera mellett, amíg szembe nem került vele, fölneézett fátyolos szemmel, és így szólt: "Neked, ó kitűnő barátom, ki dicsőségesen lakozol a spanyol muzsika egében, neked ajánlom ezt a bikát, melyet életemben, mint torero, utolszor ölök meg." De amint elfordult, megpillantotta Algabenót, az atyát,

a legjobb ölt, aki valaha Andalúziából jött, amint kissé odább, a barrera mellett üldögél, és megállt előtte, és így szólt: "Neked, öreg bajtárs, ki mindig szívvel követted a kardot, neked, a legjobb bikaölőnek, akit valaha ismerem, neked ajánlom ezt, bikaviadori életem utolsó bikáját, és ügyelek, vajha munkám méltó lenne a tiédhez." Meghatottan elfordult, és a bika felé ment, amely mozdulatlanul állt, és őt figyelte, Gallo gondosan szemügyre vette a bikát, aztán testvéréhez, Joselitóhoz fordult: "Öld meg nekem, José. Vedd át a kedvemért. Nem szeretem, ahogy rám néz."

Ezen, első és legnagyobb búcsúelőadásán, élete utolsó bikáját, amelyet mint bikaviador megöl, testvére, Joselito ölte meg.

Utoljára Valenciában láttam, mielőtt Spanyolországból Dél-Amerikába utazott volna. Olyan volt, mint egy öreg, nagyon öreg pillangó. Több báj volt benne, megjelenése nagyszerűbb volt, és negyvenhárom évesen jobban nézett ki, mint bármilyen korú, bármelyik viador. Megjelenése egyáltalán nem olyan, amilyenek a fényképek mutatják. Fényképen El Gallo sose látszottjóképűnek. Nem az ifjúság báját hordta magán; inkább másvalamit, ami időtálló, és ahogy az ember elnézte őt a nagy szürke Coneha y Sierra-bikával, amelyen olyan finoman játszott, mint egy spinéten, biztosan tudta, ha valaha egy bika felöklelné és megölné, és ezt az ember végignézné, alaposan megtanulná, hogy miért ne menjen többé bikaviadalt nézni. Joselito meghalhat, annak bizonyosságképpen, hogy a ringben senki sincs biztonságban, és mert elhízott. Belmonte meghalhat, mert mestersege a tragédia, és csak önmagát hibáztathatja. A novil-lerók, akiket meghalni látsz, közgazdaságtani áldozatok, és a legjobb barátaid a szakmából mind mesterségbeli

417

hiba miatt hálnak meg, s ez teljesen érthető és logikus, de Rafael El Gallo megöletése a bikaringben nem volna sexxi ironia, sem tragédia, mivel hiányozna belőle a méltóság; El Gaó túlságosan meg volna rémülve ahhoz; a halál eszméjét soha nem fogadta el, sőt, be sem tette a lábát a kápolnába, hogy megnézzé Joselitót, miután megölték; El Gallót megölni ízléstelenség volna, és azt bizonyítaná, hogy a bikaviadal rossz, nem erkölcsileg, de széptanilag. El Gallo tett valamit a bikavívásért, ahogy mindannyiun. kért tett valamit, akik a csodálói voltunk; talán megrottotta, de nem annyira, mint Guerrita; bizonyos, hogy 6 a modern stílus nagyatyja, mint ahogy az atyja Belmonte. Nem volt egészen becstelen, mint Gaganeho, csak a bátorság hiányzott belőle, és egy kicsit együgyű volt; de micsoda nagy viador volt, milyen biztos kezű, az ám; a barrerán való átugrása mindig pánikroham volt, miután már elmúlt a veszély, sohasem kénytelenység. El Gallo, amikor pánikba esett, közelebb volt a bikához, mint a legtöbb viador, amikor tragikus fölényét mutogatja, munkájának bája és kiválósága olyan kifinomult volt, mint az a tündéri kora meşikói tolldisz, melyet El Escorialban

őriznek. Tudod, mekkora bűn volna összekavarni egy sólyom nyakán a tollak elrendezését, ha soha többé nem tudnák úgy visszaállítani, ahogy volt? Hát ugyanilyen bűn volna, ha El Gallót megölné a bika.

418

'RIZENNEGYEDIK FEJEZET

A bikaviador ideálja, mert mindig abban reménykedik, hogy egyszer csak az jön ki a torilból a ringbe, az olyan bika, amelyik nyílegyenesen támad, minden támadás után magától megfordul, és megint nyílegyenesen támad; a bika, amely oly egyenesen támad, mintha sínre állították volna. Mindig ebben reménykedik, de ilyen bika harminc-negyven közül, ha egy akad. A bikaviadorok utazó bikának, oda-vissza bikának hívják az ilyet, carril, mondják, vagyis sínen járó, és azok a bikaviadorok, akik soha nem tanultak meg diflicilis bikán uralkodni, sem azt, hogyan igazítsák ki a bika fogyatékoságait, egyszerűen csak védekeznek az állat összevissza futkosása ellen, és várják azt az egy nyílegyenesen támadó bikát, amellyel majd fényes munkát produkálnak. Ezek azok a bikaviadorok, akik soha nem tanulták meg a bikavívást, akik azzal ugrották át az inasidót, hogy egy fölséges madridi délutánon egyszerűen matadorrá ütötték őket, vagy egy olyan vidéki sorozat után, amikor a bikáik zsinóron jöttek nekik. Művészek, személyiségek, amikor nem eresztik személyiségüket a gatyájukba, de nincs métierjük, és mint-hogy a bátorság alapja az önbizalom, gyakran begyulladnak, egyszerűen mert nem tudják szakszerűen a mesteriségüket. Tem alaptermészetük a gyávaság, különben hogy lettek volna bikaviadorok, de gyávat csinál belőlük az, hogy diff icilis bikákkal kellett kiállniok, mikor sem tudásuk, sem gyakorlatuk, sem tapasztalatuk nem volt abban, hogyan kell bánni velük, és mivel tíz bikából, melyekkel ki kell állniok, lehet, hogy egyetlenegy sem lesz az az ideális jószág, amellyel dolgozni tudnának; munkájuk legtöbbször, ha megnézed őket, unalmas lesz, védekező,

419

gyáva és elkapkodott. Ha azzal az állattal látod őket, amelyet kívánnak maguknak, azt hiheted, csodálatosak, egyedülállóak, bátrak, művészek, és már-már hihetetlen az a nyugalom és közelség, ahogyan a bikával dolgoznak. De ha nap mint nap látod őket, ahogy képtelenek elfogadható előadást produkálni egy csöppet is difiicilis bikával, visszasírod a szakszerűen képzett viadalok régi szép korát, és pokolba kívánod a művészeket és fenoménokat.

Az a baja a modern bikavívás technikájának, hogy túlságosan tökéletes lett. Olyan közel csinálják a bikához, olyan lassan, olyan tökéletesen, a viador oly kevéssé mozog és védekezik, hogy majdnem csak méretre készült

bikával lehet véghezvinni. Ezért rendszeres és állandó művelését csak kétféleképp lehet megvalósítani. Először, olyan hatalmas zsenik képesek rá, mint Joselito és Bel-Monte voltak, akik tudásukkal uralkodtak a bikán, felsőbbrendű reflexeikkel védekeztek, és mindig alkalmazták technikájukat, ha lehetőség adódott: vagy másrészt, ha nincsenek ilyen zsenik, csak úgy lehet megvalósítani, ha megvárjuk a tökéletes bikát, vagy méretre készült bikákat rendelünk. A modern bikaviadorok, talán három kivétellel, vagy kivárlják a bikájukat, hogy megmutassák, mit tudnak, vagy elutasítva a nehézséget jelentő vérvonalakat, méretre szabott bikákat rendelnek.

Emlékszem egy Villar-bikás corridóra l'amplonában, Ig2t-ban; ideális bikák voltak, olyan bátrak, amelyet csak kívánhat az ember, gyorsak, vadak, és mindig támadtak: sohasem vonultak védelembe. Nagyok voltak, de nem olyan szélesek, hogy nehézkesek lettek volna, és jó szarvakkal rendelkeztek. Villar pompás bikákat tenyésztett, de a bikaviadorokat nem ez érdekelte. A Villar-bikában egy kicsit sok volt a jó tulajdonságból. A tenyész-

420

állományt eladták valakinek, aki hozzálátott, hogy ezeket a tulajdonságokat eléggé megnyirbálja ahhoz, hogy a bikaviadorok számára elfogadhatók legyenek a bikái. 1927-ben láttam az ísj eresztést. A bikák mintha Villar-bikák lettek volna, csak kisebbek voltak, kisebb szarval, de még mindig elég bátrak. Egy év múlva még kisebbek lettek, a szarvak tovább rövidültek, de nem voltak már olyan bátrak. Legutóbb még összébb mentek egy kicsikét, a szarvak körülbelül maradtak, és egyáltalán nem voltak már bátrak. Az eredeti ragyogó harcibika-érvonalat kiradírozták, lerontották azzal, hogy fogyatékosra tenyésztették, helyesebben gyengeségre, hogy népszerűvé tegyék a vérvonalat a bikaviadorok körében, s hogy versenyezni próbáljanak a testhez szabott salamancai bikákkal.

Ha bizonyos ideig rendszeresen jársz bikaviadalra, ha már tudod, milyen lehetne; ha már jelent valamit neked, előbb-utóbb kénytelen leszel valamilyen álláspontra helyezkedni ezzel kapcsolatban. Vagy a valódi bikák mellé állsz, a szakképzett bikaviador mellé, és reménykedsz, hogy jó bikaviadorok nőnek majd fel, akik tudni fogják, hogyan kell bánni a bikával, ahogy például Marcial Lallanda tudja, vagy hogy megjelenik egy nagy bikaviador, aki megengedheti magának, hogy főlrúgja a bikaviadal szabályait, ahogy Belmonte csinálta; vagy elfogadod azokat az állapotokat, amelyek manapság a fiestán uralkodnak, ismered a bikaviadorokat, és megérted szempontjait; az életben mindig van a hibákra jó és elfogadható mentség; beleéled magad a bikaviadorok helyzetébe, velük szenvedsz a bajban, amikor megbuknak egy bikával, és várod te is azt a bikát, amelyekre ők várnak. Ha egyszer ezt csinálod, éppolyan bűnös vagy, mint azok, akik a bikaviadalon élőködnek, akik tönkreteszik, és te még bü-

q.2 I

! nösebb vagy, mert te fizetsz azért, hogy segíthess tönkretenni. Jó, jó, de mit csinálj akkor? Fordíts hátat neki? Módodban áll, de ez annyi, mintha kihúznád minden i fogad, mert fáj az egyik. Mindaddig, amíg gyönyörűséget lelsz a fiestában, jogod van eljárni. Tiltakozhatsz, beszélhetsz, meggyőzhetsz másokat arról, hogy milyen hülyék, mindez eléggé reménytelen dolog, ám a tiltakozás szük-

séges és hasznos ott a ringben. De azért valamit mégiscsak tehetsz, mégpedig azt, hogy tudhatod, mi jó, mi rossz, elfogadhatod az újat, de ne hagyd, hogy mércédet mások igazgassák összeviessza. Még ha rosszak is, járhat szerezésen bikaviadalra; de soha ne tapsolj annak, ami nem jó. Mint néző, elismerésedet nyilváníthatod, ha jó és becsületes munkát látsz, vagyis olyat, ami elengedhetetlen, de nem ragyogó. Elismerheted a szakszerű munkát és a tisztességes ölést, ha a bika olyan, hogy képtelenség vele fényes előadást produkálni. A bikaviador nem sokáig marad jobb, mint a közönsége. Ha a közönség komolyság helyett trükköket kíván, hamarosan meg fogja kapni a trükköket.

Ha egy bikaviador becsületesnek indul, komolynak, trükkök és ködösítés nélkül, és az is marad, kell a nézők között; egy olyan csoportnak lenni, amelynek játszhat, amikor megjelenik. Ha ez nagyon úgy hangzik, mint a Szívgyárda programja, hadd valljam be, hogy szilárdan hiszek a különböző nagyságú és súlyú párnák, kenyérdarabok, narancs, zöldségfélék, tetszőleges fajú apró döglött állatok, köztük akár halak, és - szükség esetén - palackok dobálásában, ha ez utóbbival nem a bikaviador koponyáját

#

vesszük célba, továbbá abban, hogy hébe-hóba üszköt kell vetni a bikaringre, amikor már az illedelmes tiltakozásnak nincs semmi hatása.

Nem a kritikusok megvásárolhatósága a spanyol bikaívás első számú közellensége, noha ők, legalábbis idő-

422

legesen, bikaviadort csinálhatnak valakiből a madridi napilapokban kritikáikkal, hanem az, hogy mivel ezek a kritikusok főként abból élnek, amit a matadoroktól kapnak, nézőpontjuk teljes egészében azonos a matadoréval. Madridban nem tudják olyan hízelgően elferdíteni valakinek a ringmunkáját, mint a tartományokból Madridba költözött tudósításokban vagy az összegyűjtött tartományi tudósítói beszámolóiban, mert a közönség egy fontos rétege, amely olvassa a beszámolókat a madridi viadalokról, szintén látta a viadalokat. De a sugalmazásban, az elemzésben, bikáról és bikaviadorokról írt minden kritikájukban mindig a matador szempontjai vezetik őket, azé a matadoré, aki a kardvivőjével borítékot küldött neki, amely száz-kétszáz pezétát tartalmaz bankjegyekben, meg a névjegyet. A kardvivő széthordja ezeket a borítékokat Madrid minden egyes újságjának kritikusához, az összeg pedig a lap vagy a kritikus tekintélye szerint változik. Megkapják a legtisztességesebb és legjobb kritikusok is, és senki sem várja tőlük, hogy a matador vereségét diadallá emeljék, sem azt, hogy beszámolójukat a matador érdekében elferdítsék. Pusztán bók ez a matador részéről. El ne feledd, a becsület földjén vagyunk. De mivel abból élnek, amit a matadortól kapnak, szívük mélyén a matador álláspontját és érdekeit teszik magukévá. Ezt az álláspontot nagyon könnyű megérteni, sőt, elég nyomós érv is szól mellette, mégpedig hogy nem a néző, hanem a matador kockáztatja az életét. Igen ám, de ha a néző nem ragaszkodik a szabályokhoz, nem követeli a színvonalat, nem hadakozik a visszaélések ellen, és nem fizet a viadalokért, nagyon hamar nem lenne profi bikaívás, sem matador.

A fiestán a bika határozza meg, hogy beteg vagy egészséges lesz-e a fiesta. Ha a publikum, az egyéni fizető néző

személyében, jó bikákat követelne meg, olyan bikákat, amelyek elég nagyok ahhoz, hogy a viadal komoly legyen velük, négy és öt esztendő közötti bikákat, melyek elég fejlettek és erősek ahhoz, hogy végigállják a viadal három szakaszát; nem szükségképpen óriásokat, sem nem kövér bikákat, sem nem gigantikus szarvú bikákat, egyszerűen csak egészséges, fejlett állatokat, akkor a tenyésztő kénytelen volna a megfelelő ideig legelőn tartani, mielőtt eladná őket, a bikaviadorok pedig kénytelenek lennének úgy venni őket, ahogy jönnek, és meg kellene tanulniok a velük való bánást. Nyilván lennének rossz viadalok, amíg bizonyos kontár bikaviadorok megbuknának ezekkel a bikákkal, és eltűnnének a süllyesztőben, de a végén egészségesebb lenne a fiesta. A fiesta fő alkotóeleme a bika, és épp a bikát akarják állandóan elszabotálni a nagy fizetésű bikaviadorok azzal, hogy egyre kisebbre és kisebb szarvtzra tenyésztetik, meg azzal, hogy olyan fiatalon viszik ringbe, amilyen fiatalon csak lehet. Csak a nagymenő bikaviadorok tudnak feltételeket szabni. A nagy bikákat, amelyeket a sztárok visszautasítanak, a sikertelen vagy inaskodó bikaviadoroknak el kell fogadniok. Ennek tulajdonítható, hogy a matadorok halálozási arányszáma állandóan növekszik. A szerény tehetségűek, a kezdők, s akik mint művészek megbuktak : rendszerint ezek hálnak meg. Meghalnak, mert megkísérlik, és a közönség megköveteli, hogy megkíséreljék a viadalt az ilyen bikákkal, és azt a technikát alkalmazzák velük, amit a vezető bikaviadorok alkalmaznak. De hát rákényszerülnek erre a technikára, ha élni akarnak, meg azokra a bikákra, melyeket a listavezetők visszautasítanak, vagyis amelyeket soha fel sem ajánlottak nekik, mert halálbiztosan visszautasították volna azzal, hogy nagyon veszélyesek, és lehetetlen velük fényes előadást produkálni. Ennek tulaj-

424

donítható, hogy a legtöbbet ígérő novillerók nagy részét folyton felöklelik és tönkreteszik, de azért ebből is kijöhet a végén néhány nagy bikaviador, ha a megfelelő inasidőt kiszolgálják, és az inasnak szerencséje van. Egy fiatal bikaviador, aki egyéves borjakon tanulta meg a bikavívást, akire évek során gondosan vigyáztak, akit csak fiatal bikával eresztettek össze, nagy bikákkal végképp megbukhat. Nagy különbség céltáblára löni, vagy veszélyes vadra löni, vagy olyan ellenségre, aki visszalő az emberre. De az az inas, aki borjakon tanulta a bikavívást, elsajátított egy jó, tiszta stílust, és aztán nekilát, hogy tökéletesítse a technikáját, és megtanulja megismerni a bikát, azzal, hogy megjárja a poklokat a hatalmas, sokszor fogyatékos, fölöttébb veszélyes bikákkal szemben, amelyeket a novilladákon kap, hacsak nem élvezzi a madridi ring impresszáriójának támogatását, eszményi képzést fog kapni a viadorságra, feltéve, hogy lelkesedését és bátorságát ki nem ökleli belőle valamelyik bika.

Manuel Mejías Bienvenida, egy kikopott bikaviador, aki három fiát egyévesekkel tanította bikaviadalra, olyan ügyes, tökéletesen lekerekített, miniatűr viadorokat csinált belőlük, hogy a két idősebb fiú, mint csodagyerek, bár csak borjúkkal dolgoztak, telecsődítette Mexico Gity, Dél-Franciaország és Dél-Amerika bikaringjeit, Spanyolországban a gyermekviadalokat ugyanis tiltja a törvény; majd legidősebb fiát, Manolót, tizenhat éves korában mint teljes jogú matadort indította el a pályán, vagyis inkább beleugratta a kétévesekkel dolgozó gyerekviadort

a tényleges matadorságba, mintsem kitegye annak a pokoljárásnak, ami a novilleróra vár. ITgy gondolta az öreg, és igaza volt, hogy a gyerekek nem kell majd szembenéznie sem olyan nagy, sem olyan veszélyes bikákkal, ha rögtön tényleges matadorként s nem novilleróként kezdi ;

425

hogy mint tényleges matador több pénzt fog keresni, és hogy ha szenvedélyét és bátorságát talán ki is veszi belőle az, hogy fejlett bikákkal fog dolgozni, még mindig jobb, ha addig, amíg bírja, olyan magas bért kap, amelyet csak kaphat.

A fiú első éve kész bukás volt. Az átmenet a fejletlen bikákról a fejlettekre ; a gyorsaság és a roham másfélesége ; a felelősség; röviden, hogy életében megjelent az állandó halálveszély, cafatokra tépte stílusát és fiús eleganciáját. Nagyon is észrevehetően oldott meg problémákat, és nagyon is megilletődött a felelősségtől ahhoz, hogy jó délutánt hozzon össze a bikákkal. De a második esztendőben, háta mögött a bikavívásban szerzett egészségesen okos iskolázottsággal, olyan tréninggel, melyet négyéves korában kezdett, a bikavívás minden suertéjének tökéletes ismeretében és a végrehajtás gyakorlatának birtokában megoldotta a fejlett bikák problémáját, és három egymást követő alkalommal diadalmaskodott a madridi ringben, és diadalmaskodott mindenféle tenyésztésű, nagyságú és korú bikával a tartományokban, ahova csak ment. Nem árult el félelmet a bika mérete miatt, megtanulta kijavítani fogyatékoságaikat, és megtanult uralkodni rajtuk; olyan munkát végzett a legnagyobb fajtájú bikákkal, amilyenre a dekadens bikaviadorok listavezetői csak akkor voltak képesek, de még csak a megkísérlésére is, ha a bikáik méretben, erőben, korban és szarvhosszúságban elég szerények voltak. Egyetlen dologra nem vállalkozott : hogy szakszerűen öljön, de minden mást jól csinált. Ő volt az Ig30-as esztendő nagy hangon reklámozott megváltója, de valami még hiányzott a helyes ítéletalkotáshoz: az első súlyos, szarv ütötte seb. Előbb vagy utóbb minden matadort felöklel a bika, veszélyesen, fájdalmasan, már-már végzetesen, és amíg a matador át nem esik

426

pályája során az első súlyos sérülésen, senki sem tudja megmondani, mit fog érni hosszú távon. Mert nem számít, ha bátorságán nem esik csorba, akkor is megjósolhatatlan, milyen hatással lesz a reflexeire. Az ember lehet olyan bátor, mint maga a bika, hogy bármely veszéllyel farkasszemet nézzen, de az is megtörténhet, hogy idegei miatt képtelen lesz majd hidegen szembenézni a veszéllyel. Ha a bikaviador nem tud nyugodt maradni, és nem tudja félretolni a veszélyt, és amint a viadal megkezdődött, nem tudja már többé nyugodtan, természetesen figyelni a bika közeledését, akkor bikaviadori sikereinek vége. Idegbajos bikavívásnál nincs szomorúbb látvány. A nézőknek nem kell. Azért fizetnek, hogy a bika tragédiáját lássák; nem az emberét. Joselito csak három súlyos ökleltetést szenvedett, és megölt ezeröttszázötvenhét bikát, de a negyedik ökleltetésébe belehalt. Belmonte minden szezonban megsebesült jó néhányszor, de bátorságára, reflexeire ez nem volt hatással, sem a bikavívás iránti szenvedélyére. Remélem, hogy ezt a Bienvenida gyereket nem fogja soha bika felöklelni, de ha mégis megtörténne, mire ez a könyv megjelenik, és mégis marad, aki volt,

akkor itt az ideje, hogy Joselito örökségéről beszélhessünk. Én nem hiszem, hogy valaha is Joselito örökébe léphetne. Akármilyen befejezett a stílusa, akármilyen ügyes mindenben, az ölést kivéve, szóval akárhogy nézem, én színjátékot szimatolok. Munkája javarészből trükkös, sokkal finomabban trükkös, mint az eddigieké, és igazán rémtrükkös látványosság; látszólag csupa derű és vidámság. De én bizony igen félek, hogy az első nagy seb elveszi a vidámságát, és a trükkök még szembetűnőbbek lesznek. Bienvenida, a papa, első sebesülése után éppolyan csúnyán kipukkadt, mint ahogy Nirío de la Palma, de talán a bikaviadorok tenyésztésével is az a helyzet, mint a

427

bikáéval, a bátorság az anyai örökség, a típus az apai. Elég barátságtalan dolog megjósolni, hogy valakiből majd kivész a bátorság, de amikor legutóbb láttam, a fennen reklámozott Bienvenida-mosoly igen erőltetett volt, és csak annyit mondhatok, hogy nem hiszek én ebben a

különleges megváltóban.

A bikavívás helyi feltámasztója Ig30-ban Bienvenida volt, de Ig"i-ben már támadt egy új: Domingo López Ortega. Barcelonában, ahol a legtöbb pénz ment a bemutatkozására, azt írták róla a kritikusok, hogy Ortega ott kezdte, ahol Belmonte abbahagyta; hogy összeolvastotta azt, ami a legjobb Belmontében, azzal, ami a legjobb Joselitóban, és hogy a bikavívás egész történetében nincs még egy eset az Ortegáéhoz fogható, sem olyan ember, akiben így együtt lenne a művész, az úr és az ölő. Ortega nem olyan lenyűgöző, mint ahogyan a róla szóló dicsőítő énekek mondják. Harminékét éves, és jó néhány

i éve áll ki viadalokra Kasztília városkaiban, főként Toledo környékén. A Toledo és Aranjuez közötti száraz tartományból származik, egy alig ötszáz lakosú városkából, Boroxból, és a beceneve: boroxi prosztó. Ig70 őszén ki-

! fogott egy jó délutánt egy másodrendű madridi ringben, a Tetuán de las Victoriasban, ezt akkoriban a Dominguinak nevezett Domingo González igazgatta, a hajdani matador. Dominguin Barcelonába vitte, ahol a szezon után kibérelte a ringet Ortega meg egy mexikói viador, Cornicerito de México bemutató viadalára. Fiatalkákkal álltak ki, mindkettőjüknek jól jött ki a lépés, és sorozatban háromszor táblás házat csináltak a barcelónai

5

< ringben. A téli hónapok alatt Dominguin ügyeskedése m meg a gondos sajtókampány és melldöngetés révén az

Y

Ig31-es év szezonnyitásán Ortegát tényleges matadorrá ütötték Barcelonában. Én rögtön a forradalom után ér-

428

keztem Spanyolországba, és Ortega akkor a politikával egyenrangú kávéházi téma volt. Madridban még nem állt ki viadalra, de az esti újságok naponta hírt adtak tartományi diadalairól. Dominguin sok pénzt költött a népszerűsítésére, és Ortega naponta fület és farkat vágott az esti lapok hasábjain. 1\Zadridhoz legközelebb Toledóban állt ki viadalra, és találkoztam olyan jó aficionadókkal, alúk látták, és egyáltalán nem értettek egyet a rangsorolásával. Abban mindannyian egyetértettek, hogy bizonyos részleteket kiválóan csinál, de a legintelligensebb

aficionadók azt mondták, őket nem győzte meg Ortega munkája. Május 30-án Sidney Franklinnel, aki éppen akkor érkezett l\Zadridba egy mexikói turné után, ki-mentünk Aranjuezbe, hogy megnézzük a nagy fenomént. Dögletes volt. Marcial Lalanda hülyét csinált belőle, meg Vicente Barrera is.

Azon a napon Ortega tehetségének és hidegvérének adta tanújelét a köpeny lassú és jó mozgásában, alacsonyra is tartotta, az esetben, ha a bika engedelmeskedt. Arra is képességet mutatott, hogy elvágja a bika természetes útvonalát, és egy kétkezes fordulattal megpörgesse a mulétával, ami nagyon hatásos a megtorlásban, és jó félkezes fordulatot csinált a jobbjaival. A karddal gyorsan és trükkösen ölt, nagy stílusban szobrászkodott magával, és váltotta be az ígéretét, hogy letaglózó arroganciával készíti elő az ölést, amikor ténylegesen megtette kisdud útját befelé. Ezenkívül még annyit tudtunk meg róla, hogy tudatlan, esetlen, beképzelt, pózol, és hogy a bal kezét nem tudja használni. Tisztán látszott, hogy olvassa a sajtópropagandáját, és el is hiszi.

Külső megjelenését illetően neki volt a legrútabb arca, amit majomketrecen kívül láthat az ember, meg volt neki még egy jó kiérett, bár az ízületekben kissé vastag alakja,

429

meg egy népszerű színész pökhendiségével is rendelkezett. Sidney, aki tudta, hogy képes volna sokkal jobb viadalt összehozni, egész úton hazafelé szidalmazta Ortegát a kocsiban. Én elfogulatlanul akartam megítélni, mert tudtam, hogy egyetlen előadás alapján nem lehet bika- viadort rangsorolni, és felsoroltam jó tulajdonságait meg hibáit is, és nem skatulyáztam be rögtön.

Aznap este, mire a szállodába értünk, már kinn voltak az újságok, és Ortega újabb nagy diadaláról számoltak be. Valójában lehurrogták és kifütyülték az utolsó bikánál, de a Heraldo de Madrid-ban azt olvastuk, hogy a nagy diadal után levágta a bika fülét és farkát, és a tömeg válon vitte ki a ringből.

Legközelebb Madridban láttam tényleges matadorként való formális bemutatkozásán. Szakasztott ugyanolyan volt, mint Aranjuezben, csak nem sikerült neki a trükk a gyors öléssel. Másodszorra megint Madridban állt viadalra, és semmi olyat nem adott, ami igazolná a nagy hűhót körülötte, ráadásul mutatkozni kezdtek rajta a gyáulás jelei. Pamplonában olyan rossz volt, mint a hasesikarás. Huszonháromezer pezetát kapott a viadalért, és azonkívül, hogy buta, közönséges és szemét volt, semmit sem mutatott érte.

Juanito Q, uintana, aki az egyik legjobb aficionado északon, írt nekem Madridba Ortegáról, hogy mennyire örültek, mert megszerezhették Pamplonának, és azt is, hogy milyen árat kér érte a menedzser. Nagyon odavolt érte, hogy megnézhesse, és az én beszámolóim a madridi és környékbéli halvány produkcióiról csak pillanatokra vették el a kedvét. Bár miután egyszer megnéztük, nagyon kiábrándult, és amikor már háromszor láttuk, Juanito a nevét sem akarta hallani többé.

Láttam még néhányszor a nyár folyamán, és a maga

430

módja szerint is csak egyszer volt jó. Ez Toledóban volt, bárányszelíd bikákkal, amelyek olyan kicsinyek és olyan jámborak voltak, hogy egyszerűen nem lehet számításba venni, akármit csinált is velük. Ortegában az a legjobb,

amikor éppen jbb, hogy szinte nem is mozog, és hogy ünnepélyessége már-már tüneményes. Legjobban azt a kétkezes fordulatot csinálja, amelyet arra szán, hogy elvágja vele a bika útját és megpörgesse, de mivel ezt csinálja a legjobban, minden bikával újra meg újra megcsinálja, akár ez a megtorlás a bikának, akár nem, ennek következtében a bika minden másra alkalmatlanná válik a kezében. Nagyon jól csinál egy jobbkezes fordulatot a muletával, amikor bed81 a bika felé, de nem kapcsolja össze más fordulatokkal, és bal kézzel képtelen meggyőző fordulatokat csinálni. Nagyon jó a szarvak előtti pörgésben, hülyeség persze, és mestere minden otrombaságnak, melyet a veszélyes manőverek helyett csinálnak a bikavívásban, amikor a viador tudja, hogy a közönség elég ostoba ahhoz, hogy bevegje. Kellőképp bátor, erős és egészséges, és barátaim, akiket becsülök, azt mondják, tényleg nagyon jó volt Valenciában, és ha fiatalabb volna és nem ilyen beképzelt, kétséggkívül kiváló matador vált volna belőle, hátha még a bal kezét is tudná használni; akárcsak Robert Fitzsimmons, még a kor minden korlátján is átléphetne, és mégis kiváló matador lehetne, de mint megváltó, nulla. Ha nem kapott volna sok ezer kolumna fizetett népszerűsítést, nem szántam volna rá ennyi teret; de némelyik cikkecske olyan ügyes, hogy ha Spanyolországtól távol, csak az újságokon át figyelem a viadalokat, talán még komolyan is veszem.

Egy bikaviador örökölte Joselito klasszsisát, és örökségét elvette tőle a nemi baj. Egy másik behalt a bikaviadorok másik foglalkozási ártalmába, egy harmadik yáva lett

431

az első, szarv okozta sebesülés után, mely azért jött talán, hogy merészségét próbára tegye. A két új megváltó közül Ortega nem győzött meg, de Bienvenida sem, bár Bienvidának sok szerencsét kívánok. Ő derekasan nevelt, nem beképzelt, rendes gyerek, és éppen most kemény megpróbáltatásokon megy át.

Öreg hölgy: Maga folyton sok szerencsét kíván az embereknek, miközben a hibáikat hánytorgatja, és én úgy látom, maga nagyon alattomosan bírálja meg őket. Hogy van az, fiatalember, hogy maga annyi sokat beszél és annyit ír ezekről a bikaviadalokról, és mégsem lett magából bikaviador? NIért nem választotta ezt a szakmát, ha már annyira szereti, és úgy gondolja, annyi mindent tud róla ?

Asszonyozn, próbálkoztam vele, és pedig a legkönnyebb részével, de sikertelenül. Öreg vagyok hozzá, nehézkes és suta. Termetem sem a legalkalnrasabb hozzá, merthogy éppen ott vagyok vastag, ahol légiesnek kellene lennern, és a ringben aligha tudnék mást csinálni, mint hogy cél-táblaként, öklelőbábuként álljak ki a bikák elé.

Öreg hölgy: Nem kapott tőlük szörnyű sebeket? Hogy van az, hogy még mindig él?

Asszonyom, a szarvuk hegye vagy be volt burkolva, vagy le volt tompítva, különben kibelegtek volna, mint az érett tököt.

Öreg hölgy: Szóval maga burkolt szarvú bikákkal küzdött. Ezt nem vártam volna magától.

Hogy küzdöttem volna, ez túlzás, asszonyorn. Nem én küzdöttem velük, ők taszigáltak engem. Össze-vissza.

Öreg iaölgy ű Meztelen szarvú bikákkal nincs is tapasztalata? Gyászos sebeket sem kapott tőlük?

Voltam ringben ilyen bikákkal, és nem kaptam sebet, csak jó sok zúzódást, mert amikor már leküzdöttem volna

sutaságomat, fölbuktam, egyenesen rá a bika orrára, és belekapaszzkodtam a szarvába, mint ahogy az az alak csimpaszodik azon a régi képen az Idők Sziklájába, és legalább olyan forró szenvedéllyel. A nézősereg óriási derűjére.

Öreg hölgy: És mit csinál ilyenkor a bika?

Ha van elég ereje hozzá, jó messzire eldob. Ha nem ez történik, jó darabon lovagolok a fején, ő meg egész úton öklelőzik, amíg a többi amatőr megállítja a farkánál fogva.

Öreg hölgy: Tanúi is voltak ennek a mutatványnak, amiről beszél? Vagy csak mint afféle író, kitalálja ezt is?

Tanúk ezerszám voltak, bár azóta sokan meghalhattak közülük rekeszizom- vagy egyéb belső sérülésben, amit az illetlen nevetéstől kaptak.

Öreg hölgy : Ezért vetette el a bikavívást, mint szakmát ?

Erre a döntésre a testi alkalmatlanságomon való eltűnődés vezetett, barátaim örömmel vett jó tanácsa, továbbá az a tény, hogy amilyen mértékben öregszem, olyan mértékben lesz egyre nehezebb derűsen a ringbe lépnem, hacsak nem iszom előtte három-négy abszintot, ami ugyan lángra lobbantja bátorságomat, ám kissé megzavarja reflexeimet.

Öreg höl : Akkor hát érthetem úgy, hogy mint amatőr is búcsút vett a ringtől?

Asszonyom, visszavonhatatlan döntés nincsen, de ahogy közeleg az életkor, úgy érzem, egyre inkább a betűvetés gyakorlatának kell szentelnem magam. Kémeim jelentették, hogy Mr. William Faulkner pompás életműve meggyőzte a kiadókat, és manapság inkább kiadnak mindent, mint hogy megpróbálják rávenni az embert, húzza ki munkáiból a legjobb részeket, úgyhogy előreláthatólag megírom majd ifjúságom azon napjainak

történetét, melyeket a föld legpontpásabb bordélyházai-ban töltöttem a létező legfényesebb társaságban. Ennek a témának a megírását öregkoromra tartogatom, amikor a távolság már hozzásegít, hogy hűvös vizsgálatnak vessem alá.

17reg hölgy ű Ez a 1\Ir. Faulknerjól ír az ilyen hely-ekről?

Tüneményesen, asszonyom. 1\Zr. Faulkner csodálatra méltóan ír róluk. Mindazon írók közül, akiket sok év óta olvasok, Mr. Faulkner ír róluk a legjobban.

11reg hölgy ű Meg kell vásárolnom a műveit.

Faulknerrel nem jár rosszul, asszonyon'I. Faulkner termékeny is. Mire megrendeli a műveit, már kinn van az új is.

Üreg hölgy: Nem lehet annyi sok könyve, ha valóban olyanok, ahogy maga mondja.

Asszonyom, a számból vette ki a szót.

A bikavívásban a köpeny eredetileg védelmül szolgált a veszélyes állattal szemben. Később, amikor a fiestát már szabályokhoz kötötték, arra szolgált, hogy megfuttassák vele a bikát, amikor a ringbe lép, hogy elesalják vele a lezuhant picadortól, hogy a soron következő picador elé állítsák vele, akinek fogadnia kell a támadását, hogy a banderillákhoz helyzetbe állítsák vele, hogy helyzetbe állítsák vele a matador számára, és hogy elvonják vele a figyelmét, amikor valamelyik bikaviador válságos helyzetbe került. Azelőtt a bikaviadal célja és csúcspontja a végső kardszúrás volt, az igazság pillanata, és a köpenyt csak tartozéknak tekintették, a bika megfuttatására használták, és hogy segítsék vele annak a pillanatnak az előkészítését.

A modern bikavívásban a köpeny egyre fontosabbá vált, használata egyre veszélyesebbé, és az eredeti igazság pillanata, vagyis a valóságé, az ölés, csakugyan nagyon trükkös valami lett. A matadorok megállapított sorrendben felváltva felelősek azért, hogy a bikát elvigyék a picadortól és a hátasától, és megvédjenek lovat, embert a bikától a támadás után. Az a cselekvéssor, amelyben a bikát elviszik az embertől, lótól, ki a ringbe, és elképzelés szerinti helyzetbe állítják a soron következő picador megtámadásához, az elvezetés vagy quite. A matadorok rajvonalon állnak a ló és lovas balján, és az, aki elviszi a bikát a lezuhant embertől és lótól, miután a quite megtörtént, a sor végére áll vissza. A quite, kiejtése: kíte, manapság már nem pusztán védelmi akció a picador érdekében, amelyet a lehető leggyorsabban, legmerészebben és legkecsesebben kell végrehajtani, hanem kötelező gyakor-

435

lat, melyben a matador, miután elvitte a bikát, szabadon választott stílusban, rendszerint verónica-sorral, legalább négyszer megforgatja a bikát, olyan közel, olyan lassan és olyan veszélyesen, ahogy csak tudja. A bikaviadort manapság sokkal inkább azon az alapon ítélik meg és fizetik, hogy milyen nyugodtan, lassan és közel fordítja meg a bikát a köpennyel, mint hogy milyen képességeket árul el a karddal. A köpenymunka és a muletával végzett munka stílusa iránti felfokozott igényt és követelményt Juan Belmonte találta ki, vagyis vitte tökélyre; az a kíváncsi és követelmény, hogy minden egyes matador megforgassa a bikát, és kerek előadást nyújtson a köpennyel a quiteben, továbbá az az elv, hogy megbocsátható az elégtelenség az ölésben, ha a matador művésze a köpenynek és a muletának: ez a két újdonság teszi a modern bikavívást.

A helyzet az, hogy ez a modern quite majdnem annyira az igazság pillanata, mint hajdan az ölés volt. A veszély nagyon is valóságos, és a veszély nagyon is az emberen múlik, az ember választásától függ, és teljesen nyilvánvaló; a veszély tettetésére szolgáló legrafináltabb trükk is tisztán kitűnik a modern quitében, melyben a matadorok egymást mülják felül ötletekkel; a modern quitében látható, mennyire tiszta vonalakkal, milyen lassan, milyen közel vezetik el csípőjük mellett a bika szarvait, szüntelen uralmuk alatt tartva a bikát, rohamának sebességét a csuklójukkal irányított köpeny lebbentésével fékezve, míg a bika forró tömege ott zúg el az ember mellett, aki nyugodtan néz lefelé, oda, ahol a szarvak már-már érintik, és nemegyszer érintik is a combját, miközben a bika lapockája a mellét súrolja, és nem tesz egyetlen mozdulatot önmaga védelmére az állattal szemben, és nincs eszköze sem az önvédelemre a szarvakban elhaladó

436

halál ellen, csupán karjának lassú mozgása és a távolság helyes megítélése; egyszóval mindezek a fordulatok valóban pompásabbak a régi idők köpenymunkájánál, és igen nagy bennük az érzelmi feszültség. Ehhez olyan állat kell, amellyel ezt meg lehet csinálni, annyira fokozni a szarv közelségét, hogy már ténylegesen érinti az embert; ezért imádkoznak a bikaviadorok egyenesen támadó bikáért; és ez a modern köpenymunka, ez a fonségesen szép, ez a fonségesen veszélyes, ez a fonségesen hetyke, ez tartotta meg a bikaviadalt népszerűségében, sőt fokozódó virágzásban egy olyan időszakon át, amikor minden lehanyaglott, és az igazság egyetlen valóságos pillanata a köpeny volt. Torear a köpennyel manapság olyan, mint soha, és a jó matadorok átvették Belmonte találmányát, azt, hogy egészen közel kell dolgozni a bika hatókörzetéhez, a köpenyt mélyen kell tartani, és csak a kart szabad használni, és mégjobban csinálják, mint ahogy Belmonte csinálta, jobban, mint Belmonte, ha kézhez álló bikát kapnak. A köpeny használatát illetően nincs dekadencia a bikavívásban. Nincs újjáéledés sem, de a módszer állandóan finomodik, állhatatosan tökéletesedik.

Bár sokféle módja van a köpeny használatának, a gaonera, a mariposa, a farol, vagy a régiek, a cambios de rodillas, a galleos, serpentinas, nem fogom itt leírni valamennyit, ahogyan leírtam a verónicát, mert a szavakkal való leírás nem segít az azonosításban, ha nem látod őket meg a fényképüket. A fényképezés olyan fokra jutott, hogy ostobaság lenne azzal próbálkozni, hogy szavakkal írjunk le valamit, ami képen tüstént megérthető és jól tanulmányozható. De minden köpenymunka próbaköve a verónica. Abban nyilvánul meg legvégletesebben a veszély, a szépség és a vonarak tisztasága. A verónicában teljes hosszában elhalad a bika az ember mellett, és a

437

bikavívás legnagyobb erénye azokban a manőverekben van, amelyekben a bika támadás közben elhalad az ember mellett. Majdnem minden más fordulat a köpennyel ugyanannak az elvnek a látványos változata, vagy ha nem, akkor többé-kevésbé merő trükk. Az egyetlen kivétel ez alól a quitében használt mariposa, vagyis a pillangó, és ezt Marcial Lalanda fedezte fel. Ebben, a fénykép világosan mutatja, a muleta elve érvényesül

inkább, mint a köpeny. Akkor van értéke, ha lassan csinálják, és ha a köpeny szárnya, mely megfelel a pillangó szárnyának, csalogatóan mozdul, amikor visszafelé lebben a bikától, nem pedig kapkodva ráng, ahogy az ember egyik oldaláról a másikra siklik. Amikor szakszerűen csinálják, akkor a köpeny szárnyának minden egyes hátra-lebbenése olyan, mint egy pase natural a muletával, és olyan veszélyes is. Marcial Lalandán kívül senkit sem láttam, aki jól csinálta volna. Az utáncók, főként az acélgerincű, citerázó lábú, sasorrú valenciai Vicente Barrera, úgy csinálják a mariposát, mintha elektromos készülék rántaná el a köpenyt a bika orra alól. Jó okuk van rá, hogy nem csinálják lassan. Ha valaki lassan csinálja, halálos veszélyben van.

A quitét eredetileg largas beiktatásával csinálták. Ebben a köpenyt teljesen szétfeszítik, és egyik felét nyújtják a bikának, amely megy a kifeszített köpeny után, majd a matador egy hirtelen mozdulattal megpörgeti önmaga körül a bikát, és leszögezi egy helybe, majd vállára veti a köpenyt, és elsétál. Ezt nagyon elegánsan kell csinálni. Sok változata lehetséges. Lehet largast csinálni úgy, hogy az ember térdel, a köpeny meg úgy lebben föl a levegőben, mint a támadó kígyó, és ilyenkor az úgynevezett serpentínast valószínűleg a matador, vagy egyéb fantazmagóriát, amit Rafael El Gallo csinált nagyon jól.

438

De minden largasban az volt az elv, hogy a bika a köpeny laza hosszára ment, majd megpördült önmaga körül és megtorpant, amikor az ember, aki a köpeny egyik végét fogta, a másik végét lebbentette meg az orra előtt. Előnye az, hogy nem olyan meredek szögben pördíti meg a bikát, mint a kétkezes fordulat a köpennyel, így az állat jobb kondícióban marad az utolsó harmad támadásaihoz.

A köpenymunka mai mértéke, még ha csak a matador csinálja is, kellőleg romboló hatással van a bikára. Ha a bikaviadal célja az marad, ami eredetileg volt, mármint hogy a bika megfelelő kondícióban kerüljön ölésre, akkor indokolatlan a kétkezes köpenymunka mai mennyisége, ámde minthogy a bikaviadal úgy fejlődött vagy hanyatlott, hogy az ölés maga csak a viadal egyharmada, semmiképp sem az egésznek a célja, és a köpenymunka és a muletmunka nagyjából a kétharmada, a bikaviador típusa is megváltozott. Ritkán, végtelenül ritkán kerül elő olyan matador, aki nagy ölő s egyben nagy művész is a köpennyel vagy a muletával. Léppoly ritkán, ahogy egy nagy öklöző, aki egyben elsőrangú festő is. Művésznek lenni a köpennyel, úgy használni, ahogy kell, az esztétikai érzéket kíván, ami csak hátrányára lehet a nagy ölőnek. A nagy ölő szívesen öl. Kivételesen bátor, és képes két világosan megkülönböztethető műveletet végrehajtani a két kezével egyszerre, sokkal bonyolultabbat, mint hogy egyik kezettel ütögeted a fejed, a másik kezettel a hasadat simogatod; primitív és mindenekfölött álló becsületérzéssel rendelkezik mert sok trükkös módja van a bikaölésnek, s mind azért, hogy ne kelljen szemből bemenni; mindenekelőtt azonban szeret ölni. A legtöbb művész-bikaviador számára az ölés, kezdve Rafael El Gallón, és folytatva Ghicuelón át lefelé, már-már sajnálatos szükségszerűség. Nem matadorok ezek, hanem tore-

439

rók, végtelenül kifinomult és érzékeny muleta- és köpeny-

kezelők. Nem szeretnek ölni, félnek ölni, és százból kileneven esetben rosszul ölnek. Amit ők hoztak, azzal nagyot nyert a bikavívás, és az egyik nagy művész, Juan Belmonte, elég jól megtanult ölni. Bár sohasem volt nagy ölő, volt benne a természetes ölőből annyi, hogy fejlesztesse, és olyan hatalmas büszkeség, hogy amit csinál, tökéletesen csinálja meg, és miután jó darabig elég sok hibája volt, végül elfogadható és megbízható ölő vált belőle. De Belmontében valahogy mindig ott lappangott a farkas, míg a többi azóta feljött esztétában még az árnyéka se lappang soha egy fia farkasnak sem, s mivel nem tudnak becsülettel ölni, mert ha kötelezővé tennék számukra, hogy úgy ölhetnek csak bikát, ahogy a bikát meg kell ölni a ringben, a bikaviadalnak még a környékéről is kiséprűznék őket, így hát a közönség rászokott arra, hogy azt várja és azt akarja, amit a köpennyel és a mulatóval maximálisan nyújtani tudnak, tekintet nélkül arra, alkalmas-e ez végül is a bika végső előkészítésére az öléshez, és a bikavívás felépítése eszerint változott meg.

Asszonyom, nem untatja önt ez a sok irkálmány a bikaviadalokról?

reg hölgy: Nem. uram, nem mondhatnám, de ennyi elég egy alkalomra.

Értem. A technika magyarázata nehézkes olvasmány. Olyan ez, mint a mechanikai játékokhoz mellékelte egyszerű használati utasítás, és éppoly nélkülözhetetlen is.

reg hölgy ű Nem mondhatnám, hogy ennyire rossz a könyve.

Köszönöm. Ez felbátorít, de nem tehetnék valamit lanyhuló érdeklődésének felesigázására?

440

Öreg hölgy: Nem lanyhul. Arról van csak szó, hogy néha'belefáradok.

. Akkor valami kedvére valót?

Öreg höl,ty: Már adott kedvemre valót.

Köszönöm, asszonyom, de én ezúttal az írás vagy a társalgás irányára gondolok.

Öreg hölgy: Hát jól van, uram, akkor talán meséljen el egy történetet, ha már ilyen korán abbahagytuk máma. Miről szóljon, asszonyom?

Öreg hölgy : Amiről óhajtja, uram, ámbár nem szeretnék még egyet a halottakról. Kicsit belefáradtam a halottakba.

Úgy ám, asszonyom, de hát a halottak is bizony-ára belefáradtak.

reg hölgy: Nem jobban, mint én abba, hogy folyton róluhallok, és én egyelőre még hangot tudok adni kívánságaimnak. Ismer valami afféle történetet, amilyeneket Mr. Faulkner ír?

Néhányat, asszonyom, de mivel rosszul mondanám el, talán nem is tetszene önnek.

llreg höl,ty: Akkor ne rosszul mondja el.

El fogok mondani néhányat, aztán majd meglátjuk, hátha röviden és mégsem siváran tudom összehozni őket.

Miféle történetet kívánna elsőnek?

reg hölgy : Tud-e igazi történetet azokról a szerencsétlenekről ?

Párat, de általában hiányzik beldük a dráma, mint minden abnormális történetből, mert hogy a normálisban mi fog történni, azt senki meg nem mondhatja, míg az

abnormális jobbadán egy kaptafára készül.

Öreg hölty : Nehogy azt higgye, hogy elvette tőle a kedvem. Ezekről a szerenesétlenekről nemrégiben olvastam, és mondhatom, nagyon érdekel a sorsuk.

Hát jó, szolgállok egy nagyon röviddel, ami azért jól megírva még eléggé tragikus is lenne, csak hogy én nem megírni próbálok, hanem gyorsan elmondani. Az Angol-Amerikai Sajtószövetségben ebédeltem, és az az ember, aki elmesélte ezt a történetet, mellettem ült. Nyomorúságos hírlapíró volt, egy bolond, nekem barátom, lotyogó és unalmas társaság, és jövedelméhez képest túlságosan drága szállodában lakott. 4ég állásban volt, mert a körülmények, melyek később meggyőzően igazolták, milyen nyomorúságos hírlapíró, akkor még nem álltak fönn. Az ebédnél elmesélte, hogy előző éjszaka igen rosszul aludt, mert a hotelban, a szomszéd szobában, egész éjjel folyt a ramazuri. Két óra körül valaki kopogott az ajtaján, és könyörgött, hogy engedje be. A hírlapíró ajtót nyitott, és egy fekete hajú, húsz év körüli fiatalember lépett a szobájába pizsamában, újnak látszó háziköntösben és sírva. Az első pillanatokban nagyon is feldúlt volt ahhoz, hogy értelmes szavát lehessen venni, de a hírlapíróra olyan benyomást tett, mintha épp csak hajszál híján úszott volna meg valami szörnyízséget. Valami olyasmi derült ki, hogy a fiatalember a barátjával az aznapi átkelő vonaton érkezett Párizsba. A barátját, aki valamivel idősebb volt nála, csak most frissiben ismerte meg, de tüstént pompásan összebarátkoztak, és ő elfogadta a meghívását, hogy mint vendége, vele utazzon. Barátjának volt pénze döggivel, neki semmi, és barátságuk ma éjszakáig pompás és csodaszép volt. Most pedig egy világ omlott össze benne. Nincs egy vasa sem, Európát sem fogja megismerni - ennél a pontnál megint felzokogott -, de a világon semmi rá nem veheti őt arra, hogy abba a szobába még egyszer betegye a lábát. Ez szilárd elhatározása. Inkább végez magával. Ez fix. Ekkor újra kopogtak az ajtón, és a barátja, aki szintén jól ápolt,

442

pompás külsejű amerikai ifjú volt, és ugyanolyan új és drágának tetsző háziköntöst viselt, lépett a szobába. A hírlapírónak arra a kérdésére; hogy mi ez a cirkusz, azt válaszolta, hogy semmi; barátját kiborította az utazás. Itt az első számú barát megint sírva fakadt, és azt mondta, nincs az a hatalom, ami őt még egyszer abba a szobába bekényszeríthetné. Inkább végez magával, mondta. Ez fix. Ámde az idősebb barát nagyon megértő és megnyugtató érvelésére végül mégis visszament, miután még a hírlapíró is ellátta őket fejenként egy szódás brandyvel és azzal a tanáccsal, hogy hagyják az egészséget, és menjenek aludni. A hírlapíró nem tudta, mi ez az egész, mesélte, de gondolta, hogy valami kis buzi dolog, ám mindenestre maga is aludni tért, és legközelebb arra ébredt, mintha a szomszéd szobában verekednének, és valaki azt mondta: "Nem tudtam, hogy ez ilyen. Én nem tudtam, hogy ez ilyen! Nem akarom! Nem akarom!", és ez után következett valami, amit a hírlapíró kétségbeesett sikolyként jellemezett. Öklével megdöngette a falat, a láрма megszokadt, de hallotta, hogy az egyik barát zokog. Meg volt győződve róla, hogy ugyanaz, aki nála is zokogott.

- Ne segítsek? - kérdezte a hírlapíró. - Ne kerítsek

valakit, aki segít maguknak? Mi folyik ott?

Válasz nem volt, csak az első számú barát zokogása. Aztán a második számú barát nagyon tisztán és érthetően azt mondta: - Törődjön, kérem, a maga dolgával.

A hírlapíró földühödött, és arra gondolt, hívja a portást, és mindkettőjüket kidobhatja a szállodából, és meg is tette volna, ha mondtak volna még valamit. A helyzet az lett, hogy ő mondott nekik valamit, mégpedig azt, hogy hagyják abba, és visszafeküdt. Nem valami jól aludt, mert az első számú barát még jó darabig zokogott, és

443

végül abbahagyta a zokogást. Másnap reggel a Gafé de la Paix előtt látta őket, reggeliztek, boldogan csevegtek, és a párizsi New York Herald-ot olvasták. Egy vagy két nap múlva megmutatta nekem is őket, nyitott taxiban ültek, s ettől kezdve én is gyakran láttam őket a Gafé des Deux Magots teraszán üldögélve.

Öreg hölgy : Ez az egész ? Nem kellene, ahogy mi ifjúkorunkban mondtuk, valami pláne a végére?

Asszonyom, én már jó ideje elhagyom a plánét a történet végéről. Biztos abban, hogy boldogtalanná tenné, ha nem volna pláne a végén?

reg höl : Töredelmesen be kell vallanom, jobban szeretem, ha van pláne a végén.

Ebben az esetben, asszonyom, nem fogom öntől megta"adni. Amikor utoljára láttam őket, kettesben üldögéltek a Gafé des Deux Magots teraszán, jól szabott ruhát viseltek, ápoltabbnak látszottak, mint valaha, mindössze annyi változást észleltem rajtuk, hogy a fiatalabb, az, aki azt mondta, hogy inkább végez magával, de be nem teszi a lábát abba a szobába, kiszóktette a haját.

Öreg hölgy : Mintha elég gyöngécske kis pláne volna ez.

Asszonyom, az egész téma gyöngécske, és egy szívből jövő pláne felborítaná az egyensúlyát. Kívánja, hogy elmondjak még egy történetet?

Üreg höl,ty: Köszönöm, uram, mára elég lesz.

TIZENHATODIK FEJEZET

Azt olvasod a bikákról, hogy a régi szép időkben harminc, negyven, ötven, sőt hetven pikát kaptak a picadortól, míg manapság egy bika, amely hét pikát bevesz, már csodálatra méltó jószág, és úgy fest az ügy, mintha akkoriban másképp álltak volna a dolgok, és a bikaviadorok olyanok lettek volna, mint a főiskolás futballisták, amikor mi középiskolások voltunk. A dolgok alaposan megváltoztak, úgyhogy manapság hatalmas atléták helyett csak gyerekek játszanak a főiskolai csapatokban, és ha öregebb férfiakkal ülsz be a kávéházba, rájössz, hogy jó bikaviadorok sincsenek manapság, erény, ügyesség, becsület híjával szükölködő gyerek mind, leginkább olyanok, mint azok a kölykök, akik manapság futballoznak, gyöngye kis foci ez nagyon a főiskolai csapatokban, és hol vannak a hatalmas, főlnőtt, mindentudó atléták a könyökvédős mezükben, akiknek savanyú izzadságszag áradt a válltömésükből, és bőr fejtédőt cipeltek, fényes gatyájuk mindig sáros volt, stoplijuk nyomot rajzolt a járda mellett, ahol ballagtak az alkonyatban, valamikor régen.

Mindig is éltek óriások a régi szép időkben, és a bikák tényleg megkapták azt a pikamennyiséget, ezt a korabeli

beszámolók tanúsítják, csak a pikák voltak mások. Azokban a régi időkben a pikának nagyon kicsi, háromszögletű acélhegye volt, az is úgy bebugyolálva, hogy csak az apró hegy hatolt a bikába. A picadorok lóháton, szembeállva fogadták a bika támadását, bedöfték a pikát, és miközben visszafelé nyomták vele a bikát, lovukat balra kormányozták, el a támadás útjából, aztán engedték a bikát tovarohanni. A bika, még egy modern bika is, beveheti azt a nagyszámú pikát, mivel az acél nem akad beléje

445

olyan mélyen, és a picador részéről ez akkor inkább üdvözlő gesztus volt, mint szándékolt sokk és megtorlás.

Ma, sok mbdosulás után, a pika olyan, amilyennek rajzunk mutatja. Szüntelen vita folyik arról bikatenyésztők és picadorok között, milyen legyen a formája, mert a forma dönti el hatásosságának mértékét és azt, hányszor képes támadni ellene a bika, anélkül, hogy fizikailag és bátorság tekintetében tönkremenne vele.

A jelenlegi pika igen roncsoló hatású, még ha szakszerűen döfik is be. Különösen roncsoló hatású, mert a picador nem helyezi be addig, nem lövi be a botot, ahogy mondani szokás, anug a bika el nem éri a lovat. Amikor a bika azon erőlködik, hogy fölemelje a lovat, akkor az ember teljes súlyával ránehezedik a nyélre, és nyomja befelé a vasat a bika nyakizmába vagy a marjába. Ha minden picador olyan ügyes volna, mint közülük néhányan, ahhoz, hogy belője a botot, nem kellene megvárnia, xníg a bika eléri a lovat. De a picadorok többsége, mivel annyira nyomorúságosan fizetett a szakma, és csak agyrázkódást lehet benne kapni, még arra sem képes, hogy szakszerűen helyezze be a pikát a bikába. A szerencsés döfésre bízzák magukat, és arra a biztos erőfeszítésre, amit a bika kénytelen tenni, mikor emeli a lovat és lovast, hogy kifárasszák a bika nyakizmat, és így végzik azt a munkát, amit igazi picador úgy hajtana végre, hogy sem a lovát nem veszítené el, sem maga alól a nyeret. Hogy a lovak még védőmatracot is viselnek, ez csak a picador munkáját nehezíti nagymértékben, és teszi kockázatossá. Védőmatrac nélkül a bika szarva behatolhatna a lóba, és a bika fel tudná emelni a lovat, vagy néhanapján megelégedne a dülással, amit a szarvával csinált, és az ember föltartaná a pikával; védőmatraccal hiába öklel a lóba, szarvának nincs hova behatolnia, csak földönt lovat és

446

lovast, mint valami rongybábut. A védőmatrac használata újabb visszaélésekre adott lehetőséget a bikavívásban. Azokat a lovakat, amelyeket nem ölnek meg a ringben, a lókupec újra meg újra bevetheti. De ezek a lovak már annyira félnek a bikától, már a szagától olyan pánikba esnek, hogy csaknem lehetetlen őket irányítani. Az új kormányrendeletek előírják, hogy a picador az ilyen lovakat utasítsa vissza, hogy az ilyen lovakat meg kell jelölni, nehogy a lókupec újra használatba vehesse és a ringnek felajánlhassa, de minthogy a picadort olyan nyomorúságosan fizetik, ezeket a rendelkezéseket is nyilván semmivé fogja tenni a propina, vagyis a borraivaló, mely rendszeres tartozéka a picador jövedelmének, és annak fejében fogadja el a lókupectól, hogy fölül azokra a jószágokra, melyeket a kormányrendeletek értelmében joga és kötelessége visszautasítani.

A propina a felelős csaknem minden szörnyűségért a bikavívásban. A rendelkezések előírják a bikaringben felhasználható ló nagyságát, erőnlétét és alkalmasságát, és ha megfelelő lovakat állítanak be, és a picadorok jól képzettek volnának, éppúgy nem volna szükségszerű a lovak pusztulása, kivéve a lovas akarata ellenére közbejött véletlen eseteket, mint ahogy például nem szükségszerű az akadályversenyeken. De ezeknek a saját védelmükre hozott rendelkezéseknek a kikényszerítését a picadorokra, mint a legérdekeltbb félre bízzák, és a picador olyan nyomorúságos bért kap a vállalt veszélyért, hogy egy kis mellékesért hajlandó elfogadni olyan lovakat, melyek még nehezebbé és veszedelmesebbé teszik a munkáját. A Iókupecnek viadalonként harminchat lovat kell kiállítania vagy készenlétben tartania. Ezért meghatározott összeget kap, függetlenül attól, hogy mi történik a lovakkal. Az ő érdeke az, hogy a lehető legolcsóbb

447

állatokat állítsa ki, és hogy a lehető legkevesebb használdjon el belőlük.

A dolog valahogy ilyesformán történik: a picadorok a viadal előtti napon vagy a viadal reggelén megjelennek a bikaring corraljaiban, hogy kiválasszák és kipróbálják a lovakat, amelyeket majd meg kell ülniük. A corral kőfalába be van ütve egy vasdarab, ez jelzi a ló legkisebb elfogadható vállmagasságát. Gyik picador földobja a magas nyeret a lóra, nyeregbe száll, és kipróbálja, mennyire érzékeny a ló sarkantyúra, zablára, tud-e fordulni, curukkolni, a corral felé lovagol, nekihajt egy pikabottal, vajon szilárdan áll-e a ló a patáján. Aztán leugrik a nyeregből, és azt mondja a kupecnek: - Én ugyan ezer dollárért sem reszkírozom az életemet ezen a tetves dögön.

- Mi baja ezzel a lóval? - mondja a kupec. - Jó darabon elmehet, mire még egy ilyen lovat talál.

- Hát bizony, jó darabon - mondja a picador.

- Mi baja van vele? Derék kis ló ez.

- Nincs neki szája - mondja a picador. - Nem curukkol. Különben is alacsony.

- Épp a megfelelő méret. Nézze meg. Épp megfelelő.

- Épp megfelelő méret, de mire?

- Épp a megfelelő méret arra, hogy lovagolni lehessen

rajta.

- De nem nekem - mondja a picador

- Tulajdonképp mi a kifogása ellene?

- Kehes.

- Ez? Ez ugyan nem kehes. Csak egy kicsit rühös.

- Be se szórta semmivel - mondja a picador. - Mert már abba beledöglene.

- Tulajdonképpen mi a kifogása ellene?

qg.8

- Feleségem van, három gyermekem. Ezer dollárért sem ülök föl rá.

- Legyen esze - mondja a kupec. Halkan beszélgetnek. Tizenöt pezetát ad a picadornak.

- Rendben van - mondja a picador. - Őrjátok föl azt a kis lovat.

Így tehát délután azt látod, hogy a picador a kis lovon jön ki, és ha a kis lovat meglékelik, aztán ahelyett, hogy megölnék a vörös zubbonyos bikaring-szolgák, a lovaskapu felé terelik, vissza oda, ahol összefoldozzák, és utána a kupec megint kiküldi, akkor biztos lehetsz benne, hogy a bikaring-szolgák propinát, vagy legalábbis megajánlást kapnak minden egyes kí után, amelyet ki tudnak menteni a ringből, ahelyett, hogy könyörületből és becsületből megölnék őket, miután megsebesültek.

Ismerek néhány pompás picadort, néhány becsületes, tisztességes, bátor embert ebben a nem valami jól fizetett szakmában, de meghagyom neked az összes lókupecet, akivel valaha is találkoztam, bár akadt köztük néhány rendes pasas. És ha az a kívánságod, viheted velük az összes bikaring-szolgát is. Egyedül ők azok, akiket a bikavívás lealjasít, és egyedül ők azok, akik kockázat nélkül vesznek részt benne. Megfigyeltem közülük néhányat, egy párocskát különösképp, atyát és fiát, akiket boldogan lepuffantanék. Ha elkövetkezne az az idő, amikor néhány napig azt lövi le az ember, akit akar, azt hiszem, mielőtt elindulnék, hogy kinyújtóztassak különféle rendőröket, olasz államférfiakat, kormányfunkcionáriusokat, massachusettsi bírókat é ifjúkorom osztályos társai közül párat, bevágnék egy tárat és biztonságba helyezném ezt a bikaring-szolga-párost. Nem kívánom felfedni személyüket, mert ha valaha mégis kinyújtóztatnám őket, ez az előre megfontolt szándék bizonyítéka volna. De az összes mocs-

449

kos kegyetlenség közül, amit életemben láttam, ők szállították a legtöbbet. Az indokolatlan kegyetlenkedésre leginkább a rendőri brutalitás lehet a példa, vagy általában a rendőrség mindazokban az országokban, ahol megfordultam, beleértve különösképp a sajátomat. Ennek a két pamplonai és San Sebastián-i monosabiónak igazság szerint rendőrnek kellett volna mennie, méghozzá rohamrendőrnek, de azért tehetségüket így is busásan gyümölcsoztetik a ringben. Puntilla, vagyis kurta nyelű kés van az övükbe tűzve, ezzel a halál adományát nyújthatnák minden súlyosan sebesült lónak, de én még nem láttam, hogy egyetlen olyan lovat is megöltek volna, amelyet egyáltalán lábra tudtak támogatni, és a corral felé tuszkolni. Itt nemcsak arról a pénzről van szó, amit azért kapnak, mert a hulladék lovat még élve preparálásra viszik, hogy újra ringbe hozható legyen, mert azt is láttam, amikor nem voltak hajlandók megölni egy lovat, pedig remény se volt rá, hogy lábra állítható és újra ringbe hozható legyen, amíg a közönség rá nem kényszerítette őket, pusztán azért a kéjért, hogy ameddig csak lehetséges, hatásköri erőszakkal elodázzák egy emberséges tett végrehajtását. A legtöbb bikaring-szolga szegény ördög, aki mocskos bérért nyomorúságos feladatot lát el, és ha rokonszenvre nem is, szánalomra legalább igényt tarthat. Ha megmentenek maguknak egy-két lovat, melyeket meg kellene ölniük, olyan félelmek között csinálják, hogy nincs benne semmi örömük, és úgy szolgálják meg a pénzüket, ahogy, mondjuk, az az ember, aki szivaresikket szed. De ez a kettő, akiről beszélek, ez mind a kettő kövér, jó erőben van és arrogáns. Egyszer sikerült egy nagy, nehéz, másfél pezetáért bérelt bőrpárnával eltalálnom a fiatalabbiknak a feje búbját, egy vérlázító jelenet kapcsán, egy észak-spanyolországi ringben, és azóta nem lé-

450

pek ringbe egy üveg Manzanilla nélkül, melyet, remélem, mégiscsak alkalmam lesz célba juttatni, üresen, az egyiknek vagy a másiknak a fején, valamikor, amikor a felháborodás olyan általánossá válik, hogy egy magányos palackbombát észre sem vesznek a hatóságok. Ha egyszer az ember kapcsolatba került a tisztviselőivel, nem sok gyönyörűséget lel a törvényben, mint az aljasságok orvoslátában, aztán már az üveg válik a közvetlen cselekvés egyeduralgó eszközévé. Ha nem is tudod hozzávágni valakihez, inni legalább mindig ihatsz belőle.

Manapság a bikaviadalokon a jó pikadőfés nem az, ha a picador a nyélre dőlve szakszerűen védi a lovát. Ilyennek kellene lennie, de jó darabon elmehetsz, mégsem látsz ilyent. Manapság mindössze annyit várhatsz egy jó pikadőféstől, hogy a picador szakszerűen helyezi, vagyis a pika hegye abba az izomesomóba, spanyolul morillóba, fúródik, mely a bika nyaktöve és válla között mered fel, hogy megpróbálja visszatartani vele a bikát, és nem próbálja rángatni vagy forgatni a pikát a sebben, azért, hogy a bika a vérvesztéstől legyöngüljön, s ezzel veszélytelenné váljon a matador számára.

A rossz pikadőfés az, ha bárhová máshová helyezik, csak nem a morillóba, ha nagy sebet nyit vagy szakít, ha a picador kivárja, míg a bika lovat ér, aztán amikor már a szarvát bedöfte, akkor szurkálja, rángatja és forgatja a pikát a bikában, és azt a látszatot igyekszik keltetni, hogy a lovát védi, holott csak a bikát gyötri alattomosan.

Ha a picadoroknak saját lovukkal kellene kiállniuk és jól fizetnék őket megvédenék a lovaikat, és a lovas rész nem szükséges rossz, hanem a bikaviadal egyik legfényesebb és legtöbb ügyességet csillogtató szakasza volna. Ami engem illet, ha már azért vannak, hogy megöljék őket, minél rosszabbak a lovak, annál jobb. Ami a pica-
4:Í 1

dort illeti, neki a nagy lábú, öreg ló sokkal hasznosabb ahhoz, ahogyan manapság a pikát bedöfik, mint a jó kondícióban levő telivér. Hogy hasznos lehessen a bikaringben, a lónak vagy öregnek, vagy jó fátadtnak kell lennie. Egy füst alatt lehet helybe hozni a picadort és kifárasztani a lovat azzal, hogy kilovagolnak rajta a városba, a picador szállására meg vissza. A tartományokban a bikaring-szolgák londzsolják le a lovakat reggel, hogy kifárasztják őket. A lovak szerepe úgy alakult, hogy céltáblául szolgálnak a bikának, amelyen kifáraszthatja nyakizmát, és segítségül az embernek, aki a bika támadását fogadja, és bedöfi a pikát oly módon, hogy kényszerítse a bikát azoknak az izmoknak a kifárasztására. Az ember kötelessége az, hogy inkább fárasztja, mint sebekkel legyöngítse a bikát. A pika szúrta seb inkább esetlegesség, mint cél. Ha céllá válik, meg kell bélyegezni.

Az a legjobb, ha a lehető legrosszabb lovakat használják erre a célra, vagyis olyanokat, amelyeket már semmi másra nem lehet használni, de még szilárdan állnak a lábukon, és tőrhetően irányíthatók. Láttam, hogy másutt, nem bikaringben, hogyan ölnek meg telivéreket virágjukban, és bizony az mindig szomorú és felkavaró história. A bikaring halálos a lovak számára, és itt a rosszabb lovak a jobb lovak.

Azt mondom, ha a picadoroknak saját lovukkal kellene kiállniuk, az egész látványosság másképp festene. De ha már így van, én inkább elnézem, hogy akár egy tucat öreg, mihaszna lovat elpusztítsanak valami eélból, mint hogy egyetlen jó ló elpusztuljon céltalanul.

Mi van az öreg hölgygel? Eltűnt. Kihajítottuk a könyvből, végleg. Kicsit későn, mondd te. Igen, lehet, hogy egy kicsit későn. Mi van a lovakkal? Róluk beszélnek

52

mindig a legszívesebben az emberek a bikaviadallal kapcsolatban. Elég szó esett a lcvakról? Elég szó esett róluk mondd te. Amúgy egészen élvezetes lenne, csak hát mindig azok a szegény lovak, ugye. Próbáljuk emelni az általános szintet? Ili van a magasabb rendű dolgokkal ?

Mr. Aldous Huxley egyik esszéjében, melynek címe Az alacsony homlok bosszúja, iznígyen kezdí az írást: "E helyütt (megnevezve jelen szerző egy könyvét) Mr. H. megkockáztatja egyetlenegyszer néven nevezni egy Régi Mestert. Leír egy frázist, eléggé nem csodálhatóan kifejezőt (itt Mr. Huxley közbevet egy bókot), egyetlen frázist, nem többet, a "keserű szöglyukakról" Mantegna Iřrisztus-án; aztán gyorsan, gyorsan, megriadva önnön vakmerőségétől, továbbsiet (ahogyan Mrs. Gaskell sietne tovább, ha valamiféle ismeretlen erő egy klozett említésére kényszerítené), szégyenlős arccal siet tovább, hogy újra az Alantas Dolgokról beszéljen.

Volt idő, nem is olyan régen, amikor a buta és műveletlen ember legfőbb törekvése az volt, hogy intelligensnek és kulturáltnak higgyék. A törekvések patakja ma más irányba folyik. Manapság egyáltalán nem szokatlan, ha intelligens és kulturált embereket rajtakapunk, amint legjobb tudásuk szerint butaságot tettetnek, és görcsösen rejtegetik azt a tényt, hogy jártak iskolába" - és így tovább és így tovább, Mr. Huxley kitűnően iskolázott téhetsége szerint, ami aztán holtbiztos, hogy főiskolázott tehetség.

Na, most mi van, mondd te. Mr. Huxley lekörözött, jól van, jól van. Mit tudsz mondani erre? Hadd feleljek őszintén. Ahogy olvastam ezt Iřfr. Huxley könyvében, beszereztem egy példányt abból a kötetből, amelyre hivatkozik, átnéztem és nem találtam benne az általa idé-

453

zett helyet. Ott lehet éppen benne, de sem türelmet, sem felbuzdulást nem éreztem arra, hogy megtaláljam, mint-hogy a könyv be van fejezve, és nincs mit tenni vele. A mondat egyébként nagyon úgy hangzik, mint valami olyasmi, amit az ember megpróbál eltávolítani, amikor végigmegy a kéziraton. Azt hiszem, több ez, mint a kultúra külsőségeinek szimulálása vagy elkerülése. Amikor az író regényt ír, élő embereket kell alkotnia ; embereket, és nem figurákat. A,figura, az karikatúra. Ha az író embereket tud életre hozni, talán nem lesznek nagy figurák a könyvében, de az lehetséges, hogy könyve mint egész marad fenn ; mint önálló birodalom ; mint regény. Ha azok az emberek, akiket az író létrehozott, régi mesterekről beszélnek, muzsikáról, modern festészetről, írásról vagy tudományról, akkor ezekről a témákról kell beszélniük a regényben. Ha nem beszélnek ezekről a témákról, és az író beszélteti őket róluk, akkor az író csal, és ha ő maga beszél helyettük ezekről, hogy megmutassa, mi mindent tud ő, akkor az író megjátssza magát. Nem számít, ha mégolyjó kifejezés vagy hasonlat van is keze ügyében, ha beteszi oda, ahol nem abszolút szük-

séges és pótolhatatlan, öntömjenezése érdekében elrontja azt, amit alkotott. A próza építészet, nem pedig iparművészet, és a barokknak lejárt az ideje. Amikor az író intellektuális merengéseit, melyeket esszéikben csak olcsón dobhatna piacra, művi úton előállított figurái szájába adja, mivel így jobban tejelnek, és kikiáltja őket regényalakoknak, hát ez talán jó üzleti érzékre vall, de nem lesz belőle irodalom. A regényalakoknak - nem pedig az ügyesen előállított figuráknak - az író megemésztett tapasztalatából kell kinőniük, tudásából, fejéből, szívéből és mindenéből, amiye csak van. Ha egyszer szerencsésen

és komolyan, maradéktalanul ki tudja bányászni ezeket, nemcsak egyetlen dimenzióban fognak élni, és hosszú időn át megmaradnak. A jó írónak olyan közel kell lennie a mindentudáshoz, amennyire csak lehetséges. Igazából, persze, sohasem jut a közelébe se. Egy elég nagy író látzólag kész tudással születik. Pedig tulajdonképpen nem így van. Csak azzal a képességgel születik, hogy a kimért időben gyorsabban tanul, mint a többi ember, akikben nincs is meg a tudatos igyekezet, és elegendő intelligenciával, hogy elfogadja vagy visszautasítsa, amit tudásként már felmutattak. Van néhány dolog, amit nem lehet könnyen megtanulni, és elsajátításáért keményen meg kell fizetni idővel, ami a mindenünk. A legeslegegyszerűbb dolgok ezek, és mivel a megismerésükre rámegy az emberélet, az a kis új, amit az egyes ember kihoz az életéből, nagyon költséges, és örökség gyanánt kell hátrahagynia. Minden regény, ha igaz írás, hozzájárulás a teljes tudáskészlethez, ami a következő induló író rendelkezésére áll, de ennek a következő írónak egy bizonyos névleges százalékot mindig be kell fizetnie tapasztalatban, hogy megértse és magáévá tehesse azt, amit születése jogán igénybe vehet, és amitől, a '-következő lépésben, búcsút kell vennie. Ha egy prózaíró eleget tud arról, amiről ír, elhagyhat dolgokat, amiket tud, és ha az írása eléggé igaz, az olvasó éppoly erősen érezni fogja azokat a dolgokat, mintha az író odairta volna. A jéghegy vonulása azért méltóságos, mert csupán a nyolcadrésze emelkedik ki a vízből. Az író, aki azért hagy ki dolgokat, mert nem ismeri őket, csak üresen hagy helyeket az írásában. Az író, aki olyan lévésre becsüli az írás komolyságát, hogy lihegve mutogatja mindenkinek iskolai bizonyítványát, kulturáltságát és jólneveltségét, nem több pa-

454 455

pagájnál. És ez is megjegyzendő: a komoly író nem szabad összetéveszteni az ünnepélyes íróval. A komoly író lehet sólyom, lehet keselyű, sőt lehet papagáj is, de az ünnepélyes író mindig csak egy rohadék bagoly.

'TIZENHETEDIK FEJEZET

Nincs n'Iég egy része a fiestának, mely annyira megfogná a nézőt, amikor először lát bikaviadalt, mint a banderillák beütése. Akinek szokatlan a bikaviadal, tulajdonképpen képtelen szemmel kíséreni a köpenymunkát; ott van mindjárt az a látvány, hogy a bika nekiront a lónak: függetlenül attól, hogyan hat a nézőre, hajlamos lesz inkább a lovat szemmel követni, és elszalasztja a quitét, amit a matador végrehajtott. A mulletával végzett munka megtévesztő; a néző nem tudja, melyik fordulatot nehéz megcsinálni, mivel minden újdonság, szeme aligha lesz képes biztosan megkülönböztetni egyik mozdulatot a másiktól. A mulletát úgy nézi, mint valami festői látványosságot, az ölést meg olyan hirtelen csinálják, hogy ha a nézőnek nincs gyakorlott szeme, képtelen lesz elválasztani egymástól a különféle fiurákat, és megérteni, voltaképpen mi is történik. Az ölés továbbá elég gyakran nemcsak hirtelen történik, hanem stílustalanul is és méltóság nélkül, a matador, amennyire csak bírja, lekurtítja, hogy jelentőségét csökkentse, és a nézőnek halvány fogalma sem lesz a látványról és az érzésről, amit egy jól megölt bika nyújtana. De tisztán látja a banderillák beütését, minden megerősítés nélkül szemmel követheti minden részletét, és ha jól csinálják, majdnem mindig tetszést arat.

A néző azt látja, hogy kimegy a ringbe egy férfi, és két karcsú, szigonyvégű botot visz a kezében; először lát olyan embert, aki a kezében nem tart köpenyt, amikor a bika felé megy. A férfi magára vonja a bika figyelmét - a banderillák beütésének legegyszerűbb módját mondom el most -, eléje fut, amint támad a bika, és amint bi-

457

ka és ember találkozik, és a bika öklelésre leszegi a fejét, a férfi zárja a lábát, magasra emeli a karját, és egyenesen beüti a két botot a bika lehajtott nyakába.

Ennyi az, amit a néző szemmel követhet.

- Miért nem kapja el a bika? - fogja kérdezni valaki, aki első viadalt látja, vagy talán még több viadal után is. Ez rá a felelet: a bika nem képes saját hosszánál

kisebb területen megfordulni. Következésképp, ha a bika támad, és az ember elengedte maga mellett a szarvakat, biztonságban van. Elengedheti maga mellett a szarvakat úgy, hogy olyan megközelítési útvonalat választ, mely bizonyos szöveget zár be a bika támadási útvonalával, és úgy időzíti a találkozás pillanatát, hogy akkor zárja a lábát, üti be a botokat és nyom rajtuk még egyet, amikor a bika feje lenn van, és ő már a szarvak mögé lcerült. Ezt a módszert így nevezik: poder-a-poder, vagyis erőre erőt. Az ember olyan pontról is indulhat, hogy egy negyedkörrel keresztezi a bika támadási útvonalát, így al cuarteo helyezi be a banderillákat, ez a leggyakoribb; a legpompásabb viszont az, hogy az ember vigyázzban állva várja a bika támadását, és amikor a bika a támadásában odaér és már leszegné a fejét öklelésre, az ember fölemeli jobb lábát és bedől balra, hogy a bika csalétek gyanánt mutatott testére támadjon, aztán visszabillen, jobb lábát leteszi, és beüti a botokat. Erre azt mondják, al cambio ütötte be a banderillákat. Természetesen lehet csinálni jobbra is, balra is. Ahogy én leírtam, a bika az ember balján fog elhaladni.

Van ennek még egy változata, úgy hívják, al quiebro, ebben állítólag egyik lábát sem emeli fel az ember, hanem zárt lábbal, testének egy mozdulatával csapja be és vezeti tévútra a bikát; de én ilyesmit nem láttam. Sok pár banderillát láttam, a kritikusok rámondták, al quiebro,

5R

de én ugyan ezekből egy darabot se láttam úgy beütni, hogy az ember egyik vagy másik lábát meg ne emelte volna közben.

Bárhogyan helyezik is be a banderillákat, a ringben, más-más helyen, két ember áll köpennyel, általában egy matador közepén, egy másik, aki vagy matador, vagy banderillero, a bika mögött, hogy mikor az ember a maga választotta módszerrel elvezette maga mellett a szarvakat, majd beütötte a banderillákat, és a bika megfordul, hogy üldözőbe vegye, egy köpennyel találja magát szemközt, mielőtt megint megfordulna és az ember után vetné magát. Mind a két vagy három köpenyes embernek kijelölt helye van a ringben, ezt foglalja el, miközben a banderillákat beüti. Az előbb felvázoltam egypár módozatot, ilyen a cuarteo, vagyis negyedkör, az erőre erőt meg a variációi, amikor bika is, ember is fut, aztán a cambio meg a variációi, amikor az ember vigyázzban állva fogadja a bika"rohamát, és rendszerint ezek azok a banderilla-beütési módozatok, melyeket fényes előadásban kíván megvalósítani a viador. Rendszerint ezek valamelyikét választja a matador, ha ő maga üti be a banderillákat, és hatásuk azon a könnyedségen, tisztaságon, határozottságon és fensőbbiségen áll, melyet az ember belead, meg a botok szakszerű elhelyezésén. Magasan fönn a vállcsúcsba kell beütni őket, jó hátra a bika nyaka mögé, egy csomóba, nem pedig szétszórva kell elhelyezni, és nem szabad úgy beütni őket, hogy akadályozzák a kardszúrást. Nem szabad banderillát ütni a picador által nyitott sebbe. A helyesen beütött banderilla épp csak átdöfi a bőrt, és a saját súlyától lecsüng a bika két oldalán. Ha túl mélyre ütötték be őket, akkor fölmerednek, és lehetetlenné teszik, hogy fényes munkát lehessen végezni a mulatóval, és éles, szűrő, rövid ideig tartó fájdalom

helyett kínzó sebet ejtenek, mely szétzilálja a bikát, bizonytalanná teszi, meg diiicilissé. Nincs olyan manőver a bikaviadalban, melynek célja az volna, hogy fájdalmat okozzon a bikának. Ami fájdalom éri, az esetleges, nem pedig célzatos. Minden manőver célja, azon túl, hogy a legfényesebb látványosságot nyújtsa, hogy megpróbálja kifárasztani a bikát, és lelassítani az ölés előkészítésében. Azt hiszem, a bikaviadalnak az a része, mely a legtöbb, jórészt értelmetlen szenvedést okozza a bikának, az éppen a banderillák behelyezése. Mégis, a viadalnak ez a része vált ki legkisebb ellenszenvet a brit és amerikai nézők körében. Gondolom, mert ezt a legkönnyebb figyelemmel kíséreni és megérteni. Ha az egész bikaviadalt olyan könnyen lehetne figyelemmel kíséreni, megérteni és elismerni és a vele járó veszélyt fölfogni, mint a banderillák behelyezése esetében, az egész nem-spanyol világ magatartása a bikaviadal iránt teljességgel más lehetne. Ami azt illeti, volt szerencsém végignézni, miként változtatta meg gyökeresen az amerikai ma"azinok és népszerű újságok magatartását a bikavívásra kedvezően egy-egy igazsághű leírás vagy egy tisztességes kísérlet a regényszerű leírásra, és mindez még azelőtt történt, hogy egy brooklyni rendőr fia tehetséges és népszerű matador lett.

A banderillák behelyezésének az a háromféle módja, amit én felvázoltam, nem minden, van még legalább egy tucat; ebből egynéhány kiment a divatból, mint például az is, hogy az az ember, akinek be kell ütni a banderillákat, egy székkal a kezében hívja föl a bikát, és amikor támad, ráül, majd feláll, ájulást tettetve egyik oldalra csalja a bikát, beüti a banderillákat, és leül a székre. Manapság ez már aligha látható, úgyszintén nem láthatók különféle más banderilla-beütési módok sem, melyeket bizonyos bikaviadorok találtak fel, és a fel-

q.60

találójukat leszámítva, soha senki nem csinált jól, ezért az ilyeneket már nem használják.

Azokat a bikákat, amelyek a barrera mellett vonultak querenciába, nem lehet megbanderillázni a negyed- vagy félkörös módszerrel, vagyis futva keresztezni a bika támadásának vonalát, és akkor beütni a botokat, amikor az ember útvonala keresztezi a bikáét, mivel az ember, miután elengedte maga mellett a szarvakat, csapdába kerülne a bika és a barrera között, és az ilyen bikákat ezen az alapon, vagyis al sesgo kell megbanderillázni. Ebben a manőverben, lévén a bika a barrera mellett, egy köpenyes embernek a folyosón kell elhelyezkedni és magára vonni a bika figyelmét, míg az az ember, akinek a banderillákat be kell ütnie, a barrerától messzebb áll, majd bizonyos szögben ráfut a bikára, és amikor elhalad a feje mellett, ahogy futás közben kézre esik, beüti a banderillákat. Gyakraxisí át kell vetnie magát a barrerán, ha a bika a nyomába szegődik. Messze kinn a ringben van egy köpenyes ember, hogy felszedje a bikát, amikor az megfordul, de minthogy azok a bikák, melyek kikényszerítik az ilyen manővert, rendszerint az emberre mennek rá és nem a csalogatóra, a köpenyesnek aránylag ritkán veszik hasznát.

Azokat a bikákat, amelyek nem akarnak támadni, vagy támadásukban emberre mennek, vagy rövidlátók, félfordulattal, spanyolul media vueltával banderillázzák meg. A banderillero a bika mögé lopakodik, fölhívja a bika figyelmét, és ahogy a bika az ember felé fordul és öklelésre leszegi a fejét, az ember, aki már mozgásban van,

beüti a banderillákat.

Ez a módszer csak szükség esetén alkalmazható, mivel sérti a bikaviadalnak azt a szabályát, amely szerint

461

az embernek, bármely manőver végrehajtása közben, szemből kell a bikát megközelítenie.

Van még egy módja banderillák behelyezésének, néha látható, spanyol neve relance; ez az, amikor a bika még rohan és döfköd a frissiben beütött banderillapár miatt, és ezt a futkosást, mely megkülönböztetendő a szándékosan kihívott támadástól, ezt használja ki az ember arra, hogy egy félkörrel elébe vágjon és újabb párt beüssön.

A matador rendszerint akkor veszi át a banderillázást, amikor úgy gondolja, hogy az adott bikával fényes munkát produkálhat. A matador régebben csak a tömeg kívánságára vette át a banderillákat. Manapság a banderillát beiktatta szokásos repertoárjába minden matador, akinek megvan a hozzá való testalkata, és aki időt szánt rá, hogy jól megtanulja, mit jelent: banderillear. Azzal, hogy maga készíti elő a bikát, a matadornak alkalma nyílik stílusát és személyiségét előtérbe állítani a viadalnak ebben a harmadában, néha úgy, hogy maga után csalja a bikát, míg cikcakkban hátrálva fut előtte, ezek a hirtelen irányváltoztatások ugyanis a gyalogos ember védelméül szolgálnak a bikával szemben, mintha játszana vele, közben oda állítja a bikát, ahová akarja; aztán arrogánsan kihívja azzal, hogy lassan és állhatatosan elindul feléje; aztán, amikor a bika támadásba lendül, mozdulatlanul helyben marad, vagy szemből szalad neki. A banderillero, még ha ügyesebb is gazdájánál, egyetlen utasítást köteles betartani, eltekintve attól, hogy hová helyezze be a banderillákat, méghozzá azt, hogy gyorsan és szakszerűen üsse be őket, mert a bikát a lehető leggyorsabban és a legjobb kondícióban kell átadni gazdájának, a matadornak, az utolsó és végső aktusra. A legtöbb banderillero vagy az egyik, vagy a másik oldalról üti be jól a botokat. A legritkább az, ha valaki mindkét oldalról

462

egyformán szakszerűen képes banderillázni. Ezért visz magával a matador egy banderillerót, aki balról a legjobb, és egyet, aki jobbról.

A legjobb banderillero, akit életemben láttam, Manuel García Maera volt. Joselito és Rodolfo Gaona, a mexikói mellett ő volt a legnagyobb a modern időkben. Feltűnő, hogy minden mexikói bikaviador lehengerlően kitűnő a banderillákkal. Az utóbbi néhány évben minden szezorra érkezett Spanyolországba legkevesebb három, de olykor hat ismeretlen mexikói tanoneviador is, és ezek mindegyike van olyan jó, hogyjobb, mint a banderilla legjobb művészei Spanyolországban. A mexikói bikavívás jellegzetessége és megkülönböztető jegye az a hihetetlen kockázatvállalás és az ebből fakadó érzelmi plusz, amely meghatározza náluk az előkészítés és végrehajtás stílusát a banderillák beütésében, a viadal többi részét aztán indiános egykeavűséggel bonyolítják le.

Rodolfo Gaona minden idők egyik legnagyobb bikaviadora volt. Don Porfirio Píaz kormányzása idején nőtt fel, és kizárólag Spanyolországban dolgozott azokban az években, amikor Mexikóban a forradalom következtében

felfüggesztették a viadalokat. Korai stílusát Joselito és Belmonte mintájára módosította, és csaknem egyforma eséllyel versengett velük az IgIS-ös szezonban, egyforma eséllyel IgI6-ban, de egy szarv ütötte seb és egy szerencsétlen házasság derékba törte pályáját Spanyolországban. Mint viador, egyre silányabb előadást nyújtott, miközben Belmonte és Joselito újítottak. Nem bírta az iramot, mivel nem volt már olyan fiatal, mint amazok, sem az új stílust, sem a züllesztő családi bajokat, így hát visszatért Mexikóba, ahol minden bikaviadornak fölébe kerekedett, és mintaképeül szolgált a legújabb eresztésű elegáns mexikóiaknak. A legifjabb spanyol bikaviadorok

463

közül vajmi kevesen látták Belmontét és Joselitót, csak az utánzóikat, de a mexikóiak mind látták Gaonát. Sidney Franklinnek is ő volt a mestere Mexikóban, és Franklin stílusát a köpennyel, melyet oly meglepetten csodáltak a spanyolok, Gaona befolyása formálta. Manapság, a legújabb, polgárháború nélküli időszakban sok olyan bikaviadort ad Mexikó, akik nagyok lehetnek, ha a bikák meghagynak belőlük valamit. Háborús időkben sosem virágozik valami nagyon a művészet, de a békés Mexikóban manapság nagyobb virágzást ért meg a bikavívás művészete, mint Spanyolországban. A nehézség abban van, hogy a spanyol bikák méretben, vérmérsékletben és idegrendszer dolgában mások, és ehhez, amikor a mexikói ifjú átjön Spanyolországba, nincs hozzáedződve, ezért aztán, gyakran egészen fényes munka után, a bika elkapja és felökleli, nem technikai fogyatékosága miatt, hanem egyszerűen azért, mert olyan állattal került szembe, amelyik idegesebb, erősebb, nehezebben kiszámítható, mint a hazájabeli bika. Nincs olyan nagy bikaviador, akit előbb vagy utóbb föl ne öklelné a bika, de ha túl korán, túl gyakran és túl fiatalon ökleli fel, sohasem lesz belőle olyan bikaviador, amilyen akkor lett volna, ha a bika jobban tiszteli.

Ha egy banderillapár beütését meg akarod ítélni, azt figyeld, milyen magasra emeli karját az ember, amikor behelyezi őket, mert minél magasabbra emeli, annál közelebb engedti testéhez a bikát. Jegyezd meg a körök, vagyis cuarteók számát is, amivel keresztezi a bika támadását, mert minél többet cuarteózik, annál nagyobb biztonságban van. Egy igazán jó pár esetében az ember zárt lábbal emeli fel a karját, és cambióknál, vagy az úgynevezett quiebróknál figyeld azt, hogy hogyan

4E4

vár, mennyire engerli közel magához a bikát, mielőtt a lábát csúsztatná. A barrera mellől beütött banderillák értéke attól függ, mennyire trükkös vagy nem trükkös a barrera mögül lobogtatott köpeny miatt, amellyel elvonják a bika figyelmét. Ha a banderillero a ring közepén dolgozik, a bika mindkét oldalán némi távolságra áll két ember köpennyel, hogy amikor a bika felé megy, elvigyék róla a bikát, ha a botok beütése után üldözőbe venné. Amikor a barrera mellől helyezik be a banderillákat, szükség lehet rá, hogy valaki egy köpenyt lebegtessen át a barrerán, miután a banderillákat beütötték, hogy az ember, ha lehetetlen helyzetbe került, védve legyen. De ha a beütés pillanatában lebegtetik a köpenyt, akkor az

egész semmi más, csak trükk.

A matadorok közül pillanatnyilag a következők kezelik legjobban a banderillát: Zanolo, Mejías ("Bienvenida"), Jesús Solórzano, José González ("Garnicerito de México"), Fermín Espinosa ("Armillita II.") és Heriberto García. Nagyon érdekesen bánik a banderillával Antonio Márquez, Felix Rodríguez és Marcial Lalanda. Lalanda néha egészen kiválóan üt be párokat, de rendszerint túlságosan nagy negyedköröket csinál a bika feje mögött, Márquez meg nehézkesen irányítja és hozza helyzetbe a bikát, és amikor a barrera mellett üti be a banderillát, csaknem mindig becsapja a bikát, hogy szarvával a palánkra rontson, és így féljen a barrerától, és amikor beüt egy párat, egy peón mindig meglobogtatja a köpenyt a barrera mögül, hogy lekösse a bika figyelmét, míg az ember elmenekül. Felix Rodríguez ragyogó banderillero, de beteg volt, és hiányzik belőle a kellő erő, hogy jól tudjon banderillázni. Amikor a legjobbját adja, akkor tökéletes.

Fausto Barajas, Julián Saiz ("Saleri II.") és Juan Es-
465

pinosa ("Armillita") kiváló banderillero voltak, de már hanyatlanak. Saleri talán már vissza is vonult, mire ez a könyv megjelenik. Ignacio Sáñez Mejías nagyon nagy banderillero volt, aki szintén visszavonult matador, de stílusa nehézkes, és nincs benne semmi báj.

Van még egy fél tucat mexikói, akik legalább olyan jók, mint ezek a matadorok, és mire ez a könyv megjelenik, vagy halottak, vagy tönkrementek, vagy híresek lettek.

Matadorok parancsára dolgozó peónok közül az általam ismert banderillero közül a botokkal a következők bánnak a legjobban: Luis Suárez, "Magritas", Joaquín

"

Manzanares, "Mella, Antonio Duarte, Rafael Valera, Rafeallillo", "Lariano Carrato, Antonio Barcia, "Bom-

"

bita IV.", a köpennyel pedig Manuel Aguilar, "Rerre,

"

és Bonifacio Perea, "Boni, aki a peón de confianza, vagyis a bizalmas banderillero szerepét tölti be Bienvenida cuadrillájában. Nagyobb peónt a köpennyel én még nem láttam Enrique Berenguétnél, vagyis "Blanquet"-nél. A legjobb banderillero akartak lenni, de nem sikerült nekik a próbálkozás a karddal, és arra adták a fejüket, hogy bér munkát vállaljanak valamelyik cuadrillában. Gyakran sokkal jobban ismerik a bikát, mint a matador, akinek dolgoznak, személyiségük és stílusuk gyakran kiemelkedőbb, de alárendelt helyzetben vannak, és ügyelniük kell, nehogy több figyelmet vonjanak magukra, mint amennyit a főnökük kap. A bikavívásban csak a matador keres nagy pénzt. Igazságos ez abban a tekintetben, hogy a matadoré a legnagyobb felelősség, ő kockáztatja leginkább az életét, de nevésegesen kis pénzt kapnak jó picadorok, akiknek kétszázötvenet fizetnek, jó banderillero, akiknek kétszázötven-háromszázat, amikor a matador tíz-

466

ezer pezetát kap, vagy még többet. Ha nem jbk a szakmájukban, csak terhére vannak a matadornak, és még a

legkisebb bér is sok értük, ámbár lehetnek akármilyen jók, a matadorhoz képest sohasem viszik többre napszámomunkánál. Kapkodnak a legjobb banderillerókért és picadorokért, s mindkét szakmábl vagy fél tucat akár nyolcvan viadalt is csinál egy szezonban, de sok jó és értelmes szakember a pusztá létért dolgozik. Szindikátusba tömörülnek, és a matadorok a megállapított bérminimumnál kevesebbet nem fizethetnek nekik; ez változó, a matador ngjától függ; egyébként három kategóriába vannak sorolva, aszerint, mennyi bért kapnak viadalonként; de általában sokkal több a banderillero, mint a viadal, és a matadorok, ha elég aljasak, olyan áron kapják meg őket, ahogy akarják, mert annyi pénzt íratnak alá velük, amennyit fizetniük kell, és annyit adnak, amennyiben megegyeztek. Annak ellenére, hogy milyen rosszul fizetett foglalkozás, ezek az emberek csak folytatják, akár az éhezés küszöbén is, mert arról ábrándoznak, hogy meg fognak élni a bikából, holott csak az a büszkeség élteti őket, hogy viadorok.

A banderillerók gyakran karcsú, barna, fiatal, bátor, ügyes és magabiztos emberek; férfiasabbak, mint a matadorok, talán meg is csalják a szeretőjével, és annyit keresnek, amennyiről azt hiszik, hogy jó pénz; máskor tisztas családúak, bölcs bikatudósok, kövérek, de még gyors a lábuk, kistőkések, akiknek a bikavívás a tőkéjük; vagy durvák, buták, de bátrak és szakértők, mint a futballisták, és addig élnek, míg a lábuk bírja; vannak bátrak, de ügyetlenek, akik fillérenként kaparják össze a betevő falatot, és vannak öregek és intelligensek, akiket a lábuk már cserbenhagyott, de a fiatal bikaviadorok

467

még felfogadják őket, mert értik a dörgést a ringben, s mert szakszerűen hozzák helyzetbe a bikát.

Blanquet nagyon kis emberke volt, nagyon komoly és nagyon tisztességes, római sasorral és csaknem egészen szürke arccal; nem láttam még embert, aki ennyire értett volna a bikavíváshoz, köpenye már-már mágikus erővel javította ki a bika fogyatékoságait. Joselito, Granero és Litri bizalmas peónja volt, mindhármójukat bika ölte meg, s a köpenyének, bár mindig maga volt a gondviselés, amikor kellett, semmi hasznát nem látták azon a napon, amikor megölték őket. Blanquet maga szívrohamban halt meg szállodai szobájában, miután visszatért a ringből, és mielőtt fürdéshez levetkőzött volna.

A manapság működő banderillerók közül talán Margitas a legstílusosabb a botokkal. Nincs ember, akinek a Blanquetéhez fogható stílusa volna a köpennyel. Ugyanolyan finoman kezelte a köpenyt, mint Rafael El Gallo, csak hogy egy peón ügyes, háttérbe vonuló szerénységgel. Azzal, hogy megfigyeltem, mi érdekli Blanquetet, mit tesz Blanquet olyan pillanatokban, amikor látszólag semmi sem történik, mérhetetlen sokat megtanultam a láthatatlan részekből egy-egy viadalon.

Beszélgetést akarsz? Miről? A festészetről valamit? Mr. Huxley gyönyörűségére valamit? Valamit, amitől majd megéri az árát ez a könyv? Hát jól van, úgyis fejezet végén vagyunk, idecsaphatjuk. Szóval, amikor JLilius Meier-Graefe, a nagy német kritikus Spanyolországba érkezett, Goyákat és Velázquezeket akart látni, hogy publikálható rajongással töltekezzék, de hát Grecót sze-

rette meg. De nem volt neki elég, hogy megszerette Gre-
cot is; ő egyedül csak Grecót akarta szeretni, és hogy
Grecóért rajonghasson, írt egy könyvet annak bizonyítá-
468

sára, milyen nyomorúságos festő Goya és Velázquez,
ítészi mércéjét pedig a három festő azonos tárgyú képe,
a 1\Ziurunk keresztre feszítése felett suhogtatta meg.

Nagyobb iülyeséget igazán nem csinálhatott volna,
mert hármójuk közül csak Greco hitt a Miurunkban, és
egyedül őt érdekelte a keresztre feszítés. Csak azon az
alapon ítélné meg egy festőt, hogy hogyan festi le azt,
amiben hisz, amit szeret, meg azt, amit gyűlöl; és nem
vall nagy észre Velázquez, aki a ruhákban hitt, meg a
festészetnek mint festészetnek a fontosságában, egy ke-
reszten függő majdnem meztelen férfi portréja után ítélni
meg, akit egyébként, Velázquez úgy érezhette, kielégítően
lefestettek már előtte ugyanebben a pozitúrában, és aki-
hez Velázqueznek az égvilágon semmi köze sem volt.

Goya olyan volt, mint Stendhal; egy pap puszta lát-
ványa képes volt alkotói dühre gerjeszteni ezt a két jó
antiklerikális polgártársat. Goya Keresztrefeszítés-e ciniku-
san romantikus színes olajnyomat, a bikaviadal plakát-
jainak modorában, amely bátran szolgálhatna a keresztre
feszítés közhírré tételére. Madrid monumentális Golgotá-
ján hat válogatott Krisztus keresztrefeszítése kezdődik öt
órákor, a kormányzat engedélyével. Az alábbi közismert
és jeles keresztrefeszítők vannak kijelölve, mindegyiket
szögelőkből, keresztállítókból, kalapácsos és ásós embe-
rekből stb. álló cuadrillája kíséri.

Greco vallásos képeket szeretett festeni, mert nyilván
vallásos volt, és mert hasonlíthatatlan művészete ilyenkor
nem korlátozódott nemesemberek arcának gondos repro-
dukálására, és olyan mélyre hatolhatott be az ő másik
világába, amilyen mélyre csak akart, és tudatosan vagy
öntudatlanul hermafrodita arcokat festhetett szentjeinek,
apostolainak, Krisztusainak és Szűzeinek, mert ilyen ar-
cok népesítették be képzeletét.

469

Egyszer Párizsban egy lánnyal beszélgettem, aki EI
Greco regényes életrajzát írta, és azt mondtam neki:

- Maricónnak fogja ábrázolni?
- Nem - mondta ő. - Miért kellene?
- Megnézte a képeit?
- Hát persze.

- Látott valahol klasszikusabb példákat rá az ő képei-
nél? Azt hiszi, hogy az egész csak véletlen, vagy hogy
azok a polgártársak mind buzik voltak? Egyetlen szentről
tudok, akit egyetemesen ilyen testi felépítéssel ábrázolnak,
és az Szent Sebestyén. Nézze meg a képeit. Ne higgyen
a puszta szavamnak.

- Erre nem is gondoltam.

- Gondolkozzon rajta - mondtam -, ha már megírja
az életét.

- Most már késő - mondta ő -, kész a könyv.

Velázquez a festészetben hitt, ruhákban, kutyákban,
törpékben és megint csak a festészetben. Goya nem hitt
a ruhákban, de hitt a feketékben, a szürkéekben, a homály-
ban, a fényben, a síkságból kiemelkedő hegyekben, a
Madrid környéki vidékben, a saját cojónjában, a festé-
szetben, a rézmetszésben, abban, amit látott, érzett, érin-
tett, fogdosott, szagolt, élvezett, ivott, megmászott, szen-

vedett, kiokádott, megfeküdt, gyanított, megfigyelt, szeretett, gyűlölt, megvetett, csodált, elátkozott, lerontott, amitől félt és amiben kéjelgett. Természetesen nincs festő, aki képes volna mindezt megfesteni, de megpróbálkozott vele. El Greco hitt Toledo városában, fekvésében, felépítésében, néhány lakosában, a kékekben, a szürkékben, a zöldekben és sárgákban, a pirosakban, a Szentlélekben, a szenteknek egyességében, a festészetben, a halál utáni életben és az élet utáni halálban és a tündérekben. Ha ilyesmi volna, neki kellene megváltani

470

az egész pereputtyot, a finomkodó exhibicionista, a nagy-néni-forma, az elfonnyadt vénkisasszony-erkölcs arroganciájába bújt Gide-féléket; a lusta, pökhendin riszáló Wilde-ot, aki elárult egy nemzedéket; az emberiséget érzelmesen, nyirkos kézzel tapperoló Whitman-féléket és az egész pipiskedő dzsentrivilágot. Viva el Greco, El Rey de los Maricónes !

471

TIZENNYOLCADIK F E J EZET

Mit képes a bikaviador csinálni a mulettal - végül is ez dönti el, milyen magasra kerül a szakma ranglétráján, mert a modern bikaviadal minden fázisa közül ezt a legnehezebb jól csinálni, és ez az a része a bikaviadalnak, amelyben a matador génusza a leghatalmasabban megnyilatkozhat. A hírnevet is a muleta hozza meg, és a mulettal nyújtott teljes, képzeletgazdag, művészi és érzelemdús előadásra való képességének mértékétől függ,

amennyiben jó bikát kap, hogy sok vagy kevés pénzt keres-e a matador. Madridban jó bikát húzni, eszményi kondícióba hozni a végső aktushoz, és aztán, mert szegényes a repertoárja, nemességét és bátorságát nem kiaknázni egy fényes faenához - ez annyit jelent, hogy a bikaviador eljátszotta esélyét a sikeres karrierre. Mert manapság a bikaviadorokat, elég különös módon, nem aszerint osztályozzák, sorolják be és fizetik, hogy mit végeznek az adott bikaviadalon, mert a bika felboríthatja az előadást, vagy a matador esetleg beteg, még nem gyógyult föl egy szarv ütötte sebből, vagy egyszerűen rossz napja van, hanem amit a legkedvezőbb körülmények között képes nyújtani. Ha a néző tudja, hogy a matador képes a muleta-val egy zárt egészet alkotó, egymásból következő fordulatsort végrehajtani, melyből merészség sugárzik, művészet, hozzáértés, és mindenekfölött szépség és hatalmas érzelem, elnézi neki a közepes munkát is, a gyáva munkát, a szörnyű munkát, abban a reményben, hogy előbb vagy utóbb látni fog tőle egy tökéletes faenát; egy faenát, amely kifordítja az embert önmagából, és halhatatlanná teszi, amint a beteljesedés felé halad; amely rajongást olt belé, és e rajongás, noha pillanatnyi csak, olyan mérhe-

472

tetlen, mint bármely vallásos elragadtatás, egymás felé hajtja az embereket mind a ringben, és ahogy a beteljesülés felé halad, úgy nő érzelmi feszültsége, úgy ragadja magával a bikaviadort, az a bikán keresztül játszik a tömegben, és mikor az válaszol, növekvő rajongással sodródik a halál kimért, szabályos, szenvedélyes és kitáguló semmibevevésébe, és amikor vége van, és ő halált szolgáltatott az állatnak, amely lehetővé tette ezt, te ott állsz olyan üresen, olyan megváltozottan és olyan szomorúan, ahogy minden nagyobb érzelem után, mikor már túl van rajta az ember.

Az a bikaviador, aki nagy faenára képes, mindaddig mestersége csúcsán marad, amíg azt hiszik róla, hogy még mindig meg tudja csinálni, ha kedvezők a körülmények; de az a bikaviador, aki megmutatta, hogy képtelen nagy faenára jó körülmények között, akiből hiányzik a művészet és az eredetiség a muleta-val, lehet akármilyen bátor, tisztességes, ügyes és munkájához értő ember, mindig csak a bikavívás névtelen napszámosa marad, és aszerint is fizetik.

Lehetetlen elhinni azt az érzelmi és lelki feszültséget, azt a tiszta, klasszikus szépséget, melyet egy ember, egy állat és egy botra tűzött skarlát szövetdarab képes létrehozni. Ha úgy döntesz, hogy te pedig lehetetlenségnek hiszed, és az egészet képtelenségnek tartod, bizonyosságot szerezhetsz igazadról azzal, hogy elmész egy bikaviadalra, ahol semmi csodálatos nem történik, márpedig sok ilyen van, mindig van annyi, hogy bizonyosságot szerezz önmagad megelégedésére. De egyszer kell csak látnod, amikor igazi, és akkor azonnal ráismersz. Ez olyan élmény, amivel vagy találkozol az életben, vagy nem találkozol vele. Ámde semmiképpen sem lehetsz biztos benne, hogy fogsz nagy faenát látni a bikavívásban, hacsak el nem

473

mész nagyon sok bikaviadalra. De ha valaha látsz egyet, és amivel befejeződik: egy nagy estocadát, fel fogod ismerni, és sok dolgot elfelejtesz addig, amíg ez kimegy az emlékezetedből.

Technikailag a muleta arra használatos, hogy védje

az embert a bika támadása ellen, megregulazza a bika fejtartását, korrigálja hajlamát az egyoldali öklelésre, kifárassza, helyzetbe állítsa az öléshez, és ölés közben a bika támadásának célpontjául szolgáljon az ember teste helyett, amikor a matador bemegy a karddal.

A muleta, elvileg, bal kézben van, jobb kézben a kard, és a bal kézben tartott mulettával végzett fordulatok mindig értékesebbek, mint a jobb kézben tartott mulettával végrehajtott fordulatok, mert ha a jobb kézben van, vagy két kézzel fogják, a kard kitéríti, a bika nagyobb csalogatóra támad, és az ember testétől messzebbre fog elhaladni mellette, továbbá a nagyobb csalogató meglebbentésére messzebbre fut majd, mielőtt újra támadna; így az ember időt kap a következő fordulat előkészítésére.

A legnagyobb fordulat a mulettával, melyet a legveszélyesebb csinálni, és amely a legszebb látvány, a natural. Ennél az ember szemközt áll a bikával, a mulettát bal kezében tartja, jobbójában a kardot, a bal kar terznészete- sen csüng alá az oldalán, a skarlát szövetdarab redősen lóg a botról, melyre rá van terítve, és amelyet úgy tart az ember, ahogy a képen látható. Az ember elindul a bika felé, felhívja a mulettával, és amikor a bika támad, egyszerűen együtt lendül a támadással, bal karját a bika szarva előtt lendíti, s míg az ember törzse követi a támadás kanyarját, a bika szarva a teste előtt van, az ember lába közben mozdulatlan, lassan lendíti a lepedőt tartó kezét a bika előtt, és fordul, pontosan egy negyedkörnyi fordulatot csinál a bikával együtt. Ha a bika megáll, az

474

ember megint föl hívja, leír vele még egy negyedkört, aztán még egyet, még egyet és még egyet. Láttam, ahogy hatszor egymás után megcsinálták; az ember mintha varázslat segítségével fogva tartaná a bikát a mulettával. Ha a bika, ahelyett, hogy megállna a támadással - mert máskülönben az ember állítja meg minden fordulat végén a lepedő alsó csücskének egy rándításával, meg a hatalmas gerincoszlop-rándulás állítja meg, ami abban a kanyarban éri, amelybe a matador kényszerítette, úgyhogy belegörbül egész teste -, megfordul és újratámad, az ember megszabadulhat tőle azzal, hogy a melle előtt elengedi, ezt spanyolul így hívják: pase de pecho. Ez a pase natural fordítottja. A bika most nem szemből támad, és az ember nem lassan viszi a mulettát az orra előtt; a pase de pechóban a bika, miután megfordult, hátulról vagy oldalról közelít, és az ember előrelebbenti a mulettát, elengedi a bikát a mellkasa előtt, és a skarlát lepedő szárnyának meglebbentésével tovaku-ldi. A mell előtt való elvezetés akkor a leghatásosabb, ha egy sorozat naturalt zár le, vagy amikor a bika egy váratlan fordulattal és támadással kikényszeríti, és az ember inkább önvédelem, mint tervszerű manőver gyanánt alkalmazza. Képesnek lenni egy sorozat natural végrehajtására és betetőzni a mell előtti elvezetéssel: ez valódi bikaviadorra vall.

Először is bátorság kell hozzá, hogy a bikát igazi naturalra hívja fel az ember, mikor annyi másféle fordulat kínálkozik, és mindegyik kevesebb kockázattal jár a bikaviadorra nézve, de méltóság is kell hozzá, hogy az ember kívárja a bika közeledését, bal kézben az ernyedten csüngő mulettával, miközben tudja, hogy ha a bika nem fogadja el a felkínált kis felületű csalogatót, őt fogja elkapni helyette; aztán nagy adottság kell még hozzá, hogy az ember a mulettát a bika rohamával egy ütemre mozdítsa,

ugyanakkor irányítsa is a muletával, nyújtott karral lendítse, s úgy kövesse a kanyar ívét a törzsével, hogy lába egy tapodtat se mozduljon a helyéből. Nehéz ezt a fordulatot szakszerűen megcsinálni négyszer egymás után, még tükör előtt is, bika nélkül, és ha hétszer megcsinálod, már szédülsz. Sok bikaviador van, aki egyáltalában nem tanulta meg az előadhatóság fokán. Jól csinálni, szép testtartással, megtartani a figura vonalait, miközben a bika szarva olyan közel van az ember derekához, hogy egy-két centivel kell csak feljebb mozdulnia, és már kész is az öklelés, kar- és csuklómozdulatokkal irányítani a bika támadását, a muletára kényszeríteni a bika figyelmét, és épp a megfelelő pillanatban állítani meg egy csuklórándítással, mindezt négyszer, ötször megismételni, ehhez bizony bikaviador és művész kell.

Trükkös a natural, amikor jobb kézzel csinálják, vagyis ha az ember a karddal Isifeszíti a muletát, és úgy pördül meg a talpán, hogy a bika az ember és muleta által leírt fél csigavonalszerűséget követi, nem pedig a lassan mozgó kart és csuklót. Sok jobbkezes fordulat igen értékes, de majdnem mindnél az történik, hogy a kard hegyét beleakasztják a posztóba, és a markolatát meg a pálcát egy kézbe fogva szélesre feszítik a muletát, s az így nyert nagyobb felület lehetőséget ad a bikaviadornak arra, hogy ha úgy akarja, testétől távolabb vezesse el a bikát. Közel is elvezetheti, de ha a szükség úgy kívánja, megvan rá a módja, hogy távolabb vezesse el, amire annak az embernek, aki bal kézzel dolgozik a muletával, nincs módja.

A natural és a pecho mellett a muletával végzett fordulatok közül fontos még az ayudado, vagyis az a fordulat, amelynél a kard hegye bele van akasztva a lepedőbe, és a muletát két kézzel fogják. Ezek lehetnek por alto vagy por bajo fordulatok, attól függően, hogy

a muleta a bika szarva fölött lebben-e el vagy a bika orra alatt.

Minden fordulatnak és félfordulatnak, vagyis azoknak, amelyeknél a bika nem halad el teljes testhosszában az ember mellett, határozott célja van. Nincs nagyobb megtorlás az erős és támadó kedvű bika számára, mint egy sorozat natural, amely megrángatja és kifárasztja, de ugyanakkor arra is kényszeríti, hogy bal szarvával kövesse a csalogatót és az embert, és hogy agyába vesse azt az irányt, amelyre az embernek akkor lesz szüksége, amikor majd bemegy ölni. Az a bika, amelynek a nyakizmait nem fárasztották ki kellőképpen, és ezért még fenn hordja a fejét, egy ayudado alto sorozat után - vagyis két kézzel tartott karddal és muletával végzett fordulatok után, ahol a muletát olyan magasra tartják, hogy a bikának fel kell ugrani utána, ha már elhaladt az ember mellett - jóval lejjebb tartja majd a fejét, úgy kifáradtak a nyakizmai. Ha fáradt és lecsüggesztve tartja a fejét, a matador időlegesen újra fölhozhatja ugyanazzal a fordulattal, ha mb-dosít rajta valamit, és nem várja meg, míg újra lecsüggeszti, mielőtt bemenne ölni. A mély fordulatok - ezeket a muleta lebbentésével és energikus rándításával csinálják, néha a lepedő alsó részének lassan húzott lebbentésével és pattintásával, gyors, karikásostorszerű csapásokkal - olyan bikáknál vezethetnek eredményre, amelyek na-

gyon keményen állnak még a lábukon, vagy nagyon nehezen állíthatók le egy pontra. Ezeket szemből csinálják olyan bikák esetében, amelyek nem hajlandók fordulni, és a bikaviador erénye itt a lábmunkájában nyilvánul meg, abban, hogy nem adja fel pozícióját a bika feje előtt, sohasem vonul vissza a szükségesnél több ízben, a muleta mozgatásával uralkodik az állaton, meredek szögben forgatja, gyorsan kifárasztja, és helyzetbe hozza. Az a bika,

477

amelyik nem hajlandó fordulni, vagyis egy bizonyos távolságról akkora erővel támadni, hogy ha az ember nem mozdul a helyéből és szakszerűen mozgatja a muletát, teljes hosszában elhaladjon mellette, az vagy gyáva bika, vagy úgy elbántak vele a viadal folyamán, hogy elvesztette lendületét, és nem lesz többé harcra bírható. Egy ügyes matador néhány közlőről kieroszakolt fordulattal, gondosan kerülve a gorombáskodást, nehogy a bika túl sokszor forduljon élesen, és közben megránduljon a lába, képes elhíttetni a gyáva bikával, hogy a muleta nem megtorlás, hogy ha támad, nem éri bántalom, és a gyáva bikát bátor bika képmására tudja formálni azzal, hogy önbizalmat ébreszt benne. Ugyanígy, finom és okos munkával, föl tudja gyűjtani a bikát, melyben kialudt a támadókészség, ki tudja hozni védekező helyzetéből, ismét támadóvá tudja tenni. Mindénnek érdekében a bikaviador kénytelen nagy esélyeket adni, mert ez az egyetlen módja annak, hogy felélessze a bika önbizalmát, hogy támadást erőszakoljon ki tőle, amikor az védelembe húzódott, és hogy irányítani tudja, vagyis kénytelen olyan közel dolgozni a bikához, amilyen közel csak lehet, csupán akkora teret hagyni meg neki, amin áll, ahogy Belmonte mondja, és mert ilyen közelségből ingerli támadásra, ha rosszul számol, a bikaviador el nem kerülheti az ökleltetést, és nincs ideje felkészülni a fordulatokra. Tökéletes reflex kell ehhez, és ismernie kell a bikát. És ha ugyanakkor még könnyed is a matador, biztosra vehetjük, hogy a könnyedség nem póz, hanem teljes egészében benső érték. Képes lehetsz a pózolásra, ha a szarvak némi távolságból közelednek hozzád, de nincs idő a pózra, ha köztük állsz, vagy ha ide-oda siklasz a bika nyakának szögletében, a biztonság picinyke területén, miközben azzal, hogy muletát mutatsz neki az egyik oldalon, aztán vissza-

478

veszed, hogy a muletát vagy a kard hegyével megbökve fordulásra bírd, kifárasztod vagy felgyűjtod; amikor nem hajlandó támadni.

Van a bikavívásnak egy egész iskolája, amelyben a könnyedséget odáig fejlesztették, hogy az lett az egyetlen lényeges benne, míg a szarv elvezetése az ember hasa mellett olyan lényegtelenre zsugorodott, hogy már alig maradt belőle valami, és ezt az iskolát Rafael El Gallo hozta létre és avatta fel. El Gallo túlságosan nagy és érzékeny művész volt ahhoz, hogy minden tekintetben kielégítő bikaviador lehessen, és fokozatosan, amennyire lehet, leépítette a bikaviadal azon részeit, melyek a halált hozzák, vagy amelyeknek közük van a halálhoz, akár az emberéhez, akár a bikáéhoz, de legfőképp az ember halálához. Ily módon, az általa kifejlesztett módszerrel dolgozott a bikával, és ebben a könnyedség, a látványosság és a mozgás igazi szépsége vált uralkodóvá, kiküszöböltött viszont belőle, ami őelőtte még megvolt : a bikaviadal veszélyes klasszicizmusa. Juan Belmonte annyit vett át

Gallo újításaiból, amennyire szüksége volt, összeolvastotta a klasszikus stílussal, aztán a kettőt belekalapálta saját hatalmasan forradalmi stílusába. Gallo volt olyan nagy újító, mint Relmonte, könnyedebb volt, és ha meglett volna benne Belmonte hideg, szenvedélyes farkasbátorsága, akkor nincs nála nagyobb bikaviador.

Ha figyelemmel kíséred a bikavívás történetét, rájössz, hogy ezt a kombinációt Joselito közelítette meg leginkább, Gallo öccse, aki, ez volt az egyetlen hibája, mindent olyan játszi könnyedséggel tudott megcsinálni, hogy alig tudta belevinni az érzelmet, amit Belmonte számára mindig biztosított nyilvánvaló testi gyengesége, s ez nemcsak ahhoz az állathoz képest volt gyengeség, mellyel farkaszemet nézett, hanem mindenkihez képest, akivel együtt

479

dolgozott, de még sok nézőjéhez képest is. Joselitót nézni olyan volt, mint amikor gyerekkorodban D'Artagnanról olvastál. Olyan nagyon erős volt, hogy végül már nem is izgultál érte. Túlságosan jó volt, túlságosan tehetséges. A veszély tulajdonképpen csak akkor mutatkozott, amikor már megölték. Mármint, a bikavívás mérhetetlen érzetni varázsának lényege a halhatatlanság érzése, ezt érzi a bikaviador egy nagy faena közepén, és ezt adja át a nézőnek. Művészi munkát végez, halállal játszik, egyre közelebb és közelebb és közelebb vonja magához a halált, melyről tudod, hogy ott leselkedik a bika szarvában, mert bizonyítékul ott vannak előtted a porondon a ponyvával letakart lötetemek. Ő adja a halhatatlanság érzését, és miközben nézed, téged is eltölt. És mikor már mindkettőtökben benne van, ő bizonyítékát adja a karddal.

Ha látsz egy bikaviadort, akinek a bikavívás olyan könnyű, mint amilyen Joselitónak volt, nem jön létre az a veszélyérzet, amit Belmonte mindig megteremtett. Még ha azt látod is, hogy megölik, akkor sem érzed úgy, mintha téged öltek volna meg, inkább úgy érzed, mintha az istenek halálát látnád. Gallo egészen más volt. Nem volt abban tragédia, de a tragédia nem is pótolná. De csak akkor volt jó, ha ő csinálta. Utánzóit csupán azt mutatták meg, ami beteg volt benne.

Gallo egyik újítása a pase de la muerte volt, vagyis a halálfordulat. Ezzel a fordulattal kezdte faenáit, és csaknem minden bikaviador átvette csaknem minden faena kezdőfordulataként. Ez az egyetlen olyan fordulat a bikavívásban, amit bárki megtanulhat, aki uralkodni képes idegein, amikor a bikát közeledni látja, és mégis mérhetetlen hatást tesz arra, aki nézi. A matador kimegy a bika elé, és oldalt állva felhívja, míg a karddal kifeszített mulettát két kézzel tartja csípőmagasságban, valahogy

480

úgy, ahogy a baseballjátékos fogja az ütőjét, amikor szemben áll a dobóval. Ha a bika nem támad, a matador két-három lépést tesz feléje, és újra megáll, vigyázzállásban, kifeszített mulettával. Amikor a bika támad, az ember mozdulatlanul áll, mintha meghalt volna, amíg a bika el nem éri a mulettát; aztán lassan fölemeli, és a bika elrohan mellette, rendszerint földobja magát a levegőbe a muleta után, úgyhogy te azt látod, az ember szálegyenesen áll, a bika meg meredek szögben emelkedik föl a levegőbe, és tehetetlenségi ereje már túl is vitte az emberen. Könnyű és biztonságos megcsinálni, mert a bika

rendszerint a természetes querenciája felé tart ilyenkor, és úgy rohan tova, mintha égne mögötte a világ, és mert ahelyett, hogy a skarlátszínű lepedő kis felületű csalogatójára kellene kényszeríteni a bika figyelmét, mint a naturalban, most akkora lepedőt kínálnak neki, mint egy vitorla, és a bika azt látja meg az ember helyett. A matador nem irányítja a bikát, és uralkodik rájta, pusztán kihasználja a támadásban rejlő lehetőségeket.

Gallo mestere volt a bika szarvai előtt végrehajtott mindenféle könnyed fordulatnak is, fordulatnak egyik kézről a másikba csúsztatott muletával, ezt néha a háta mögött csinálta; meg az olyan fordulatnak, amely úgy kezdődött, mintha natural akarna lenni, de ehelyett az ember pördült meg, és a muleta szinte bepólyálta, és a bika a muleta pörgő-lebegő széle után ment, míg más esetben az ember hátraarcot csinálva került közel a bika nyakához, úgy tekerte maga köré; térdelve végzett fordulatnak, amikor a két kézre fogott muletával nagy ívben lendítette körbe a bikát, válogatott fordulatoknak, amelyekhez nagyon kell ismerni a bika mentalitását, és önbizalom kell a biztonságos végrehajtásukhoz, de amelyek Gallo tudásával és önbizalmával végrehajtva, q.8

látványnak szépek, az ő számára nagyon megnyugtatóak, ezzel együtt pedig az igazi bikavívás teljes tagadása voltak.

Ghicuelónak, napjaink egyik bikaviadorának a kisujjában van Gallo repertoárja a bikával szemközti munkában. Vicente árrera is végigesinálja az egészet, de ideges lábmunkája meg elektromos gyorsaságú végrehajtása még csak fogalmat sem ad Gallo kristálytisztá könnyedségéről vagy Ghicuelo ügyességéről, bár Rarrera állhatatosan javít stílusán és a végrehajtáson.

Mindez a kicifrázott munka csak olyan bikával jó, amely nem hajlandó fordulni, vagy a faena második felére a matadornak, hogy megmutassa, mennyire képes uralkodni a bikán, és hogy esillogtathassa találékony könnyedségét. Folyton a feje előtt dolgozni egy olyan bikának, amelyik egyébként fordulna, akármilyen hatáson, könnyeden és találékonyan csinálják, semmi egyéb, mint a néző kirablása : megfosztják a bikaviadal valóságos részétől, amelyben az ember tervszerűen vezeti a bika szarvait, olyan közel és olyan lassan, ahogyan csak lehet, a teste mellett, és a faena komoly veszélye helyett kárpótlásul könnyed trükksorozattal traktálják, amely legföljebb díszítőelem lehetne a faenában.

lVapjainknak az a bikaviadora, aki a legtökéletesebben uralkodik a bikán a muletával, aki a legélénkebbet is megfélemezi, legyen az gyáva vagy bátor, és aki aztán leggyakrabban hajtja végre az összes klasszikus és veszélyes fordulatokat, a naturalt bal kézzel, a pase de pechót, márpedig ez a komoly bikavívás alapja, és mégis kiváló a bika szarva előtti látványos és könnyed munkában : Marcial Lalanda. Pályája kezdetén még tisztátalan volt a stílusa, rángott és dugóhúzózott a köpennyel, naturaljai egyáltalán nem voltak naturálisak, hanem nagyon is mes-

482

terkéltek, nagyon is előítéleteken alapultak, és nagyon is a hatásra mentek. Állhatatosan javítgatta stílusát, míg mostanra már igazán kitűnő lett a muletával, egészsége sokkal robusztusabbá vált, és nagy bikaismerete, hatalmas intelligenciája segítségével pontos és érdekes előadást

nyújt bármilyen bikával, ami a torilból kijön. Kezdeti apátiája nagy részét elvesztette, három ízben súlyos ökleltetést szenvedett, de ez inkább növelte, mint csökkentette bátorságát, és az ig2g-es, Ig3o-as, Ig3i-es szezonja n:igy bikaviadort mutatott.

Manuel Jiménez, Ghicuelo és Antonio Márquez képes rá, hogy befejezett, tiszta és klasszikus faenát csináljon a mulatával, ha a bika nem difl<cilis, az ember pedig ura marad idegeinek. Felix Rodríguez és Manolo Bienvenida mesterei a mulatának, képesek megfékezni egy diflícilis bikát, a könnyű bikának pedig kihasználni őszinteségét és bátorságát, de Rodríguez nem egészséges, Bienvenida pedig, ahogy egy másik fejezetben már elmondtam, nem ítéltető meg mindaddig, amíg egy súlyos sérülés után bizonyítékát nem adja annak, hogy képes úrrá lenni idegei és reflexei felett. Vicente Barrerának van hozzá tehetsége, hogy trükkös stílusával uralkodjon a bikán minden olyan fordulaton, ahol a bika teljes testhosszában elhalad az ember mellett, és állhatatosan csiszolja munkamódszerét, úgyhogy végül nagyon kielégítő előadó válhat belőle. Megvan benne egy nagy bikaviador adottsága. Tehetséges, jó érzéke van a bikához, képes rá, hogy mint egész nézze a bikaviadalt, reflexei nem mindennapiak, és fizikumajó, de önteltsége már régóta olyan méreteket öltött, hogy könnyebbnek találta lépélni a sajtót a hibái dicsőítésére, mint szembenézni a hibákkal és kijavítani őket. Legjobb a bika orra előtt végzett látványos munkában, és főként egy különleges ayudado por bajóban,

4á3

amelyben Joselitót utánozza, itt a kardot és a mulatát hegyével lefelé merőlegesen tartja a kéz, és az ember kissé nevetséges, de finom emelgető mozdulattal forgatja a bikát, valahogy úgy, mintha két kinyújtott kezében egy csipkés napernyővel valamit köpülne egy nagy dézsában. Joaquín Rodríguez, más néven Gagancho, cigány, s ami a könnyedséget, a látványosságot és a rettegést illeti, abban Gallo örököse, de semmiképp sem örökölte Gallótól a hatalmas bikaismeretet és a bikaviadal elveinek ismeretét. Gagancho könnyedsége szoborszerű, lassúsága méltóságos, mozgása behízlgő, de ha szembekerül egy olyan bikával, amely nem hagyja, hogy lábát összezárja, fordulatait előkészítse, szemmel láthatóan nem tud vele mit kezdeni, és ha a bika egy csöppet is eltér a mechanikusan tökéletes eszménytől, a cigányt elfogja a vakrémület, és nem merészkedik hozzá közelebb a testétől a lehető legmesszebbre tartott mulatája legtávolabbi csücskénél. Ha olyan bikát kap, amelyikben megbízik, olyan délutánnal tud megajándékozni, amit nem felejtés el soha, de lehet, hogy megnézed hétszer egymás után, és csupa olyan előadásban részeltet, hogy egyszer s mindenkorra kiábrándulsz a bikaviadalból.

Francisco Vega de los Reyes, más néven Gitanillo de Triana, Gagancho unokatestvére, aki nagyon jó tud lenni a köpennyel, de hiányzik belőle Gagancho könnyedsége a mulatával, és noha sokkal rátermettebb és bátrabb, munkája mégis alapvetően beteg. Amikor a faenát csinálja, mintha képtelen volna rendesen megszabadulni a bikától, az egyes fordulatokkal elég messzire küldeni ahhoz, hogy amikor megfordul, ne ugorjon vissza túl hamar, következésképp folyton a nyakán van a bika akkor is, amikor a legkevésbé akarja, és ügyetlensége folytán sokszor szenvedett ökleltetést. Akárcsak Ghicuelo és Már-

quez, ő sem áll biztosan a lábán, xxexn is erős, és noha a közönségnek semmi oka rá, hogy tekintettel legyen az egészségi állapotára, és ezzel mentséget találjon egy nagy fizetésű előadó hibáira, annál is kevésbé, mivel nem kötelezi törvény, hogy akkor is kiálljon viadalra, ha kondíciója ezt nem teszi lehetővé, mégis a bikaviador kondícióját mindig figyelembe kell venni, ha munkáját kritikailag akarjuk megítélni, jóllehet nincs joga elvárni a fizető nézőtől, hogy ezt mint mentséget elfogadja. Gitanillo de Triana jókedvűen bátor és természetesen becsületes a ringben, de technikájának pökhendi betegessége miatt folyton az az érzésed, amikor a ringben látod, hogy bármikor fölökkelheti a bika.

Már megírtam ezt Gitanillo de Trianáról, amikor xg3 I. május 3x-én vasárnap délután szemtanúja voltam, hogyan taposta meg Madridban egy bika. Több mint egy éve nem láttam viadalon, és a ring felé a taxiban azon tűnődtem, hátha megváltozott, és nekem vajon mennyiben kell majd felülvizsgálnom azt, amit írtam róla. Hoszszú léptű, könnyed lendülettel vonult ki a paseóban, jobban nézett ki, mint azelőtt, cigányképpel mosolygott mindenkire, akit megismert, amikor följött a barrerához köpenyt cserélni. Egészségesnek látszott, bőre tiszta dohánybarna volt, és a haja - amely legutóbb még szintelen volt a peroxidtól, amivel az alvadt vért mosták le arcáról a tavalyi súlyos autóbalesete után - most újra ébenfeketén ragyogott; ezüst bikavívó-öltönyt viselt, hogy érvényesüljön minden feketesége és barnasága, és láthatóan nagyon meg volt elégedve a dolgokkal.

Magabiztos volt a köpennyel, szépen és lassan mozgatta; Belmonte stílusa, csak hogy most egy hosszú lábú, keskeny csípőjű fekete cigánygyerek csinálta. Első bikája a harmadik volt azon a délutánon, és miután jó munkát

485

végzett a köpennyel, a banderillák beütését figyelte, aztán, mielőtt a muletával és a karddal kiment volna, szólt a banderilleróknak, hogy hozzák közelebb a bikát a barrerához.

- Ügyelj rá, kicsit bal felé öklel - mondta a kardhordozó, miközben átadta neki a kardot és a posztót.

- Ökleljen, ahogy akar, elbánok vele. - Gitanillo kihúzta a kardot a bőrtokból - az összeesett, amint a kard kijött belőle -, és hosszú léptekkel a bika felé indult. Engedte, hogy bejőjön és elmenjen mellette egyszer a pase de la muertében. A bika nagyon gyorsan fordult meg, és Gitanillo is megfordult a muletával, hogy, balról eressze be, fölemelte a muletát, aztán maga is a levegőbe emelkedett szétterpesztett lábbal, keze még mindig fogta a muletát, amint fejfelé lógott, a bika bal szarvával a combjában. A bika megforgatta a szarván, aztán a barrerához csapta. 1\Zegint megtalálta a szarvával, fölkapta és újra a fához csapta. Aztán amint ott feküdt, a bika átdöfte szarvával a hátát. Mindez nem tartott három másodpercnél tovább, és abban a pillanatban, amikor a bika először kapta föl Gitanillót, Marcial Lalanda már futott feléje a köpennyel. A többi bikaviador szétnyitotta köpenyét, és a bika felé lobogtatta. Marcial beugrott a bika fejénél, térdét a bika orrába lökte, pofon csapta, hogy elforduljon a fekvő embertől, és futva kijött onnan, hátrálva futott a ringben, a bika ment a köpeny után. Gitanillo megpróbált fölállni, de nem tudott, a bikaring-szolgák fölkapták, futottak vele a kötöző felé, feje lógott.

Még a műtőasztalon feküdt a banderillero, akit az első bika felöklelt, amikor megjöttek Gitanilloval. Az orvos látta, hogy nincs nagy vérzés, a combesonti artéria nem sérült meg, végzett tehát a banderilleróval, és aztán látott csak munkához. 1\lindkét combon szarv ütötte sebet ta-

486

lált, a négyfejű izom és a távolító izom kiszakadt. De a hátseben át a szarv tisztán behatolt a medencébe, eltépte a csípőideget, és úgy kitepte gyökerestől, ahogy a rigó emeli ki a nedves földből a kukacot.

Amikor az apja bement meglátogatni, Gitanillo azt mondta neki :

- Ne sírj, apácska. Emlékezz csak, milyen csúnya volt az az autódolog, és ezek mind azt mondták, nem mászunk ki belőle. Ezzel se lesz másképp. - Később azt mondta :- Tudom, hogy nem ihatok, de mondd meg nekik, hogy legalább a számat hadd nedvesítsem meg. Csak egy kicsit hadd nedvesítsem meg a számat.

Mindazoknak, akik azt mondják, hogy befizetnének egy bikaviadalra, ha embert is láthatnának felökleltetni, nemcsak bikákat meghalni, ott kellett volna lenniük a ringben, a kötözőhelyen, és később a kórházban. Gitanillo túlélte a júniusi és a júliusi hőséget, augusztus első két hetét, akkor végül meghalt agyhártyagyulladásban, amelyet a gerinetövi sérüléstől kapott. Hatvanöt kiló volt, amikor felöklelte a bika, és harminckettő, amikor meghalt; a nyár folyamán három ízben szenvedett combesonti artériaszakadást, a combsebéből kiálló drénesőtől tályogot kapott, és sebei felszakadtak, ha köhögött. Már a kórházban volt, amikor csaknem ugyanolyan combsebével Felix Rodríguez és Valencia II.-t is beszállították, és mielőtt meghalt, mindkettőt elbocsátották, mint viadalra alkalmast, holott még be sem forrt a sebük. Gitanillo balszereneséje az volt, hogy a bika a fakerítés tövéhez csapta, úgyhogy amikor a bika belevágta hátába a szarvát, szilárd valami mellett feküdt. Ha kinn a szabad ringben fekszik a porondon, ugyanez a szarvesapás nem ejt rajta végzetes sebet, inkább a levegőbe emeli, és nem döfi át a medencéjét. Akik azt mondják, fizetnének, csak

487

hogy lássák, amikor a bika megöl egy viadort, megkapták volna, ami a pénzükértjár, amikor Gitanillo megháborodott a forró nyárban az idegfájdalomtól. Az utcán is halani lehetett. Úgy tetszett, bűn életben tartani, és jóval szerencsésebb lett volna, ha meghal nem sokkal a viadal után, amikor még uralkodott magán, és még birtokában volt bátorságának, s ha nem kell megjárnia a megaláztatás egyre szaporodó testi és szellemi szörnyűségeit, melyeket az elviselhetetlen fájdalom hosszan tartó elviselése okoz. Aki ilyen állapotban lát és hall egy emberi lényt, gondolom, óvatosabb lesz lovakkal, bikákkal és egyéb állatokkal kapcsolatban, ámde elég egy gyors rántás a ló fülén, és máris feszes a bőr fönn a nyakszirtjén a koponya tövénél, aztán csak egy könnyű döfés a puntillával a nyakcsigolyák közé, és minden lóprobléma meg van oldva, amikor egyetlen rándulás nélkül holtan összeesik. A bika, attól számítva, hogy az emberjátszani kezdett vele, tizenöt percen belül megkapja a halált, és ami sebet kap, fölhevült állapotban kapja, és ha ez sem fáj jobban, mint az ember sebe, amit felhevült állapotban kap, akkor nem nagyon fájhat. De mindaddig, amíg az embert úgy tekintik, hogy halhatatlan lelke van, és az orvosok akkor is

életben tartják, amikor a halál volna a legnagyobb ajándék, amit egyik ember a másiknak adhat - addig úgy néz ki a dolog, hogy lovakra, bikákra gondosan vigyáznak, és az ember vállalja a legnagyobb kockázatot.

Heriberto García és Fermín Espinosa, Armillita Ghico mexikóiak, és rátermett, kész művészei a mllretának. Heriberto García méltó társa az igazi legjobbaknak, munkájára nem jellemző az indián közömbösség, ami a legtöbb mexikói ringbeli munkáját érzelem nélkülivé teszi. Armillita hideg, barna kis indián, nincs álla, csak egy hiányos fogsora, testalkata pompásan viadori, lába hossz-

488

szabb, mint a törzse, és egyikc a muleta nagy művészeinek.

Nicanor Villalta, ha a bikája eléggé egyenesen támad ahhoz, hogy a matador zárt lábbal dolgozhasson, közelebb dolgozik a bikához, egyre izgatottabb, egyre hevültebb lesz, homorítva löki csípőjét a szarvak elé, ámulates esuklójával irányított muletája végén szinte kering körülötte a bika, olyan közel vezeti el a melle előtt, hogy a bika válla néha meglöki, a szarvak meg olyan közel vannak a gyomrához, hogy utána a hotelban karcolások láthatók az altestén. Semmi túlzás; magam láttam a karcolásokat, de azt hittem, a banderillanyelektől származnak, amelyek végigsúroították, amikor olyan közel vezette el maga előtt a bikát, hogy az inge telefröcsköldött vérrrel, de a szarv felületétől is származhattak, mert a szarvak olyan közel voltak, hogy nem szerettem volna túl közelről látni. Amikor nagy faenát csinál, az csupa merészség; merészség meg az a mágikus csukló, és már hajlandó is vagy elnézni neki a legnagyobb sutaságot, amit olyan bikák esetében láthatsz nála, amelyek nem hagyják, hogy zárt lábbal dolgozzék. nagy faenát láthatsz Villaltától Madridban; több jó bikát húzott, mint az összes többi matador egész életében. Biztos, hogy valahányszor diflicilis bikát húz, olyan suta formájú lesz majd, mint egy imádkozó sáska, de sose feledd : sutasága nem gyávaságból fakad, hanem mert ilyen a testfelépítése. Mert olyan az alkata, hogy csak akkor lehet könnyed, ha zárt lábbal dolgozhat, mert amíg a természetttől fogva könnyed bika- viador esetében a sutaság a pánik jele, Villaltánál ez csak annyit jelent, hogy olyan bikát húzott, amellyel nem tud zárt lábbal dolgozni. És ha egyszer olyankor látod őt, amikor zárt lábbal dolgozhat, s azt látod, hogy megdől a bika támadása alatt, mint fa a viharban, azt látod, hogy

489

újra meg újra megpörgeti maga körül a bikát, és még egyszer : azt látod, hogy izgalmában le fog térdelni a bika előtt, miután már uralma alá hajtotta, és beleharap a szarvába, akkor majd megbocsátod neki azt a nyakat, amit Istentől kapott, azt az ágylepedő nagyságú muletát, amit használ, meg a telefonpózna lábait, mert ez a furcsán összehányt test annyi merészséget és pundonort hord magában, hogy kitelne belőle egy tucat bikaviador.

Gayetano Ordóñez, Nino de la Palma mindkét kézzel tökéletesen boldogult a muletával, gyönyörű előadásokat produkált, nagy művészettel érezte át a faena drámáját, de mióta rájött, hogy a bika nem csupán ötezer pezetás bankjegyet hord a két szarva között, hanem ott van hegyén az ítélet is, kórház feltétlenül, halál esetlegesen- azóta már nem az, aki volt. Kívánja azokat a bankjegyeket, de vonakodva megy csak olyan közel a szarvakhoz,

hogy kiemelje őket onnan, mert rájött, hogy a hegyük zálogot is követelhet. A bátorságnak ilyen rövid az útja a szívtől az agyig ; de ha elindul, nem tudni, milyen messze me el, az elvérzésig talán, vagy egy asszonyban vész el, és nem jó dolog nyakig lenni a bikavívás mesterségében, amikor elmegy a bátorság, bárhová ment is. Néha egy másik seb visszahozza: a halálfélelem megjön az elsővel, és elviszi a második; és olykor, ha az egyik asszony elveszi, visszaadja a másik. A bikaviadorok, rábízva magukat a tudásukra és adottságaikra, amelyek talán kordában tartják a veszélyt, megmaradnak a mesterség mellett, és reménykednek, hogy bátorságuk visszatér, és néha valóban visszatér, néha nem.

Sem Enrique Torresnek, sem Victoriano Rogernek, Valencia II.-nek, nincs valódi tehetsége a muletához, és ez korlátok közé szorítja őket a mesterségben, mert amikor tudásukjavát adhatják, mindketten pompás művészei

490

a köpenynek. Luis Fuentes Bejarno és Diego Mazquarian, Fortuna, ez a két nagyon bátor, mesterségüket nagyon egészségesen ismerő bikaviador meg tudja fékezni a difficilis bikát, és bármilyen bikával megbízható előadást produkálnak, de stílusuk nehézkes, jellegtelen. Fortunáé régmódibb, mint Bejarnóé, akinek a stílusa egyszerűen rossz modern trükk-kollekció, de mindketten egyformán bátrak, megbízhatók, nagyon szerencsések, és egyformán hiányzik belőlük az eredetiség. Ezeket a matadorokat átlagos vagy difflícilis bikákkal érdemes megnézni. Ahol a stiliszták meg sem kísérelnének semmit, ők megbízható bikaviadalt nyújtanak az embernek, igaz, összezagyvának olcsó izgalmakat, színpadiasságot egy-két pillanattalnyi érzelemmel. A bikavívás három legjobb öljője, Antonio de la Haba, Zurito, Martín Agüero és Manolo Martínez közül csak Martínez képes adni valamit a muletával, ami hasonlít a faenára, és sikereit kizárólag bátorságának és a posztó kezelésében vállalt kockázatnak köszönheti, nem a tehetségének.

A többi harminenegy tényleges matadorból, akik aktív szolgálatot teljesítenek, csak igen kevés érdemel említést. Egyikük, a málagai Andrés Mérida, hosszú, vékony, üres képű cigány, valóságos zseni a muletával és a köpennyel, és ő az egyetlen bikaviador, ilyet én még nem is láttam, aki tökéletesen szórakozott arekifejezéssel dolgozik a ringben, mintha holmi nagyon távoli, nagyon nem idetartozó dolgokon járna az esze. Hajlamos a mindent elsöprő félelemkitörésekre, de annyira, hogy arra szó nincs, ám ha megbízik egy bikában, csodálatos tud lenni. A három igazi cigány, Caganeho, Gitanillo de Triana és Mérida közül én Méridát szeretem a legjobban. Megvan benne a többiek könnyedsége egy adag groteszkkal tetézve, meg az ő híres szórakozottságával, és számomra ez teszi őt

491

a legvonzóbbá minden cigány közül, Gallo után. Mindnyájuk közül a legtehetségesebb Caganeho, a legbátrabb és legbecsületesebb Gitanillo de Triana. Múlt nyáron azt hallottam nem is egy málagaitól, hogy Mérida nem igazi cigány. Ha ez igaz, akkor az utánzat jobb az eredetnél.

Saturio Torón kiváló banderillero, mint matador nagyon bátran és a lehető legesúnyábban, legbutábban és

legveszélyesebben dolgozik. Miután banderillero lett, Ig2g-ben kardot fogott, mint bikaviador-inas, és kitűnő szezont csinált, sikereit merészséggel és szerencsével csikarta ki. xgto-ban Pamplonában l\larcial Lalanda ütötte matadorrá, és első három viadalában igen súlyos ökleltetést szenvedett. Ha ízlése csiszolódik, talán még le is vetheti stílusának kisvárosias közönségességét, vagy valamit belőle, és megtanulhatja a bikavívást, de amit én x g3 x -ben láttam tőle, az reménytelen esetnek mutatta, és csak abban reménykedhetem, hátha mégsem teszik teljesen tönkre a bikák.

Azoknak az esetében; akik kezdetben jó matadornak ígértek, és mégis a kudarc és a tragédia különböző fokain végezték, a bukás két fő oka, nem tekintve most a balszerencsét, a művészi készség hiánya volt, ezt persze nem lehet helyrehozni merészséggel, és a félelem. Két igazán bátor matador repertoárjának szegényessége miatt nem tudott helyet kivívni magának, ezek áernardo Muñoz, Garnicerito, és Antonio de la Haba, Zurito. Egy másik, Julio García, Palmemo, igazán bátor, és változatosabb is a repertoárja, mint Garniceritóé vagy Zuritóé, még talán számítana is valamit, de nincs hozzá megfelelő alakja.

Domingo Ortega mellett, akiről más helyen már írtam ebben a könyvben, a valamiféle hírnévre vergődött mata-
492

dorok közé számít még José Amoros, akinek egészen különleges, gumizó stílusa van, vagyis szemmel láthatóan nyúlik elfelé a bikától, mintha rugalmas kötegekből állna, és teljes egészében másodrendű, kivéve természetesen ezt az egyedülálló gumyszerűségét, aztán José Gonzáles, más-ként prlexikói Garnicerito, egy mexikói indián, aki a hej-de-bátrak iskolájába tartozik, vagyis élve falja föl a bikát, és noha nagyon bátor, jó banderillero, nagyon tehetséges és érzelmes előadó, nem marad sokáig közöttünk, ha igazi bikákkal is akkora kockázatot vállal, mint a fiatalokkal, vagy pedig, mivel ilyen erős szenzációkhoz szoktatta közönségét, vonzóereje bizonyosan megszűnik, ha nem vállalja azt a kockázatot; meg még az új viadorok közül a legtöbbet ígérő Jesús Solórzano. Jesús, vagyis Ghucho, ha netalán nem ismernéd ennek a keresztnévnek becézó változatát, mexikói, de nem indián, és tökéletes bikaviador, bátor, művészi, intelligens, művészetének minden ágát-bogát fölényesen ismeri, kivéve azt a kisebb jelentőségű ügyet, a descabello, vagyis a kegyelemdöfés megadását, és mégis, tökéletesen hiányzik belőle az egyéniség. Nehéz elemezni ezt az egyéniségnélküliséget, de többé-kevésbé, úgy látszik, abból a bocsánatkérő, sündörgő, csúnya, púpos mozgásból adódik, ami akkor igazán nyilvánvaló nála, amikor nincs elfoglalva a bikával. Bikaviadorok szerint a bikától való félelem teszi, hogy a bikaviador elveszti jellegét, vagyis ha máskülönben arrogáns és hatalmaskodó, vagy könnyed és kecses lenne, ezeket a jellegzetességeket eltapossa a félelem, Solórzano-nak azonban mintha egyáltalán nem volnájellege. Ám ha olyan bikával dolgozik, amelyben megbízik, mindenben teljes értékűt ad; és végig az xg3x-es szezonban, láttam, ő ütötte be a legpompásabb banderilla-párt, Gaona módorában, lassan, lépésről lépésre közelítve a bikához; a

legjobb és leglassúbb munkát ő végezte a köpennyel, és a

muletával is ő dolgozott legközelebb a bikához, a leg-
érzelemdúsabb faenában. Munkájának az a negatívuma,
hogy szépen dolgozik a bikával, de mihelyt ellép az állat
mellől, visszassüllyed púpos hátú, fagyott képű apátiájá-
ba, ám egyéniség ide, egyéniség oda, csodálatos, nagy
tudású, merész bikaviador, és nagy művészet az, amit
csinál.

Két másik új matador José Mejías és David Liceaga.
José Mejías, más néven Pepe Bienvenida, Manolo öccse,
bátrabb és izgalmasabb, mint a bátyja, változatos és lát-
ványos repertoárral és nagyon vonzó egyéniséggel ren-
delkezik, de hiányzik belőle Manolo művészi adottsága
és tudása, hogy biztonságosan uralkodjon a bikákon, bár
ezt meghozhatja az idő; David Liceaga pedig, ez a fiatal
mexikói viador, aki végtelenül ügyes a muletával, tehet-
ségtelen és stílustalan a köpennyel, és mexikói létére elég-
gé különös módon, középszerű a banderillákkal. Ezt olyan
emberek beszámolója alapján írom Liceagáról, akikben
megbízom, és akik megfigyelték a munkáját, mert én
magam nem láttam őt. Kétszer állt ki viadalra Madrid-
ban I g z -ben, egyszer mint novillero azon a apon, ami-
kor én kimentem Aranjuezbe megnézni Ortegát, aztán
megint októberben, ekkor ütötték matadorrá, amikor már
elutaztam Spanyolországból. De Mexico Gityben nagyon
népszerű, és aki kíváncsi rá, minden bizonnyal megnéz-
heti Mexikóban a tél folyamán.

Ebből a felsorolásból kihagytam minden fenomént, és
nem értékeltem senkit, aki még nem bizonyította be,
hogy joga van a megítélésre. A bikavívásban mindig
támadnak vadonatúj fenomének. Lesznek legíjjabbak
akkor is, mikor ez a könyv megjelenik. Minden szezon-
ban kisarjadnak a reklámesőre egy jó déltitán tálaján, ha

494

Madridban testhez szabott bikát kapnak, de a hajnal-
fény a tartós maradandóság virágos emlékműve ezekhez
az egydiadalos bikaviadorokhoz képest. Mához öt évre,
amikor már csak néha esznek, de egyetlen tiszta öltö-
nyükben azért még be-beülnek a kávéházba, meghallgat-
hatod őket, hogy mennyire jobbak voltak Belmonténál
madridi bemutatkozásukon. Lehet, hogy ez igaz is. - Ls
milyen volt legutóbb? - kérdezed te. - Kicsit balszeren-
csés voltam az ölésnél. Egy icipicit balszerenesés - mondja
az exfenomén, mire te : - Hát persze. Nem lehet az ember
szerencsés minden ölésnél - és lelki szemeiddel látod a
fenomént, izzad, arca fehér, rosszul van félelmében, kép-
telen a szarvra nézni vagy a közelébe merészkedni, egy
tucat kard a földön, körülötte mindenfelől köpenyek lo-
bognak, hegyes szögben fut rá a bikára, reménykedik,
hogy a kard hegye életfontosságú ponton fog behatolni,
miközben párnák repülnek be a ringbe, a felvezető tinók
meg már készen állnak a bejövetelre. - Egy icipicit bal-
szerencsés az ölésnél. - Ez két éve történt, azóta nem állt
ringbe, csak éjjel álmában, akkor is verejtékben úszva,
rettegve ébredt fel; és nem is fog ringbe állni, hacsak
az éhség rá nem kényszeríti, és akkor, mivel köztudomá-
sú, hogy gyáva és értéktelen, talán olyan bikát kénytelen
vállalni, amelyet senki más nem vállal el, és ha felcukkolja
magát, hogy valamit csináljon, mivel nincs tréningben, a
bika talán megöli. Vagy megint elmondhatja, hogy közbe-
jött "egy icipici balszerenese az ölésnél".

Hétszázhatvan-valahány sikertelen bikaviador van
Spanyolországban, akik még mindig kísérleteznek mes-

terségük folytatásával, az ügyesek gyáván, a bátrak tehetőségtelenül. Ha nincs szerencséd, néha szemtanúja lehetsz, amikor a bátrát megöli a bika. Ig3I nyarán láttam egy viadalt nagyon nagy, nagyon gyors öt éves bikákkal, meg

495

három matadortanonecal. Szolgálat szerint a rangidős Alfonso Gómez, más néven Finito de Valladolid volt, jóval a harmincöt fölött, valaha jóképű lehetett, mesteriségében csak kudarcot ért meg, mégis nagyon méltóság-teljes volt, intelligens és bátor, tíz éven keresztül állt ki viadalra Madridban, és a közvéleményben egyszer sem támadt iránta annyi érdeklődés, hogy érdemesnek tartsák a tényleges matadorságra. Szolgálati idő szempontjából Isidoro Todo, más néven Alcalareño II. következett utána, harminéhét éves, csak valamivel magasabb öt lábánál, tömzsi, vidám emberke, aki négy gyereket tartott el, özvegy nővérét, meg azt az asszonyt, akivel élt, abból a kis pénzből, amit a bikákkal keresett. Mint bikaviador, mindössze nagy bátorságot és egy tényt mondhatott a magáénak, nevezetesen azt, hogy kurta volt, és ez a fogyatékoság, amely lehetetlenné tette, hogy mint matador sikereket arathasson, mint különlegesség, vonzereje lett a ringben. A harmadik viador Miguel Gasielles volt, egy gyáva alak. De a történet unalmas és ronda, és csak az az egyetlen emlékezetes benne, ahogy Alcalareño II.-t megölte a bika, de most jövök rá, hogy az is túl ronda ahhoz, hogy érdemes legyen írni róla, ha nem okvetlenül szükséges. Elkövettem azt a baklövést, hogy elmeséltem a fianxnak. Amikor hazamentem a ringből, mindent tudni akart a viadalról, mi történt ott, és én marha, elmondtam neki, mit láttam. Nem szólt semmit, csak megkérdezte,

azért ölte-e meg a bika, mert olyan kicsi volt. Ő maga is kicsi volt. Azt mondtam neki, igen, mert kicsi volt, de azért is, mert nem tudta, hogyan kell keresztezni a mule-tával. Nem mondtam meg neki, hogy meghalt - csak hogy megsériilt, annyi eszenx azért volt; de mégsem elég. Aztán valaki a szobába lépett, gondolom Sidney Franklin vult, és azt mondta spanyolul, hogy- zneghalt.

496

-1\}Ieghalt.

- Nem mondtad, hogy meghalt - mondta a gyerek.

- Nem tudtam biztosan.

- Nem tetszik ez nekem, hogy meghalt - mondta a gyerek.

Másnap azt mondta:

- Nem megy ki a fejemből az az ember, akit megölt a bika, mert olyan kicsi volt.

- Ne gondolj rá - mondtam, és életemben ezredszerre kívántam, bárcsak ki tudnám radíx-ozni kimondott szavaimat. - áutaság rágondolnod.

- Nem akarok rágondolni, de bárcsak ne mondtad volna, mert ahányszor lehunyom a szemem, mindig magam előtt látom.

- Gondolj Pinkyre - mondtaxn. Pinky egy ló Wyomingban. Úgyhogy egy darabig nagyon óvatosak voltunk a halállal. A szemem nagyon rossz volt, olvasni nem tudtam, és a feleségem hangosan olvasta fel Dashiell Hammert legvéresebb újdonságát, Az átok címűt, és valahányszor Mr. Hammett megölt volna egy szereplőt vagy egy sorozat szereplőt, feleségem a "meggyilkolta, elvágta a torkát, szétlőtte az agyát, cafatokra tépte" és így tovább

és így tovább helyett azt mondta: "umta-umtattázta" és az umta-umtattázta komikuma hamarcs, san olyannyira megtetszett a mi fiunknak, hogy amikor egyszer csak azt mondta : - Emlékszel arra, akit umta-umtattázott a bika? Már nem gondolok rá -, tudtam, hogy minden rendben van.

1933-ben négy új matadort avattak, ezek közül kettő mint lehetőség, egy mint különlegesség említésre méltó, egyet pedig mint fenomént bizvást elhagyhatunk. A két lehetőség: Juanito l\Zartín Garo, nlás néven Ghiquito de la udiencia, és Lxzis Gómez, nlás xxéven EI Estudiante.

497

Ghiquito tizenkét éves korától, mint csodagyerek, fiatal bikákkal állt ki, most húsz. Stílusa elegáns, ő maga nagyon kecses, egészséges, intelligens és szakszerű, arca csinibaba-arc, de a ringben fensőbbes és komoly, és lányos arcán kívül nincs benne semmi nőies, és nem látható rajta Ghicuelo megvert, puha pillantása. Hátránya az, hogy noha szépen, intelligensen dolgozik, hideg és szenvtelen, olyan régóta áll ki bikákkal, hogy inkább egy pálya csúcsán túljutott matador óvatos és védekező fogásait látod tőle, nem pedig azt, hogy még gyerek, aki mindent kockára tesz a beérkezés érdekében. De nagy művészi adottsággal és intelligenciával rendelkezik, és nagyon érdekes lesz pályafutását követni.

Luis Gómez, El Estudiante, fiatal orvosnövendék, arca éles, barna, jó formájú, alakja olyan jó, hogy mintául szolgálhatna az ifjú matador típusának megformázásához, stílusa a köpennyel és a muletával jó, egészséges, klasszikusan modern, s hozzá még gyorsan és jól öl. lt-Ii-után három szezonon át nyáron ringbe állt vidéken, télen pedig orvosegyetemre járt Madridban, múlt ősszel mint novillero bemutatkozott Madridban is, és elsőpró sikert aratott. Ig32 márciusában lett tényleges matador Valenciában, San José corridáin, és szavahihető aficionadók szerint nagyon jó volt, nagy ígéretnek mutatkozott, bár a muletával, mert mindenáron vakmerő faenát liívánt csinálni, olykor kellemetlen helyzetbe került, amelyről nem is tudott, és amelyből csak szerencséje és jó reflexei húzták ki. A felszín azt mutatta, hogy uralkodik a bikán, de a valóságban nemegyszer a szerencse mentette meg; intelligenciája, merészsége és jó stílusa alapján azonban jogos a remény, hogy jó matador lesz, ha szerencséje kitart első teljes évadában.

Alfredo Gorrochanót, Gregorio Gorrochano, a madridi

498

monarehista napilap, az ABC nagyon befolyásos bika- viadal-kritikusának a fiát, matadorrá avatták apja parancsára és Ignacio Sanehez ltfelijás sugalmazására, Mejias egyébként sógora Joselitónak, akit Corrochano olyan epésen és keserűen támadott abban a szezonban, amelyben halálát lelte. Alfredo sötét képű, vékonydongájú, pimasz és arrogáns ifjú, meglehetősen bourboni arccal amely kicsit olyan, mint XII. Alfonzé gyerekkorában. Svájcban tanult, és mint matadort Madrid és Salamanca környékén, a borjúminősítéseken meg a bikaranehók tenyészállományával tréningeztette az apja, Sanehez Mejias, meg mindenki, aki apja lába előtt csúszkál-mászkal. Mintegy három esztendőzt szolgált le mint bikaviador először a Bienvenida gyerekekkel mint gyerekviador, aztán az utolsó esztendőben mint tényleges novillero. Apja társadalmi helyzetének köszönhető madridi bemutatkozá-

sa felkavarta az érzelmeket, s a fiúnak alkalma nyílt saját bőrén tapasztalni apja összes ellenségének - akiket leginkább kitűnő, szarkasztikus írásaival szerzett magának - elkeseredett gyűlöletét, meg azokét, akik a közép-osztálybeli royalista fiát gyűlölték benne, aki hitült szerint kivette a betevő falatot azoknak a gyerekeknek a szájából, akik azt a falatot a ringben akarták megkeresni. Ugyanakkor a felkavart mindenféle érzelmei reklámot vertek körülötte, és kíváncsiságot ébresztettek iránta, és három madridi fellépésén mint novillero pimaszul, arrogánsan és nagyon férfi módra viselkedett. Amit mutatott az jó banderilleróra vallott, feltűnően jól kezelte a mule-tát, jókora intelligenciát és előrelátást árult el a bika irányításában, de stílusa a köpennyel siralmasan rossz, és képtelen szakszerűen vagy egyáltalán tisztességesen ölni. 1932-ben elfogadta az alternatívát Gastellón de la Planá-

499

ban az év első corridóján, és informátoraim szerint nem változott azóta, hogy láttam, mindössze annyi történt, hogy durva stílusban végzett veronicáit most különféle látványos köpenytrükkökkel próbálja orvosolni, de változatlanul hiányzik belőle az, ami a viador nyugalmának és művészi adottságának pótolhatatlan próbaköve. Mint furcsaságot, fölöttébb érdekes lesz végigkísérni pályafutását, de azt hiszem, hacsak szert nem tesz a szükséges biztonságra az ölésben, hamarosan le fog lohadni a publikum érdeklődése, mihelyt azt az újdonságot, amit mint apja fia jelent, az utolsó csöppig kimerítették.

Victoriano de la Serna fiatal novillero volt, amikor megkapta azt, ami egy fenomén produkciójához elengedhetetlen : egy nagy délutánt Madridban, I g3 I szeptemberében. Felkapták, kihasználták, Madrid környékén mutogatták kis, kezes bikákkal, ahol a szerencsétlenség lehetőségét minimumra lehet csökkenteni, a diadalokat mind nagydobra verték a fizetett nézőkéntjelenlevő madridi kritikuskok, aztán a szezon végén felhozták Madridba második, tényleges matadorként való bemutatásra. Bebizonyította, hogy korai volt az előléptetés, hogy még zöld, hogy mesterségbeli tudása elégtelen, és hogy még jó sok szezonra és tapasztalatra van szüksége ahhoz, hogy biztos kézzel bánjon érett bikákkal. Erre a szezonra kapott még bizonyos mennyiségű szerződést, még tavaly írták alá őket, a madridi kudarc előtt, de kétségtelenül fenomenális, vele született adottsága ellenére, korai matadori előléptetése mintha elindította volna a gyors feledés lejtőjén, melyet már síkossá koptattak más fenomének, akik előtte szálltak alá rajta. Mint mindig, most is a viadorral érzek együtt, aki sohasem olyan bűnös, mint kizsákmányolói, és azt remélem, tévedek, és hogy csodaképp megtanulja mesterségét, mialatt mint mester művéli, de ez a módszer annyira a közönség megkárosítására van alapozva, hogy még ha a matador megtanulja is mesterségét, a közönség a legritkább esetben bocsát meg neki, és amikor már elég biztosan áll a lábán ahhoz, hogy megfeleljen neki, a közönség már látni sem akarja.

Mi
500 '

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Helyesen csak kétféleképp lehet karddal és muletával megölni a bikát, és minthogy mindkettő szándékosan megteremt egy olyan pillanatot, amikor az ember fel-
ökleltetése elkerülhetetlen, ha a bika nem megy rendesen

a posztó után, a matadorok következetesen elbűvészkedik a viadal legpompásabb részét, míg végül, ha látod száz bika halálát, abból kilencvenen úgy hajtják végre a halálos ítéletet, hogy az csupán paródiája az igazi ölésnek. Ennek az az egyik oka, hogy aki nagy művész a köpennyel és a muletaival, abból ritkán lesz ölő. A nagy ölőnek szeretnie kell ölni; hacsak azt nem érzi, hogy a legjobb dolgot csinálhatja, amikor csinálja, hacsak tudatában nincs méltóságának, hacsak azt nem érzi, hogy jutalma önmagában van, képtelen lesz az igazi öléshez nélkülözhetetlen önfeláldozásra. Az igazán nagy ölő becsületérzése és dicsőségérzése messze meghaladja az átlag bikaviadorét. Nlász szóval, egyszerűbb embernek kell lennie. Örömet is kell találnia benne, nem pusztán abban, hogy szemével és csuklójával bűvészkedik, hogy bal kezét tökéletesen tudja használni, mint az átlagember, ami a büszkeség legegyszerűbb formája, és ami minden egyszerű emberrel vele születik, hanem szellemi élvezetet is kell találnia az ölés pillanatában. Tisztán ölni és úgy, hogy esztétikai gyönyörűség és büszkeség járjon vele - ez az emberi faj egy részének mindig is a legnagyobb örömet jelentette. s mert a másik rész, amely nem talál élvezetet az ölésben, az adta a legtöbb jó író, vajmi kevés megállapítás áll rendelkezésünkre az ölés igaz élvezetéről.

Egyilc legnagyobb örömet - eltekintve a tisztán esztétikai örömtől, mint amilyen a szárnyasvadászat, és a büszke-

502

ség örömtől, mint amilyen a vad ravasz becserkészése, ahol a lövéshez szükséges tíz másodperc aránytalanul megnövekedett fontossága adja az érzelmet - a halál elleni lázadás érzésejelenti, amely a halál kiszolgáltatásából ered. Ha egyszer elfogadtad a halál szolgálati szabályzatát, a "ne ölj" könnyen és magától értetődően teljesíthető paranesolat. De ha az ember mégis lázad a halál ellen, óriási örömet talál az egyik isteni tulajdonság kisajátításában - abban, hogy halált oszthasson. Ez az egyik leghatalmasabb érzés azokban, akik élvezetet találnak az ölésben. Ezeket a dolgokat büszkeségből teszik, és a büszkeség, mint tudjuk, keresztény bűn, de pogány erény. A büszkeség teszi a bikaviadalt, és az ölés igazi öröme teszi a nagy matadort.

A szükséges szellemi járulékok persze még nem csinálnak senkiből jó ölőt, ha hiányzik belőle a fizikai tehetség az aktus végrehajtásához - jó szem, erős csukló, merevség, és pompás bal kéz a milleta irányítására. Ez mind kell neki hozzá, még hozzá kivételes fokon, különben nyugalma és büszkesége csak arra lesz jó, hogy kórházba juttassa. Nincs Spanyolországban ma egyetlen igazán nagy ölő sem. Sikeres matadorok vannak, akik tökéletesen ölnek, ha akarnak, és ha velük van a szerencse, de nagyvonalú stílus nélkül, s akik legtöbbször meg se kísérlék, mert nincs rá szükségük ahhoz, hogy megtartsák közönségüket; aztán vannak matadorok, akik a régi időkben nagy ölők lettek volna, mert pályafutásuk kezdetén úgy ölték a bikát, ahogy kell, de mert hiányzott belőlük az adottság a köpeny és a muleta kezeléséhez, a nyilvánosság hamar elvesztette érdeklődését irántuk, emiatt kevés szerződéshez jutnak, ezzel pedig semmivé lett az a lehetőség, hogy fejlesszék művészetüket a karddal, sőt, hogy egyáltalán gyakorolhassák; aztán vannak matado-

503

rok, akik most kezdtek, és mégis jól ölnek, de idő még

nem próbálta őket, és még bizonyítaniok kell. De nincs olyan kiemelkedő matador, aki napról napra jól, könnyedén és büszkén ölne. A vezető matadorok kiFejlesztették az ölésnek egy üres, szemfényvesztő módozatát, s ezzel megfosztották a bikaviadalt attól, ami mindenfajta érzelem tetőpontja kellene legyen, egyáltalán, a kiábránduláson kívül minden érzelemtől megfosztották. Az érzelmet manapság a köpeny adja, esetleg a banderilla, legbiztosabban pedig a muletamunka, a kardtól azonban csak annyit várhatsz, hogy gyorsan végeznek vele, és nem rontják el azt, ami addig történt. Gondolom, láttam már vagy ötven bika megölését, hol ügyesebben, hol kevésbé ügyesen ölték meg őket, mire megtudhattam, hogy most egy olyat látok, amelyet jól öltek meg. Nem azt panaszolom én, hogy a bikaviadal ilyen meg olyan volt, elég érdekes volt, jobb, mint bármi, amit életemben addig láttam; de azt gondoltam, a kardügy is csak nem különösebben érdekes feszültségoldódás. Akkor még, mivel nem ismertem eléggé, azt gondoltam, hogy tényleg az benne a feszültségoldó, és hogy mindazok, akik fennen zengedeznek a bika megöléséről a bikaviadalban, simán hazudnak. Az én álláspontom nagyon egyszerű volt; arra rájöttem: meg kell ölni a bikát, hogy bikaviadalt lehessen csinálni; nagyon tetszett, hogy karddal kell megölni, mert elég ritka dolog manapság, ha valamit karddal kell megölni, de a módszer, ahogyan öltek vele, azt bizony én szemfényvesztésnek tartottam, és nem is éreztem közben semmi egyebet, mint amit szemfényvesztés láttán érez az ember. Hát ez a bikaviadal, gondoltam; a vége nem valami jó, de hát lehet, hogy ez is vele jár, és én még nem értem. Különben is ez a legjobb dolog életemben, amit két dollárért valaha is kaptam. Mégis,

504

emlékeztem rá, hogy életem első bikaviadalán, mielőtt világosan megfigyelhettem volna, mielőtt egyáltalában láttam volna, hogy mi történik az új, zsúfolt, zűrzavaros helyen a szemem előtt, fehér ruhás sörösök, két acélkábel a szemem és a ring között, a bika válla fénylik a vértől, minden mozdulatára kopognak a banderillák, háta közepén egy lefelé húzódó poresík, szarva olyan szilárdnak látszik, mint a fényes fa, és ahol meghajlik, vastagabb, mint a karom, emlékeztem én, hogy a zűrzavaros izgalom közepette volt egy pillanat, a nagy érzés pillanata, amikor az ember bement a karddal. De képtelen voltam agyamban pontosan helyrerakni, mi történt, és amikor a következő bikánál közélről megfigyeltem, az érzés eltűnt, és láttam, hogy merő szemfényvesztés. Még ötven megölt bika következett ezután, amikor egyszer újra visszatért az az érzés. De akkorra már meg tudtam látni, hogyan megy végbe, és tudtam, először látom úgy, hogy jól csinálják.

Amikor először látsz bikát megölni, valami ilyesmit fogsz látni, ha az ölés a szokásos kerékvágásban megy. A bika tagbaszakadtan áll a négy lábán, szemben az emberrel, aki mintegy ötméternyire áll tőle, zárt lábbal, bal kézben a muletával, jobb kézben a karddal. Az ember főlemeli a posztót a bal kezében, hogy lássa, szemmel követi-e a bika, aztán leereszti a posztót, összefogja a karddal, úgy fordul, hogy oldalvást kerüljön a bikának, bal keze rándításával átpereríti a muleta botján a posztót, fölrántja a kardot a leeresztett muletától, és a penge mentén a bikára pillant, a feje, a kard pengéje és

a bal válla most a bika felé áll, míg a muletát lenn tartja a bal kezében. Látod, amint kihúzza magát és a bika felé indul, legközelebb meg azt látod, hogy elhagyja a bikát, és a kard vagy fölröppent és ott pörög a levegőben,

505

vagy azt látod, hogy a vörös posztós markolata vagy a markolat és a penge egy része kiáll a bika válla között vagy a nyakizmából, és a tömeg helyeslően vagy gyalázkodva kiabál, attól függően, hogy hogyan ment be az ember, és hol van a kard.

Mindössze ennyit fogsz látni az ölésből ; de ez a mechanizmusa. Nem lehet a bikát helyesen megölni a szívébe eresztett kardszúrással. A kard nem elég hosszú ahhoz, hogy szívet érjen, ha oda döfik, ahova kell, magasan fönn a lapockák közé. A nyakcsigolyák mellett hatol be, a bordák fölso illesztése között, és ha azonnal öl, elmetszette az aortát. Ez a célja a helyesen irányított karddöfésnek, és hogy így csinálja az ember, ahhoz szerencse kell, nehogy a kard hegye a gerincoszlopot vagy valamelyik bordát találja el, amikor behatol. Nincs ember, aki rámeget a bikára, behajolhat a feje fölött, és bedöfheti a kardot a válla közé, ha a bika fenn tartja a fejét. Abban a pillanatban, hogy a bika feje felemelkedett, a kard már nem elég hosszú, hogy a fejétől a válláig érjen. Ahhoz, hogy az ember képes legyen arra a helyre döfni a kardot, ahová szánja, és bemenni megölni a bikát, lefelé kell kényszerítenie a bika fejét, hogy ez a hely védtelenné váljon, de még ehhez is be kell hajolnia a bika lehajtott feje és nyaka fölé, hogy bedöfhesse a kardot. Namármost, ha a bika fölemeli a fejét, amikor a kardszúrás éri, és az ember nem emelkedik a levegőbe, két dolog történhetett: a bikának vagy túl kellett mozdulnia az emberen, mert az ember elvezette a bal karjában tartott muletával, amikor jobbjával bedöfte a kardot, vagy az embernek kellett túlmozdulnia a bikán, amelyet elvezetett magától a bal kézben tartott muletával, úgy, hogy a teste előtt keresztben a bal oldalára tolta át, amikor a bika feje fölött bement, és a bika oldala mellett kijött. Szemfényvesztés

506

lehet az ölés, ha mind az ember, mind a bika mozgásban van.

Ha a bika helyes megölésének két módszerét nézzük, a mechanikai elvek a következők : vagy a bikának kell megindulni és elhaladni az ember mellett, miután az ember a muleta mozgásával fölhívta, bevezette, irányította és elvezette maga mellett, miközben a kardot beütötte a lapockák közé, vagy az embernek kell helyzetbe állítani a bikát, úgy, hogy a bika zárt első és szétvetett hátsó lábbal álljon, a feje ne legyen se túl magasan, se túl alacsonyan, majd ki kell próbálnia a posztó föl-le mozgásával, követi-e vajon szemével a bika, aztán, miközben bal kezével a muletát keresztben áttolja maga előtt, azért, hogy ha a bika utánamegy, az ember jobb oldala mellett haladjon el, bemegy a bika felé, és amint a bika leszegi a fejét a posztóra, amelynek el kell vezetnie őt az ember teste mellett, beüti a kardot, és kijön a bika oldala mellett. Amikor az ember kivárja a bika támadását, azt recibiendo ölésnek nevezzük. Amikor az ember megy be a bikára, akkor volapié a neve, vagyis berepülés lábön. A bemenés előkészítését, bal váll a bika felé, a

kard előreszegezve az ember teste mellett, a muleta föl-
pöndörítve a bal kézben, oldalazásnak hívják. Minél
közelebb csinálja az állathoz, annál kisebb az ember
esélye a kitérésre vagy a megmenekülésre, ha a bika nem
megy a posztó után, amikor az ember bemegy ölni.
Azt a mozdulatot, amikor a bal kéz a test előtt keresztbe
lendíti a muletát, ki a jobb oldalra, hogy az ember meg-
szabaduljon a bikától, keresztelésnek nevezzük. Amíg az
ember nem csinálja meg ezt a keresztelést, a bika mindig
alatta lesz. Ha nem lendíti ki elég távolra a muletát,
bizonyosan fönn fog akadni a szarvakon. A keresztelés
eredményes végrehajtásához egy csuklómozdulat szük-

507

séges, amely oldalt kilendíti a fölpenderített muletát,
továbbá egy egyszerű keresztelő és a testtől ellendülő kar-
mozdulat. Bikaviadorok szerint a bikát sokkal inkább a
bal kéz öli meg, amely a muletát irányítja és vezeti az
állatot, mint a jobb kézzel mért kardszúrás. A kard be-
ütéséhez nem szükséges nagy erő, ha nem szalad csontra
H a hegye; ha az ember helyesen irányítja a muletával, és
I behajol a penge után, a bika mintha szívna magába a

kardot az ember kezéből. Máskor, ha csontot ér, mintha
gumi és cementfalba döfte volna.

A régi időkben recibiendo ölték meg a bikát, a matador
kihívta és kivárta az utolsó támadást, és azoknak a bikák-
'nak, amelyek elnehezült lábbal nem voltak hajlandóak
támadni, egy hosszú póznára erősített sarló alakú pengé-
vel elmetszették az inát, és a nyakcsigolyák közé mért tör-
dőféssel megölték őket, miután tehetetlenné váltak. Ez az
undorító eljárás szükségtelenné vált, amikor Joaquín
Rodríguez, más néven Gostillares a XVIII. század végén
kitalálta a volapiét.

A bika megölése recibiendo : az ember most egyenesen,
mozdulatlanul áll, lába nagyon kis terpeszben, miután
egyik lába bedöntésével és a muletának a bika felé leb-
bentésével kihívta a támadást, és addig engedi befelé a
bikát, amíg bika és ember egyetlen alakzattá olvadnak
össze, akkor beüti a kardot, aztán az alakzat az ütközés
megrázkódtatásában felbomlik ; ez a legarrogánsabb mód-
ja a halál osztásának, és az egyik legpompásabb látvány
a bikaviadalon, ha megjön az a pillanat, amikor embert
és állatot egygé forraszt a kard, mely, szinte látod, centi-
ről centire hatol be a bikába. Lehet, hogy ezt sohasem
fogod látni, mert a volapié elég veszélyes ugyan, ha helye-
sen csinálják, de mégis annyival veszélytelenebb, mint a
suerte de recibir, hogy napjainkban nagyon-nagyon ritkán

508

fogadja így a viador a bikát. Igaz teljességében csak négy
ízben láttam, noha láttam vagy ötszáz-egynéhány bika
megölését. Azt esetleg láthatod majd, hogy megkísérli
valamelyik viador, de ha az ember nem várja ki igazán
az összezsapást, és nem egy kar-csuklómozdulattal szaba-
dul meg a bikától, hanem szemfényvesztő oldallépéssel,
akkor az nem recibiendo. Maera csinálta, Nino de la
Palma csinálta egyszer Madridban és mímelte sokszor, és
Luis Freg csinálta. Manapság igen kevés bika kerül olyan
kondícióban a viadal végére, hogy fogadni lehessen, de
még kevesebb az olyan viador, aki hajlandó fogadni a
bikát. Az egyik oka annak, hogy ez a fajta ölés kiveszőben
van, az, hogy ha a bika nem megy a posztó után, amikor

eléri az embert, szarva a mellen üt sebet. Amikor a viadal a köpennyel folyik, az első seb vagy találat rendszerint az alsó lábszáron lesz, vagy a combon. Hogy a második hol lesz, ha a bika egyik szarváról a másikra dobálja az embert, az szerencse dolga. A muletával vagy a volapié ölésnél a seb majdnem mindig a jobb combon van, mint-hogy itt halad el a bika leszegett szarva, bár ha az ember jól bement a szarvak fölé, a bika elkaphatja a hóna alatt, sőt, a nyakánál is, amikor fölkapja esetleg a fejét, mielőtt elhaladt volna az ember mellett. De a recibiendo ölésnél, ha bármi ilyen hiba csúszik be, a szarvdöfés a mellett éri, és aligha fogod látni többé még csak a kísérletét is, kivéve ha valaki olyan pompás bikát húzott és olyan fényes faenát csinált, hogy érzelmi felsőfokon akarja befejezni, ezért megpróbál recibiendo ölni, és rendszerint kidögleszti muletával a bikát. vagy hiányzik a tapasztalata, hogy helyesen fogadja, így aztán érzelmi mélyponton vagy ökleltetéssel fejezi be.

A volapié, ha helyesen csinálják, vagyis lassan, közlelről és jól időzítve, elég pompás módja az ölésnek. Láttam

og

bikaviadorokat, akiket mellükön öklelt fel a bika, hallottam a bordák recsegését, szó szerint, az összeütközésnél, láttam, amint az ember pörgött a szarvon, míg a szarv olyan mélyen volt benne, hogy nem látszott ki belőle semmi; muleta és kard a levegőben, aztán a földön, a bika rázza a fejét és rajta az embert, és az ember nem tud lekerülni a szarvról, mikor döfköd a bika, és a következő döfködésnél fölropul magasan a levegőbe, aztán a másik szarvra zuhan, aztán leesik, próbál fölállni, oda-szorítja a kezét, ahol a lyuk van a mellén, ezen át vesz most lélegzetet, kivert fogakkal viszik ki, és egy órán belül meghal a kötözőhelyen, ruhában, mert a seb akkora, hogy nem lehet mit kezdeni vele. Láttam ennek az embernek, Isidoro Todónak az arcát, amikor fönnt volt a levegőben, egész idő alatt magánál volt a szarvakon, és még tudott beszélni, mielőtt meghalt a kötözőhelyen, bár tele volt vérrel a szája, és nem lehetett a szavát érteni, úgyhogy értem én a bikaviador álláspontját a recibiendo öléssel kapcsolatban, amikor tudja, hogy a cornadát a mellébe fogja kapni.

Történeszek szerint Pedro Romero, aki matador volt Spanyolországban az amerikai forradalom idején, ötezer-hatszáz bikát ölt meg recibiendo I 77 I és I 77g között, és ágyban halt meg kilencvenöt éves korában. Ha ez igaz, mi bizony nagyon dekadens korban élünk, amikor eseményszámba megy, ha azt látjuk, hogy egy matador egyáltalán hajlandó a bika fogadását megkísérelni, de arról nincs tudomásunk, hány bikáig bírta volna szusszal Romero a recibierendőt, ha megpróbált volna olyan közel dolgozni a bikához a köpennyel és muletával, mint Juan Belmonte. Arról sincs tudomásunk, hogy abból az ötezerből hányat fogadott jól, úgy, hogy nyugodtan kivárt, és a kardot magasan fönnt a vállak között döfte be, vagy

5 Io

hányat fogadott rosszul, úgy, hogy oldalt lépett, és nyakba szúrta a kardot. Történeszek zengzetesen szólnak a halott bikaviadorokról. Olvasod múlt idők nagy bikaviadorainak történetét, és lehetetlennek tartod, hogy egyetlen rossz napjuk is lett volna, vagy hogy a publikum

egyszer is elégedetlen lett volna velük. Lehet, hogy 1879 előtt egyszer sem volt elégedetlen velük, mert idő szűkében csak ettől a dátumtól kezdve olvastam a kortársi beszámolókat, de ettől kezdve a bikaviadalt a kortársi krónikák mindig úgy jellemezték, hogy a dekadencia stádiurnában van. Abban az időben, amire úgy hivatkoznak előttem, mint az aranykorok aranykorára, vagyis Lagartijo és Frascuelo idejére, ami tényleg aranykor lehetett, az volt az általános vélemény, hogy a dolgok rossz irányba haladnak; a bikák sokkal kisebbek és fiatalabbak lettek, vagy ha nagyok, akkor gyávák. Lagartijo nem tudott ölni; Frascuelo, az igen; de a cuadrillájával mocskos szemét volt, és lehetetlen volt összeférni vele; Lagartijót a közönsége zavarta ki a ringből, utolsó föllépésén, Madridban. Amikor a beszámolóknak Guerritához, egy másik aranykori hőshöz érünk, aki a spanyol-amerikai háború idején élt, azt olvassuk, hogy a bikák megint kicsinyek és fiatalok; tovatűntek Frascuelo és Lagartijo korának fenomenális bátorságú, hatalmas állatai. Guerrita nem Lagartijo, olvassuk, szentségtörés összehasonlítani a kettőt, és akik emlékeznek Frascuelo komoly tisztességére (rút aljasága közben eltűnt valahogy), sírba vágynak, látva ezt a díszes bolhacirkuszt; El Espartero semmire se jó, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy megölte egy bika; végül Guerrita visszavonul, és mindenki megkönnyebbül; elégük volt belőle, bár mihelyt elmegy a nagy Guerrita, hatalmas pangás áll be a bikavívás frontján. A bikák, milyen különös, kisebbek és fiatalabbak lettek, és ha

nagyok, akkor gyávák; Mazzantini nem jó, mozdulatlanul öl, igen, de nem recibiendo, és fölbukik a köpenyben, és nem tud mit kezdeni a muletával. Szerencsére visszavonul, és ha egyszer a nagy Don Luis Mazzantini sincs, a bikák is kisebbek és fiatalabbak, bár látható néhány briás, gyáva bika, sokkal inkább szekér elé valók, mint ringbe, és miután a kard óriása elment, el, sajna, a mesterek mestere, a nagy Guerrita, ilyen Ricardo Bombita, Machaquito, Rafael El Gallo-féle jöttmentek - szintiszta család az egész társaság - kerítik hatalmukba a bikaringet. Bombita ura a bikának a köpennyel, és megnyerő mosolya van, de ölni nem tud úgy, ahogy Mazzantini ölt; Gallo nevetséges, esztelen cigány, Machaquito bátor, de tudatlan, csak a szerencse menti meg a haláltól, meg az a tény, hogy a bikák olyan sokkal kisebbek és fiatalabbak, mint azok az óriás, mindig bátor állatok Lagartijo és Salvador Sánehez, Frascuelo idejében, akit mostanában mindig a Szerecsennek titulálnak, sokkal inkább kedveskedésből, semmint sértő szándékkal, és akit mindenki szeret szívélyessége miatt. Vicente Pastor bátor és becsületes a ringben, de mindig ugrik egy kicsit, mikor öl, és mielőtt bemegy a ringbe, beteg a félelemtől. Antonio Fuentes ugyan elegáns a botokkal, és csinos stílusban öl, de ez igazán nem számít, mert ki ne dolgozna manapság elegánsan a bikákkal, mikor olyan sokkal kisebbek és fiatalabbak, mint ama gáncstalan kolosszusok, Lagartijo. Frascuelo, a hősi Espartero, a mesterek királya, Guerrita, a kardforgatók sziklaorma, Don Luis Mazzantini idejében. Mellesleg megjegyezve, ebben a korszakban, amikor Don Indalecio Mosquerát nevezték ki a Madrid Ringhez, aki egyáltalán nem törődött a bikavívással, csak a bikák nagyságával, azt mutatják a statisztikák, hogy a bikák következetesen a legnagyobbak voltak, nagyobbak,

mint amilyenek valaha is ringbe álltak Madridban.

Ez idő tájt ölette meg magát egy bikával Antonio Montes Mexikóban, és azonnal rá is jöttek, hogy korának d volt az igazi bikaviadora. A komoly és mesteri Montest, aki mindig megadta nekik, ami a pénzükért járt, egy beesett horpaszú, hosszú nyakú kis mexikói bika ölte meg, amely ahelyett, hogy ment volna a muleta után, fölkapta a fejét, amikor már benne volt a kard, és amikor Montes megfordult, hogy megpróbáljon kilendülni a bika szarvainak bölesőjéből, a jobb szarvával felkapta Montest az alfele kellős közepén, fölemelte és elrohant vele, 8 meg vagy négyméternyit úgy ült a szarvon, mintha székben ülne (a szarv nem látszott ki belőle), aztán a bika holtan rogyott össze a kardszúrástól. Montes négy napig élt még a baleset után.

Aztán jön Joselito, akit bemutatkozásakor elneveztek Pasos-Largosnak, vagyis nagy ugrásoknak, és akit Vicente Pastor, Fuentes, Machaquito, Bombita minden imádója megtámadott, mert ők már szerencsére visszavonultak ekkorra, és tüstént kitűnt róluk, hogy páratlanok; Guerrita azt mondta: aki Belmontét akarja látni, rohanvást nézze meg, mert nem sokáig fogja húzni; ilyen közel senki sem dolgozhat a bikához. Amikor kitartóan egyre közelebb és közelebb dolgozott a bikához, nyilvánvaló lett, hogy a bikák természetesen csak szomorú paródiái azoknak a gigantikus állatoknak, amelyeket ő, Guerrita megölt. Joselitóról beismerte a sajtó, hogy jó, de kimutatták, hogy csak egyik oldalra, a jobb oldalra tudja beütni a banderillákat (a bikák természetesen rendkívül kicsinyek voltak), és megátalkodottan mindig ezt csinálja, különben is ölésnél olyan magasan tartja a kardot, hogy valaki azt mondta róla, a kalapjából húzta elő, mások meg, hogy

513

voltaképpen orra meghosszabbítása gyanánt használja; és, ez isten bizony igaz: kifütyülték, lehurrogták, párnákkal bombázták azon a napon, amikor utoljára állt ringbe Madridban, 1920. május 15-én, a második bikájánál, miután az elsőnél fület vágott, és arcul ütötték egy párnával, miközben a tömeg ordított: "¡Que se vaya! ¡Que se vaya!", amit így lehetne lefordítani: "Hordja el magát, és vissza ne merje ide még egyszer tolni a pofáját!" A rákövetkező nap, május 16-án, Talavera de la Reinában megölte a bika, altestén kapta az öklelést, belső részei kifordultak (képtelen volt két kézzel visszafogni őket, de nem ebbe, hanem a cornada erejének traumatikus sokkjába halt bele, s miközben az orvosok a sebén dolgoztak, arca nagyon békés kifejezést öltött a műtőasztalon, a halál beállta után, akkor a sógora zsebkendőt nyomkodva a szeméhez, fényképet csinált róla meg egy sereg jajgató cigányról, és kinn mind többen lettek, és Gallo nagyon fájdalmasan mászkált odakinn, és nem mert bemenni, hogy halott öccsét megnézzék, és Alamendro, a banderillero, azt mondta: "Ha ezt az embert meg lehet ölni, én mondom nektek, egyikünk sincs biztonságban! Egyikünk sincs!"), és a sajtóban rögtön minden időt legnagyobb bikaviadora lett és maradt; nagyobb, mint Guerrita, Frascuelo, Lagartijo, és ugyanazok mondták ezt, akik támadták, míg élt. Belmonte visszavonult, és ettől még Josénál is nagyobb lett, aztán visszatért Maera halála után, és kiderült, hogy pénz-

éhségében lejárta egy korábban nagy nevet (pedig abban az évben tényleg válogatott bikákkal dolgozott), és ez így ment, ami5 csak ringbe állt még egy évig; esküszöm, soha nem volt jobb, kiállt mindenféle bikával, nem tett különbséget köztük nagyság szerint, diadalt diadalra halmozott az egész vonalon, beleértve az ölést is, amiben

514

azelőtt sohasem volt mester, és a sajtó egész szezonon keresztül támadta. Egy majdnem halállal végződő sebésülés után újra visszavonult, és minden korabeli beszámoló egyetértett abban, hogy ő a legnagyobb élő bikaviador. Hát ez az, és így nem fogom megtudni, mi a helyzet Pedro Romeróval, amíg el nem olvasom a korabeli beszámolókat előtte, alatta és utána, és nagyon kétlem, van-e belőlük annyi, még a leveleket is beszámítva, hogy elég legyen az igazságos véleményalkotásra.

Mindazok a különféle forrásmunkák, amelyeket elolvastam, és minden korabeli beszámoló azt mutatja, hogy a legnagyobb bikák korszaka, az igazi aranykor Madridban Lagartijo és Frascuelo idejére esik, akik Joselitóig és Belmontéig az utolsó hatvan év legnagyobb bikaviadorai voltak. Guerritáé nem volt aranykor, ő a felelős a fiatalabb és kisebb bikák bevezetéséért (utánanézttem a súlyoknak és a fényképeknek), és az alatt a tizenkét esztendő alatt, amíg ringbe állt, csak egyetlen igazán nagy viadori esztendeje volt, az I 8g4-es év. Machaquito, Bombita, Pastor és Gallo idejében visszahozták a nagy bikákat, majd a bikák mérete ésszerűen csökkent Joselito és Belmonte aranykorában, bár ők sokszor a legnagyobb fajtákkal is kiálltak. Jelenleg nagy és öreg bikákat kapnak a befolyással nem rendelkező matadorok, kicsiket és fiatalokat azok a bikaviadorok, akiknek megvan hozzá a hatalmuk, hogy beleszóljanak a válogatásba, vagy befolyással legyenek rá. Bilbaóban, akár tetszik a matadoroknak, akár nem, mindig olyan nagyok a bikák, amilyen nagyokat csak tenyésztetni lehet, és az andalúziai tenyésztők rendszeresen a legnagyobb és legpompásabb bikáikat küldik Valenciába a júliusi vásárra. Láttam, amint Belmonte és Marcial Lalanda akkora bikákon diadalmas-

515

kodott Valenciában, amelyeknél nagyobbak sohasem kerültek viadalra a ring története folyamán.

Ez a történeti áttekintés azzal a sajnálkozással kezdődött, hogy kiveszett a bikák megölése recibiendo, amely, ismételjük, eltűnt, mert nem gyakorolják, és nem is tanítják, mivel a közönség nem követeli, és mivel nehéz dolog, gyakorolni, megérteni kellene, úrrá kellene lenni fölötte, a rögtönzése ugyanis túlságosan veszélyes munka. Ha gyakorolnák, elég könnyen meg lehetne csinálni, ha hagynák, hogy a bikák a végrehajtásához szükséges kondícióban jussanak a viadal végére. De a bikavívásban bármely suerte, mely megközelíthető egy másikkal, amely a közönség igényének csaknem éppannyira megfelelő, és amelyben kisebb a halálveszély, ha valami rosszul sülne el a végrehajtásban, bizonyosan ki fog halni, hacsak a közönség meg nem követeli a viadortól.

A volapié szabályos végrehajtásához elengedhetetlen követelmény, hogy a bika első lába zárt legyen, és egy vonalban álljon. Ha az egyik lába előbb van, mint a

másik, ettől az egyik váll-lapocka csúcsa elmozdul előre, s akkor az a nyílás, melybe a kardnak be kell hatolnia, és amely leginkább olyan formájú, mint az a nyílás, ami a két tenyered között képződik, ha úgy teszed össze, hogy az ujjhegyek érintkeznek, de a csuklók kissé szétállnak, bezárul, mint ahogy elzáródik a két tenyered közötti nyílás is, ha egyik csuklódát előrébb csúsztatod. Ha a bika széles terpeszben áll, ezt a nyílást az egymás felé kényyszerített váll-lapockák szűkítik, és ha a lábak nincsenek egymás mellett, teljesen elzárják. Ezen a nyíláson át kell a kardnak behatolni a test üregébe, és csak akkor képes behatolni, ha nem éri a erincoszlopot vagy a bordákat. Hogy könnyebben tudjon behatolni és megjárni útját az aorta felé, a kard hegye kissé görbe, mert így rögtön

516

becsusszan. Mikor az ember szemtől szembe megy be ölni, bal vállal előre, a kardját a lapockák közé üti be, automatikusan a bika szarvának hatókörzetébe kerül. Testének ténylegesen a szarvak fölött kell elhaladnia a kard beütésének pillanatában. Ha bal kezével nem keresztez, ha a muletát nem tartja majdnem a földön, vagyis ha nem kényszeríti a bikát, hogy a fejét mindaddig lenn tartsa, amíg az ember teste elhalad a szarvak fölött, és kijön a bika oldala mellett, az embert felökleli a bika. Hogy ezt az igen-igen veszélyes pillanatot elkerüljék, amelynek az ember mindannyiszor kiteszi magát, valahányszor szabályosan öl bikát, azok a bikaviadorok, akik kockázat nélkül szeretnek ölni, a bikától jó messze oldalaznak, úgy, hogy a bika, mivel látja, hogy közeledik az ember, maga is mozgásba lendül, és az ember, futva keresztezve a bika támadását, inkább jobb kézzel, mint bal vállal előre, megpróbálja úgy bedöfni a kardot, hogy egy pillanatra sem viszi be testét a szarvak hatókörébe. Ez a módszer, amit itt felvázoltam, a rossz bikaölés legvérlázítóbb formája. Minél előrébb és minél lejjebb üti be a kardot a bika nyakába, annál kevesebb kockázatnak teszi ki magát az ember, és annál biztosabban megöli a bikát, mivel a kard a mellüregbe hatol be, a tüdőbe, elmetszi a nyaki vénát, vagy elmetsz más vénákat, vagy elmetszi a nyaki verőeret, vagy elmetsz más verőeret, ezeket mind könnyen eléri a kard hegyével, anélkül, hogy a leghalványabb veszélynek tenné ki magát.

Ezért aztán az ölést aszerint kell megítélni, hogy az ember hova ütötte be a kardot, és hogyan ment be ölni, nem pedig a közvetlen eredmény szerint. Egyáltalán nem érdem egyetlen kardszúrással megölni a bikát, ha a kardot nem magasan fönna a bika vállai közé döfte be, ha nem

517

vitte be testét a szarvak hatókörébe abban a pillanatban, amikor bement.

Dél-Franciaországban és néha spanyolországi tartományokban, ahol ritkán tartanak bikaviadalt, sokszor voltam szem- és fültanúja, hogy lelkesen ünnepelték a matadort, mert egyetlen belépéssel megölte a bikát, amikor az ölés nem volt több kockázat nélküli mészárosmunkánál, az ember egy pillanatra sem tette ki magát veszélynek, csupán belopta a kardját egy védtelen és sebezhető ponton. Azért követelik meg az embertől, hogy magasan fönna a két váll-lapocka között ölje meg a bikát, mert a bika védeni tudja ezt a pontot, és csak akkor fedi

fel és teszi sebezhetővé, ha az ember beviszi testét a szarvak hatókörébe, feltéve persze, hogy szabályszerűen megy be. Ha a nyakán vagy az oldalán öli meg a bikát, ahol nem tud védekezni, az mészárosmunka. Magasan fenn a vállak között ölni, ehhez kockázat kell és tanult hozzáértés, hogy a nagy veszély, elkerülhető legyen. Ha a karddal való szabályszerű belépés végrehajtásánál az ember ezt a hozzáértését arra használja fel, hogy a belépést olyan biztonságosan hajtsa végre, amilyen biztonságosan csak lehet, ha kiteszi veszélynek a testét, de védi is bal kezének ügyes használatával, akkor jó ölő. Ha ezt a hozzáértését arra használja csak, hogy szemfényvesztően öljön, vagyis ha a megfelelő helyen üti be ugyan a kardot, de csak annyira, hogy öljön, és ezért egy pillanatra sem kell veszélynek kitennie magát, akkor ért a bika megsemmisítéséhez, de akármilyen gyorsan és biztonságosan öldösi is őket, nem ölő.

Az igazán nagy ölő nem az az ember, aki egyszerűen elég bátor ahhoz, hogy közletről és egyenesen menjen rá a bikára, és beüsse a kardot fönn valahol a két váll között, hanem akiben megvan az a képesség, hogy közletről megy

518

be, lassan, bal lábbal kezdve, bal kezét olyan ügyesen mozgatva, hogy amikor bal vállal előre bemegy, arra kényszeríti a bikát, hogy leszegje a fejét, és lenn is tartsa mindaddig, amíg a szarvak fölé hajolva bedöfi a kardot, és amikor a kard benn van, kijön a bika oldala mellett. A nagy ölőnek ezt biztonságosan és stílusosan kell csinálnia, és ha a kard csontot ér, amikor ő bal vállal előre bement, és semmiképp nem hatol be, vagy ha bordát ér, vagy valamelyik csigolyán úgy elesúszik, hogy csak harmadrészt hatol be, az ölés kísérlet értéke senmivel sem kisebb, mint ha a kard tövig behatolt és ölt volna, mivel az ember vállalta a kockázatot, és az eredményt csak a véletlen másította meg.

A kard harmadánál valamivel több, ha jó helyre talált, megöl egy nem túl nagy bikát. A kard fele, ha magasan fönről hatol be és helyesen irányítják, aortát fog érní, és nincs olyan bika, amelyet meg ne ölné. Ezért sok bika viador nem követi testével végig a kard útját, hanem megpróbálják félig becsúsztatni a lapockák közé, mert tudják, ha jó helyen van, annyi is elég a bikának, és arra is rájöttek, hogy ők maguk is sokkal inkább biztonságban vannak, ha nem kell még azt a másfél lábnyit is benyomni. Hát ez az, ez az ügyesen igazgatott fél estocada, amely Lagartijótól ered, ez fosztotta meg az ölést az érzelmi feszültségtől, mert az ölés pillanatának szépsége az a fellobbanás, amikor ember és bika egyetlen alakzattá olvad össze, amint a kard tövig behatol, és az ember utánahajol, s a két alakot a halál egyesíti a viadal érzelmi, esztétikai és művészi csúcspontján. Ez a fellobbanás sose jön meg, amikor a fél pengét ügyesen beigazgatják a bikába.

A jelenlegi matadorok között Marcial Lalanda a legügyesebb a kard beütésében; föltartja a kardot a szemével egy magasságba, amikor céloz vele, két vagy három

519

lépést tesz hátrafelé, mielőtt nekivágna az útnak, majd a kard hegyét kissé fölfelé billentve bemegy, ügyesen kitér a szarvak elől, és csaknem mindig pontosan a szabályos helyen hagyja benn a kardot, és mégsem teszi ki veszély-

nek magát egy pillanatra sem, és még sincs abban semmi érzelem, amikor öl. Jól is öl. Láttam tőle volapiét, tökéletesen csinálta, de ő a viadal más szakaszaiban adja meg nekik, ami a pénzükért jár, aztán, nehogy lerombolja a köpennyel, a banderillákkal és a muletával keltett jó benyomást, gyorsan elsőpri maga elől a bikát, ehhez aztán van adottsága, de olyan, hogy nyugodtan rábízhatja magát. Ha megszokott modorában öl, ahogy főntebb vázoltam, az csak szomorú paródiája az ölésnek. A korabeli beszámolók gondos tanulmányozása után, azt hiszem, Marcial Lalanda esete, nem korai próbálkozásai, hanem jelenlegi megállapodott mesterségbeli tudása, bikaviadal-filozófiája, ölismódja leginkább a nagy Lagartijo középső korszakához hasonlítható, bár annyi bizonyos, Lalanda nem állítható a córdobai természetessége, stílusa és könnyedsége mellé; de a mostani Lalanda felsőfokú mesterségbeli tudását sem lehet összevetni senkiével. Azt hiszem, mához tíz évre az emberek úgy fognak beszélni az Ig2g-es, Ig3o-as és az Ig3i-es évekről, mint Marcial Lalanda aranykoráról. Mostanában annyi ellensége van, hogy az már nagy bikaviadorra vall, de ettől függetlenül kétségkívül 8 a mestere minden jelenkori viadornak.

Vicente Barrera rosszabb stílusban öl, mint Lalanda, de más a szisztémája. Ahelyett, hogy ügyes módszerrel beütné a fél pengét a megfelelő helyre, egy szemfényvesztő belépésre bízta, hogy a penge egy része becsússzon valahol a nyak felületén, eleget téve így a törvénynek, mely legalább egy belépést megkíván a matadortól, s így lehetőséget teremt magának arra, hogy miután egyszer

520

már bement, descabellóval ölhesse meg a bikát. Ő a descabello élő virtuóza, a descabello pedig a nyakszirtcsigolyák közé mért döfés a kard hegyével, mely elmetszi a gerincagyat, és arra rendeltetett, hogy kegyelemdöfés gyanánt használják haldokló bikák esetében, amelyek túl vannak már azon, hogy szemmel kövessék a muletát, és így lehetetlenné teszik, hogy a matador még egyszer be-menjen ölni. Barrera első belépésével, melyet a bikavívás szabályai szerint minden matadortól megkövetel a törvény, egyszerűen szerencsét próbál, be tudná-e ütni a kardot anélkül, hogy vezélynek tenné ki magát. Függetlenül attól, hogy ennek a kardszúrásnak mi lesz az eredménye, Barrera úgy tervezi, descabellóval öli meg az eleven bikát. Láb munkájára bízta magát, becsapja a bikát a muletával, hogy lehorgassza a fejét és védtelenül hagyja azt a pontot a nyakszirtcsigolyák között a koponyaalapnál, ugyanakkor a háta mögül lassan fölemeli a kardot, magasan a feje fölé, gondosan ügyelve arra, hogy a bika meg ne lássa, aztán hegyét lefelé szegezve, egy zsonglőr precizitásával irányított csuklómozdulattal döf, megsebzí a gerinevelőt, és a bika olyan hirtelen esik össze holtan, amilyen hirtelen alszik el a villany, ha valaki lekattintja a kapcsolót. Ahogyan Barrera öl, miközben betű szerint betartja a szabályokat, az a bikaviadal egész tradíciójának, szellemének a megtagadása. A descabellót, melyet meglepetésszerűen, kegyelemdöfés gyanánt adnak, hogy véget vessenek egy már védekezni nem tudó állat szenvedésének, Barrera ürügyként használja eleven bikák lemészárlására, holott igazában a szarvaik fölé kellene hajolnia, amikor a karddal bemegy ölni. Alkalmazását a halálos precizitásig fejlesztette, és a közönség tapasztalatból tudja, hogy tehetnek bármit, egyetlen haja szálát sem

fogja kockáztatni az ölésnél, és kezdik megszokni az ő

521

gyalázatos descabellóit, sőt, megtapsolják. Megtapsolni valakit, mert csal az ölésnél, mert ügyesen, biztonságosan és magabiztosan feltálat nekik egy trükköt, melyet a bika előtt végzett lábmunkája és az a képessége tesz lehetővé, amellyel egy eleven bikát rákényszerít, hogy úgy horgassza le előtte a fejét, mintha haldokló bika volna - hát ennél mélyebbre már nem is süllyedhet a bikaring közönsége.

Az első osztályú matadorok között nincs rosszabb öelő Manolo Bienvenidánál, csak Gaganeho. Ezek ketten még csak nem is színlelik, hogy betartják az ölés szabályait, hanem rendszerint szögben futnak rá a bikára, úgy döfik le a karddal, és nem teszik ki magukat nagyobb veszélynek, mint egy banderillero, amikor beüti a botokat. Én még sose láttam, hogy Bienvenida jól ölt volna meg bikát, és rg3I-ben huszonnégy eset közül csupán egyszer ölt úgy-ahogy tisztességesen. Gyávasága az ölés pillanatában undorító. Cagancho gyávasága, amikor ölésre kerül a sor, több mint undorító. Ez nem a tizenkilenc éves gyerek izzadó, cserepes ajkú félelme, aki nem tud helyesen ölni, mert mindig is túlságosan félt az öléstől, és soha nem kockáztatta meg nagy bikákkal még a kísérletét sem, ami pedig elengedhetetlen, ha ura akar lenni mesterségének; ezért aztán beteg a félelemtől, amikor szarvakat lát. Ez egy hidegvérű cigány zsebmetsző, aki szégyentelenül, orozva szedi ki a közönség zsebéből a pénzt, olyan vérlázító pimaszsággal, amelyet még nem látott bikaring. Gaganeho jól ölhetne, megvan hozzá a kellő termete, ami nagyban megkönnyíti az ölést, és valahányszor akar, tökéletesen tud ölni, jól és jó stílusban. Az ölés kifejezetten veszélyes, még egy nagy öelőre is, ezért Gaganeho, karddal a kézben, közelébe se megy a bika szarvának, hacsak meg nem győződött róla, hogy a bika jámbor és őszinte, és úgy megy a

522

muleta után, mintha az orrára volna varrva. Ha Gaganeho alaposan meggyőződött róla, hogy a bika nem veszélyes, stílusosan, abszolút biztonsággal és kecsesen öl. Ha azt hiszi, hogy a leghalványabb veszély is fenyegeti, testével meg sem közelíti a szarvakat. Ginikus gyávasága a bikavívás olyan nyilvánvaló megtagadása, hogy nézni is bűn; rosszabb, mint Niño de la Palma rettegése, mert Niño de la Palma már a fordulatait sem képes korrektül végrehajtani, a félelem teljesen kikezdte az idegeit, míg amit Gaganeho csinál, ha biztos a dolgában, csaknem mindenben mintául és a tökély illusztrációja gyanánt szolgálhatna a művészi bikavíváshoz. De csak akkor szánja rá magát, ha biztos benne, hogy veszélytelenül dolgozhat a bikával; nemcsak ha minden esély az ember mellett szól; ez nem elég neki. Nincs annyi esély, amit ő elfogadna. Meg kell győznie magát, hogy veszély egyáltalában nem létezik, különben két méterről lobogtatja a köpenyt, a muletat meg a legeslegvégén fogva rázogatója, és oldalról, futás közben mérsárol. Meg fogja ezt csinálni olyan bikákkal is, amelyek nemcsak hogy nem bűnöző bikák, de még csak nem is különösebben veszélyesek egy átlagos képességgel és bátorsággal bíró matador számára. Annyi bátorság sincs benne, mint egy tetűben, hiszen ámulatosan jól épített fizikumja van, nagy tudása és technikája, és na-

gyobb biztonságban van a ringben, mint a gyalogos az utcán, amikor átkel a forgalomban - ha nem kísérel meg semmit közel a bikához. A tetű kockázatot vállal az alsóneműd redőiben. Kiderülhet, hogy háborúban vagy, és éppen tetvetlenítenek, vagy a hüvelykujjad körmével vadászol rá; de Gaganehót nem lehet tetvetleníteni. Ha volna törvény a bikaviador megszabályozására, és el lehetne tiltani matadorokat, mint ahogy a csaló bokszolótól időnként bevonják az engedélyét, ha nincs megfelelő

523

politikai protekciója, Gaganehót ki lehetne irtani a bikaringből, vagy a rendszabályoktól való félelmében nagy bikaviador válna belőle.

Manolo Bienvenida egyetlen igazán nagy viadalát Ig3I-ben produkálta, utolsó napján, Pamplonában, amikor jobban félt a közönségtől meg az előző gyáva előadásával felpiszkált népharagtól, mint a bikáktól. A viadal előtt védőörizetet kért a kormányzótól, de a kormányzó azt válaszolta, ha ringbe áll és jó előadást produkál, nincs szüksége védelemre. Pamplonában Manolo minden éjjel a távolsági telefon hallgatóján lógott, és minden éjjel azt az újságot hallotta, hogy Andalúziában, az apja ranehóján a parasztok kivagdoszák a fákat, egész telepítvényeket vagdálnak ki, faszenet égetnek belőle, öldösik a disznaikat, tyúkjaikat, elhajtják csordáikat, s hogy a ranehót, mely nem volt még teljes egészében kifizetve, és Manolo éppen azért állt ki bikákkal viadalra, hogy teljesíteni tudják fizetési kötelezettségeiket, az andalúziai lázadás egészséges földmunkás-szabotázs terve keretében fokozatosan kirabolják: márpedig aki tizenkilenc éves fejjel minden este azt hallja a telefonban, hogy világa összedőléssel fenyeget, annak bizony van miért aggódnia. De a pamplonai fiúk meg a környékbeli parasztok, akik megtakarított pénzüket költötték arra, hogy bikaviadalt lássanak, és a matador gyávasága miatt nem láttak bikaviadalt, képtelenek voltak a matador szórakozottságának és munkájában megnyilvánuló érdektelenségének gazdasági okait behatóan elemezni, s így egyszerűen föllázadtak Manolo ellen, még hozzá olyan kegyetlenséggel és olyan ijesztően, hogy a végén, a lineseléstől való félelmében, fényes viadallal fejezte be a vásár utolsó napját.

Ha büntetésként időlegesen ki lehetne zárni a jövedelmező üzleti vállalkozásból, Gaganchó gyakrabban szerez-

524

ne nekünk jó délutánokat. Mentsége az, hogy ő vállalja a veszélyt, nem a néző, de az egyiket ennek arányában megfizetik, a másik meg fizet, és a néző akkor tiltakozik, amikor Gaganeho nem vállalja a veszélyt. Igaz, párszor felöklelte a bika, de mindig véletlenül, mondjuk egy váratlan szélroham következtében fedetlenné vált, amikor közel dolgozott egy olyan bikához, amellyel biztonságban érezte magát. íme, itt egy lehetőség, amit nem tud lehetlenné tenni, és miután visszajön a ringbe a kórházból, még ahhoz a bikához sem fog közel merészkedni, amelyikről tudja, hogy ártalmatlan, mert ki garantálja, nem támad-e szél, miközben dolgozik, nem akad-e a lába közé a köpeny, nem bukik-e föl a köpenyben, nem vakul-e meg közben a bika? Ő az egyetlen bikaviador, akit örömmel néznék, mikor felökleli a bika, de számára nem megoldás az ökleltetés, mert még eddig mindig csak rosszabb lett, miután kijött a kórházból, mint mikor bement. Mégis

állandóan kap szerződést, és rabolja a közönség pénzét, mert tudják róla, hogy ha akar, mintaszerűen megkomponált, tökéletes és fényes faenát tud csinálni, és a végén szépen öl.

A legjobb ölő ma Nicanor Villalta, aki trükkösen kezdte az ölést, magas termetét használva ki, amikor a bika fölé hajolt, és elvakította hatalmas mulettájával, de ma már annyira kicsiszolta, tökéletessé és mesterivé tette művészetét, hogy Madridban legalábbis magabiztosan, korrekten, biztonságosan és nagy érzelmi feszültséggel öl meg minden bikát, amellyel szembekerül, miután rájött, hogyan hasznosítsa mágikus csuklóját a trükkök helyett a valóságos ölésnél. Villalta példája annak az egyszerű embernek, akiről e fejezet elején beszéltem. Intelligencia és társalgás szempontjából nincs olyan ötletes, mint a te tizenkét éves húgod, ha szellemileg egy kicsit visszamaradt

525

gyermek, de érzéke van a dicsőséghez, és akkora hite saját nagyságában, hogy jól ki kellene nyújtóznod, ha rá akarnád akasztani a kalapodat. Ehhez még adjuk hozzá félig hisztérikus bátorságát, mellyel nincs az a hideg vakmerőség, ami versenyezhetne intenzitásban. Személy szerint én elviselhetetlennek találom, bár elég kellemes tud lenni, ha elviseled beképzelt hisztériáját, de ma karddal és mulettával, ahogy Madridban csinálja, a legbátrabb, legbiztosabb, legállhatatosabb és legérzelmesebb ölő Spanyolország-szerte.

A legjobb kardforgatók az én időmben: Manuel Vare, más néven Varelito, generációmnak talán a legjobb öljője; Antonio de la Haba, Zurito, Martin Agüero, Manolo Martinez és Luis Freg. Varelito közepes alkat volt, egyszerű, komoly és kiegyensúlyozottan nagy ölő. Mint minden közepes termetű ölő, ő is sok megtorlást kapott a bikáktól. Ig22-ben Sevillában, az áprilisi vásáron, mivel még nem heverte ki teljesen az előző évben kapott szarvseb következményeit, képtelen volt régi stílusában ölni, munkája nem volt kielégítő, és a tömeg lehurrogta és kifütyülte az egész vásáridényben. Miután beszúrta a kardot, hátat fordított az egyik bikának, az elkapta, és irtózatos sebet nyitott rajta a végbélnyílás mellett, és a szarv behatolt a belső részekbe. Majdnem ugyanolyan seb volt, mint az, amelyet Sidney Franklin kapott, és amelyből

Ig30 tavaszán gyógyult föl, és ugyanilyen seb ölte meg Antonio Montest. Őt, Varelitót, április végén öklelte fel a bika, és csak május 13-án halt meg. Ahogy vitték kifelé a ringből a barrera előtti folyosón a kórházba, a tömeg, mely egy perccel előbb még pfujolta, sebes mormolásba fogott, mint mindig egy nagy cogida után, Varelito meg, fölnézve rájuk, egyre csak ezt hajtogatta: "Na, most megadtátok nekem. Most megkaptam. Most megadtátok ne-

526

kem. Most megadtátok nekem, amit akartatok. Most megkaptam. Most megadtátok nekem. Most megkaptam. Most megkaptam. Megkaptam." Megkapta, bár majd négy hétbe telt, mire meg is ölte.

Zurito az utolsó és egyik legnagyobb, régi vágású picador fia volt. Górdobából származott, barna bőrű volt és elég vékonydongájú, arca, ha nyugodt, szomorú; becsületérzése mély volt és komoly. Klasszikusan; lassan és szépen ölt, olyan becsületérzéssel, mely megtiltotta neki, hogy bármiféle előnyt kihasználjon, vagy trükköket alkal-

mazzon, vagy kilépjen az egyenesből, amikor bement. Egy volt a közül a négy novillero közül, akik I g23-ban és I g2q.-ben szenzációsan kitűntek a klasszisukban, és amikor a másik három, akik érettebbek voltak nála, bár egyikük túlságosan is érett volt, matador lett, a szezon legvégén ő is az lett, noha inaskodása, abban az értelemben, hogy addig kell inaskodni, amíg a mesterséget el nem sajátítja valaki, nem volt befejezett.

Négyük közül egyik sem szolgált ki a szükséges inas-időt, Manuel Báez, más néven Litri, négyük közül a legnagyobb szenzáció, a vakmerőség és az ámulatra méltó reflexek csodagyereke volt, de bátorsága érzéketlenségből fakadt, és a viadalban határtalan tudatlanságot árult el. Barna arcú, rogyant térdű, fekete hajú kisfiú volt, arca mint egy házinyúlé, pillantása idegesen repkedett, emiatt folyton kacsintania kellett, amikor a bika elindult feléje; de egy éven belül a bátorságot, a szerencsét és a reflexeket tudással cserélte föl, és míg százszor, de szó szerint, öklelte föl a bika, néha olyan közel dolgozott a szarvakhoz, hogy még nem is tudta tisztességesen megdöfni a bika, és egy esetet kivéve, szerencséje mindig megóvta a súlyos szarvsebtől. Mi csak így emlegettük: carne de törő, vagyis szabadon : bikacsemege, és tulajdonképpen nem sokat vál-

527

toztatott a helyzeten, amikor elfogadta az alternatívát, vagyis amikor felavatták mint matadort, mert olyan ideges vakmerőséggel harcolt a bikával, hogy nem húzhatta sokáig, és tisztátalan technikája miatt előbb-utóbb könnyű zsákmánya lett a bikának, szóval minél több pénzt csinál addig, annál jobb. Végzetes sebet kapott Málaga-ban az év első viadalán, igz6 februárjának elején, miután már egy teljes szezont leszolgált matadorként. Nem kellett volna belehalnia a sebbe, ha nem üszkösödik el, de későn amputálták a lábát. A bikaviadorok azt mondják, ha felöklel a bika, Madridban ökleljen fel, vagy ha valenciai, akkor Madrid helyett Valenciát mond, mert ebben a két városban tartják a legkomolyabb viadalokat; ezért itt esik a legtöbb szarvsérülés, következésképp itt van a két legnagyobb specialista a kórházban. Nincs arra idejük a specialistáknak, hogy egyik városból a másikba utazgassanak a seb kezelésének legfontosabb szakasza kedvéért és a fölnyitás és tisztítás, a fertőzés lehetőségének megakadályozása végett, mert a szarvseb sokszoros roncsolást végez. Láttam egy szarv ütötte sebet a combon, nyílása nem volt nagyobb egy ezüst ötdollárosnál, de amikor megszondázták és fölnyitották, nem kevesebb, mint öt különféle roncsolt mellékseb vált láthatóvá; ennek oka lehet az, hogy az ember pörög a szançon, vagy néha, hogy a szarv töve repedezett. Minden ilyen belső sebet föl kell nyitni és ki kell tisztítani, és ugyanakkor az izmokban minden bemetszést úgy kell alkalmazni, hogy a lehető legrövidebb idő alatt és a mozgásképeség lehető legkisebb károsodásával forrjon be a seb. A bikaring-sebésznek két célja van : megmenteni az embert, ez a célja minden másfajta sebésznek is; és visszasegíteni a torerót a ringbe, amilycn gyorsan csak lehet, hogy szerződéseit teljesíthesse. Minél inkább megvan hozzá a tehetsége, hogy- gyorsan

528

visszaadja a viador munkaképességét, annál nagyobb honoráriumot követelhet a szarvseb-specialista. Igen különleges fajtája ez a sebésznek, de legegyszerűbb formája

- a közönséges sebek kezelése, amelyek általában a térd és az ágyék között vannak, vagy a térd és a boka között, mivel a bika leszegzett szarva itt kapja el az embert az öklelés folyamán -, mindössze ennyiből áll: gyorsan elkötni a combesonti ütőeret, ha az felszakadt, megtalálni, általában ujjal vagy szondával, felnyitni és kitisztítani a zúzott melléksebeket, mert szarvseb esetében ilyenek általában bőven vannak, ugyanakkor kámforinjekciókkal működésben tartani a páciens szívét, konyhasóoldat-infúzióval pótolni a vérvesztéséget, és így tovább. Elég az hozzá, hogy Litri vérmérgezést kapott Málagában, és amputálniuk kellett a lábát, miután altatás előtt megnyugtatták, hogy csak fölnyitják és kitisztítják a sebet; és amikor magához tért és megtudta, hogy nincs lába, nagyon elkeseredett, és nem akart tovább élni. Nagyon kedveltem Litrit, és azt kívántam, bár amputálás nélkül halhatott volna meg, mivel úgyis halálra volt ítélve, amikor elfogadta az alternatívát, vagyis a felajánlott kardot, és bizonyosan elpusztult volna, mihelyt elpártol tőle a szerencse.

Zuritónak sohasem volt szerencséje. Inasideje bevégzetlen maradt, ennek következtében vajmi soványka repertoárja volt a köpennyel és a mulletával, ez utóbbi főként por alto fordulatokból állt, meg a könnyen megtanulható molinete trükkjéből, és kiváló lcardforgató mivoltát, kardstílusának tisztaságát elhomályosította Litri hajmeresztő hadjárata, amely éppen akkor folyt, meg Niño de la Palma nagy szezonya. Zuritónak két jó szezonya volt Litri halála után, de mielőtt egyáltalán lehetősége nyílt volna valóban kitűnni, elavulttá lett, mivel köpeny- és mulletamunkáját nem finomította, és mivel kardjával min-

529

dig a lapockák közötti nyílás legtetejét célozta meg, s ezért magasan ment be bal vállal előre, s így alig-alig tudta elég alacsonyra tartani a mulletát ahhoz, hogy teljes egészében megszabaduljon a bikától, a bikák alapos megtorlásokban részesítették; főként azokkal a rettenetes, a szarv oldalával a mellére mért csapásokkal, amelyek szinte mindig fölemelték a földről, valahányszor ölt. Aztán csaknem egy egész szezont vesztett belső zúzódások miatt, és valami csúnya fertőzés miatt, ami elhatalmasodott rajta, és kiűtött az ajkán is, ha megbolygatták. Igz7-ben annyira rossz kondícióban állt ki viadalra, hogy tiszta tragédia volt nézni. Tudta, hogy egyetlen kihagyott szezontalonba teszi a bikaviadort, olyannyira, hogy két-három viadalnál nem kap többet évente, abból pedig nem tud megélni, és Zurito végigésinálta a szezont; egészséges barna arca most olyan szürke volt, mint a viharvert vitorlavászon; úgy kapkodta a levegőt, hogy keserves volt nézni is; mégis egyenesen támadott, ugyanolyan közelről, ugyanabban a klasszikus stílusban és ugyanolyan balszerenesesen. Amikor a bika leütötte a lábáról, vagy odasózott neki egy palatazót, vagyis egy csapást a szarva oldalával, amelyről a bikaviadorok azt mondják, okoz olyan fájdalmat, mint a seb, mert belső vérzéssel járhat, elájult a gyengeségtől; akkor a kötőhelyre vitték, magához térítették és visszahozták, s ő úgy állt neki, gyengén, mint a lábadozó, hogy megölje a következő bikáját. Stílusának köszönhetette, hogy majd mindig leütötte lábáról a bika, amikor ölt. Huszonegyszer állt ringbe, tizenkétszer vesztette el az eszméletét és megölte mind a negyvenkét bikáját. És a tetejében, mert gyatra kondíciójában köpeny- és mulletamunkája, ami sohasem volt stílusos, még a szakszerűség fokát sem érte el, a közönség nem szívesen látta, amikor elájult.

az a város, ahol legnagyobb sikereit aratta, és itt nem újították meg a szerződését, mert ájulását a külföldiek és a jobb emberek visszataszítónak találták. Úgyhogy az a szezon, amelyben a bátorságnak olyan szívszorító tanúbizonyságát adta, amelyet én még nem láttam, nem vált előnyére. A végén megnősült. Az asszony erőltette a házasságot, mondják, mielőtt Zurito meghal, de ehelyett egyre jobban nézett ki, eléggé elhízott, és minthogy szeretete a feleségét, nem ment olyan egyenesen a bikára, és csak tizennégyszer állt ki. A rákövetkező évben csak hétszer Spanyolországban és Dél-Amerikában. A rákövetkező évben olyan egyenesen ment be megint, mint valaha, de egész évre csak két szerződése volt Spanyolországban; nem elég arra, hogy eltartsa a családját. Persze abban az esztendőben sem lett kellemesebb látvány az ájulása, de egy módját ismerte csak az ölésnek, igaz, azt tökéletesen és ha ezt megkísérelte, a szarv vagy a bika feje mindig eltalálta, és a világ elfeketedett előtte, ez azonban csak az ő szerencsétlensége volt, és mindig visszament a ringbe, amikor magához tért. A közönségnek ez nem tetszett. Nagyon hamar régi vicc lett belőle. Én magam sem szerettem, de, te jóisten, hogy csodáltam érte. Ha az emberben túlteng a becsület, hamarabb tönkreteszi, mintha akármi más jó tulajdonság túlteng benne, és Zuritót kis balszerencesével egyetlen szezonban tönkre is tette.

Az öreg Zurito, az apa, egyik fiát matadornak nevelte tisztességre, technikára és klasszikus stílusra tanította, s a fiú mégis, nagy ügyessége és feddhetetlensége ellenére egészében kudarcot vallott. Másik fiát picadornak tanította, ez elsajátította a gánestalan stílust, nagyon bátor és ragyogó lovas lett, és ha egyvalami nem aátolná, ő volna a legjobb picador Spanyolországban. Túlságosan könnyű ugyanis ahhoz, hogy kellő megtorlásban részesítse a bikát.

Akármilyen keményen megszögelheti, alig vérezi meg. Úgyhogy az élő picadorok között a legjobb stílussal, a legtöbb adottsággal novilladákon pikázik, ötven-száz pezetát kap viadalonként, míg ha ötven fonttal súlyosabb volna, folytathatná apja nagy hagyományát. Van még egy fia, az is picador, én ugyan nem láttam, de azt mondják, ő is túlságosan könnyű. Nem valami szerencsés család.

Martín Agüero volt a harmadik ölő, bilbaói fiú, aki egyáltalán nem úgy nézett ki, mint egy bikaviador, sokkal inkább mint egy tagbaszakadt, izmos profi baseball-hátvéd vagy -fedezet. Ajka vastag, az arca olyan német-amerikai formájú, mint Nick Altrocké, és egyáltalában nem volt művésze a köpenynek és a mulatának, bár a köpenyt elég tűrhetően kezelte; néha kiválóan értette a bikavívást, nem volt tudatlan, és amit a mulatával csinált, jól csinálta, de hiányzott belőle a művészi képzelőerő. Fehéren feketén: a köpennyel hozzáértően és közel dolgozott, a mulatával képzett, de unalmas előadó volt. A karddal biztos és gyors ölő. Fényképen az estocadáit mindig csodálatosan jók voltak, mert a fényképen nem látszik az idő, de amikor ölni láttad, olyan villámsebessen ment be, hogy noha még Zuritónál is biztosabban ölt, nagyszerűen keresztezett, és tíz esetből kilencben markolatig nyomta be a kardot, Zurito egyetlen estocadáját megnézni főlért egy csomó Agüero-féle estocadával, mivel

Zúrito olyan lassan és egyenesen ment be, olyan hiánytalanul mutatta az ölés időbeliségét, hogy szó sem lehetett a bika meglepetésszerű lerohanásáról. Agüero úgy ölt, mint egy henteslegény, Zurito : mintha egy pap áldást osztana.

Agüero nagyon bátor volt, nagyon szakszerű, és Ig25-ben, ig26-ban és Ig27-ben vezető matadorként dolgozott, ötvenszer, ötvenkétszer állt ki az utolsó két esztendőben, és ritkán öklelte fel a bika. Ig28-ban két súlyos öklel-

532

tetést szenvedett, melyek közül a második cornada annak következménye volt, hogy amikor újra kiállt, az első után még nem volt valami jó bőrben, és a kettő együtt tönkretette pompás egészségét és fizikumát. Egyik lábában az ideg olyan csúnyán megsérült, hogy sorvadni kezdett, ennek következtében jobb lábán az ujjak elüszkösödtek, és I gg I -ben le kellett őket operálni. Legutóbb azt hallottam felőle, hogy lába teljesen tönkrement, aligha állhat ki többé viadalra. Két öccse novillero, mindkettő olyan külsejű, mint ő, ugyanolyan atlétatermetűek, és ugyanolyan ügyesen kezdenek a karddal.

Diego Mazquiaran, Bilbao "Fortunája" ugyancsak nagy ölő, a henteslegény-fajtából. Fortuna göndör hajú, vastag csuklójú, tagbaszakadt, medvejárású fickó, aki sok pénzt vett feleségül, és csak annyit áll ringbe, hogy neki magának is legyen elég pénze; olyan bátor, mint maga a bika, és csak egy kicsit butább nála. Mindössze egy mód-szert ismer a bikavívásban : úgy bánik a bikákkal, mintha mind difficilis volna, úzi-hajtja őket a mulatával, amikor helyzetbe állítja, függetlenül attól, milyen faenát kívánának meg. Ha a bika difficilis, ez a munka nagyon kielégítő, ám ha nagy faena van benne, akkor nem. Amikor a bika két első lába együtt van, Fortuna fölpöndöríti a mulatát, oldalaz a karddal, átnéz a válla fölött a barátaira, azt mondja, hogy "Lássuk csak, meg tudjuk-e így ölni?!", és bemegy, egyenesen, jól és energikusan. Olyan szerencsés, hogy a kard néha elmetszi a gerincvelőt, és a bika, mintha villámütés érte volna, összerogy, ik. Ha nincs szerencséje, haja még kunkoribb lesz, izzad, gesztusokkal magyarázza a nézőknek, miben difficilis az állat; kiszól nekik, legyen mindenki tanúja, hogy nem ő, Fortuna, hanem Fortuna istenasszony a hibás. Másnap, megszokott helyén a tendido kettőben (egyike azon kevés bikaviado-

533

roknak, akik rendszeresen látogatják a bikaviadalokat), amikor tényleg egy difficilis bika jön ki egy másik viador keze alá, azt mondja nekünk, hogy "Ez a bika nem difficilis. Ez a bikajó. Igazán csinálhatna valamit ezzel a bikával!". Fortuna valóban bátor, bátor és buta. A viadal i egyszerűen nem érinti az idegeit. Hallottam, amikor azt mondta a picadorának, hogy "Gyerünk, gyerünk! Hajts rá! Unok itt lenni. Unom az egészet. Hajts rá!". Úgy magasodik ki a törékeny művészek közül, mint egy más korszakból ittragadt emlékmű. De igazán hülyére untat a ringben, ha egy szezonon át melletté ülsz.

A valenciai Manolo Martinez, aki Ruzafa barriójából ' való, vékonydongájú, düllelt szemű, gyűrött képű ember, mosolya halovány, olyan, mintha a lóversenypályához lenne inkább valami köze, vagy mintha azoknak a fene-gyerek-polgártársaknak a krémjéhez tartozna, akiket gyerekkorodban a biliárdasztal körül láttál lézengeni. Sok kritikus tagadja, hogy nagy ölő volna, mert Madridban sohasem volt szerencséje, és a francia bikaviadal-újság,

Le Torál, ami nagyon jó hetilap, elvitatja minden érdemét, mert van annyi esze, hogy nem kockáztatja az életét, amikor Dél-Franciaországban áll ringbe, ahol minden kardot megtapsolnak, ha eltűnt a bikában, nem számít, hova vagy milyen trükkal csempészték bele. Martinez van olyan bátor, mint Fortuna, és sohasem unatkozik. Szeret ölni, és nem beképzelt, mint Villalta; rém tetszik neki, amikor kijön a lépés, és nemcsak azért, mert tetszik a közönségnek, hanem azért is, mert ő maga is tetszik önmagának. Félelmetes megtorlásokat kap a bikáktól, én láttam, amikor valamelyik esztendőben szörnyű cornadát kapott Valenciában. Munkája a köpennyel és a muletával nem egészséges, bár ha a bika becsületes és gyorsan támad; Martinez olyan közel dolgozik hozzá, amilyen közel csak

534

et lehet vezetni a bikát. Azon a napon olyan bikája volt, amelyik jobbra öklelt, és ő láthatóan nem vette észre ezt a fogyatékossgot. A bika nekiment, amikor elvezette maga mellett a köpennyel, és Martinez legközelebb megint ugyanazon az oldalon vezette el, nem adott neki helyet, és a bika elkapta a szarvával és fellökte. Nem sebesült meg, a szarv elcsúszott a bőrén, anélkül, hogy beakadt volna, csak a nadrágja szakadt el, de fejre esett és elkábult, és a következő fordulatnál kivitte a bikát a köpennyel messze a ring közepére, és jó távol mindenkitől, ott próbálta elvezetni maga mellett közletről, és megint a jobb oldalon. A bika persze elkapta, hiszen fogyatékossgához most még az is hozzájárult, hogy az előbb már sikerült elkapnia az embert, és ezúttal a szarv behatolt, Martinez a szarvon fölemelkedett a levegőbe, aztán a bika egy lökéssel lerázta magáról, és amikor mozdulatlanul feküdt a földön, a bika újra meg újra belemártotta a szarvát, mielőtt a bikaviadorok rohanást kiértek volna a ring közepére, hogy elcsalják tőle a bikát. Amint Manolo föltápászkodott, és észrevette, hogy lüktetve spriccel ágyékából a vér, már tudta, fölszakadt combjában az ütőér, és két kezét rászorítva próbálta visszatartani a vérömlést, és futott, ahogy csak bírt, a kötözőhelyre. Tudta, élete folyik el abban a vörös sugárban, ami az ujjai közül bugyog ki, és nem tudta kívánni, hogy mások cipeljék. Megpróbálták lefogni, de ő csak a fejét rázta. Dr. Serra érkezett futva a folyosón, és Martinez rákiabált: "Don Paco, nagy cornadát kaptam!", aztán dr. Serrával, aki ujjával szorította el az ütőeret, együtt mentek be a kötözőbe. A szarv csaknem teljesen keresztülhatolt a combon, és ő olyan rettenetesen sok vért vesztett, és olyan gyenge volt és kimerült, hogy senki sem hitt az életben maradásában, sőt egy ízben, amikor már érzékelhetetlenné vált a

535

pulzusa, be is jelentették, hogy meghalt. Izmai rettenete-bizonytalanságával ez elkerülhetetlennek látszik, hát ha sen szétroncsolódtak, és senki sem hitte, hogy valaha is hozzávesszük, hogy amilyen hatalmasan bátor, any-ringbe állhat, ha életben marad, de július 31 -én öklelte uralkodni egy diflicilis bikán. Vakmerő-föl a bika, és október 18-án már annyira volt, hogy ringbe humoros. Afféle vagánybátorság, míg Vil-állt Mexikóban ; szervezetének és Don Paco Serra ügyes-beképzelt, Fortunáé ostoba, Zuritóé meg misztikus. ségének köszönhetően mindent. Martínez borzasztó szarv-

még

nyira képtelen

- sége már-már

laltáé

- Luis Freg

merészsége - vele kapcsolatban a kard kivé-
 sebeket kapott,de ritkán az ölésnél; hanem rendszerint
 beszélhetünk művészetéről - a legkülönösebb,
 akkor, amikor közel akart dolgozni olyan bikákhoz, ame-
 tapasztaltam.Olyan elpusztíthatatlan,mint
 lyek ezt nem tették lehetővé,továbbá alapvetően egész-
 sőtlan,ha nem adja hozzá saját vérének a
 ségtelen köpenykezelése miatt,és mert folyton azt akarta,
 embervér,hiába mondják sósnak,édeskés és
 hogy abszolút zárt lábbal vezesse el maga előtt a bikát ; ám
 Freg meghalt volna,mint ahogy már
 a szarvsebek mintha csak frissítették volna vakmerőségét.
 lemondtak róla,alakjáról szabadabban ír-
 Martinez helyi viador.Valencián kívül nem is láttam
 egy most már megtestesedett,puha
 soha jónak,de igazán egy vásáron,melyet Juan Bel-
 kezű,jókora sasorrú,ferde szemű,vastag
 montéra és Marcial Lalandára építettek,és amelyre Mar-
 fekete hajú mexikói indián,az egyetlen
 tinez még csak nem is szerződtek,amikor Belmontét és
 viseli hátul a varkoesot,és azóta tény-
 Marcialt felöklelte a bika,ő ugrott be helyettük,három
 Mexikóban,mióta Johnson megütközött
 viadalt harcolt végig,csodálatos volt mind a háromban,
 nevadai Renóban Iglo-ben,és a csata után
 olyan közel,olyan veszélyesen,és annyi kockázatot vállal-
 Spanyolországban is matador lett.Abban a
 va csinált mindent a köpennyel és a muletával,hogy
 évben,amit mint bikaviador eddig leszolgált,
 mindenki meg volt győződve róla,fel fogja öklelni a bika,
 szarvsebet kapott.Nem élt még bika-
 de nem öklelte fel, és aztán,amikor ölésre került a sor,
 megtorlást kapott volna,mint ő.Ötször
 közlelről oldalazott,arrogánsan,kicsit hátrabillent a tal-
 utolsó kenetet,mindannyiszor azt hitték,biz-
 pán,hogy jól megvetesse a lábát,bal térdét kissé bedön-
 halni.Lába olyan csomós és göcsörtös a
 tötte,testsúlyát a másik lábára helyezte és bement,és úgy
 az öreg tölgyfa ágai,mellét és altestét
 ölt,hogy élő ember nem csinálhatja jobban.Ig3I-ben
 borítják,bele kellett volna halnia.Legtöbbjét
 veszélyes öklelést kapott Madridban,és nem szedte még
 köszönheti,annak,hogy képtelen a kö-
 össze magát,amikor kiállt Valeneiában.A kritikusok mind
 muletával irányítani a bikát.Mégis nagy ölő
 azt mondják,hogy most már vége,de azért megél,bizo-
 lassan,biztosan és egyenesen öltés amikor néhány-
 nyítékul,hogy kezdettől fogva tévedésben voltak vele kap-
 ökleltetéseihez viszonyítva néhányszor,sebet
 csolatban,és én azt hiszem,mihelyt idegei és izmai újra
 közben,csak lassú lábát okolhatta,hogy nem
 engedelmeskedni fognak a szívének,megint olyan lesz,
 gyorsan a szarvak közül a bika törzse mellett
 mint annak idején,amíg egy bika nem végez vele.Az ő
 beütötte,nem pedig technikájának egyéb

telével nem
 amit valaha
 a tenger,de
 sóját,és az
 émelvítő.Ha Luis
 négy esetben
 hatnék.Luis Freg
 hangú,puha
 szájú,nagyon
 matador,aki még
 leges matador
 ' Jeffriesszel a
 egy évre
 huszonegy
 hetvenkét súlyos
 viador,aki annyi
 vette fel az
 ; tosan meg fog
 sebhelyektől,mint
 sebhelyek
 nehézkes lábának
 pennyel és a
 volt;
 szor,egyéb
 kapott ölés
 hozta ki elég
 miután a kardot
 536

hiányosságait. Szörnyű ökleltetései, a kórházban töltött
 hónapok, melyek minden pénzét fölemésztették, nem vol-
 tak hatással a merészségére. De különös merészség volt ez.
 Nem hozott lázba, nem volt ragályos. Láttad, értékelted,
 megértetted, hogy bátor ember, de valahogy mintha ez a
 bátorság szirup volna, nem pedig bor vagy só, és hamu íze
 a szádban. Ha a tulajdonságnak szaga van, számomra a

bátorság szaga a füstös bőr szaga vagy a fagyos országút szaga, vagy a tenger szaga, amikor a szél letépi egy hullám taraját, de Luis Freg merészségének nem ilyen szaga volt. Alvadt volt és nehéz, és volt egy alsó rétege, s ez kellemetlen és nyirkos volt, és ha meghal, elmondok majd neked egyet-mást róla, és bizony az elé furcsa história lesz.

Legutóbb Barcelonában mondtak le róla, amikor rettenetesen felszaggatva, a seb tele gennyel, magánkívül és haldokolva, legalábbis mindenki azt hitte, haldoklik, azt mondta: "Látom a halált. Tisztán látom. Ajaj. Ajaj. Ronda dolog a halál." Tisztán látta már a halált, mégsem jött el érte. Most le van törve, és búcsúelőadásai utolsó sorozatánál tart Huszonegy évtemjelöltetett a halállal, és nem jön érte a halál.

Ez volna hát öt ölő portréja. Ha jó ölők tanulmányozása után összefoglalót készítenénk, azt mondhatnánk, egy nagy ölőnek a következőkre van szüksége : becsület, bátorság, jó fizikum, jó stílus, nagyszerű bal kéz és sok szerencse. Aztán kell neki jó sajtó meg sok szerződés. Az estocada helyzete, hatása és a különféle ölismódok leírása megtalálható a szótárban.

Ha van egy közösjellemvonása a spanyol népnek, akkor az a büszkeség, ha van még egy, akkor az a józan ész, és ha van egy harmadik is, akkor az a gyakorlatiatlanság. Mert büszkék, nem sajnálnak ölni, úgy érzik, méltókrá,

538

I hogy átnyújtsák ezt az ajándékot. Minthogy józan ésszel élnek, érdekli őket a halál, nem úgy töltik le életüket, hogy kerülnek még a gondolatát is, abban bizakodva, hogy nem is létezik, és csak akkor fedezik majd fel, amikor meg kell halniuk. Az ő józan eszük olyan száraz és kemény, mint Kasztília meredek platói és fennsíkjai, és ahogy távolodunk Kasztíliától, úgy csökken keménysége és szárazsága. Akkor igazi, amikor a teljes gyakorlatiatlansággal párosul. Délen látványos lesz, a tengerpart mentén modortárlanná, mediterrán jellegűvé válik ; északon meg, Navarrában és Aragóniában, olyan hagyománya van a bátorságnak, hogy romantika lesz belőle, és az Atlanti-óceán partján, mint minden országban, melyet hideg tenger határol, az élet olyan gyakorlati, hogy nincs idő a józan észre. A halál azok számára, akik az Atlanti-óceán hideg részén ; halásznak, bármikor megjelenhet, és gyakran meg is jelenik, és óvakodni kell tőle, mint az üzemi balesettől, így aztán nem foglalkoznak vele, nem izgatja őket. Két dolog szükséges ahhoz, hogy egy országban szeressék a bikaviadalt. Az egyik az, hogy a bikákat abban az országban tenyésszék, a másik, hogy az embereket érdekelje a halál. Az angol és a francia az életnek él. A franciákban él a halottak kultusza, de számukra azért a legfontosabb a hétköznapi, megfogható dolgok élvezete, család, biztonság, állás és ptnz. Az angolok is e világnak élnek, és a halált nem tekintik olyasminek, amin gondolkodni, töprengeni kell, amit említeni, keresni kell, megkockáztatni pedig csak a haza szolgálatában, sportból vagy megfelelő díjazásért érdemes. Különösen kellemetlen téma, kcrülendő, legfeljebb moralizálás tárgya lehet, tanulmányozásé soha. Balesetről ne beszéljünk, mondják, és tényleg mondják, ezzel a két fülemmel hallottam. Amikor az angol öl, sportból öl, a francia meg azért öl, hogy

539

legyen mit a tálra tenni. És micsoda pompás dolgokat tesznek a tálra, a világon a legistenibbeket, nagyon érdekes érte ölteni. Ámde minden ölés, ami nem a tálra teendő-ért vagy sportból van, a francia és angol szemében kegyetlenkedés. Mint minden általánosság, ez sem olyan egyszerű, ahogy én itt leírtam, de elveket kutatok, és tartózkodom a kivételek felsorolásától.

A mai Spanyolországban a bikaviadal kiveszett Galíciából és Katalónia nagy részéből. Ezekben a tartományokban nem tenyésztnek bikákat, Galícia tengerparton fekszik, és olyan szegény vidék, hogy aki nem megy tengerre, az kivándorol onnan; a halál nem titok, amit kutatni, amin elmélkedni lehet, inkább elkerülendő mindennapi kockázat; a nép gyakorlatias, ravasz, gyakran buta, gyakran fősvény, és kedvenc szórakozása a karének. Katalónia ugyan Spanyolországban van, de népe nem spanyol, és bár Barcelonában virágzik a bikavívás, az alapja ott is üzleti szédelgés, mert a közönsége úgy megy oda, mint a cirkuszba, izgalomért, szórakozásért, és majdnem olyan tudatlan, mint Nîmes, Béziers és Arles közönsége. Gazdag ország a katalánoké, legalábbis nagy része az; a katalánok jó gazdálkodók, jó üzletemberek, jó tengerészek, ők Spanyolország kereskedelmi elitje. Minél gazdagabb egy ország, annál egyszerűbb a parasztsága, és Katalóniában az egyszerű parasztság és a gyermekes nyelv igen fejlett kereskedőosztállyal párosul. Náluk, mint Galíciában is, az élet túlságosan gyakorlati ahhoz, hogy gyökeret verjen közöttük a józan észnek ez a kemény válfaja, és nincs nagy érzékük a halálhoz.

Kasztíliában a paraszt nem olyan egyszerű észjárású, mint a katalán vagy a gallego, és ez mindig együtt jár a ravasszággal. Olyan országban él, ahol a szigorú éghajlat épp hogy csak lehetővé teszi a földművelést, de az ország

540

nagyon egészséges; van - vagy volt - kenyere, bora, felesége, családja, de hiányzik a jólét, egy kevéske tőke, és ezek a javak nem öncélúak, hanem csak részei az életnek és az élet előbbre való a halálnál. Valaki, egy angol, ezt írta: "Mert valóság az élet; komoly dolog az élet, és a célja nem a sír." Ugyan hová temették? Ugyan mi lett a valóságból és a komoly dologból? Kasztília népe józan ésszel él. Nem tudtak egyetlen olyan költőt produkálni, aki ilyen sorokat írt volna. Tudják, hogy a halál elkerülhetetlen valóság, az egyetlen, amiben mindenki biztos lehet; az egyetlen bizonyosság, és tudják, hogy túllép minden modern kényelmen, és ha ő van, nincs szükség fürdőkádra minden amerikai otthonban; ha veled van, nincs szükséged rádióra. Sokat gondolkodnak a halálról és ha vallásosak, olyan vallásuk van, amely azt tanítja, hogy az élet sokkal rövidebb a halálnál. S mivel megvan bennük ez az érzés, okos érdeklődéssel viseltetnek a halál iránt, és ha módjukban van megnézni, ahogyan osztják, elkerülik, visszautasítják és elfogadják, akkor pénzzel fizetik meg egy-egy délután a bebocsáttatás névleges árát, és elmennek a bikaringbe, sőt még akkor is elmennek, továbbra is, ha bizonyos okok miatt, melyeket megpróbáltam feltárni ebben a könyvben, művészileg legtöbbször kiábrándulásban, érzelmileg pedig megesaladásban lesz részük.

A legtöbb nagy bikaviador Andalúziából származik ahol a legjobb bikákat tenyésztik, s ahol a meleg éghajlat és a mór vérkeveredés következtében a férfiakat könnyed-

ség és hanyag nemtörődomség jellemzi, ami Kasztíliától idegen, és mégis, a mór vérrel elkeveredve, ott van bennük a kasztíliai férfiak vére is, azoké, akik kiűzték a mórokat és elfoglalták ezt a kellemes országot. Az igazán nagy viadorok közül mind Gayetano Sánehez, mind Frascuelo

541

Madrid környéki volt (bár Frascuelo délen született), a kisebb nagyok közül Vicente Pastor szintén, és Marcial Lalanda is, a legjobb jelenkori viador. Andalúziában egyre kevesebb bikaviadalt tartanak az agrárproblémák miatt, és egyre kevesebb elsősorú matadort nevelnek. A g3 I -ben az első tíz matador között csak három volt andalúziai, Gagancho meg a két Bienvenida, és Manolo Bienvenida is, noha származás szerint andalúziai, Dél-Amerikában született és nevelkedett, míg testvére, noha Spanyolországban született, külföldön nevelkedett. A Sevillát és Rondát képviselő Nino de la Palma és Ghicuelo már nem számít, és a sevillai Gitanillo de Trianát megölte a bika.

Madrid környékéről való Marcial Lalanda, ahogy Antonio Márquez is, aki újra ringbe fog állni, és Domingo Ortega. Villalta zaragozai, Barrera valenciai, Manolo Martínezzel és Enrique Torresszel együtt. Felix Rodríguez Santanderben született, és Valenciában nevelkedett, Armillita Ghico, Solórzano és Heriberto García mind mexikóiak. Csaknem minden vezető fiatal novillero madridi vagy Madrid környéki, vagy északról való vagy Valenciából. Andalúzia egyeduralma a modern bikavívásban Joselito és Maera halálával és Belmonte visszavonulásával véget ért. A bikavívás központja ma Spanyolországban, mind a viadorok nevelését, mind a viadal iránti lelkesedést tekintve, Madrid és Madrid környéke. Ezután Valencia következik. A legképzettebb és legmeszteribb viador ma a bikavívásban kétséggel Marcial Lalanda, a legképzettebb fiatal viadorok pedig, a legkiválóbbak merészség és technikai felkészültség dolgában, Mexikóban bukkantak föl. A bikaviadal kétséggel teret veszít Sevillában, amely valaha, Górdobával együtt, hatalmas központja volt, és kétséggel teret nyer Madrid-

542

ban, ahol Ig3I egész tavaszán és kora nyarán, rossz pénzügyi viszonyok között, politikai nyugtalanságok idején, és csupán átlagos programmal, hetente kétszer, sőt néha háromszor, telt ház volt a ringben.

Abból a lelkesedésből ítélve, amelyet megmutatkozni láttam iránta a köztársaság idején, a modern bikaviadal továbbra is élni fog Spanyolországban; jelenlegi, európai gondolkodású politikusainak szándéka ellenére is, akik szeretnék már eltörölve látni, hogy ne kelljen intellektuális zavarba jönniük európai kollégáik előtt, akikkel a Népszövetségben vagy a külföldi követségeken és udvarokban összejönnek. Jelen pillanatban kormánytámogatással kegyetlen sajtókampány van folyamatban ellene, de rengeteg ember keresi kenyerét a harci bikák tenyésztését, mészárlását, etetését, szállítását, viadalát magában foglaló szerteágazó munkaterületen, s így nem hiszem el, hogy a kormány eltiltja, még ha elég erősnek érzi is magát.

Kimerítő tanulmány készül a harcibika-tenyészállományok legeltetésére használt földek jelenlegi és jövőbeni kihasználásának lehetőségéről. Az agrárreform keretében, melynek meg kell történnie, Andalúziában a legnagyobb

ranchók minden bizonnyal fölosztásra kerülnek, de mint-hogy Spanyolország nemcsak földművelő ország, hanem legeltetési állattenyésztésre is alkalmas, sőt, a legelők nagy része alkalmatlan a művelésre, és minthogy nem vész kárba egyetlen szál bika sem, hiszen akár ringben, akár vágóhídon, de mindet levágják és a húsát kimérik, valószínű, hogy délen a föld nagy része, amelyet legeltetésre használnak, meg fog maradni. Egy olyan országban, ahol, hogy a mezőgazdasági munkásnak munkaalkalma legyen, I g3 i -ben minden gép használatát el kellett tiltani a vetésnél és aratásnál, a kormány nem fog sürgősen új

543

földek föltörésébe belevágni. Az még csak kérdéses sem lehet, hogy a Colmenar és Salamanca környéki legelőket, melyeket bikatenyésztésre használnak, meg kell művelni. Számítok a bikatenyésztő ranchók földterületének csökkentésére Andalúziában, sőt, egy csomó ranchó megszűnésére is, de azt hiszem, a jelenlegi kormány nem hoz nagy változásokat az iparban, bár sok tagja büszke lenne, ha eltilthatná a bikaviadalt, és kétségkívül mindent megtesznek majd ennek érdekében; ami azt illeti, a leghamarabb a bikákon keresztül érhetnek célt, mert a bikaviadók minden külön biztatás nélkül is fölnőnek, hiszen ugyanazt a természetes tehetséget hordozzák magukban, mint az akrobaták, a zsokék, sőt, Isten bocsá, az írók, és közülük egyik sem pbtolhatatlan; de a harci bika sok generációon át folyó gondos tenyésztés eredménye, és ha egy vérvonalat a vágóhídra küldesz, annak a vérvonalnak vége.

544

HUSZADIK FEJEZET'

Ha elég jól meg tudtam volna csinálni ezt a könyvet, most minden benne volna. A Prado, mint valami nagy amerikai kollégium épülete, ahogy öntözők permetezik körülötte a fűvet a villogó madridi reggelben nyáron; a tar fehér üledékdombok, amint átnéznek Carabanchel felé, a vonaton töltött napok augusztusban, a napos oldalon lehúzott függönyöket lobogtatja a szél; ahogy polyva

száll a kocsira a szélben a döngölt talajú nyomtatószerű-
ről; a gabona illata, a kőből épült szélmalmok. Benx-
volna a változás, amikor Alsasuánál magad mögött ha-
gyod a zöld vidéket, benne volna Burgos, messze túl a
síkságon, és ahogy később a sajtot eszed fönn a szobádban;
bexme volna a fiú, aki a vonaton bekötött üvegekben bor-
kóstolót vitt, ahogy lelkesedésében, mert ez volt az első
utazása Madridba, kinyitja őket, és mindnyájan berúgtak,
beleértve a két Guardia Civilt is, én meg elvesztettenx a
jegyeket, és a két Guardia Civil vitt át bennünket az
ellenőrzésen (közrefogtak bennünket, mint a foglyokat,
mert nem voltjegyük, aztán szalutáltak, mikor beraktak
bexmünket a taxiba); Hadley a zsebkendőbe bugyolált
bikafüllel, a bikafül nagyon merev és szikkadt volt, a szőr
meg xnind lekopott róla, és az a férfi, aki levágta a fület,
ma már az is kopasz, és hosszú hajesíkokat fésül föl a feje
bűbjára, és akkor még szép fiú volt. Az volt, igen.

Világosan meg kellene mutatxtia, hogyan változik az
ország, amint jössz ki a hegyek közül le Valenciába, az
alkonyatban, vonaton, és egy kakast tartasz a kezében,
segítesz egy asszonynak, aki a testvéréhez viszi; és meg
kellene mutatnia a faringet Alcirasban, ahol a halott lova-
kat kiráncigálták a földekre, és ugrálhattál keresztül rajta

545

hazafelé menet; Madrid utcáin a zajt éjjél után, Esjúnius-
ban a vásárt, amely egész éjjel tart, a sétákat hazafelé
vasárnapokon a ringből, vagy Rafaellel a kocsizást. tQ,ué
tal Malo, hombre, malo; és hozzá azt a vállrándítást;
vagy Robertóval, mert Don Roberto, Don Ernesto mindig
olyan udvarias, és micsoda pompás, micsoda jó barát.
A házat is, ahol Rafael lakott, mielőtt republikánus lett
és tekintély, a preparált bikafejjel, a bikát Gitanillo ölte
meg, a nagy olajkorsót és a mindenkori ajándékokat és a
mindenkori elsőrendű konyhát.

Benne kellene lennie az égő puskapor szagának, a traca
füstjének, fényének és szagának, amint fölröppen a fák
zöld levelei közt, aztán benne kellene lennie a horchata,
ajéghideg horchata ízének, a frissen felmosott utcáknak a
napsütésben, a dinnyéknek, a hideg cseppeknek a sörös-
korsón, a gólyáknak Barco de Ávila házain, és ahogy fónn
köröznek az égen, és a ring vöröscopyag-színének, és az
éjszakai táncoknak dudára, dobra, amikor zöld leveleken
át szűrődik a fény, és Garibaldi arcképének zöld levél-
keretben. Benne kellene lennie, ha jó könyv volna, La-
gartijo erőltetett mosolyának, valaha igazi mosoly volt; a
bukott viadoroknak, amint olcsó kurvák után szédelegnek
a Manzanareson, a Pradóhoz vezető út mellett. Luisnak,
aki azt mondja, koldusokból sohasem lesznek választó-
polgárok, a folyó menti labdázásnak a fűvön, ahová a
homokos márki autón járt ki a boxerral, ahol paellákat
csináltunk, és ahonnan sötétben sétáltunk haza, és az a
kocsi vadul robogott végig az úton; és a villanyfénynek a
zöld levelek között, és ahogy a harmatban elült a por az
éjszaka hidegében, az almabornak Bombillánál, és az
útnak Santiago de Gompostelából Pontevedrába a nagy
kanyarral a pálmák között, és az út szélén a földiepernek
és Maerának fönn a szobában Quintanánál, amint ruhát

546

cserél a pappa abban az egy évben, amikor mindenki
annyit ivott, és senki sem piszkoskodott. Tényleg volt egy
ilyen esztendő, de ez a könyv nem elég jó.

Azt megcsinálni, hogy minden igaz legyen megint; este

szöcskéket dobálni a teknősbékának Tambrében a hídról, látni újra Felix Merino komoly barna arcát a régi Aguilar-nál; látni újra a bátor, suta, falszemű Pedro Montest amint másutt öltözik be, mert megígérte anyjának, hogy abbahagyja a bikavívást, miután Marinót megölte egy bika Tetuánban, meg Litrit, ahogy mint egy kis házinyúl, idegesen kacsingat a közeledő bikára, Litrit, aki nagyon görbe lábú volt és nagyon bátor; és ezt a hármat mind megölte a bika; és még meg sem említettem azt a sörözőt az utca hűvös oldalán, sem azt, amikor Pedro Garreót hozták holtan az utcákon át fáklyafénynél, és végül bevitték a templomba, és meztelenül az oltárra tették.

Nincs ebben a könyvben semmi Francesco Gómezzól, Aldeanóról, aki Ohióban egy acélgyárban dolgozott, és hazajött matadornak, és most össze van szabdalva, és csúnyább jeleket visel magán, mint bárki más, kivéve Freget, és szeme kifordult, hogy szüntelen könny pereg végig az orrán. Sem Gaviráról, aki egyazon pillanatban halt meg a bikával, ugyanolyan sebbel, mint ami megölte El Esparterót. Nem szól Zaragozáról, a hídról, ahol éjszaka néztük az Ebrót, sem az ejtőernyősről, másnap, sem Rafael szivarjáról, sem a jotaversengésről a vén vörös lüss színházban, a csodálatos fiatal párokról, arról sem amikor megölték Noy de Sucrét Barcelonában, semmi ilyesmiről, semmit nem szól Navarráról, semmit arról milyen tetves város León, sem arról, amikor izomzúzódással feküdtél Palenciában egy hotelban az utca napos oldalán forró nyárban, és ha még nem voltál ott, nem tudod, mit jelent a forró nyár, vagy amikor azon az úton

547

Requena és Madrid között texxgeiyig éx't a.por; sem arról, amikor ötven fok volt árnyékban Aragóniában, és tizeixöt percen belül kiforrt a víz a kocsi hűtőjéből egyenes úton, pedig semmi baj nem volt a gyertyákkal, se mással.

Ha jobb volna ez a könyv, életre keltené azt az utolsó éjszakát a ferian, amikor a Gafé Kutzban Maera összeve-rekedett Alfredo Dáviddal; és meg kellene mutatnia a cipőtisztítókat. Édes Istenem, minden cipőtisztító úgysem férne bele ; sem a pompás lányok, akik elmentek melletted ; sem a kurvák, sem mi mindannyian, amilyenek akkor voltunk. Pamplona megváltozott azóta; új lakóépületeket emeltek kinn mindenfelé azon a sima kaptatón, amely a fennsík pereméig fut; úgy, hogy nem látod már a hegyeket. Lebontották az öreg Gayarrét, tönkretették a teret, hogy széles sugárutat vághassanak ki a ringbe, pedig abban az időben Ghicuelo nagybátyja mindig részegen üldögélt az emeleti ebédlőben, onnan nézte a táncolókat a téren; Ghicuelo etyvedül volt a szobájában, a cuadrilla a kávéházban meg szerte a városban. Írtam erről egy novellát, Szenvedély nélkül volt a címe, de nem volt elég jó, bár amikor döglött macskákkal dobálták a vonatot, és aztán a kerekek kattogása, és Ghicuelo magányosan a hálókocsi priccsén - nem is volt olyan rossz.

Benne kellene lennie, ha Spanyolország beníie volna, a vékony, hosszú fiúnak, aki nyolc láb hat hüvelyk volt legalább, és az Empastre Show-t reklámozta, mielőtt megérkeztek a városba, és hogy akkor éjjel, a feria de ganadón a kurvák nem akartak kötélnek állni a törpével - normális termete volt, a lába kivételével, de az csak hat hüvelyk volt, és azt mondta nekik: „Vagyok olyan férfi,

”

mint akárki más, mire a kurva azt felelte: "Nem, nem olyan vagy, és ez a baj." Sok törpe van Spanyolországban,

548

és annyi nyoxnorél;, hogy nem is hinnrd; vásárról vásárx'a járnak.

Hajnalban reggeliztünk, aztán kimentünk úszni az Iratiban Aoiznál, a víz tiszta, mint a fény, hőmérséklete úgy változott, ahogy merültél le benne, hűvös, csípősen hűvös, hideg, és fák árnyéka a parton, amikor égetett a nap, és az érett gabona a szélben, fönny a másik oldalon, föl egészen a hegyig. Egy régi kastély volt a völgy bejáratánál, ahol a folyó két szikla között kibukkan; és mi meztelenül feküdtünk a kxxrta fűvön a napsütésben, később az árnyékban. A bor Aoizban nem volt jó, úgyhogy hoztuk a magunkét, a sonka sem, úgyhogy legközelebb hoztuk az Lxzsónát Q Lxintanától. Q, uintana a legjobb aficionado és a leghűségesebb barát Spanyolországban, és a szállodája pompás, sok szobával és mindig telt házzal. tQtxé tal, Juanito? tÉl, ué tal, hombre, qué tal?

És ha Spanyolországban vagyunk, miért nincs benne a lovasság, amikor átkel egy folyón a gázlónál, meg a levelek árnya a lovakon, és miért nincs benne, amikor kivonulnak a géppuskás-tanfolyamról az agyagfehér gyakorlóteréren át, és nagyon kicsik ilyen messziről, és a uintanilla ablakából messze túl a hegyek? Vagy hogy fölébreds reggel, vasárnap üresek az utcák, és a távoli kiáltás és utána a lövés? Sokszor megesik ez, ha elég sokáig élsz, és sokat jársz erre-arra.

És ha lovagolsz, és ha jó az emlékezőtehetséged, még mindig keresztüllovagolhatsz Iratiban az erdőn, ahol olyanok a fák, mint a rajzok egy mesekönyvben. Kivágták őket. Leúsztatják a fát a folyón, és kifogják a halakat, vagy Galíciában kézigránáttal és méreggel irtják őket; az eredmény ugyanaz; úgyhogy a végén olyan lesz, xzxint idehaza, kivéve a sárga rekettyét meg a fennsíkok rétjeit, meg a szitáló esőt. Felhők kelnek át a hegyeken a tenger

549

felől, de ha délről fú a szél, Navarra búzaszínű lesz, csak épp nem lapos síkságon nő, hanem föl-le, föl-le a domboldalakon, fával szegélyezett utak szelik át, sok falu harangokkal, pelotapályákkal, birkatrágyaszaggal és terekkel, amelyeken lovak álldogálnak.

Ha meg tudnád csinálni a sárga gyertyalángot a napfényben, mely megcsillan a bajonett frissen olajozott vasán és azoknak a sárga bőrövén, akik őrt állnak az Oltáriszentség mellett; vagy életre kelteni azokat, akik párokban cserkészik be a tölgycserjést a hegyekben azok után, akik Devánál csapdába estek (csúnya, hosszú az út a Gafé Rotonde-tól, azért, hogy az állam parancsára az egyház feloldozásával kivégezzenek egy huzatos helyiségben, hogy felmentsenek egyszer, és fogva tartsanak addig, amíg Burgos főparancsnoka visszajára fordítja a bíróság döntését), és hogy ugyanabban a városban, ahol Loyolán megjelent a seb, amitől gondolkodóba esett, a legbátrabb azok közül, akiket elárultak abban az esztendőben, az erkélyről fejest ugrott az udvar kövezetére, mert megesküdött, hogy azok nem fogják őt megölni (anyja megpróbálta megígertetni vele, hogy nem dobja el az életét, mert leginkább a lelkéért aggódott, de tisztán és jól ugrott, összekötözött

kézzel, amikor imára vezették) : ha életre tudnám kelteni ; egy püspököt; Gándidót, Tiebast és Torónt; bár meg tudnám csinálni a felhőket, amelyek sebesen vonulnak, és mozgó árnyékukat a gabonaföldekre terítik, meg a kicsi, aggályosan lépkedő lovakra ; az olívaolaj szagát ; a bőr tapintását ; a fűzős bakancsokat ; a fokhagymakoszorúkat ; az agyagedényeket ; a vállon vitt nyeregzsákokat ; a borostömlőket; a szénagyűjtő favillákat (az ágai természetes faágak voltak); a hajnali szagokat, a hideg hegyvidéki éjszakákat és a hosszú, forró napokat a nyárban, és mindenütt a fákat és az árnyékokat a fák alatt, és

550

akkor adnék neked egy kis Navarrát. De hát ez nincs benne ebben a könyvben.

Astorgának, Lugónak, Orensének, Soriának, Tarragonának, Galatayudnak is benne kéne lenni, a gesztenyeerdőknek a magas dombokon, a zöld vidéknek, a vörös pornak, a folyóknak és a keskeny árnyéknak a kiszáradt folyó mentén, meg a fehér, szikkadt agyagdomboknak; a hűvös sétáknak a pálmák alatt a régi városban a sziklán a tenger fölött, amikor este hűvös jött a széllal; éjszaka a szúnyogoknak, reggel a tiszta víznek és a fehér fővenynek ; amint üldögélsz a súlyos félhomályban Mirónál; szőlőskertek, amerre csak ellátsz, csak a csalitosok szakítják meg és az utak; a vasút meg a tenger a kavicsos parttal és a papiruszfűvel. Agyagkorsókban álltak a különféle évjáratú borok, tizenkét láb magasak voltak, egymás mellett sorakoztak a sötét helyiségben; a házon torony, és föl lehetett menni a toronyba, nézni az estében a szőlőskerteket, a falukat és a hegyeket, és hallgatni, mekkora nyugalom van. Az ól előtt egy asszony kacsát tartott a kezében és simogatta, az imént vágta el a nyakát, miközben egy kislány edényt tartott, fölfogni a vért mártásnak. A kacsa nagyon elégedettnek látszott, és amikor letették (a vér már mind az edényben volt), kettőt csapott a szárnyával, és rájött, hogy már halott. Később megettük, sültén, mártással ; és sok más fogást is újbórral, aztán kétévessel, aztán a nagy, négy évvel azelőtti évjáratból valóval és még sok más évjáratból valóval, nem tudtam már nyomon követni, miközben egy automatikus légycsapó hosszú karja, melyet óraszerkezet mozgatott, körbe-körbejárt, és mi franciául beszélgettünk. Pedig a spanyol mindnyájunknak jobban ment volna. .

Ez itt Montróig, így ejtik, Montrojcs, egy a sokjó hely közül Spanyolországban, ahol szintén vannak santiagói

552

utcák, és esik az eső; látod a várost lenni a dombok tenyerében, ahogy jössz haza, át a hegyes vidéken, és ott a sok szekér is, ahogy magasan felpakolva gördülnek a sima kőúton Grau felé, meg Noya alkalmi faringje, a szaga mint a frissen fűrészelt deszkáé; és ott van Ghiquito a lányos arcával, nagy művész, fino muy fino, pero frío. Meg Valencia II., akinek rosszul varrták össze a szemhéját, és látszik a belseje, és nem lesz már arrogáns soha többé. És az a fiú is, aki teljes egészében elvétette a bikát, amikor bement ölni, és másodsorra is elvétette. Ha ébren tudsz maradni, míg előjönnek az éjszakai madarak, furcsának találod majd őket.

Madridban az a bohóc bikaviador, akit Rodalito kétszer megvert, hasba szúrta Rodalitó, mert azt hitte,

megint verés következik. Agüero együtt eszik a családjával az ebédlőben; mind egyformák, csak a koruk különböző. Úgy néz ki, mint egy hátvéd vagy fedezet, és nem úgy, mint egy bikaviador. Gaganeho kézzel eszik a szobájában, mert nem tudja használni az evőeszközöket. Nem volt alkalma megtanulni, úgyhogy amikor van elég pénze, sohasem étkezik nyilvános helyen. Ortega eljegyezte Miss Españát, a legcsúnyább a legesinosabbat, és ki volt a legszellemesebb? A legszellemesebb a derperdicios volt a Gaceta del Nortéban; nem is olvastam szellemesebbet soha.

És fönn Sidney szobájában azok, akik munkát kérnek tőle, amikor ringbe áll, akik pénzt kérnek tőle kölcsön, akik használt inget, akik öltöny ruhát; és mind a bikaviadorok, jól ismerik mindet valahol, ahol ebédelni szoktak, mind szabályszerűen udvarias, mind szerencsétlen; az összehajtogatott és egymásra rakott muleták; a köpnyek mind laposan összehajtogatva; a kardok a kidomborodó bőrhüvelyben ; az egész fegyvertár ; muletábotok

552

a fiók fenekén, öltönyök a szekrényben, ruhába takarva, hogy védje az aranyozást ; a whiskym egy agyagesészében ; Mercedes, poharakat hoz; azt mondja, a férfinak egész éjjel láza volt, most ment el alig egy órája. Aztán megjelen a férfi. Hogy érzed magad? Nagyszerűen. Mercedes azt mondta, lázad volt. De most nagyszerűen érzem magam. Mit szól hozzá, doktor, ne itt együnk? Mercedes kerítene valamit, és csinálna salátát. Mercedes, ó, Mercedes.

Aztán végigsétálhatnál a városon a kávéházba, ahol, azt mondják, a nevelésedet kaptad, ahol megtanultad, ki kinek tartozik pénzzel, ki faragott be l;ivel, miért mondta neki, hogy kinyalhatja a valamijét, és kinek van gyereke kitől, és ki kit vett el előtte és utána, és hogy mennyi időbe telik ez, és mit mondott az orvos. Kinek tetszett annyira, hogy késtek a bikák, és csak a viadal előtti napon rakták ki őket, és persze alig álltak a lábukon, két fordulat és places, kész, vége az egésznek, mondta, és akkor elkezdett esni az eső, a viadalt elhalasztották egy héttel, és akkor aztán bekapta. Ki hol és miért nem akar verekedni kivel, és csinálja-e a nő, persze hogy csinálja, te hülye, te nem tudtad, hogy csinálja? Abszolúte és kész, és nem másként a nő nyersen kapja be őket, ilyen és efféle értékes újságokat tudhatsz meg a kávéházban. A kávéházban, ahol a fiúk sohase tévednek, a kávéházban, ahol mind egy szálíg bátrak; a kávéházban, ahol a csészek szaporodnak, ahol az italokat az asztal márványlapjára jegyzik cenizával, az italokat a nyálkás morzsák között; múlatják a szezonokat, és jól érzik magukat, mert nincs még egy ilyen biztos diadal, és nyolc órakor mindenki tiszta siker, ha valaki ki tudja fizetni a rundót a kávéházban.

Mit kellene tartalmaznia még arról az országról, amelyet oly nagyon szeretsz? Rafael azt mondja, változnak a dolgok, és mi soha többé nem megyünk Pamplonába.

553

La Libertad, úgy veszem észre, kezd hasonlítani Le Temps-hoz. Nem az az újság már, amelybe betehetsz egy figyelemztetést, és tudhatod, hogy a zsebtolvaj észre fogja venni, most, hogy a republikánusokból mind tekintély lett, és Pamplona megváltozott, hát persze, de nem annyival, amennyivel mi öregebbek lettünk. Úgy vettem észre, ha

iszol valamit, nagyon úgy esik, ahogy mindig is esett. Tudom, hogy a dolgok változnak manapság, de én nem törődöm vele. Számomra minden megváltozott. Hadd változzon. Hamarább elmegyünk mi mindannyian, mint amilyen gyorsan a dolgok változnak, és ha nem jön víz-özön utánunk, mikor már elmentünk, északon akkor is esni fog. az eső nyáron, és sólymok fognak akkor is fészkelni Santiago templomtornyában, és La Granjában, ahol köpenymunkát gyakoroltunk a hosszú, kavicsos sétányon, a két sor árnyék között; igazán nem számít, ha a zenélő szökőkút nem zenél. Soha többé nem lovagolunk vissza Toledóból besötétedéskor, és nem mossuk le többé Fundadorral a port, és nem lesz többé soha az a hét sem, amikor Madridban júliusban az történt az éjszakában. Láttuk, amint elmegy minden, és látni fogjuk, ahogy el fog menni újra minden. Az a nagy dolog, hogy túlélj, és elvégezd a munkád, láss, hallj, tanulj és érts; és írd, amikor van valami, amit csak te tudsz, de nem hamarabb; és aztán se fene sokat. Hagyd békén azokat, akik meg akarják váltani a világot, ha eljutottál odáig, hogy világosan látod, és egységben. Akkor, ha bármelyik részét csinálod meg, ha igazán meg van csinálva, benne lesz az egész. Az a dolog, hogy végezd a munkád, és tanuld meg megcsinálni. Nem. Mégsemjő ez a könyv, de azért volt itt egy-némely dolog, amit el kellett mondanom. Volt itt néhány gyakorlati dolog, amit el kellett mondanom.